

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 17, oktober 2009
shtevilka 93 - 94

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Ivan Varl: Mami, 1976

Izbor likovnih del

Damir Globochnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Damir Globochnik, Branko Lipnik – likovna priloga,
Jolka Milich – poezija,
Franko Bushich (Split), Matjazh Jarc,
Matej Krajnc, Bogdan Novak,
Just Rugel (Moskva), Iztok Vrhovec

Narochila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Antikvarni izvodi

Antikvariat Cunjak, Gallusovo nabrežje 21,
1000 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318-1912

Revija je dvomesečnik /izhaja trikrat letno na
shtiri mesece kot dvojna shtevilka/

Vsebina

<i>Fany Hausmann</i>	Umirajochi pesnik	4
<i>Matej Krajnc</i>	Mozh, ki je prebral sveto pismo v enem dnevu	6
<i>Ivo Antich</i>	Tanke	9
<i>Tatjana Pregl Kobe</i>	Nisi in si	11
<i>Jolka Milich</i>	Kratek pesnishki sprehod	
<i>Milo De Angelis</i>	Palice	
<i>Gregorio Scalise</i>	Umetniki	
<i>Marco Marangoni</i>	Che so besede dihanje	
<i>Gabriella Sica</i>	Oprostite, vas prosim	19
<i>Pedro Xisto</i>	Brazilski haiku	35
<i>Radovan Pavlovski</i>	Gostija ključev	37
<i>Franko Bushich</i>	Otroček	39
<i>Iztok Vrhovec</i>	Zarota	40
<i>Iztok Vrhovec</i>	Gospodar muh	44
<i>Matej Krajnc</i>	Damoklejev sech, I	49
<i>Lev Detela</i>	Propad, II	56
<i>Bogdan Novak</i>	Bratje sestre smrti, IV	75
<i>Lev Detela</i>	Literarna popotovanja, VI /Benetke/	81
<i>Damir Globočnik</i>	Kras kot duhovni prostor	86
<i>Ivan Varl</i>	Likovna dela	88
<i>Damir Globočnik</i>	Humoristichni list Shkrat (1927/1928)	97
<i>Ciril Gale</i>	Med grafiko in pravom	99
<i>Jernej Rovšbek</i>	Mostishcharji /iz stripa/	100
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan /strip – karikatura/	101
<i>Matej Krajnc</i>	Fotografije /popevka/	102
<i>Milan Fridauer</i>	Aforizmi	104
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	105
<i>Ivo Antich</i>	Popare	108
<i>Ivo Antich</i>	Mnozhihnomedijske belezhke	110

Chlovekov razvoj		
<i>Rajko Shushtarshich</i>	Chloveshtvo bi se lahko drugache razvijalo	128
Za zgodovinski spomin		
<i>Andrej Lenarčič</i>	Istrske manipulacije	131
Iz zgodovinskega spomina		
<i>Lucijan Vuga</i>	Veneti v Troji, VIII /Povezave med Hetiti in paflagonskimi Veneti/ (2. nadaljevanje poglavja)	133
<i>Branko J. Hribovšek</i>	Kamnorezi na Oneshkem jezeru, I	142
<i>Milan Budimir</i>	Ilirski sledovi v Iliadi	173
Neprevedene knjige		
<i>Lev Detela</i>	Aktualni akcenti sodobne avstrijske in nemške literature in likovne umetnosti /Manfred Chobot/	178
Chitalnica		
<i>Lev Detela</i>	Realnost lokalnega kolorita in zgodovine /Vilma Purich: Burjin chas/	181
<i>Lev Detela</i>	Ponotranjeni občutki in kritični pogled chez nehumani svet /Marusha Krese/	183
Vprashalnica		
<i>Lev Detela</i>	Literarna vzajemnost na Dunaju	185
<i>Jolka Milich</i>	O prevajanju in poeziji, XIII	192
Dokumenti		
Dokument 1		
<i>Rajko Shushtarshich</i>	Nadzorstvena pritožba (druga)	202
Dokument 2		
<i>Franc Testen</i>	Vrhovno sodišče RS, Urad predsednika /Obvestilo/	206

Fany Hausmann

UMIRAJOCHI PESNIK

She enkrat strune, enkrat se glasite
Od vas z zhalostjo vzamem zdej slovó;
Le to vas prosim, pred ne vmolchite
Ko moja dusha najdla je nebó.

Ko mnoga solza lice je mochila
Saj jokale tud strune drage ste,
Ko de bi mogla zhalost razumeti
Ranila ki mi moje serce je.

Ko nekdej je veselje mi svetilo
Ste vi tud veselile se z menó
Pa z bogam zdej o drage drage strune
Ker svojo zadno pesem pojemo.

Za me se jasno nebo otemnilo
Zhe zdavnej moja zvezda padla je,
Veselje vmira, rad o rad odidem
U drugi dom, kjer najde mir sercé.

Kar iskal sim, tu nisim mogel najti.
Ker srecha nasha v sanjah le zhivi;
Kar dan prinese, nam spet dan odvzame
Veselje tukaj nam ne zeleni.

Zdej z bogam svet, saj zapustim le lahko
Le enkrat she o Lyra mi zapoj!
Je zadnokrat de tvoj she glas poslusham,
Poprej ko pojdesh v temni grob z menoj.

OPOMBA K FANY HAUSMANN

Podatki, ki so na voljo o Fany Hausmann (polno ime: Franciska Romana Haussmann), prvi slovenski pesnici, kljub skromnosti in nezanesljivosti razmeroma razvidno zarisujejo eno najbolj tegobnih usod v slovenski literaturi, pri čemer je značilno tudi to, da gre, zlasti glede na tedanji geohistorični kontekst, za izrazito »elitno tragichnost«, tako da ji prav ustreza (malce populistična) oznaka »dama v chrnem«. Rojena je bila kot edinka 15. 4. 1818 v gornjeshtajerskem kraju Bruck a. d. Mur, kjer je imel njen oče grad Landskrone; po materini smrti leta 1835 je kupil grashchino Novo Celje in tja se je (menda 1840) preselila tudi Fany. Zaradi gospodarskih težav v novih okolishčinah (marchna revolucija 1848, ukinitvev tlachanstva) je oče prodal posestvo, se zapletel v kupoprodajno pravdo, bil obtožen goljufije, v zaporu zbolel in kmalu nato kljub oprostilni rabsodbi umrl (1851), nakar je hchi she dve leti, zmeraj oblečena v chrnino, zhivela kot zasebnica v Dobrishi vasi (sht. 27) pri Zhalcu, kjer je umrla 4. 4. 1853 (stara 34 let, zaradi tbc); pokopana je v cerkvi v Petrovchah.

Imela je nedvomno solidno domacho vzgojo in izobrazbo, menda pa se je sholala tudi v Brucku in na Dunaju; v ljudskem spominu se je ohranila kot visokorasla lepotica v chrnini, zvesta katolishtvu, navezana na ocheta, igralka whista, z znanjem francoshchine in angleshchine, pisala naj bi verze v nemshchini, po porochilih nekaterih sodobnikov pa je bilo njeno znanje slovenshchine zelo skromno, pojavili so se dvomi o avtorstvu slabega ducata pesmi, objavljenih pod njenim imenom (zlasti ker se rokopisi niso ohranili, ohranjen je le rokopis ene nemshke pesmi). Ob »pomladi narodov« leta 1848 jo je pritegnilo slovansko prerodno gibanje v celjskem krogu slovenskih rodoljubov; ko je tega leta v *Celskib novinah* objavila prvo pesem *Vojaka izhob*, jo je pesnik in politik Lovro Toman pozdravil z odo *Prvi slovenski pesnici Fani Hausman*. Po letu 1849 ni vech objavljala in naglo je bila pozabljena; nekaj spomina nanjo je leta 1914 obudil dr. Leopold Lenard z razpravo v reviji *Chas*, leta 1926 sta jo biografsko in z izborom pesmi solidno predstavila Fran Erjavec in Pavel Flerè v knjigi *Starejsbe pesnice in pisateljice*, istega leta pa je Fran Mohorich, pravnik in literat, v Krshkem samozalozhnishko izdal njene pesmi v bedni broshurici s »popravki«, ki so zhe pravi ponaredki (pesem, ki je slavila Jelachicha, je tudi skrajshal, da bi zabrisal patriotsko »nepriemno sled«). Leta 1998 je zalozhba Karantanija izdala knjizhico *Dama v chrnem*, v kateri je Hausmannova predstavljena v povzetku po Erjavcu in Flerètu. V antologijah, tudi tistih bolj demokraticnih (npr. *Iz roda v rod*, 1969; *Zhivi Orfej*, 1970), za Hausmannovo ni bilo prostora vse do korektno predstavitve v tridelni *Antologiji slovenskih pesnic* (2004 – 2007). Biografsko jo je predstavila Mira Delavec v zborniku o znanih zhenskah na Slovenskem *Pozabljena polovica* (2007), v revijah je o njej pisala Franchishka Buttolo, zgodovinar dr. Igor Grdina pa je v knjigi *Vladarji, lakaji, bohemi* (2001) nakazal tezo, da je avtor pesmi, podpisanih s Fany Hausmann, celjski zdravnik, liberalni rodoljub in prevajalec dr. Jozhef Shubic (1802-1861). Teza, da bi bil ta sicer podjetni »physicus« skrivni pisec očitno zhensko razbolelih, izrazito romantichnih in brezupno nesrečnih »popevchic«, je nadvse dvomljiva; tudi to, da je slabo govorila slovensko, ne pomeni, da ne bi mogla napisati nekaj dobrih slovenskih pesmi, morda ji je bil Shubic pri tem le svetovalec. Vsekakor pesmi z njenim imenom kazhejo avtentichno osebno identiteto, najboljsha je *Umirajochi pesnik*, tudi ena najboljshih v slovenski liriki 19. stoletja. V njej je »v moshki preobleki« izrazila svoje slovo tako od literature kot od prostora, v katerem se je znashla kot »chista tujka«. (Zadevna pesem je tukaj posneta natanko po prvi objavi, z vsemi posebnostmi in »napakami«.)

Izbor in opomba Ivo Antich

Matej Krajnc

MOZH, KI JE PREBRAL SVETO PISMO V ENEM DNEVU

I.

Meseci techejo, leta minevajo,
mozh pa she kar sedi.
Lista stran za stranjo
in molchi.

Spominjamo se ga s starih slik.
Z razglednic in pisemskih glav.
In nihche natanchno ne ve,
kdaj bo vstal.

In nihche natanchno ne ve,
kaj se mu podi po glavi.
Vsi molche.

Tu pa tam kak dan kak bolj siv oblachek
na polovico neba pristavi
in razglednice potemne ...

II.

Dnevi tiktakajo,
kot bi jim shlo za glavo.
Nabiralniki skovikajo.
Nocoj ni chas za slavo.

Nocoj bo treba pojesti kak roman
in se zaviti v molk.
Mrak bo spet
razpotegnjen in dolg.

Nocoj bo mozh s starih slik
spet zagoveden,
bradat tolazhnik,

svoje preteklosti vreden,
siv kakor poshtni zhig
in z nashim molkom obseden ...

III.

Kdo nashteva ure
in poje o zamujenih prilozhnostih?
Vstajamo zgodaj in v tem, kar nastaja,
ni sledu o pobožnosti.

Z zidov bingljajo
poceni romani.
In mozh, ki se sklanja nad knjigo,
je isti kot lani.

Nikoli ne vidimo
njegovega pogleda.
Nikoli nam

zares ne preseda,
dokler se ne namrshchi in zamrmra nekaj shtevilk –
bolj zase, seveda.

IV.

Skrivnostni mozh,
klobuki so iz mode.
Nosi jih she samo Leonard Cohen,
a le zato, ker z njimi ne dela shkode.

Poje pach
in prav dobro artikulira.
Klobuki mu pristojijo,
ker jih odlično dozira.

Se mrshchish,
ti je razglednica pretesna?
Ti upodobitev ne gódi?

Pochakaj she hipec,
pa bo noč zadobila pridih starih lokalov
in klobuki bodo spet v modi.

V.

Meseci techejo, leta minevajo,
mozg pa she kar sedi.
Lista stran za stranjo
in molchi.

Nekje zunaj odmevata revsk in bevs
vsevdiljnih pasjih dni.
Bliska se zgolj na prestopna leta.
Mestna hisha gori.

Nekje bo treba potegniti chrto
med molkom in slabo vestjo.
A nismo she zreli za to.

Nismo she prishli na vrsto,
da bi se zbogali s samimi sabo.
Rojeni smo s shibko pestjo.

TANKE

MU

(mu - jap. praznina)

Glas krave je MU,
muka zamuka vchasih
na sončni jasi –

kjer kot razum in brezum
morju trave vlada UM.

IDILA

Na koshenici
raste koshenichica,
poje ptichica –

medtem ko krava lisa
strmi kot Mona Lisa.

RAZVOJ

Dva z eno senco:
vojak, menih in mrlich,
a chlovek en sam –

vojak je postal menih,
menih je postal mrlich.

NARAVA

Občasno lahko
varana je narava,
za dolgo nikdar –

saj kmalu pride udar,
od njega boli glava.

KRANJSKA BUN(T)KA

(*Scopolia carniolica*; bunka – jap. kultura)

Kultura je strup,
od udarca usode
na maski bunka –

japonska pomenljivost
v resnico jo potunka.

DUH

(tanka za Pavla Knobla)

Dobra prebava
(je rekel mojster zena)
modrost je prava –

iz drobovja buhne duh,
nujen kot vsakdanji kruh.

Pavel Knobl (Orehek pod Nanosom, 1765 – Tomaj, 1830), avtor prve slovenske tiskane zbirke posvetnih pesmi (1801), med katerimi je tudi *Od perđza*. (Op. avt.)

Tatjana Pregl Kobe

NISI IN SI

*V izlozhi vidim reklamo, ki najavlja, kaj vse nam bo spremenilo
zbitvenje in iz vseh nas ustvarilo ljudi pribodnosti. In zavem se
tvojega obstoja, neskaljene podobe, ki jo nosim v srcu. Med nama
se vech ne iskri, tudi erotike vech ni, ampak nenebno gibanje duha,*

*ki kot dim izginja skozi sredisbche steklene kupole tam zgoraj,
visoko. Tako je, kakor bi videl skozi tanchico lastne bolechine,
a bi mi vseeno skushal pomagati. Pishesb oporoko in ne postavljasb
nobenega pogoja. Zdi se mi, da vidim, kako zresh vame, toda*

*nisem preprichana. Kako bi lahko zrl v vse moje chudashke sanje,
v moje drzno brepenenje, v lazšno nedolzšno in se nasmehnil?
Morda gledash z ochmi duha, morda je svet skozi njega spremenjen?*

*Ne verjamem. Zato pojem in pleshem, krichim in krilim z rokami
– za oba. Ochitno uspesbno. Glavna ulica, prekrita z obokanim
stropom iz stekla in jekla, izgine. Nisi in si. Naj se dogaja karkoli.*

1

Skozi okno lije velik dan, zabrisuje poteze in odseva v ochesni belini.
Govorish. Nagnjen naprej, z obrazom, moshko drhtechim od zanosa, z
radostnim izzivanjem v ocheh, da ves trepetash. In kar na lepem, brez
razloga, navdushenje mine, kot bi odrezal, kot kadar se utrga prevech

napeta nit ali dezh iz oblaka. To jutro je najina ljubezen absolutna in
dokonchana, a preveva me gotovost, da je to prvich in zadnjich. Obraz
si umijem z ledeno vodo iz pipe in gledam svoj odsev v zamegljenem
ogledalu. Ob vrnitvi v stvarnost, ki grozi iz raztezajochih se senc,

se drhtechi char razblinja in ostaja le bolecha zhelja in nemir brez imena.
S trdo, nevajeno kretnjo v tishini, ki prekriva vonj po smehu in goloto
razvnetih teles, zmajesh z glavo in zmignesh z rameni, odhitish proti oknu,

ga sunkoma odpresh in se nagnesh ven, ne glede na dezh, kakor kdo,
ki se poskusha reshiti iz luknje brez zraka. Nekaj samovoljnih misli,
porojenih iz utripa krvi, she plahuta zdaj sem, zdaj tja po povrshini.

2

Zadnje ure minevajo v nekem drugem svetu, v vesolju bezhnih dotikov, spogledovanj, ki jih ne razumem in mi grizejo misli. Strmo pot od pomola do kamnite hishe na vrhu otoka prehodiva v tishini, ne da bi si upala izrechi tisto, kar imava v mislih. Hodiva

narazen, skrivajoch se drug pred drugim. Sledish slanemu okusu mojih ustnic in za seboj vlechesh vprashujoch pogled, ki me sprashuje, ali se mi vsaj malo svetlika, kaj pochnem. Ura je zhe skoraj polnoch, ko obstaneva pred vhom in se spogledava, ne da bi se vsaj

skushala pretvarjati. Dovolj je, da te le oshinem s pogledom, vem, da je moja razburjenost le pish v viharju, ki divja v tebi. Tega mi ne bosh nikoli odpustil. Grenka luna z rumenimi zharki potuje po

planjavi moje kozhe, tvoji lasje se dotikajo mojih, veter poje chez tlakovan plochnik in s sten neslishno odpada plesniv omet. Moja tishina se trzajoch odbija od tvoje. Obrnesh se proch in odidesh v noch.

3

Drobna iskrica, stokrat manjsa od kresnice, pristane na kapljici plina nekje blizu motorja. Najprej zaprasketa, nato se prikazhe plamen. Ogenj se odbija od luzhe do luzhe, tli in cvrchi, plameni dosezhejo rezervoar za gorivo, vse zazhari in odleti v zrak. Natrgam

cvetove vrtnic in z listichi napolnim kosharo iz protja. Okrog mogochnih hrastov, kjer si zamishljam grob, jih, cvetne liste, posujem kot pepel. Bele breze na jasi pred hisho te pogreshajo bolj, kot mi povedo. Drobno listje pada na tla, ki so jih poljubljali tvoji koraki, ne da bi ochitalo.

Predstavljam si, kako me v zadnjem jutru zhivljenja po vsem telesu obliva vrochina, nekaj silnega, pozheljivega. Nočna luchka v pochasi odhajajochi temi she vedno igrivo osvetljuje strop z jantarjevo

svetlobo, ki kot oblak prahu lega na tvoja gola ramena. Po strastnem ljubljenju lezhiva na postelji, in v bleshchavi jutranjega sonca gledava v razcvetel kostanjev drevored. A vsi znaki kazhejo, da to jutro lazhe.

4

Stojim nepremichna, nema in tresocha se. Izmislim si pretvezo, ki naj bi te odvrnila od misli, da se poslavljam za vselej. Nenadoma se ti spremenijo poteze na obrazu, glas zamira v hropenje, na chelo stopi mrzel pot. Pomislim, da je to

konec. Smrtni krch, ki trzne skozi telo, se za hip umiri, znova me pogledash s široko odprtimi ochmi. Brezbarvne ustnice se smehljajo, nato glava omahne. Sklonim se, poishchem svecho, jo prizhgem in jo primem z obema rokama, da ne bi kapljalo

z nje in da ne bi ugasnila. Stopim k postelji in zrem v odtis telesa na odeji, v polprazen kozarec na polici, na zmechkano brisacho z izvezenim monogramom. Zachutim lahne sunke vetra,

svecha trepeta kot ljubezen. V morechem obupu za nekaj trenutkov otrpnem, potem hipoma planem ven, v noch. Samo she luchka na temnem hodniku gori. Pochutim se bedno, bezhe iz obrocha.

5

Za hip postanem pri odprtem oknu, obsijana s shkrlatnim zharom zahajajochega sonca, in vsa prevzeta strmim na vrt, ki se kopa v rdechkasto oranzhni svetlobi, dokler ne zachutim hladu vechernega zraka. She sapica se ne zgane. Ni pomembno, da te nikoli vech

ne sreham, da podoba, ki jo zhe tako dolgo nosim v svojem srcu, vse bolj blede. She vedno obstajajo nebo, zvezde in chudovite, vechne, neumrljive sanje, kjer me – jetnico na otoku svojih sanj – lahko kadarkoli poklicesh, ko hodish s svojo knjigo pod roko,

in mi ponudish bonbone. Ne vem, ali me opojni zvok pishchali vabi, da mu sledim, ali pa sem ga v zmeshnjavi svojih spominov pograbila kot reshilno bilko, da bi se otresla samote, in mu sledim.

Razposajen nochni chuvaj se naglo priblizhuje, prepevajoch kancone, spremljajoch se s sladkim pozvanjanjem kljuhev in s koraki, ki jim ugaja rdech plamen. S tvojim imenom na ustih zaspim.

6

Nedeljsko dopoldne je sončno, obeta se lep dan. Z lahkotnim korakom – kot da nimam nobenih problemov – se sprehajam po glavni ulici mesta, izmikajoch se mladenichem s telefoni v rokah in njihovim mrzličnim pogovorom, urejenim uradnicam,

ki se vrachajo z dopoldanske kavice v blizhnji kavarni, prodajalcem srechk, ki smehljaje se poplesavajo med množhico pred semaforjem, in baletu pometachev, ki ustvarjajo sliko, kot bi mesto chistili s chopichi, brez naglice in s premishljenimi, filigransko natanchnimi

potezami. Brez cilja tavam, ne vem, kam grem. Hodim mimo izlozhib trgovin, ne da bi jih zares videla, ne da bi vstopila. Prebijam se med avtomobili in brezimno množhico ljudi na

prehodu za peshce, ne da bi na karkoli mislila, brez posebnih namenov. Bezhim pred sabo, ko se srechava. Nasmehneva se drug drugemu, a vem, da se pri sebi smehljava različnim stvarem.

7

Ostra sapa je popila oglushujoche piske izplulih ladij. Umito nebo se neizmerno in vedro razpenja nad mestom z za spoznanje modrikasto belino. Ulice so snazhne, prochelja se smejiyo v prvomajskem soncu. Bele naoknice se svetlikajo, ker jih je dez h polakiral. Praznichen dan.

Mnozhica se zgrinja, njen jezik polni zrak. Vedno mi je tesno, kadar se najdem na robu mrmrajochih pomenkov in se moram potopiti vanje. Pred mrachnostjo glasov padam v globino. Vidim ljudi, nasilne, surove, pijane od iluzij, hlastajoche po varnosti in navidezni srechi. Vse te ljudi,

ki hodijo naravnost naprej z na pol zaprtimi ochmi med plashnicami in niso imeli she nikoli toliko poguma, da bi pogledali globoko noter, vase. Chutim nered, negotovost, nepriznan strah pred neznanim. Nebo

je she vedno modro kot zastava, veter chist in svezh, dishech po morju. V sipkem pesku se bleshchijo stopinje. Z množhico sva zdaj kot ogedalo, ki vse vidi in vse odseva. Ne ona ne jaz ne veva, kje sva ne kam greva.

8

Hodim proti sredishchu mesta, ne da bi se ves chas prestrasheno ozirala nazaj. Polashcha se me absurdna gotovost, da je vse mogoche, zdi se mi, da zapushchene beneshke ulice z zapeljivih ustnic nikoli zaspanih hish ponujajo spodbuden nasmeh, in

da sovrazhni veter z morja, ki prinasha zle slutnje in strahove, dishi po upanju. V katedrali odzvanja polnoch. Ko pridem pred cerkev sv. Marka opazim, da se je na prazni, le z mesechino osvetljeni ploshchadi pred njo zbrala jata golobov. Pokrivajo

trg kot plashch belih kril, ki se pozibava v skrivnostni tishini. Hochem se jim v loku umakniti, zato stopam dalje in chutim, kako se ptice – ne da bi se prestrashile in vzletele – odmikajo

ob mojih korakih in kako za menoj ponovno stopajo skupaj in prhutaje sklepajo obroch. V oceanu srebrnkastih senc obstanem. V objemu plashcha nochi varna, dalech od ljudi.

9

Ura na trgu iz daljave z udarci skriva dojetje odmevajochih korakov in odhajajocheha chasa. Morda sanjam o sebi in se bom nato zbudila? Moj chas ni izgubljen, je resnica na meji med stvarjo in nichem. Morda sem zunaj sebe, v prihodnosti? Moje telo je napeto od prichakovanja,

vsak moj gib stremi kлучi. Jaz sama sem ta prichakovanja, chakam se pod ulichnimi svetilkami, na cestnih krizhishchih, na vogalih renesanchnih hish, na stopnishchih velikih galerij. V hishi ob jezeru chakam, da pridem tja s sinjo svetlobo v ocheh, oblechena v presojno obleko. Vstanem,

vsa prerojena – pomladna in krhka – kot iz Botticellijeve shkoljke. Obstanem negibna, z rokami ob telesu, s kepo v grlu, ki se razshirja v neznosno sladkost tega, da sem. Zachutim, da v meni spet ozhivlja

zhelja po nichemer. Moja samota je tako popolna pod lepim nebom, prijetna kot chista vest sredi nemirne mnozhice zvezd, da osupnem nad svojim bivanjem. Rdechkasti mesec drsi na blazinah oblakov.

10

Med prihajajochim in odhajajochim dnem trzajo krila metuljev,
ki prechkajo pokopalishche mojih minulih zhivljenj in vstopajo v
sanjsko vrochico. Pri kraju pozhelenja, pri mestu, kamor me tako
vleche, zagledam velichastne gore in visoke griche, ki se vzdigujejo,

in reko, prekrito z rahlo meglico. Piha tako, da gozd odnasha
glasove ljudi, ki mi prihajajo nasproti, v kakshno drugo smer ali
jih mesha v vsesplohno shumenje tako dolgo, da pridejo chisto blizu.
Mlajshim skupinam se lazhje izognem, saj zhenejo tak vik in krik,

da lahko she tako mochno shumim, pa se kljub temu celo proti vetru
slishi njihove zhivo razigrane glasove. Najbolj zahrbtno je, ko se
mi chisto potiho priblizhash sam in te zachutim shele tik ob srechanju.

To ustvari neprichakovano napetost, tako da mi zachne srce prav
tako neprichakovano mochno razbijati in ni chasa za umik. Iz rechne
struge je slishati zhuborenje vode, ki komaj gasi najin vrochi dotik.

11

V svetlobi jutranjega svita si videti kot prijazen, le rahlo
postaran otrok. Skrit pod obok, nasmejan, z rozho v gumbnici.
Obril si se, si nadel obleko, edino spodobno, ki jo premoresh,
bombazhno in krem barve, na pogled ponosheno, a elegantno.

Poslusham te, kako mi pripovedujesh o mrachnih skrivnostih
Angelskega gradu, o nekem domnevnem cholnu, ki ponochi
pluje po Tiberi, pobirajoch dushe obupanih ljubimcev, ki so
skochili v derocho vodo in utonili, o tem, kako poje chrni kos

in kako zapeljuje drobna sinichka, o tisoeh in enem chudezhu,
ki si jih sproti izmishljash, da te ne bi mogla nichesar vprashati.
Molche te opazujem in v tebi ishchem moshkega, pisca knjig,

ki jih znam skoraj na pamet, ker sem jih tolikokrat prebrala,
fanta valovitih las, ki je – prikupno iskriv, a nikoli bos –
nekoeh poznal to najino vechno mesto do zadnjega kotichka.

12

Zjutraj, ko stopim na prag prijaznega toskanskega hotela, ulice she vedno pochivajo v meglicah in rosi. Svetilke utripajo v počasnih vzdihljajih tako, kot se mesto pochasi preteguje in slachi svojo akvarelno masko. Jasnina jutra prenika chez

polkna in skozi zhaluzije v presojnih pihljajih poshevne svetlobe, ki ne prispejo do tal. Ustavim se pred izrezljanim lesenim portalom, pochnelim od chasa in vlage. Podoba, ki se dviga pred menoj, je v mojih očeh videti kot truplo neke palache,

muzej odmevov in očitajochih senc. Leta so vse spremenila. Kaj je resnično? In kaj vizija? Svet, ki ga vidim, ali svet, kakor ga vidim? Sonce brez zharkov, mesta brez parkov, vrtovi brez

trave? Ali ljubezen omamna? Hishe na Piazza della Signoria se she vedno zavedajo svoje veljave. Tudi David iz kamna. Spogledava se in ishcheva prave besede v chasu, ki ne obstaja.

13

S trudnim pogledom romam po obzorju, samo da bi se izvila iz notranjega miselnega mlina, kjer sem med trenji kamnitih besed pozabila na lastno vizijo. Jate radozhivih kavk s hrushchem preletavajo rushevine solinarskih hish, kjer skrivajo svoja varna

gnezdishcha, in si sladostrastno izbirajo najchistejši kraj za lovishcha. Kakor hitro naletijo na oviro, ki ni po njihovem okusu, se vreshchech dvignejo in v enakomernih zaganjajochih se manjših skupinah spushchajo na naslednjo sipino. Tam brkljajo po tleh, se nato malo

dvignejo, in to ponavljajo znova in znova. Prilashcham si njihovo samozavestno gibanje in svobodo in ravnino. V razplamtelosti razdalje, na zibajochih se valovih shiroko razprtih kril, je slika jasna,

vidim, kako hitro zahaja dan, kako hitro gre zhivljenje mimo. Zdaj plujem po zelenih očeh na obrezhju zgodovine. Na baldahinu neba udomachene zvezde mi, chiste, spochite, zvecher berejo svojo poezijo.

Na obe strani je videti milje dalech, she posebej, ker teche pot po vrhu. Dalech stran stojeche hishe so kot pike na obzorju, na videz nich vechje kakor majhne shkatle. Stopam skozi zhalostno noch, v temnih nevihtnih oblakih tam dalech pred mano kdaj pa kdaj zagrmí, kar me vznemirja.

Tako je, kot da je moje zhivljenje nenadoma zapustilo privajeno stezo in ubralo novo smer. She pred svitom nekdo skrbno grabi po tleh. Poteguje z grabljami, da ostajajo za njim ravne in tanke globoke sledi. Z rastochim dnem raste tudi toplota in listje postaja

temno zeleno. Rdeche slive se mehchajo in se sladijo, hrushke se medijo. V roke vzamem grozdje. Slastne, velike grozde. Moj jezik strastno srka in lizhe sladkost. Rosa na cheshminovih grmih se zlato svetlika

v prvih sončnih zharkih. She nikoli nisem videla takega jutra. She nikoli se me luch ni tako dotaknila. Spoznanje, da nebo ni prazno, ampak da s tihim veseljem strmi v vsak nov razcvet stvarstva, pomirja. Nekje si.

Jolka Milich

KRATEK PESNISHKI SPREHOD

ali skupna predstavitev shtirih italijanskih afirmiranih pesnikov, ki so se skupaj z drugimi pesniki in literati udeležili letosnjega tržbashkega petdnevnega mednarodnega književnega festivala Poletna bivanja (Residenze estive) in od 25. do 28. junija 2009 brali svoje pesmi in odlomke iz proznih del na Tržbashkem in Gorishkem, zadnji dan, v ponedeljek 29. junija, pa v Sloveniji, kjer je vechja skupina povablencev popoldne najprej obiskala Kosovelovo domachijo v Tomaju, zvečer pa ob 20.30 skupaj s krajevnimi pesniki Zlatega cholna nastopila v kavarnici Integral v sezahanskem Kosovelovem domu z daljšim in zelo posrechenim recitalom. Nastopili so spodaj predstavljeni Italijani – seveda so brali druge pesmi – skupaj z domachini Davidom Terchonom, Magdaleno Svetina Terchon, Aldom Zberjalom in Patricijo Dodich. Nad vse uchinkovita pevska skupina Kulturnega drushtva Krashki shopek (Sezhana) pa je she dodatno popestrila vecher. Zhe vech let oziroma kar okroglo desetletje je v sodelovanju s tržbashko zalozhbo Il Ramo d'Oro, ki jo vodi Francesco Cenetempo, glavna organizatorka tega mednarodnega festivala pesnica, literatka in urednica iz Ligurije Gabriella Musetti, ki zhe kakshno desetletje zhivi v Trstu in si vsestransko literarno in kulturno prizadeva tudi pri navezovanju stikov s Slovenijo.

Milo De Angelis

PALICE

Palice
so razbile zadnje vedro
in zdaj je naselje
chisto tiho
pred naglim sodishchem. Tukaj
je chrnilo, v mnozhici
zhejnih, dospelih ob uri,
priimek:
vsa mehka jajca
bodo prishla
prisilno ali iz prezira
in tisti
faraon bo zamahnil z bichem,
ki she dandanes rani
in jih dela zemeljska.
Kdor rojeva chas,
ima zorano lice in potrpezhljivo
ponavlja, da mi ubogamo.

ZA VAS, KI

Za vas, ki
zapirate ta glas,
prihajajo klasi strashno zgodaj
in vsi imajo vrat,
vreden le nekaj lir pod srpom,
pravi blagoslov zanje;
zanje in za veselje. Slovesni,
z vsako mishico polomljeno,
zazhenejo traktor, ogromni trikotnik,
kjer se utabori avgust
in zhivi od fig
in vsi so plenilci in plen,
tishchijo se svojega zheleza: tropski,
skoraj predpraznični mir.

OSREDNJA MISEL

Prishla mi je na misel (chisto naključno, zaradi
vonja po vinu in obvezah)
ta neutrudna in pozorna prizadevnost
navkljub.
In za navrh, pred vsemi, smo izbirali
med dejanji in njihovim smislom.
A povsem naključno.
Despotska bitja so nam raztreseno
darovala sredishche, z radiografijo,
v sanjah pa sikajochi in pretechi
gospodarji:
»Che ti vzamemo, kar ni tvoje,
ti ne ostane nich.«

PRVA PRIHAJA

»Oh, ko bi le ti razumel:
kdor trpi,
kdor trpi, ni globok.«
Milanska predmestja. Poletje. V reki
komaj kaj vode, kiosk je zaprt.

»Menjaj, ne čakaj vech.«
Ob zidu je le nekaj avtomobilov.
Mimo ni nikogar. Sediva na
balustradi. »Morda she vedno lahko
postanesh sam, lahko she vedno
chutish, ne da bi plachal, lahko vstopish
v nekakshno globino, ki ne
proslavlja: ne prichakuj nikogar,
ne čakaj me, che trpim, me ne čakaj.«
In strmiva v temno vodo, v blagi veter,
ki jo rahlo premetava
in preprede z zhilicami, kot les.
Dotakne se mojega obraza.
»Kako pa se bosh izvlekel, ko ne bosh imel
drugih alternativ? Ne oklepaj se, sprejmi,
pristani na to,
da bosh nekaj izgubil.«

UCHITELJ

Neki učitelj
je priplaval ob zori
stvari, med dvajset minut pred peto
in dobro srečo

»se bomo nauchili jesti to chebulo,
prav pochasi, in zauzhili vsak okus
v popolni tishini«

in punchice, ki so umrle pravochasno
zdaj pijejo
skodelico toplega mleka

pa vendar si nas nashel

in si v machki izbral
tisto mijavkanje, ki ga
ne povzrocha nalashch!

ALI PA NICHESAR

Primesha se prava logichna tema
spominskemu deficitu. Vzorno
zlikano porochno obleko stlachimo v vrecho
s tihim svarilom. Najbrzh zaradi zadaha
bosh dojel, chez chas, njegovo krozhenje.
Vsak dan tega mesta te lahko obkrozhi
in odeja bolnikov med okrevanjem
je obichajna tema, ki se je bojish, sin bolj
od ocheta zvest sovrazhni drushchini,
igralec, ki je izginil v
obliko oprsja,
je ta zvezek enodushnih premic,
in tam se tudi zheblji, che jih izmerish,
zlahka razvezhejo ali stopijo.

IGLA VRNITVE

Vrachajo se, vidish, znova urejene vizije,
tokrat prva in predzadnja, blagi
zatoni vsake, prav vsake stvari:
spochij se v tem enkratnem trajanju,
v utripanju obvoznic in svojih misli,
v osrchju teme, te stare rimane pesmi,
pomeshane z zhivljenjem, na katranu
razsut kelih in, she prej, svete razbitine
sleherne rechi: zato se spochij, rotim
te, spochij se v tej spokojnosti cestnih
svetilk, prekini sunkovito skakanje,
kako mile so napol zastrte luchi trgov,
te so, glej jih, she kako zamishljene,
ti pa le sprejmi svojo edino, svojo
prijazno in nadvse počasno smrt.

MILO DE ANGELIS se je rodil v Milanu leta 1951, kjer zhivi in poučuje. Diplomiral je iz literature. Ukvarja se tudi s pripovednistvom, esejistiko in prevajalstvom, zlasti pa s poezijo. Med drugim je izdal zbirke: *Somiglianze* (Podobnosti), 1976; *Millimetri* (Milimetri), 1983; *Terra del viso* (Zemlja obraza), 1985; *Distante un padre* (Oddaljenost ocheta), 1989; *Biografia sommaria* (Skrajshani zhivljenjepis), 1999; antologijski izbor *Dove eravamo già stati – Poesie 1970-1999* (Kjer smo zhe bili – Pesmi 1970-1999), 2001, in *Tema dell'addio* (Tematika slovesa), 2005.

Gregorio Scalise

UMETNIKI

Umetniki pozabljajo, da odteka
zrak med prsti,
ure pri poslušanju radia
topo in chudashko sijajo,
njihova zgodba zaniha na koncu vsake ure;

predmeti ne legajo nikamor,
vendar bivajo v vsaki shpranji:
njihova ohola krutost je sestavljena
iz slovesnih minut.

□

Imenujte me Marlowe. Razpisal sem se o
umetnosti zlochina, vsako jutro navijem uro,
angel ciklostila
me prepozna iz potrebe po novicah:
moj poklic je, da se zadržujem med zhenskami,
ukvarjam se s stiki z realnostjo;
izhajajoch iz dozhivetega, so zanemarjali stvari,
nekje je vojashka zlozhljiva zhelezna postelja,
moj poseg je napisan v zeleni knjigi:
ves prevzet sem od hrepenenja, moja zhenskost
ne zadoshcha za komuniciranje,
potreben je megafon, da povezhem
izgubljeno nit:
zjutraj nihche nima vstopa v tisto pustolovshchino,
najbolj ustrezne izbire sledijo
zanichevanju: strmoglavim v podobo
s predstavo naslednjega dne,
podrediti se je treba pravilu:
okoli barake lahko opazimo roke, ki shtrlijo
iz oken: to je bila hisha golobov,
zhivijo v epilogu vseh interpretacij.

□

Zaprtem v nevidnem mestu,
se oblakom ne mudi:
vedno je kakshen izpah
za blestenje tistega, ki pishe,
s tistim zelenjem, ki poplavlja vrata,
medtem ko strmi v jalov
orakelj.
Che je to kraj,
kamor pronica zgodovina,
ko se vracha z zanesljivim
obupom pomlad,
se spusti daljna misel
z upanjem nekega dne:
tiste kretnje povsem enake
so povezane z osnovnimi zvoki:
v tistih chrtah, ki prekrivajo telo,
umre tudi prijateljstvo.

MUZA

Izigrana od ritma prebujenja
muza trpi
zaradi grozljivih premishljevanj
odpre se kretnji, ki zgrabi strah za rep
kot da bi rdechica
legla na njen obraz

zahteven sobesednik
bedi
nad njeno prerachunljivostjo

muza, med branjem teorije
in mnenj
s svetlobo obchinstva za rameni
ne prekorachi ship
s tistim svojim naivnim pochetjem.

REPATICE

Che mimohod repatic
odreshuje svet
kaj naj rechemo o
harlekinovih kodeksih

ki ne vedo zakaj seлучи
odbijajo

na vsem lepem se zdi, da
neki spomin nima smisla
da je mesto meja
zgodbe

to vidi oko
zhe veliko let prizadeto
od nenehnega izkrivljenega – nikoli
z besedami, vzetimi iz predalov

med kamenjem in zidovi iz ebenovine
z nedoslednostjo v temnih očeh
obrite glave v telesni retoriki
da bi zaplesali na peshchenem pasu.

CENA SVOBODE

S tisto izgovorjavo
ki rezhe zrak
kot da bi morali zbrati
energije

hrup vrnitve
z zvezdami, ki vzkipijo
zaradi malenkosti

občutki, ki prodirajo v telo
kdor prihaja iz astralnega
otroštva
ve, da ga samota
obdaja in ga peha
v območje, o katerem
mu ne bo treba poročati.

NAVIJASHKA, CHREDNA VRTNICA

Navijashka, chredna vrtnica
je kot sklep za odpoved

v tisti hishi
kjer se lahko razdrapa
ob misli na možna razpotja:

Van Goghovi chevli
pa dejavniki resnice in glasu

v retoriki evropskega in
amerishkega mesta
kjer ni chasa, da bi preshtevali
osebe
med oblaki, ki spremljajo
otroshke travme
med velikimi mostovi in predmeti
slepe ulichice

se lahko zgodi vse
v brezmejni in cesarski zemlji
celo to, da pesniki odreshijo svet.

GREGORIO SCALISE se je rodil v Catanzaru leta 1939, prezhivel mladost v Vidmu, shtudiral v Trstu, kjer je diplomiral iz knjizhevnosti, leta 1962 se je preselil v Bologno, kjer se je dokončno nastanil in tam predava na likovni akademiji. Zhe od zacetka sodi med avantgardne pesnike. Med drugim je izdal pesniskih zbirk: *A capo* (Na chelu), 1968; *L'erba al suo erbario* (Trava v svojem herbariju), 1969; *Poemetti* (Male pesnitve), 1977; *La resistenza dell'aria* (Odpornost zraka), 1982; *Gli artisti* (Umetniki), 1986; *Danny Rose*, 1989; *Poesie degli anni novanta* (Pesmi devetdesetih let), 1996; *Controcanti* (Nasprotni glasovi), 1999; *La perfezione delle formule* (Popolnost formul), 2000, in *Nell'ombra e nel vento* (V senc in v vetru), 2005. Pishe tudi eseje in za gledalishche. Prejel je vech nagrad.

Marco Marangoni

CHE SO BESEDE DIHANJE

*

Ne bodi virtualna kot sonce,
ki sredi zimskega dne
je zhe zashlo, in ga vidimo
zaradi svetlobe
v igri odbijanja;
o muza
vechera,
ki navdihujesh moje poti, ti nagla
in temachna, bodi resnichna.

*

Skushamo verovati v nekaj
v nekoga
vera
ki rojeva dan
in ga odpre
in ga pozhge
je vedeti
za odgovor
(je odgovoriti bregu)
da vedno obstaja zhivljenje, da je vedno
moch

PESNIK

Pesnik pishe, potuje,
vrstico za vrstico.
Za njim teka
srce.
Prikazhejo se mu zvezdnata mesta, misli
na davne zvoke. Vchasih
steche v pravcate goshchave
in se zgubi ...
odkoder ni vrnitve;
vendar prav tam stavi na potovanje

(potovanje, ki zadene v črno)
in pesem mu pokazhe zemljevid in
zemljevid mu razkrije zaklad

VSAKA NOVA HISHA

Za vsako hisho sanje, ki
naj prebivajo v njej,
med stvarmi od nekdanj in od enega dne,
s kom smo, s kom bi rad bil;
in misel pricaplja za tabo,
o krajih, kjer si stanoval,
o vonju, ki si ga
ljubil
– in se nikoli ne razdish

*

Prehojene ceste, po katerih she vedno
hodimo, z obzorjem na koncu in z zharechim
soncem. Nato dez, potem sneg,
in tedaj odeja tvoje ljube, tedaj
ljubezen, ki obema prezhema misli.

Ta potek po meri chloveka, to
vesoljno gibanje zvezd

*

Che so besede dihanje, in dih
je zhivljenje,
zakaj ne pridesh, ko
te klichem,
zakaj oddaljena
mi stojish ob strani
v zvezdnem objemu,
v neizmernem
in kratkem

poljubu, v vsaki sami stvari, ki jo ljubim

ljubimcev, ki so se ljubili,
 si izrekli odkrito besede
 iz odkritega srca –
 pa o potnikih
 brez domovine in vrnitve
 – oni,
 ki so se tam nekoliko odpočili
 in raztresli drobtinice
 pogledov,
 potem ko jih je en sam hip
 dodobra pogostil in poteshil

*

Zgodaj vstaja prijatelj,
 prevozi
 kilometre in se izprazni.
 Nekega večera, mi reče,
 sem ugasnil motor, kjer pesek
 ponehava ali zachenja ...
 in se zazrl v vodo: sonce
 jo je zhivo pordechilo ...
 kot svit je bila obarvana pushchava
 shlo je za sanje,
 ki jih nekdo enkrat samkrat sanja

MARCO MARANGONI se je rodil v San Donà di Piave (Benetke) leta 1961, diplomiral je v Padovi (o Carlu Michelstaedterju) in zhivi delno v Padovi in delno v San Vito al Tagliamento, kjer poučuje na vishjih sholah. Ukvarja se s poezijo, tudi teoretsko, in s kritiko, doslej je izdal tri pesniskhe zbirke: *Tempo e oltre* (Chas in onstran), Videm, 1994; *Dove dimora la luce* (Kje prebiva svetloba), Porretta Terme (BO), 2002, in *Per quale avventura* (Zaradi kakshne dogodivshchine), Rimini, 2007. Objavlja v najrazlicnejshih revijah, doma in po svetu; po njegovi zamisli so ustanovili tudi interakcijski festival poezije in glasbe *Sensosuono* (Chutzvok). Sodeluje pri koordiniranju projekta *Pisatelj v sholah*. Je urednik literarnih revij *I Quaderni del Battello Ebbro* in *ClanDestino*. Nekaj njegovih pesniskih besedil je izshlo tudi v antologiji *Io è un altro. Poeti per la pace*. (Jaz je nekdo drug. Pesniki za mir). Udeležhil se je shtevilnih festivalov poezije in glasbe, tudi Italian Poetry v charlestonskem Collegeu (ZDA), festivale pa tudi organizira, npr. v sodelovanju z M. N. Rotellijem za beneshki bienale leta 2005 festival L'Isola della poesia (Otok poezije). Je chlan in tajnik zhiriye pesniskhega natechaja *San Vito*. Za zalozhnika Elleraniya iz San Vita al Tagliamento urejuje literarni koledar, ki je posvechen poeziji na podrochju Alpe-Adrija. Njegove pesmi so prevedene v angleshchino, nemshchino, slovenshchino in shpanshchino. Tukajshnje pesmi so iz dvojezichne gledalishke brochure *Poetando*, ki je izshla v Pordenonu marca 2008, in iz zadnje zbirke *Per quale avventura*, ki jo je izdal zalozhnik Raffaelli v Riminiju, leta 2007.

Gabriella Sica

OPROSTITTE, VAS PROSIM

Oprostite, vas prosim, da za prevlado
v svetu she vedno besni vojna. Da je
utrpela škodo trava na zemlji in kakshna
druga zelena svezhina, ki se shele poraja.

Oprostite, da ni nikoli zraven ochetov,
marvech je vedno prelita le kri jagnjeta,
da sem za vas ovila she eno knjigo
z nebom družinskih pesmi o materah.

PESNIK KMET

In zdaj rahlja prst okoli rastline
ki kali in poganja kot beseda
kot zlata veja je vihtechi drzhaj
sredi lepe njive v Viterbu
moli, a obenem izkoplje prvo luknjo
in pazi, da ne bi poshkodoval korenin.

Star je shtirideset ali shtiristo let
kmet na chrni zemlji, saj z golimi rokami
grebe in med razbitimi vrchi in lonchenimi
okrushki pogreza umazane prste
ven pa potegne krompir, drugega in she in she
odlozhi ga na cizo, ki jo poriva zvrhano polno.

Na nebu zasije jutranje sonce.
Ne ve, da je chuvar in strazha
ko se nasloni na svojo motiko.

RIM NI BESLAN

Za najinimi hrbti niso streljali
nekega lepega sonchnega jutra
medve sodiva med srechne matere
bolj mrtve kot zhive ob zavesti da je zver tam
tudi v Rimu je prvi sholski dan
v Umetnishki kavarni se z Rito pogovarjava

o otrocih pa o sholi in o pokojnih mozheh
 ki naju ne moreta poslušati.
 Njenega je odnesla zahrbtna bolezen
 mojega ne, zhivi, a ne zame.
 Od tistega septembra je minilo zhe tri leta
 mrtvi niso umrli, saj so zhivi med nami.

4. septembra 2004

OGENJ

1

Prizghi ogenj! Sledovi ognja točke neke mreže risba v stvarstvu.
 Krvavo rdeča barva gorechk na balkonih, makov na otroških poljih
 ognja, ki ga negujejo vestalke s kitami in belo tuniko.
 Stlačila bi ti v glavo grški ogenj!
 Chista novorojenčkova glava dusha svetilka prizhgana beseda.

2

Yo tengo el fuego en mis manos (Lorca)
 Ishchi med pepelom in ugaslim ogljem z obema rokama iskro.
 Bruhati ogenj in zhveplo. Zhivljenje se med gorenjem pouzhije in postane pepel,
 kot ognjena grmada
 kot video, v katerega je stopil ogenj.
 Priganja me zhelja, da bi pozhgala pesmi. Ali da bi prosila tistega, ki me bo
 prezhivel, naj jih pozhge.
 Robida je bila vsa v plamenih, a ni zgorela.

3

Pade z neba kot zvezda in vstane, da osvetli sence: kot v Platonovi votlini.
 To je ognjeni krst, shentjanzhevi kresovi so ostanki.
 Zhivi v ognju in na vsaki drugi strani chudoviti salamander.
Vsakdo bo soljen z ognjem.
 To so nebesa in pekel. Nasprotje je led: »srce ni led in ni ogenj«.
 Je »brat ogenj« svetega Franchishka. Ko gre skozi ogenj, se Dante ponovno rodi.

4

Ogenj – dobrino, ki so jo smrtniki najprej prejeli od Prometeja, nato od Kristusa
 kot duhovnost in ljubezen: ponesla sta jo na zemljo in bila za to oba kaznovana.
 Koliko vrlin ima salamander!
 Ljubezen je ogenj, ki gori v srcu in zgori do kraja.
 Pozhari na poljih zhe oznanjajo zelenino, ki se bo vrnila.
 S poljskega dna se dvigujejo plamenechi jeziki v ognjishchu.

5

Ogenj, ki sijesh v binkoshtnih jezikih in v bozhji besedi.
 Ogenj v Pismu Hebrejcem. Ne verjamem, da biva kakshen Bog,
 ki hoče vrechi greshnike v ogenj – geeno.
 Morash pristaviti vzhigalico, da pogreješ zloge in prizhgesh samoglasnike: u ... o
 ... o ...
 Prodajalka vzhigalic, ki nima vech nichesar, prizhge zadnjo vzhigalico upanja.
 Nich nam ni ostalo. Prizhgemu svecho, da lahko jemo okrog mize: znamenja
 vere.

6

Vera je »ogenj«. »Ogenj!«
 Ogenj ubija, ko je ogenj vojne ali strelno orožje.
 Vchasih je prijateljsko nastrojen, ne zheli nich drugega, kot da se ogenj ustavi in
 prenehajo sovrazhnosti.
 Troja kot Kartagina. Tudi tu Enej pushcha za sabo ogenj.
 Plameni ognja pozhgejo dom in upepelijo mesto (Trojo), prebivalci pa se
 razbezhijo.
 Ogenj v nashih usmiljenih srcih, plamteche srce in ogenj larov, ki jih chastimo.

7

Ogenj je dober in zloben. Ochishčuje ali razdene, preraja ali unichi.
 Unichuje, ko prizhiga mrachne kresove s prepovedanimi knjigami.
 Vse pozhge, ogenj. Vse (holos) je pozhgano (caustos), ko je holokavst.
 Zhrtev pozhigalcev je v vsakem mestnem kotu.
 Koliko holokavstov v zgodovini in she vech v dvajsetem stoletju. Koliko zhrtev!
 Koliko pepela! Ogenj-luch pozhge nechistost in telo stvari.

8

Med zhrtvami, ki jih je ogenj pozhgal za Gospoda, ta je eden najsvetejsih.
 Pozhgano zhivljenje je drugo zhivljenje, ko kosti v grobu bodo ponovno prevzele
 telo.
 Zhiveti kakorkoli zhe, a »hoditi za ognjem«.
 Sonce-ogenj ugasne in se spet rojeva. V ognju izgine, kar se bo spet prikazalo,
 nebo razpiha ognjenordechi zahod.
 Leta 2001 se newyorshka stolpa sesujeta v plamenih, sta pepel v pepelu.

9

Yo soy ceniza que sobre a la llama na pepelu Vezuva (Francisco de Quevedo).
 Prihajam iz dezhele ugaslih vulkanov. Led mrlichev ohranja
 zhivljenje, katerih plamen bi lahko izbruhnil kot lava.
 Lavinski kamen je potrpezhljiv
 kot zhivi etrushchanski kipi in vodnjaki Srednje Italije,
 kot vulkanski pepel, na katerem raste mila zhuka.

10

Navpichni svet se upogiba, je vodoraven, zaradi ognja in pepela.
 Pepel je to, kar ostaja od ognja, a v njem tli zherjavica, bodoche iskre.
Fatum, fuit, functus, defunctus so besede in chrke, to, kar ostane od ognja.
 V ognju zgori feniks z zlatimi perutnicami in purpurnim perjem.
 Prerodil se bo in njegov pogled bo ostrejsi.
 Gospod je poslal grom in tocho in ogenj je planil in zajel zemljo.

11

Pesnik nosi v sebi ogenj.
 Je sveti »prinashalec ognja« (Beppe Salvia), ker ogenj poezije ne zgori.
 Ostane prizhgan ali se znova prizhge, kjer se je zdelo, da je med zherjavico ugasnil.
 Za ceno, da ga ukrademo, kot ga je pesnik, tat ognja (Rimbaud).
 Prishel bo ogenj in sodil vse stvari.

12

Tam v temi, kjer tichijo stvari, si utira pot svetloba ognja in razkriva podobe.
 Svetloba kot tista, ki podpira in tolazhi usmiljenega opazovalca,
 morda celo umetnika, na Caravaggiovi neapeljski slici.
 Kot bakla, ki zhari in razsvetljuje.
 Ker pesnik nosi vedno svetlobo v temo: to je njegova zadnja beseda.
 Prva beseda: je ogenj!

Junija 2005

GABRIELLA SICA, pesnica in pripovednica, se je rodila v Viterbu leta 1950 (sicer v njenih knjigah o njenem zhivljenju ni vech podatkov). Objavila je pet pesniskih zbirk: *La famosa vita* (Znamenito zhivljenje), 1986; *Vicolo del Bologna* (Bolognijeva ulichica), 1992; *Poesie bambine* (Majcene pesmice), 1997; *Poesie familiari* (Druzinske pesmi), 2001, in *Le lacrime delle cose* (Solze stvari), 2009. V Seviliji je izshel kot samostojna knjiga izbor njenih pesmi v shpanskem prevodu z naslovom *No sentirás el ruisenor que llora* (Ne bosh slisal/a/ slavchka, ki joka). Leta 1980 je ustanovila in do leta 1987 vodila revijo *Prato pagano* (Poganski travnik) in leta 1995 je uredila zbornik *La parola ritrovata. Ultime tendenze della poesia italiana* (Znova najdena beseda. Zadnje usmeritve italijanske poezije). Za italijanski Rai je pripravila shest videoprogramov o pesnikih: Ungaretti, Montale, Pasolini, Saba, Penna in Caproni, prvi trije so izshli pri Einaudiju leta 2000 in 2001 tudi v videokaseti. Zadnja leta veliko pishe v leposlovne revije in za chasopise ter se vsestransko ukvarja s poezijo in kulturo nasploh. Tukaj prevedene pesmi so iz zadnje zbirke *Solze stvari*, ki je izshla pri zalozhbi Moretti & Vitali v Bergamu (2009).

Prevod iz italijanshchine in opombe Jolka Milich

BRAZILSKI HAIKU

O sol e seu cenário
Eia! Deixas a cadeira,
solta teu canário.

ao lado da lua
neste pinheiro vetusto
uma ave noturna

abro após as sombras
de par em par as vidraças:
alçam vôo as pombas

Sonce in njegovo prizorishche
Hej! Zapushchash prestol,
izpusti svojega kanarchka.

k ploshchi lune
sega bor prastar
neka nochna ptica

za sencami zaprem
par za parom vsa okna:
odletijo golobice

OPOMBA K PEDRU XISTU

Pedro Xisto (1901–1987), brazilski knjizhevnik, rojen v Pernambucu, pravnik in profesor literature, kritik, esejist, konkretist (eden najpomembnejših avtorjev konkretistično-vizualne poezije v svetovni literaturi), pisec haikujev. Član znamenite skupine brazilskih konkretistov Noigandres (ime iz Poundovih *Cantos*). V zbirki *Haikais e concretos* (Haikuji in konkretizmi, 1960) je povezal konkretizem s haikujem iz japonske tradicije. Sodi med najvidnejše avtorje široko razvitega in izvirnega »brazilskega haikuja«, ki je specifičen (»west-eastovski«) pojem, in sicer v smislu, kot ga je zhe pred drugo svetovno vojno utemeljil eden največjih brazilskih pesnikov **Guilherme de Almeida** (1890–1969), prvi predsednik Kulturne zveze Brazilija-Japonska: trije verzi z možnim naslovom in zlogovno shemo 5-7-5, rime na koncu prvega in tretjega verza, v drugem verzu rimana drugi in sedmi zlog (5-17: 7-12). Xisto je glede teh pravil bolj ali manj svobodnejši; prvi od tukaj predstavljenih haikujev je blizhe tradiciji, druga dva sta brez interpunkcije in blizhe konkretizmu (zvočna ujemanja so seveda samo v izvirniku, prevod je predvsem pomensko-informativen).

Izbor, prevod in opomba Ivo Antich

(Xistovi haikuji so izjemoma predstavljeni dvojezično, v izvirniku in v prevodu, ker gre tako za posebno jezikovno-oblikovno-vsebinsko pomenljivost v smislu običajnih pesmi in haikujev kot za »obveznost« izvirnih konkretističnih tekstov in vizualij. – Op. I. A.)

GOSTIJA KLJUCHEV

GOSTIJA KLJUCHEV

Večerjajo kljuchi
suhi in zvezdnati
Zalogaj kruha pozhirek vode
iz različnih chasov jemljejo
Poti se drobijo
In vesolje se drobi
Kljuchi in kljuchavnice
nekateri z morskega dna
drugi s polarnega kroga
za mizo juga
večerjajo
Kljuchna mesta menjavajo
V teh dejanjih –
hrana in chas.

ORFEJ SE OZRE

Obrnil se je proti Njej in Ona je ozhivela.
Zaspala je nad mojo pesmijo.
Je zhelela, da bi ostal ljubech
in nerojen? Prerokbe
so prishle iz svetlobe
kot prepleten glas prepirljivcev.
Je bil to zvonchek, hranjen s snegom,
ko sem v sebi shtel valove?
Iskal sem te.
Taval sem.
Taval sem.

Ne.
Ni smrti.
Nebesa so nedolzhna.

OPOMBA K PAVLOVSKEMU

Mikroantologija sodobne balkanske poezije je, sledeč abecedi, prishla do Makedoncev, ki so poseben geohistorični in jezikovno-kulturni etnofenomen na južnem koncu drzhavnega prostora nekdanje Jugoslavije. Ta je bila, chetudi za nekatere »nenaravna tvorba«, zlasti kot SFRJ (tri »latinichne« in tri »cirilichne« republike z mejno Drino vmes) svojevrstno uteleshenje »supersimetrije« (»super-symmetry« – termin iz sodobne fizike, ki pozna tudi »zlom simetrije«), v kateri je bila SRM skoraj zrcalni »spodnji antipod« SRS z vech podobnimi znachilnostmi: robna pozicija (najzahodnejshi in najjuzhnejshi slovanski narod), velikost ozemlja, shtevilo prebivalstva, dve »vzorchni« jezera, reka kot sredishchnica (Sava – Vardar), »problematiczna« avtohtonost, odrezani dve tretjini t. i. zgodovinskega prostora (Pirinska in Egejska Makedonija – Koroshka in Beneshka Slovenija), legendarni vladar »enakega imena« (»kralj Samo« – »car Samuil«), po njem stoletja »ilegale«, kmechki upori (Gubec – Karposh), ljudsko izrochilo o bojih s Turki (Peter Klepec – Bolen Dojchin), deloma »problem morja« (SLO v sporu s HR, MAK povsem »landlocked«; grshki »prastrah« pred slovanskimi Makedonci, Samuil je skushal zavzeti Solun, »makedonski Trst«; Makedonci so na zahtevo Grkov spremenili drzhavno zastavo, Avstrijci Slovencem oporekajo knezhji kamen); teze o »planinskih Hrvatih«, »juzhnih Avstrijih« in »vardarskih Srbih«, »severnih Grkih« itd.

»Bivanje v ilegali« je bilo seveda pri Makedoncih (zlasti pod Turki) she hujsha abioza kot pri Slovencih; che so slednji otroci »marchne revolucije« (1848), so prvi otroci »oktobrske revolucije« (osvoboditev s komunistichnimi partizani okt. 1944). Od leta 1944, ko je makedonshchina prvich uradni jezik, je makedonska knjizhevnost, povzemajoch nekdanje skromne in bolj obchasne zachetke, v dobrem desetletju naredila edinstven razvoj s pravo eksplozijo vitalne identitete. Na vrhu tega zagona je poezija, ki je v treh generacijsko-stilskih valovih (kolektivizem: 1945–1950; intimizem: 1950–1960; modernizem po 1960) dobesedno preskochila stoletja in se kot suverena komponenta uvrstila med ostale juzhnoslovanske, balkanske in evropske literature (za ene je to »makedonska lirska falanga«, za druge »makedonska pesnishka shola«). V vrsti markantnih avtorjev se zdi najbolj paradigmaticzna osebnost v makedonskem pesnishtvu druge polovice XX. st. (v prvi polovici Kocho Racin) **Radovan Pavlovski**: pripadnik modernizma, rojen 1937 v Nishu, otroshtvo v vasi Zhelezna reka pri Gostivarju, shtudiral pravo in knjizhevnost v Skopju, zhivel v Zagrebu (1964–1982), Beogradu (1982–1985), od 1985 v Skopju. Cenjen od prve zbirke (1961), s shtevilnimi nadaljnjiimi (nekatere napisane tudi v srbhry.) je zgradil opus, znachilen po zgoshchenem prostoverznem izrazu v pretezhno krajshih pesmih, z intenzivno ekspresivno-nadrealistichno metaforiko (imenovan »princ metafore«), konsistentno v svoji rustikalno-nacionalno-balkanski ikonografiji (cit. nekaj verzov: »She od Samuila peshachim she od Bizanca /.../ moj duh blodi po Balkanu« /.../ »V meni zhivi zhivljenje ljudstva«, v znamenju nacionalnih barv in simbolov: »Rdechi in chrni petelin /.../ Veliko je sonce«; prev. V. Taufer); prevajan v shtevilne jezike.

Izbor, prevod in opomba Ivo Antich

Franko Bushich

OTROCHEK

(pet haikujev)

Ochi po mami,
ustnice po mami,
nos – ne, upam.

Debele toda
nadvse okretne
otročichkove roke.

Majcene nozhice
po sobi razprshujejo
vodo iz banjice.

Odpadajo lasje ...
S prvimi zobki
zhe rastejo novi.

Ona bere knjigo,
ko ji otrochichek visi
na prsih.

Prevod iz hrvashchine Ivan Dobnik

Iztok Vrhovec

ZAROTA

Kdor koli je telefoniral, je moral vedeti, da sem doma, kajti oglasil sem se skoraj hipoma.

Vljudno sem se predstavil, izdrdral datum prihoda na nash svet, izrazil dvom o potrebnosti vse ostrejših protestov zoper peshchico obubozhanih skrajnezhev, a odgovora nisem dobil. Uro ali dve sem potrpezhljivo chakal, potem pa me je zaskrbelo. Le kdo neki kliche, ne da bi se oglasil, potem ko sem mu z nekaj razločnimi stavki dal jasno vedeti, da je zveza uspešno vzpostavljena? Gre le she za eno premnogih napak, ki nam v zhivljenju tako rade nagajajo, ali je morda vmes kaj drugega?

Vznemirjen sem odlozhil telefonsko slushalko, se zaklenil v kuhinjo, pekel palachinke in strahoma prichakoval, da se mi prismodijo.

Ves naslednji dan sem skrbno sledil vremenskim porochilom, a se je, optimistichnim napovedim navkljub, proti vecheru nebo tako pochrnilo, da so zvezde prestrasheno zbezhale v sosednjo galaksijo, potrtnim oblakom pa so po pobledeh licih stekle debele, koprenaste solze. Morda me je preteklo noch neznani telefonist zhelel obvestiti o prihodu strashne ujme, pa so mu za zdaj she neznane sile, sklicujoch se na kak izmishljen galaktichni zakon, odtujile telefon – me je spreletelo. Prav gotovo! Druge reshitve se preprosto nisem mogel domisliti.

Peklenska zarota se je prichela razkrivati.

Chasa je bilo bore malo in moral sem se podvizati. Le kakshnih trideset, shtirideset let she in bioloshke sile narave me bodo prisililile, da, hochem-nochem, zapustim ljubljeni planet.

V zhepe sem zbasal nekaj she zelenih mandarin in stekel na cesto.

Z izkushenim, pred televizijskim ekranom prekaljenim ochesom sem preletel temachno chetrt in v blizhini mesarije opazil vohunskega zlikavca, ki mi je sledil v pravilni, z zakonom za vohune natanchno predpisani razdalji. A starega televizijskega machka, kakrshen sem bil, to ni moglo pretentati.

Prekopicnil sem se vznak, iz zhepa izvlekel zeleni sadezh in ga zaluchal proti zasledovalcu. Pristal je nedalech od potuhnjenca, ki se je za trenutek navidez mirno zazrl v smer Eifflovega stolpa, potem pa je sadezh s svojo vohunsko shapo nenadoma hlastno zgrabil in jo ucvril naravnost proti Montmartru!

Stekel sem proti glavni postaji mestne zhandarmerije. Vedel sem, da bo najbolje, che zadevo prepustim izkushenim profesionalcem.

Veshche sem se izogibal vse vechjemu shtevilu novih zasledovalcev, ki so se skrivali po nezakonito izkopanih vohunskih jarkih, in se s poslednjimi mochmi privlekel do vrat zhandarmerije.

Po okrepcilni vecherji in sodchku kislega vina sem si za silo opomogel, da sem lahko ponovno spregovoril.

Seznanjen z mentalnimi sposobnostmi vechine zaposlenih, sem problem predstavil v vechinoma eno- ali dvobesednih stavkih in po zacetnih neodobranjih manj izkushenih odrednikov opis zarote uspesno privedel do konca.

Glavni nadzhandar Milan Togota je, zavedajoch se nevarnosti, ki se je zgrnila nad mesto, nemudoma zavrtel telefon in preizkusil pravilnost njegovega delovanja. Nekaj sodelavcev ga je napeto opazovalo; pri tem so zaskrbljeno preklinjali.

Konchno je zarota v pravih rokah – me je sproshchujoche spreletelo. Legel sem na velik zhandarmerijski divan in brezskrbno zadremal. Izchrpavajocha noch preteklega dne, sprenevedanje zasledovalcev in oster kanalizacijski zrak so me popolnoma zdelali.

A ko sem se naslednje jutro prebudil, je bilo vse narobe!

Ponos nadzhandarja Togote je bil zaradi nekaj neposlushnih pododrednikov globoko prizadet; zaskrbljeni dezhurni zdravnik ga je zhe sredi nochi odvlekel na urgenco, kjer se je v zgodnjih jutranjih urah, kljub srchnemu boju nekaj najpogumnejshih specialcev, njegovo zhivljenje izteklo.

Tiho smo se umaknili v kapelico sv. Greha, se nekaj chasa pregovarjali o izbiri primerne zhalostinke, potem pa vendarle pospremili nadodrednikovo pokojno dusho na neznani svet s prelepo zhandarmerijsko korachnico *Levo, desno, ena, dva, pr'jatli zvesti, danashnjo noch ne bom vech spal doma.*

Prishel je vecher in po starih zhandarmerijskih obichajih smo ubogo pokojnikovo telo zavrgli v zakonito izkopan vohunski jashek in se tako tudi praktichno razshli s tragicno preminulim.

Skljucheno sem sedel k vecherji, a mi obilnega obroka brez pomochi nesebichne kuharice ne bi uspelo pojesti.

Zhivljenje pa je neumorno teklo dalje. Treba je bilo izvoliti novega nadzhandarja!

Zborovanja glavnih kandidatov so se zavlekla pozno v noch; nekaj manj odgovornih volivcev je poleglo na mrzla tla in zachelo hropsti. Vztrajno sem zmajeval z glavo in she budne opozarjal na nevarnost tovrstnih pochetij. Hitro so zapopadli dobrohotne namige, zaskrbljeno so budili tovarishe in jim skushali priblizhati nujnost budnega stanja.

Malo po dvanajsti smo volitve le pripeljali do uspesnega konca.

Novi nadodrednik – Togota novi – se je v pozdravnem govoru zahvalil za izkazano zaupanje in obljubil, da bo zvesto hranil policijskega machka Brka Nadlogo, se vsako jutro na dolgo in shiroko razgovoril o problemih sosednje vasi, in sploh bo vse naloge, ki pritichejo njegovi odgovorni funkciji, opravljal vestno in v skladu z veljavnim nadodrednishkim kodeksom.

Nekaj škodozheljnih poslušalcev je neodobravajoče zazhvizhgalo, a so jih vrli zhandarmerijski ovaduhi, ob pomoči she vedno rahlo potrlih specialcev, po hitrem postopku nastanili v okrajno poslopje za korekturo vedenja, kjer so se ob zatohlem zraku in hladnem sprejemu hitro umirili.

Nevihta pa je besnela chedalje huje!

Zdelo se mi je, da se bomo iz neugodnega položaja she najlzhnje izvlekli z odkritim pogovorom na shtiri oči. Togota novi je bil nad mojim predlogom navdushen. Izpraznil je mesto, razvrstil svoje zveste mozhe po najblizhjih gostilnah, mene pa dolochil za glavnega pogajalca.

A nevihta me ni sprejela prav nich prijazno.

Dezhne kaplje so mi zalile velike pastirske shkornje, ki mi jih je bil zapustil sam France Bevk, hinavski veter mi je iz roke izpulil dragoceni odrednishki dezhnik, ki mi ga je bil sochutno zaupal v varstvo dobrohotni nadintendant Ignacij Marela, razjarjene strele se me podile sem ter tja po razmocheni njivi.

Nemogochim razmeram navkljub sem iz zhepa le nekako uspel izvlechi skromno darilo in ga izrochiti pohlepni nevihti. Zadovoljno je zatulila in od navdushenja podrla blizhnji senik, jaz pa sem njeno pogajalsko nezbranost veshche izkoristil za energichno predstavitev nashih pogojev – natanko tako, kot smo se bili dogovorili na glavni postaji mestne zhandarmerije.

Tekle so ure, dnevi, tedni. Potreben hrane, kakshnega suhega kosa obleke in tolazhilne besede, sem zrl proti toplemu zavetju avtomobilske kabine, v kateri je dremal utrujeni Togota. Kdo bi mu lahko zameril? Tezhavna akcija ga je oचितno uspavala.

Potem pa se je nevihta konchno vdala!

S kislim obrazom je she zadnjih opljusnila skupino zvedavih potepinov, ki so se predchasno vrnil s pohajkovanja po okolishkih grichih, nato pa stisnila repe dezhnik kapelj med oblake in jo ucvrla proti ekvatorju.

Izzhet od trdih pogajanj, sem se zgrudil na mokro zemljo in s hripavim glasom klical spechega Togoto. Nejevoljno je zazehal, na hitro ocenil položaj, mi v zahvalo potrobil, zatem pa oddrvel nadzirat morsko plazho v Portorozhu.

V mestu je zhupan Trimidij Osupel priredil veliko vrtno veselico in se, za zgled praznovanj nevajenim krajanom, do nezavesti napil. Lezhal je v posebnem zhupanskem jarku in se prebudil ravno she pravi chas, da je na okrajnem tozhilstvu uspel oddati pritozhbo proti zahrbtni pijachi.

Nekaj neukih novinarjev ga je zalotilo v neugodnem položaju, a jim je brzih pojasnil, koliko dolgih in napornih dni opazovanja pogajanj je za njim in koliko zahrbtne pijache v njem. Tako pouчени, so ga prijateljsko trepljali po ukrivljenih plechih, mu zazheleli chimprejshnje okrevanje in v potrditev dobrih zhelja zvrnili frakeljchek na njegovo zdravje.

Po nekaj napornih tednih se je z morja vrnil tudi nadodrednik Togota in se pridruzhil she vedno trajajochemu slavju ravno v trenutku, ko sem se iz omotice prebudil tudi sam in se nekako le uspel zvlechi do najblizhje gostilne; glavni

natakar me je hipoma prepoznal in se mi v tekochi slovenshchini prijazno zahvalil za premeteno pogajalsko zmago, a mi, zhal, z vecherjo ni mogel postrechi, ker sem imel v denarnici premalo fichnikov.

»Ne bi bilo v skladu s she veljavno zakonodajo,« mi je poucheno pojasnil, potem pa se posvetil premozhnejshim gostom.

Tavajoch po mestu, sem naletel na pijanega zhupana in ga zaprosil za spremembo zastarelega zakona ali pa vsaj za kak olajshevalni amandma.

Zhe naslednji dan se je zhupan, neznosnemu glavobolu navkljub, lotil pisanja novega zakonika. Hvalezhno sem ga opazoval, a krepnil od lakote ravno v trenutku, ko je pozhrtvovalni zhupan skircirani zakon oddal v prepis svoji rahlochutni tajnici Volchici Z. Veri.

Protokolarno je zaihtel, she zbral toliko mochi, da je gospodichni Z. Veri zaukazal, naj nemudoma pokliche glavnega nadgrobarja Lojzeka Krsto, nato pa je skrusheno odshel na svoj ranch sredi Idrije pisat boleche spomine.

Zvesti meshchani so mi she isti dan priredili skromen, a nadvse topel pogreb; prijazno so me polozhili v zhe skoraj suho zemljico, potem pa so odshli poveselit se na zhalno sedmino, ki jo je na posebnem sestanku, dasiravno zaposlen z okopavanjem svojega idrijskega rancha, s pisanjem memoarov in z drugimi, duha unichujochimi opravili, odobril sam zhupan – chastiti dr. Trimidij Osupel.

Iztok Vrhovec

GOSPODAR MUH

»Sem Peter Labing, gospod.«

»Letnik 1307?«

»Natanko tako, gospod; stanujoch v Medvodah ob Savi. Jutri naj bi umrl.«

»Prav nich star in odsluzhen ne zgledash, Peter. Zakaj mislish, da se bo zate vse konchalo zhe jutri?«

»Katar naj bi me zdelal, gospod. Tako je zapisano.«¹

»Katar? Taisti, ki je zgradil palacho *tistemu* Baalu – sinu samega kanaanskega El-a?²«

»Prav tega Baala arhitekt, gospod. Iz katerega so se potem tako nesramno norchevali; zdaj moram pa jaz plachevati za njihove grehe. Baal Zebub, Baal Zevuv – Beelzebub, che vam je ljubshe, gospod – je bil globoko uzhaljen, ko so iz njegovega princhevstva kovali vse tiste nesramne popachenke; *Baal Zebul*, kot se je v resnici imenoval – *Princ Baal*, gospod – jim tega *Gospodarja muh* ni nikoli odpustil. In je prisegel vechno mashchevanje. Zdaj, v letu Gospodovem 1444, si je za svojo zhrtev izbral mene. Jutri me bo pobralo, gospod; Katar naj bi me unichil v *Njegovem* imenu. Pa cheprav sicer ni z mano prav nich narobe.«³

»Ampak, mozhakar, saj si vendar dochakal nadvse chastitljivo starost! She sam Mojzes⁴ bi ti zavidal! O tebi bo pisal *visoku zhlabtnu rojeni gospud veliki avtor, frajer iz Mudije inu Zavrba, gospud v Bogensperko inu v Ljebtenbergo, v dolejnskem kraje te krajnske dezhele peshiceskega kapitana inu tovarisha engleskega krajla tovarshva*.⁵ Tvoje ime bo sijalo na straneh njegove *Slave*, Peter! To pa tudi ni kar tako, kaj?«

»Hm, gospod, saj prav razlochno chutim prijaznost vashih besed, a vam pravim, da bi kljub vsemu she vedno raje bredel po svoji Savi, kot pa se kopal v njegovi Slavi. Tole muharjenje mi ni prav nich pogodu, veste. Mar bi si izbral kakega *Morlaka* ali pa *martuloza*,⁶ gospod. Ti so od hudicha, ne pa jaz. Ravno prejsnji teden so ugrabili neko nedolzhno dusho s krsta. In ni bilo prvich.«

»Morda je pa temu muholovcu ravno to pri srcu, Peter. Kako pravish, da je bilo z martolozami?«

»Ah, kako, gospod ... Gotovo ste zhe slishali za tiste njihove coprnije. To, da goltajo srca zhivih kach, najbrzh veste, kaj?«

»No, kadar moram v gozd, se tega leka tudi sam posluzhim, Peter. In povem ti, da me ni she nikoli nobena kacha pichila. Naj se ti zdi she tako bogokletno, ampak deluje!«

»Ah, seveda, seveda, gospod. Pa saj s tem ni nich narobe. A da se grejo te rechi z nedolzhnimi otroki pocheti!«

»Kaj pravish?!«

»Otroshko srce in desno roko po prekletem nachinu coprnice pojedjo, gospod, kaj pa drugega.«⁷

»To je pa naravnost strahno, Peter. In pravish, da so ubogo dete od zhegnanja ugrabili?«

»In to sploh ni bilo prvich, gospod.«

»Tudi tako se Muhar mashčuje, ti povem, Peter. Saj je vendar zhe od nekdaj jasno, da k sebi najraje jemlje ravno najbolj nedolzhne in dobre ljudi. Ampak tebe je kljub vsemu pustil dolgo zhiveti. Ne vem, ali je bil kdaj v nashih krajih zhe kdo, ki je dochakal sto sedemintrideset let! Ne reci, da to ni veliko.«

»Nich ne rechem, nich ne rechem, gospod ... A da ne bova prevech na shiroko samo o mojih letih razpredala ... Vrniva se raje k temu, zaradi chesar sem si sploh drznil zmotiti vas, gospod. Sprashujem vas, ali morda veste za kak koristen svet, kako bi se tega Katarja vendarle dalo prelisichiti. Da mi vsemu navkljub vendarle ne bi bilo treba zhe jutri lechi v grob, gospod.«

»Ampak Peter, she zdaj ne razumem, kako da si tako zelo preprichan, da bo to zhe kar jutri?«

»Gospod, ali smo leta tisoeh shtiristo shtiriinshtiridesetega ali ne?«

»Smo, kot pribito drzhi, da smo, Peter.«

»Da ste Ivanovo⁸ *Slavo* prebirali, ste tudi dejali, kajneda, gospod?«

»Tudi res, Peter. Kako bi sicer vedel zate in za tvoje dogodivshchine?«

»In tudi jaz sem jo listal, gospod ...«

»Dobro, dobro, razumem ... *Frajer* je zhe vedel, kaj pishe, mi hochesh povedati ... Hm, Peter ... Si morda pomislil, da bi se skril? Sem slisal za neko starino, ki se je tako prefrigano izgubil, da ga she sama smrt ni mogla najti ... Bajje se je pred njo tako dolgo skrival, da je na koncu moral umreti od samega dolgochasja ...«

»Oh, seveda, gospod, seveda sem poskusil tudi sam utechi! Najprej sem shel k tistem Ortmanu, zhupanu iz Brinj, da bi se skril v njegovi gostilni; pa mi je postregel s tako kislim vinom, gospod, da me je kar precej pognalo na stran.⁹ Pa sem zbezhjal k tistem poskakujochim Vlahom v Gorjance; sem si mislil: che je njim uspelo od Turkov uskochiti – zbezhati, gospod – bi pa morda lahko tudi meni s kakshnim koristnim nasvetom pomagali; a njihove staroverske spakedravshchine nikakor nisem mogel razumeti; in sem tekell naprej, proti severu, k tistem Chichem v Socerb; pa si z njihovimi japidovskimi recepti tudi nisem mogel kaj prida pomagati;¹⁰ in sem jo tako spet primahal nazaj v nashe kraje; pa sem se mislil v tistem Cankarjevem Vrzdencu¹¹ skriti; che je bil dovolj dober za njegovo mamu, sem tuhtal ... A je bila njegova ledena studenchnica za moje kosti vendarle premrzla, gospod. Pa she tako kristalno chista je – le kdo me ne bi nashel, che bi bil se skrival v njej!«

»Hm, Peter, vidim, da imash kar precej tezhkih izkushenj za sabo. Morda pa bi poskusil s kakshno trdnjavo, tako odmaknjeno in nedostopno, da nihche ne bi mogel do tebe. Kot tisti rokomavh – Erazem ali kako mu je zhe bilo ime.«

»A, Predjamskega mislite, gospod. Tistega, ki se je leta in leta rogal Ravbarju, zhandarju; dokler mu ta ni z mozhnarjem razstrelili riti, ko je revezh shel tja, kamor gre she presvetli cesar sam, gospod.«

»Che ga tisti preklicani sluga ne bi bil izdal, Peter ...«¹²

»Ah, gospod, saj veste, kako pravijo tisti, ki vedo, zakaj psica rep privzdiguje: *vsaka trdnjava se da osvojiti, che le more vanjo z denarjem oblozben osel priti.*«¹³

»Ja, seveda, seveda, Peter, seveda imash spet prav. Che kaj, potem nas Zgodovina uchi predvsem to.«

»Ah, gospod, Zgodovina, Zgodovina! Stara kot zemlja, betezhna kot politik, ki si izplachuje dividende za izumljanje vedno novih nachinov, kako se rogati pozabljivim volivcem ... Pa se potem reva venomer vrtil v istem krogu, stopa le po uhojenih, znanih poteh. Tako stara in brljava je zhe ubozhica, da se vsa trese od strahu ob misli, da bi je noga po nesrechi ne zanesla v kak neuhojen gozdichek, kjer bi se morda spotaknila in si – Bog ne daj, ga venomer nagovarja – zlomila starikavi vrat. In potem bi bilo z revico konec, gospod.«

»Pa she njen ljubchek bi shiral od dolgochasja, Peter.«

»Ljubchek, gospod?«

»Ja, ja, ljubchek, Peter. Chas – ta njen vechni prisklednik.«

»Ah, seveda! Nebogljenchku bi brez nje nikoli ne bilo jasno, koliko je ura.«

»In Bog ve, kaj bi se potem zgodilo z nami, Peter. Che bi preminula oba: Zgodovina in Chas.«

»Che ta tich res kaj ve, gospod. Ga imam vse bolj na sumu, da she malo ni tako sposoben, kot vsi mislimo, da je. Glede na to, kaj vse se dogaja na svetu, gospod, se mi zdi, da je Muhar precej bolj pri stvari.«

»Hm, Peter ... Morda pa nisi dalech od resnice ... Morda Bog za nas sploh nima chasa, ker zhivi in se zabava na kakshnem chisto drugem svetu. Vechen in nedotakljiv, ker si je v svoji samoljubnosti zazhelel, da bi se starala in spreminjala le njegova podoba – nash svet, Peter – sam pa ostaja vechno enak in *lep*, kot tisti Wildeov Dorian.¹⁴ Saj si zhe slisal zanj, kajne, Peter?«

»Mislite na g. Graya, gospod?«

»Ja, ja, Peter, tega, tega.«

»Ampak, che prav vem, gospod, se ta Dorian Gray na koncu, ko ne more vech gledati tiste svoje pokvechene slike, odlochi, da jo bo unichil ...«

»Ja, ja, seveda, Peter – vanjo zabode svoj nozh.«

»Ampak namesto da bi s tem unichil sliko, pokoncha samega sebe, gospod. In tako se izkazhe, da Dorian vendarle ni neunichljiv in nespremenljiv *lepotec*, za kakrshnega ga imajo.«

»In da so bili vsa jeza in srd in bes in nezadovoljstvo in obup in beda, ki so ga nenehno spremljali, o chemer se je venomer skrivoma shushljalo, ne da bi mu to lahko kdo dejansko dokazal, konec koncev vendarle posledica njegovih lastnih dejanj ...«

»Hm, gospod ... Che je tako, potem to pomeni, da tudi Muhar ni nich drugega kot le ena od mnogih pack na njegovi sliki; umazanija, ki jo je pravzaprav zagreshil *on*; le da se je, namesto da bi za svoje dejanje odgoval sam, zasvinjalo platno – *njegova* podoba, gospod ...

Oh, gospod, che je v tem res kaj resnice, potem tudi Muhar ni nich drugega kot le ena od zhrtev njegovih spletk, prav nich drugachen od kogar koli med nami. To potem pomeni, gospod ...«

»Ja, Peter? «

»Da Muharjevo pochetje pravzaprav nima nikakrshne lastne volje, ko pa je zgolj odsev *njegovih* dejanj. In bi se bilo jeziti nanj ali pa na kogar koli iz njegove družbe – na primer na tistega *arhitekta* Katarja, ki so ga izbrali tudi za dizajniranje mojega groba – popolnoma nesmiselno. Che kdo, si jezo in srd zasluži edinole *on* «

»In to pomeni, Peter, da se bodo te nashe peripetije enkrat *resnichno* konchale. Zgodovina si bo zlomila vrat, Chas bo ugasnil, mi pa – nich vech in nich manj kot zgolj le njegova podoba na platnu – bomo ponovno zasijali jasno in bleshcheche, tako kot je nekoch sijal on, preden se je prepustil svoji pokvarjenosti. Le toliko moramo she potrpeti, da bo imel *lepotec* dovolj in bo skushal svoj nagnusni odsev unichiti, Peter.«

»A ne bo zabodel nikamor drugam kot naravnost v svojo pokvarjeno dusho, gospod.«

»Nam pa bo s tem – pa cheprav nehote – vrnil zhivljenje, kakrshno nam je bilo pravzaprav namenjeno.«

»Oh, gospod! Preden sem potrkal na vasha vrata, si nisem niti v sanjah mislil, da mi boste lahko tako zelo pomagali! Reshitev, ki sem jo iskal po vseh koncih in krajih te nashe lepe dezhele, mi je ves chas lezhala pred nosom, pa revezh tega nisem bil zmozhen videti. Najin pogovor pa, gospod ... Zdaj vidim, da nista ne Katar ne Muhar moja gospodarja ... In slej ko prej bo spet vse kristalno jasno.«

»Tudi jaz sem vesel, da si se oglasil, Peter ... Pogovor mi je bil v neizmerno radost in zadovoljstvo – in ne nazadnje tudi v korist! «

»Zdaj bom lahkega srca legel v grob, ki mi ga koplje Katar, gospod. Zdaj vem, da je tudi sam le uboga koreta, ki jo goni *njegova* pokvechenost ... In tisti Vajkardov frajer bo lahko zapisal moje ime v svojo debelo buklo in vse bo tako, kot od nas zahtevata Zgodovina in Chas – za zdaj, gospod. A tudi to bo minilo. Zdaj sem o tem zhe popolnoma prepričan!«

»Da, Peter, tudi jaz. Vse bo minilo.«

»In zdaj, gospod, naj se od vas poslovim. She enkrat od srca hvala! In naj vam zhivljenje prinese vse tisto, kar si zheli vasha presvetla dusha, gospod.«

»Kolikor so njene zhelje res odsev njene lastne volje, Peter. Tebi pa, prijatelj – kaj naj ti she rechem ob slovesu? Radosti me, da sem te spoznal; od srca radosti, pa cheprav nama je bil najin chas odmerjen nadvse skopo. Naj ti bo poslednja zemljica rahla, prijatelj moj, in naj tvojim starim in utrujenim kostem nudi topel in ljubech objem – potem pa se nekoch tako ali tako spet snideva. Ni vrag, da ne, prijatelj stari!«

»Ni vrag, da ne, gospod! Na svidenje!«

»Na svidenje, Peter.«

¹ Ko so pisali 1444, je v Medvodah ob Savi umrl za katarjem kmet z imenom Peter Labing, ko je zhivel sto sedemintrideset let (Janez Vajkard Valvasor /1641 - 1693/, *Slava vojvodine Kranjske*, str. 61).

² Kat(h)ar je (poleg imena bolezni) tudi ugaritski bog arhitektov in orožja, ki je zgradil palacho Baalu. Baal (gospodar) je po kanaansko-ugaritski mitologiji sin El-a, ocheta vseh bogov, »ocheta chloveshtva«, stvarnika vseh bitij, tezhkega pijanca, ki se je na svojih banketih »do nezavesti« opijal.

³ Gospodar muh: Ball-Zebub (gr.) oz. Baal-Zevuv (hebr.) je norchevanje iz imena Baal-Zebul (princ Baal). Beelzebub je (po *Bibliji*) princ zlobnih duhov, v Miltonovem *Izgnubljenem raji* glavni Satanov odposlanik, v *Novi zavezi* ga Jezus omenja v zvezi s Satanom. Peter torej sklepa, da ga je Katar (bolezen / bog) napadel zato, ker so se pred dobrimi 2.800 leti (v 14. st. pred nash. sht.) stara semitska ljudstva, potomci Sema (enega od treh Noetovih sinov), norchevala iz Gospoda princa.

⁴ Mojzes naj bi umrl star okoli 120 let (1571 - 1451 pred n. sht.).

⁵ Tako naslavlja Valvasorja, v uvodu k *Slavi o vojvodini Kranjski*, Jozhef Zizencheli (str. 7).

⁶ Morlaki: Mavrovlahi (chrni Vlahi) ali Morlaki so bili hribovski pastirski Romani v nasprotju z Romani, mestnimi Vlahi (Valvasor, str. 319). Martolozi so Turki, Morlaki in turshki Vlahi, ki se plazijo po dezheli ter ropajo in kradejo, kar morejo. Posebno pa si mochno prizadevajo, da bi majhne otroke odvedli ter na Turshko prodali; tu napravijo dechke za janicharje, z deklicami pa se Turki omozhe. In prav често se zgodi, da pridejo martolozi celo na Kranjsko ter majhne otroke iz zibelk kradejo (Valvasor, str. 295).

⁷ Valvasor, str. 85.

⁸ Erazem Francisci v predgovoru k *Slavi* (str. 11) avtorja naslavlja z Ivan Vajkard Valvasor.

⁹ Gostilnicar po imenu Zhupan Ortman je segel po navadi svojih sovashchanov, namrech po nepriljudnosti, in nam je odrekel prenochishche. Pa se nisem dal odpraviti, marvech sem proti njegovim volji stopil v hisho, ker sem dobro presodil, da me rade volje nikoli ne bo pustil. /.../ dal mi je pokvarjenega vina, mislech, da me bo s tem spravil iz hishe (Valvasor, str. 22).

¹⁰ Valvasor misli Japode, ilirsko pleme, ki je prebivalo med Julijskimi Alpami, Snezhnikom, Kapelo, Golo Pljeshevico in Velebitom. Chiche /.../ imenujejo danes prebivalce med Trstom in Reko (Valvasor, str. 320).

¹¹ Vrzdenec /.../. Ime mu izvira iz tamkajshnjega studenca »vrh zdenec«, ki tekmuje poleti glede hladnoche z ledom, glede bistrine pa s kristalom ... (Valvasor, str. 47, 320). *Vrzdenec* je prav tako ena od chrtic v Cankarjevi knjigi *Podobe iz sanj* (1917); sicer rojstni kraj njegove matere.

¹² Erazem Predjamski je bil dober vojak in chetnishki vodja ter je често z marsikom imel prepire. Ko je na cesarskem dvoru naposled she ubil marshala Pappenheimskega (/.../ 1481), jo je brz h odkuril in se zatekel v svoj grad. /.../ Ko je svojo krivdo zaradi prelite krvi povechal z razhalitvijo sosedov in izdajalsko pomochjo sovrazhnikom, je izshlo povelje za gospoda Gashperja Ravbarja, poglavarja v Trstu, naj omenjenega Predjamskega ali ujame ali pa mu brez milosti vzame zhivljenje /.../ Predjamskega so potem ulovili, ker ga je izdal njegov sluga. Kanone (katerih je glavar imel tri ali shtiri in s katerimi je bil spochetka nekoliko kratov brez uspeha ustrelil, nato pa jih pustil v miru) naj naravnajo na dolocheno luknjo, kjer bo sluga, potem ko se bo vrnil spet gor, izobesil ruto; /.../ Ko bo pri drugi luknji pokazal luch, naj jim bo to znamenje in naj takoj ustrelé iz vseh topov hkrati. Tam da je namrech kraj, kjer ima njegov gospodar vsako noch neko potrebno opravilo, ki ga celo turshki cesar ne more opraviti po kakem odposlancu ali velikem vezirju, temvech sam v lastni osebi /.../ Ko je izdajalec dal znamenje, so iz topov ustrelili /.../ kroglja je odbila kos skale in odkrhneni kamen je Predjamskemu zdrobil golenico, drugi ga je zadel v glavo, nakar je umrl. Kroglja se ga ni dotaknila, zdrobilo ga je kamenje (Valvasor, str. 89 - 90, 92).

¹³ Valvasor, str. 92.

¹⁴ Oscar Fingal O' Flahertie Wills Wilde (1854 - 1900), *Slika Dorigana Graya* (1890).

Matej Krajnc

DAMOKLEJEV SECH

(odlomek iz romana)

Ko sem bil majhen, sem kar naprej poslušal o dolgih cestah. Kako da so na njih še daljši avtomobili in da se v njih vozi jara gospoda, ki nima za avtobus. Sam sem imel vedno raje avtobus; vedno sem zheljno čakal, da bo shofer z vrati priprl kakšno starko. CCCCC bi naredilo in potem še AIIIII in starka bi s stlachenimi ledvicami padla pod kolesa. Na naslednji postaji pa spet podobno.

Vendar sem se shel učit za trgovca. Koliko stane bela moka, so me vedno sprashevali. Besna ptica naj vam odgrizne nos, sem jim vedno odgovarjal, kako neki naj vem! Ko sem tezhkal med avtobusi in belo moko, me je to zadnje premamilo. Rekli so, da je v trgovstvu poshtenje doma. Rekli so tudi, da se morajo shoferji avtobusov nekoch upokojiti. To mi ni prevech dishalo.

Moja mama je bila gospodinja. Ocheta sem poznal priblizhno kakshni dve leti, potem pa mu je mama s shivalnim strojem razbila glavo. Lokalni policist, ki smo mu pravili stric Fedor, je bil njen brat, in je zatrjeval, da si rajnki še srajce ni znal zashiti. Sodnik se je zgrozil in mami v pokoro nalozhil devetnajst intimnih srechanj z njegovo zheno. Zato so mi vedno rekli zgolj *sodnikov sin*. Vendar sem se shel učit za trgovca. Mama mi je doma med vecherjo vbijala v glavo, da mora biti desna utezh enako tezhka kot leva, che pa je nimam, moram dati na ono stran toliko manjshih, da gospa Vrbovec ne dobi samih najboljshih kosov. Stara prasica, kot ji je pravila, naj bi bila svojchas organ pregona. Tega nisem najbolje razumel, a mamu je ob misli nanjo obilil krvav spomin in je bilo bolje molchati. Imel sem namrech samo dvanajst let.

Pri osemnajstih sem zmagal na Slovenski popevki, pustil trgovstvo, mamu oddal pod srchkan nagrobnik na lokalnem pokopalishchu, pozhebral kakih osemdeset nakljuchnih psokv in se odpravil v svet, kot se je takrat temu reklo. Danes pravijo temu eskapizem. No prav, bojo zhe še dobili svoje!

Bolj ko sem hodil, bolj sem v svoji vzgoji odkrival luknje. Mama mi ni nich govorila o tem, da se chevliji med hojo izrabijo in da morash potem bos po asfaltu. Naletish na kak ostanek steklenice in potem morash tam prenochiti. Morda je še bolje, da mi ni povedala – znorel bi. Tako pa se je med mano in mano razvil prav zabaven dialog. Noge sem imel zhe chisto porezane, ko je mimo pripeljal avto, voznik pa se je sklonil skoz okno in mi pljunil na levi palec. Tega pljunka nisem nikoli obrisal. Besno sem gledal za avtomobilom in si mislil svoje. Pravzaprav nich svojega – samo nich takega, da bi se spodobilo zapisati v leposlovno delo.

Ne, ne bom vam povedal, kako mi je ime. Kaj pa vas briga! Smo mar skupaj lovili bizone po okrozhju? Nichesar vam ni treba vedeti. Tudi mene ni zanimalo ime

vsakega potepuha, ki sem ga srechal na dezhu, che je zhe bilo treba kam iti. Hodil pa sem kar precej.

Zachelo se je pravzaprav zelo standardno. Obichajno. Popotnishko. Ampak kaj vam tvezim, ko she nisem povedal, kako je bilo z mojo trgovsko odsluzhbo. Sedel sem v slashchicharni, ja, tam sem konchal, med tortami, kremnimi rezinami, bonboni z dvojnim dnom, pitami iz zobnih past ... Vstopila je gospa, ki je vedno delala »hummm« in je bila obrita po glavi. Vsako dopoldne je prishla točno sedemnajst minut chez deseto in narochila pito iz buchnic brez buchnic. Zraven je hotela she ambientalno rumovo potichko in kaseto s hrupom avtomobilov iz predora nad slashchicharno.

Vedno sem jo enako pozdravil.

Vedno je enako odzdravila.

Dokler ni oglushela. Potem je vame zhe pri vstopu vrgla dezchnik. Pobral sem ga, stopil k njej, se ji z megafonom zadrl v uho, che prinesem kot ponavadi, in jo, kavko, z dezhnikom zgnal do mize. Kar poskakovala je, tako je padalo. Potem je *res* bila lachna. Che ni pojedla vsega, kar sem prinesel, jih je spet dobila z dezhnikom. Za domov nismo zavijali, to se je zdelo greshno. Che ne zmoresh pojesti, ko pridesh, tudi doma ne bosh. Nad pultom sem imel obesheno tablo, ki je bila dovolj zgovorna: PSOM IN PROSIMABIMIZAVILZADOMOVCEM VSTOP PREPOVEDAN!

Potem je bil tu she gospod Jamby, katerega svak je bil iz Mendocina, svakinja pa iz obskurnih gorovij nekje v Juzhni Ameriki. On sam je bil Poljak. Tezhko je dihal. Prishel je enkrat tedensko in razbijal po pultu, chesh rogljichki s solno filo niso bili dovolj mastni. Trgovska kariera se mi je naenkrat zazdela malce pretezhavna. Nisem si tako predstavljal materinih besed o vaganju in tehtanju in vrachanju denarja. Lastnik slashchicharne je bil Mongol, pisal se je Kan in kadil Chesterfield lahke. Che ni bil v pisarni, je kje polagal ploshchice. Nekoch je zahteval, da zaklenem slashchicharno zhe ob dveh popoldne in mu pridem pomagat. Druzhina, pri kateri je polagal ploshchice, ga je prosila, naj jim zamenja she stranishchno shkoljko in pomije vsa okna. Uganite, kdo je pomival okna. Ko sem ugotovil, da sta mladoporochenca vnuka gospe »hummm«, mi je bilo dovolj. Zahteval sem, naj se vsi prebivalci hishe nemudoma postroje v ravno vrsto na zgornjem hodniku. Pochakal sem, da so imeli glave v isti liniji in jih vse skupaj z enim zamahom preluknjal z dezhnikom gospe »hummm«. Kan me je potem hotel napasti s keramichno ploshchico, a mu je spodrsnilo na malti in vdrl se je v tla. Nikoli vech ga nisem videl. Pa tudi slashchicharne ne.

Ni se tezhko odlochiti, da gresh na pot. Tezhje je ostati doma. She posebej, che si podnajemnik in morash urediti to in ono. To je bilo tokrat precej prizanesljivo, Ono pa se mi je prikazovalo v obliki agencije, ki je imela v lasti niz nizkih hish; v eni od njih sem tudi sam prebival. Imel sem sobo in balkon, genitalije pa so mi dali posebej, da ne bi plashil sostanovalk. Pochutil sem se utesnjenega. Tistega jutra, ko sem se odlochil, da grem, sem od znanca odkupil rachunalnishki virus, shel na

sedežh agencije, sedel na rob direktorjeve mize in zadevo hladnokrvno poslal po omrežju. Vrnili so mi vse najemnine in potem sem lahko shel.

Prvi potepuh, ja ... Bil je za prvim grmovjem. Vedno, ko gre chlovek na pot, ga nekje chaka prvo grmovje. Ponavadi, che seveda ne ve natanchno, kam jo maha, in jaz se z destinacijo res nisem hotel obremenjevati, tam prvich odtochi, ne da bi vedel, da je prva gostilna tako blizu, da mu tega pa res ne bi bilo treba.

Ko sem ravno spushchal she zadnje kapljice, me je nekdo od zadaj sunil v hrbet.

»Baraba!«

Zachudeno sem se boril s silo tezhe in hkrati hotel instinktivno ubiti in umoriti neznanega nasilnezha.

»Baraba, dej mi grmovje nazaj!«

»Od kdaj je pa grmovje privatizirano?« sem zachudeno pogledal, she vedno budno gojeh morilske tezhnje.

»De neb mogoche *teb* povedu!« se je namrgodil neznanec.

Zasukal sem se na petah in ga s kazalcema obeh rok sunil v ochi. Zbolelo me je. Imel je steklene.

»Ha!« je poskochil. »Kr zlom si prste, reval!«

Imel je prav. Oba sem si zlomil. Kar po desni nogi sem skakal od bolechin. Nato mi je odpadla.

»No, kua bosh pa zdej?«

Res nisem vedel. Bolj kot kdaj koli prej sem hotel pobiti neznanca na tla in mu s cirkularko pognati male mozhgane v trtico, a zdaj nisem imel vech noge, da bi se pochutil mochnejshega. Kar skakal sem in pihal v zlomljena prsta.

Neznanec me je sunil, da sem se zvrnil po tleh.

»Po svojem grmovju shchij!« je rekel in shel.

Preden sem se spomnil, da bi se postavil na nogo, ki mi je she ostala, je bil zhe vecher. She vedno sem bil v blizhini grmovja, zijal sem v nebo in luni vpil opolzкости. Potem sem se odlochil, da je treba naprej, dokler je she leve noge kej, saj sem se vendar odlochil za popotovanje.

Zlomljena prsta me nista vech bolela. Potisnil sem ju med oblizhnje vrtnice in se je zadeva zacelila. Nobenih operacij, nobenih narkoz, tega nisem maral. Che sem videl rdechi krizh, sem jokal od togote. Che sem videl prijemalko in stetoskop, sem krichal. Che mi je kdo hotel vzeti kri, sem ga ubil. Tako sem se pretolkel skoz najhujsha leta. Vendar me vse to ni pripravilo na popotne preizkushnje. Skoraj se mi je zhe stozhilo za slashchicharno, pa sem pomislil: ne bodi Shleva, dedec nima zob! In mi je bilo lazhje. Sem se tudi zaobljubil, da bom iztaknil kajfezha, ki je kriv, da hodim po svetu s primanjkljajem vitalnih organov. Po drugi strani pa: saj sem ga sam sunil v ochi, kako naj bi vedel, da ima steklene?! Tudi noga mi je sama odpadla. Kako naj bi vedel, da ni stabilna?! Vsega je kriva slashchicharna, sem pomislil. Tam sem trgoval in jedel pregreshnosti, namesto da bi vsak dan preplaval vsaj osemnajst milj. Ne, na svojo fizichno kondicijo res nisem mogel biti ponosen.

Rohnecha tema je zhe mrknila nad dnevom, ko sem priskakljaj do gostilnice, kakih petdeset metrov stran od grmovja, pri katerem sem chepel ves dan.

»Imate prazhene emujeve ledvichke?« sem vprashal gospodichno, ki se je z blokcem ustavila pri moji mizi.

»Nel!«

»Kaj pa tlachene gamsove vampe?«

»Nel!«

»Koruzne kosmiche?«

»Samo za Kralja Diksilenda in njegovo spremstvo, ki prihaja sem vsak dan tochno ob osmih zvecher!«

»Kaj pa potem lahko dobim?«

»Odojka z rizhem ali pa Prezhagane Kremenateljce S Sipo TM. Kot dodatek postrezhemo s kroketi, prelitimi s hladnim pivom, solata je pa zastrupljena, se opraviuhujemo, lahko pa zraven spijete skodelico mladinske literature z ledom!«

»*Chisto nobene* solate ni?«

»Che ne marate za polnochno chishchenje zhelodca ...«

»Jaaa?«

»Tisina hrustalka!« je izstrelila.

Pokimal sem. Ena noch gor ali dol.

Ko sem se zjutraj zbudil, je bila noga spet na svojem mestu. Okonchinam ne gre nikoli zaupati, prevech shtrlijo od telesa. Ne da bi plachal sobo, sem skochil skoz okno in se podal za krvjo, ki se je vlekla pred meno, ko sem si pri skoku odbil eno nosnico. No, in potem me je zachelo dajati. Oseminosemdeseti kilometer sem tisti dan poskushal pokonchati s podplati, polnimi chrepinj. In potem pripelje mimo tista zgaga in mi pljune na levi palec!

Vrgel sem sidro in zaustavil njegovo vozilo. Popotnishko pravilo sht. 1: sidro je nujna zadeva, she bolj kot rezervni chevli. Brez njih lahko she vedno shantate kot poklapan pes, brez sidra pa ne morete zaustavljati avtomobilov!

»Pusti me!« je zavpil v strahu.

»Glej no, glej!« sem se nasmehnil, ko sem ga pogledal v obraz. »Che ti nisi tisti, ki si mi vcheraj polomil oba prsta! Kje pa si pustil narechje? In kako to, da vozish s steklenimi ochmi?«

»Ha, to je trik, star kot Rupurut, ki mu je zhe zdavnaj potekel rok trajanja!« je nekako ponosno odgovoril steklenko. »V resnici sploh nimam ochi!«

»Povej, kako ti je ime, da bom vedel, kaj vklesati na tvoj nagrobni kamen!« sem vpil.

»D. A. Moglejevsech!« je zabrbral steklenko. »In na nagrobnik, prosim, napishi: TU LEZHI ZHRTEV MUTIRANEGA SADJA!«

Zavzdihnil sem in ga spustil. Ne bom ga udaril s pestjo po sencih. Raje mu bom z vrtacho izdolbel jezero v mehur. Zhe sem zachel stikati po zhepih za vrtacho, ko se naenkrat oglasi:

»Ti si videt pameten chlovek!«

»Res?« sem ga mrko pogledal. »Kako, da she nisi zavrtel kljucha in odropotal?«

»Saj res!« se je spomnil oni. Hitro je zavrummal avto in pritisnil na plin.

»Pochakaj!« sem rekel in spet vrgel sidro. »Saj menda ne mislish, da bo shlo tako enostavno!«

Pogledal me je z zhalostnimi ochmi.

»Res si pameten chlovek!«

»Ne vem!« sem rekel in grozeche podrzhal vrtacho nad njegovim mehurjem.

»POCHAKAJ!« je zavpil. »HOCHESH BITI SLAVEN NA VEKOMAJ PLAMEN?«

»Ne!« sem rekel in mu izdolbel jezero v mehur. Na nagrobnik sem vklesal, kar je zhelel, si v oblzhnjem vodnjaku umil roke in se napotil naprej, kar chez most, ki je drzhal do motela, kjer sem nameraval prespati. Zavlekel sem se v klet, si dal pod glavo mozhnar in zaspal.

»PSSST!« sem zaslishal sredi nochi.

»Kaj ...« sem nejevoljno dvignil glavo, da bi videl, kdo si drzne buditi popotnika, ki mu pravzaprav sploh ni jasno, kam bi sam s sabo.

»PSSST! HOCHESH BITI SLAVEN NA VEKOMAJ PRAMEN?«

Zavzdihnil sem.

»Kaj pochadesh *nad* nagrobnikom, baraba?«

»To zdaj ni pomembno!« je shepnil D. A. »Pomembno je nekaj drugega. Vedno je tako. Te draga mati niso uchili teh modrosti?«

»Moji materi ni bilo ime Draga, baraba!« sem siknil, utrujen do dvojnih presezhkov. »Marsh nazaj pod nagrobnik, da ti ne zvrtam she enega jezerca v ...«

»Kdo te je uchil teh nasilshchin?« je zanimalo D. A.-ja.

»Bil sem trgovec!« sem zamrmral in legel nazaj na mozhnar. »Spokaj se in se ne vrachaj pred 31. avgustom, nochjo okamenelih samostojnih podjetnikov!«

»Poslushaj vendar!« je nestrpno shepetal D. A. »Vem, da sem bil oni dan nekolikanjci grob in da sem ti povrh vsega she narobe ...«

Sunkovito sem vstal.

»Pljunil si mi na prst!« sem siknil.

Prav tako sunkovito sem spet legel nazaj.

»Prav. Kdor je brez greha, naj prvi ukrade rochno bombol!« je resignirano zavzdihnil D. A. »Ampak ti si pameten chlovek ...«

V meni je zhe vse polagalo pleshchice.

»Kako naj se te reshim?« sem zavzdihnil. »Moja jutrishnja norma je devetindevetdeset kilometrov *tjale!*« sem pokazal s prstom chez njegovo glavo.

»Daj mi vendar mir!«

»Samo dovoli, da povem do konca!«

»Prav! Noch je itak shla adijo!«

D. A. si je shel z motornim kolesom prek chela. Nato je zavzel nekakshno polegipchansko pozo in slovesno vprashal:

»Hochesh biti slaven na vekomaj shaman?«
 »Nel!« sem mu odvrnil zelo znavelichano. »Si konchal?«
 »Si kdaj slishal za Sveti Tuul?«
 »Kot vsak, ki je konchal srednjo trgovsko!«
 »Potem vesh, za kaj gre!«
 »Vem. Gre za pravljico o hermetichno zaprtem antichnem tulcu za meche, v katerem naj bi se nahajal Damoklejev sech. Prava relikvija, zelo dragocena, pravijo. Institucijo je stala vsaj shestnajst krizharskih pohodov. Stoletja in stoletja so shla mimo, pa ni nihche uspel ugotoviti, ali je samo trohica od tega resnichna. Si mi to hotel povedat? Hvala. Lahko noch!«
 »POCHAKAJ!« je zarohnel D. A. »Nikar ne prehitevaj!«
 »Menda ni *she kaj?*«
 »Je. Sveti Tuul naj bi bil skrit v kl ...«
 Nekaj je gromozansko zadonelo. In she enkrat.
 »Eh, ura je dve!« si je oddahnil D. A. »Poslushaj torej – itak brezperspektivno tavash po svetu, a bi ti shkodilo, che bi mi vsaj poskusil verjet?«
 »Bi!« sem rekel. »Che si konchal, me prosim pusti spat! Pojdi nazaj pod nagrobnik in ostani pod njim, vse dokler se vampirji ne pokristjanijo!«

Zjutraj sem se zbudil ves premochen, ker sem celo noch sanjaril o skakanju po poljih s kakavovimi vrtnami. Skochil si na napachno mesto in – FLAAAF! – oblila te je rjava brozga, she nesladkana.

Z menoj je skakal tudi Jim, skakach. Nikakor drugache se mi ni predstavil. Povedal mi je, da je znan obrezovalec sadnega drevja in da se skriva pod psevdonomom, ker ima nacheloma sladkorno.

Meni je bilo prav. Dokler je bil Jim tiho in je popil manj kakava kot jaz, se nisem pritozheval. Celo noch sva skakala in pila in bila proti jutru zhe kar do vrha polna rjavih substanc. Srajca mi je plesala sambo od potu. Hotel sem jo ustaviti, pa me je fotografirala. Bliskavica me je oslepila in zbudil sem se.

Lezhal sem zvezan v nekakshni prikolici, verjetno nekakshnega tovornjaka.

Moral bi sicer panichariti, a sem storil, kar se v takih primerih pach stori. Zachel sem peti francoske budnishke korachnice v kitajskih prevodih. Vozilo se je nemudoma ustavilo.

»Kaj se dogaja?« je pritekla chudna okapucana postava. Spoznal sem jo. Bil je D. A. She naprej sem pel. Odlochil sem se, da bo tako, vse dokler me ne odvezhejo.

D. A. je splezal v prikolico in me odvezal.

»Pri zbirki cenzuriranega rumenega tiska ocheta Opeljna, nehaj!!!« je rotil.

Odlochil sem se, da bom pel she naprej. Vse dokler mi ne pojasnijo.

»Pri zbirki redkih znamk zhajbljevih sinov, druga svetovna retorika je mimo; nehaj vendar!!!!« je rotil.

Njegove proshnje so naletele na umazan sluhovod. Hotel sem vedeti, kaj pochenjam na prikolici in kdo me je zvlekel sem. Cheprav mi je bilo v tistem hipu

zhe jasno. D. A. se ni pustil kar tako odpraviti. Ugrabil me je, da bi z njim iskal Sveti Tuul.

»Poslushaj,« je zamrmral D. A. »Oprosti, ker sem te moral takole prisilit, ampak nujne razmere so nujne razmere, očitno!«

»Ti si navaden furuholmen!« sem ga opsoval. »Zakaj me ne pustish pri miru?«

»Ker si pameten chlovek!« je rekel D. A. »Che sem se zhe odpravil na ta kvest, je najbolje, da ga opraviš s pametnim chlovekom!«

»Saj nisem edini pameten chlovek na svetu!« sem zarohnel. »Najdi si koga drugega!«

»Kaj pa mislish, da sem pochel z avtom oni dan?« je zavzdihnil D. A. »Ampak nihche ni hotel z menoj zastonj, zavoljo zgodovinske resnice. Vsi so idioti, vesh. Obkrozhen sem z idioti. Idioti so zavzeli Zemljo, vesh! Iz raznih osonchij jih vleche vkup sem dol! Ti she ne vesh ne, kakshne bolechine so to!«

Vedel sem, da je premaknjen she bolj kot rondo pri moji faciliteti. Ampak potem sem pomislil: che ga zdaj ubijem, bo joj! Vsi gledajo!

Spustil sem globok izdih. Poprej je bil predolgo privezan. Moral je po svoje.

»Prav!« sem rekel. »Kaj zdaj?«

D. A. me je hvalezhno pogledal.

»Zdaj mi morash pomagat pri zbiranju denarja za odpravo! Zadnje feljchnike sem potroshil za kerozin!«

»Na, she to!« sem zamrmral.

»Kaj pravish?«

»Nich!« sem rekel. »In kako nameravash zbrati denar? Bosh davil, kradel, v pekel padel, se v sedmi krog stisnil in tam presvisnil? Bosh obiral jabolka v sadovnjakih? Bom moral jaz prodajat svoje telo?«

»Vidish, to je pa to, ko ne vem!« je zmignil z rameni. »Zato pa imam tebe. Ti si tu pameten chlovek!«

»Prav!« sem rekel. »Kandidirajva na vashkih volitvah!«

»NORO!« je vzkliknil. Zachel je poskakovati po prikolici gor, po prikolici dol.

»NORO, EJ! TO JE PA NORO! EJ, NORO! NO-RO! DIVJE, MATI! OJ, NORO! NORO, EJ!«

Tako je poskakoval, da se je prikolica odklopila. Bila sva na cesti boljvklanec, kot se to ponavadi zgodi, in z nesluteno hitrostjo sva zachela drveti navzgor.

»TESLO!« sem zakrichal. »Nisi vreden, da bi te bichali sredi blata! Lej kaj si storil s svojim divjanjem!«

Prepozno. Zabila sva se naravnost v ribnik, ki je mirno bival ob cesti na vrhu klanca. CHACHA-CHOF! je reklo in debelo pogledalo.

»TOVORNJAK!« je murgnil D. A. in skochil iz prikolice. Stekel sem za njim. Tovornjak je she vedno stal na polovici klanca.

»Bom jaz vozill!« sem rekel. »Ti si ob rojstvu popil prevech humusa za kaj takega!«

Lev Detela

PROPAD

II

Dvorni svetnik doktor Schoiswohl se v v kavarni Landtmann poglubi v temnorumene strani dunajskega STANDARDA. S ponosom se zagleda v velike chrke frontnega porochila izpod peresa »nashe posebne dopisnice Olivie Flopp«. Se samozadovoljno nasmehne. Z njegovo mlado protezhiranko teche kot namazano. Avstrijska stran je v tej neprijetni vojni vendarle dobila primerno porochevalko. Na njegovo pobudo! Gotovo se bo odlično obnesla tudi kot vojnopolitichna obveshchevalka. Tako je prav. Vse za chast in slavo Avstrije.

Schoiswohlowo zachtetno veselje pa se zhal zhe po nekaj trenutkih prevesi v trpko prizadetost in bes. Prestrasheno prebere, da je chrnski udarni bataljon Mobutu II. pod vodstvom enega najvishjih slovenskih oficirjev, generalmajorja Jozhefa Dimitrija Ribnicharja, v gorskih gozdovih pri Kranju odbil vse zagrizene napade »avstrijskih humanitarnih obrambnih sil«, ki se zdaj neurejeno umikajo nazaj proti meji.

»Zelo neprijetno!«

Jezno miga z glavo in bolshchi v natakarka, ki mu je pravkar prinesel hrenovko prve kategorije po nachinu hotela Sacher.

»To s chrnskimi plachanci je naravnost nezaslishano,« motovili z besedami. »Le od kod imajo Slovenci denar, da si lahko privoshchijo take nesramnosti? Pod Triglavom so ti uvozheni zamorci prebili vse nashe bojne linije. Ogrozhajo nam Beljak in Celovec. Che bo shlo tako naprej, so pojutrishnjem na Dunaju. Ja, in kaj bo zdaj?«

»Ja, gospod dvorni svetnik. Ukrepati bo treba. Grozno, che pridejo. Vse nam bodo pokradli in unichili.«

»Ja, ja, vse bodo razrushili,« modruje doktor Schoiswohl.

»In, che smem pripomniti, gospod dvorni svetnik, polastili se bodo nashih sluzhb in zhena,« reche natakarka. »Vindisharshchina bo postala nash avstrijski uradni jezik. Mi pravi Dunajchani pa brez dela in jela.«

»Chakaj,«, zarezgeta dvorni svetnik in s kazalcem desne roke motovili po chasopisu. »She imamo mozhnost za zmago. Prehitro sem bil chrnogled. Tu spodaj pishe, da imajo slovenski bojni odredi nenadoma velike tezhave. Ogrozhati jih je zachela odlochilna slovanska nevarnost z juga. Ki so jo najmanj prichakovali. She neidentificirane tuje vojashke sile so se, kot porocha chasopis, ob shtirih zjutraj po slovenskem vojnem chasu zagnale chez Kolpo in zhe zasedle Novo mesto. Srditi boji na dveh frontah povzrochajo v Ljubljani pravi preplah.«

»Slovenski vojni chas,« se namrdne natakarka. »Kaj je to?«

»Ah, nichesar ne razumesh,« se kremzhi dvorni svetnik. »Mi v Avstriji imamo zdaj normalni zimski chas, v Sloveniji pa so zhe pred dvema mesecema uvedli poletni chas, ki je eno uro pred nashim normalnim zimskim chasom, ki se ravna po astronomsko izrachunanem stanju sonca nad nami. Toda slovenski vojni chas prestavi vse skupaj she za eno uro naprej.«

»Kako naprej? Ne, razumem, gospod dvorni svetnik,« reche natakak.

»Poslushaj, prosim. Ena ura naprej in smo v poletju, in she ena ura naprej in smo zhe v vojni ... Che v chasopisu pishe, da so z juga udarili ob shtirih zjutraj, pomeni, da so to storili po nashem chasu zhe dve uri prej, torej ob dveh ponochi.«

»She vedno ne razumem, gospod svetnik ...«

»Dvorni svetnik...«

»Ja, lepo prosim, oprostite!«

»Nich ne razumesh, Johann. Zato si pach natakak. Cheprav glavni natakak. Poslushaj. Na Dunaju je zdaj ura devet, v Ljubljani, kjer se zelo mudi in hochejo biti v vsem prvi, pa je zhe dve uri vech, namrech enajst. Tam je treba zgodaj vstati in chim vech postoriti, she preden nasha Avstrija zaspano vstane iz blazin ...«

o o o

Ana je vsa iz sebe, ker so njenega Arturja vpoklicali v vojsko. Ve, da je njen mozg za vsakrshno vojashko postoritev popolnoma nesposoben. Kljub olajshevalnim okolishchinam. Poslali so ga namrech v oddelek za intelektualno obrambo in humanitaro nacionalno propagando, kjer prenasha zaprasheno arhivsko gradivo iz prve svetovne vojne na soshki fronti iz leve omare v desni sobi v tesno desno omaro v predlevi sobi.

»Ah, ni mu dobro,« potozhi svoji sosedi. »Veste, on ni za vojashko sluzhbo.«

»Seveda ne, gospa Ana,« jo tolazhi soseda. »Vash mozg je tako dober in mil. In toliko ve. Tak strokovnjak ne more biti nikoli dober vojak.«

»Ja, kar prevech ve,« reche Ana. »Kako se naj to dobro koncha.«

»Kje je zdaj vash gospod, gospa?« reche soseda in radovedno premika glavo.

»V oddelku za propagando je, gospa ...«

»Ah, propagando ... To bo pa zhe zmogel ... Tam so sami pametni ljudje ... Bo zhe nekako ... To so vazhni ljudje ...«

»Seveda bo, gospa, bo zhe ... Saj so vazhni ljudje.«

She preden prideta do trgovine s sadjem in zelenjavo, zagledata nenavaden prizor. Chez cesto rohnijo ostra povelja razdraženega podoficirja. Pred vojashnico se namrech strumni naborniki pravkar vadijo v salutiranju.

»Ti pa pridno salutirajo,« reche Ana.

»Ah, kako lepo salutirajo,« poudari soseda. »Tudi vash mozg se bo she marsichesa nauchil ...«

»Ja, salutirati se bo nauchil,« reche Ana in se utrujeno nasmehne.

o o o

Kaj se nam je zgodilo? Popolnoma nore sanje ...

Arturju, zakletemu civilistu od nog do glave, se nekoliko zatresejo hlače, ker ga predstojnik oddelka pokliche k sebi.

Le kaj hoče od njega?

»Vi ste torej zgodovinar,« reče major Starek in si z belo krpico brishe oroshena očala.

»Ja, zgodovinar, gospod major ...«

»Dobro. To je zelo dobro Takrat, leta 1917, smo namreč zaradi veleizdaje treh pacifističnih nepridipravov ob Sochi izgubili strateshko vazhne dokumente ... Vasha naloga je, da jih zdaj najdete v arhivu ...«

»Seveda, gospod major. Bom naredil, kar je mogoče ...«

»Dobro, dobro,« mrmra major in gleda nekam pod mizo.

Artur miga z glavo in zbira pogum za usodno vprasanje.

»Toda, gospod major, če smem kot zgodovinar vprashati,« motovili z besedami.

»Zakaj potrebujemo te stvari zdaj, vech kot sto let pozneje ...«

Major se strese, kot da je vanj udarila strela z jasnega. Od svete jeze se mu zatemni pred ochmi.

»Nich vas nisem vprashal. Sprashuje lahko samo predpostavljeni. V najinem primeru sem to jaz,« se zadere. »Vasha naloga je, da ishchete ... in basta! Zakaj potrebuje vojno ministrstvo te izgubljene dokumente, se vas tiche she manj kot lanski sneg ...«

»Razumem, gospod major. Oprostite,« jeclja Artur.

Zdi se mu, da so se mu vdrla tla pod nogami in bo izgubil zavest.

Major Starek dvigne glavo. Z ochmi preleti na smrt prestrashenega chloveka pred seboj.

Le kako si bomo s temi idiotskimi civilisti, samimi razvajenimi maminimi sinchki, priborili zaslužno zmago in slavo, si misli. Vendar se mu chlovehek malce zasmili, zato se mu jeza hitro razkadi iz nekoliko utrujene glave in iz prevech zakajenih in s tobakom zasvojenih pljuch.

»No, kot zgodovinar bi lahko vedeli, da so za generalni shtab zelo vazhni paralelni dokazi. Če najdemo zapiske o polozhaju pri Bovcu takoj po smrti cesarja Franca Jozhefa, lahko v sedanji novi humanitarni vojni preprechimo napake, ki so se tedaj dogodile ... Zdaj ne smemo popustiti ... Tokrat je nujno potrebna velichastna in chastna zmaga ...«

»Ja, gospod major ...«

»Torej razumete, za kaj gre?«

»Seveda razumem, gospod major ...«

»Zelo dobro ... Zato pa brz h na delo ...«

V noči med 25. in 26. junijem se odred avstrijskih chrnosrajčnikov prebije pri Preddvoru chez Kokro in začne s topovskim ognjem obstreljevati bližnjo in daljno okolico. Grashki brigadir Pock skusha skoraj istočasno, cheprav so vremenske razmere vech kot odvratne, zasesti Maribor. Po vsej Sloveniji lije kot iz shkafa, vmes pada debela tocha. Poleg tega je za junij izredno mrzlo, samo nekaj stopinj nad nichlo. Po hribih je, da je she slabshe, zapadel sneg. Vendar hudi poletni mraz zaustavi prodor sovrazhnih juzhnih sil pri Novem mestu. Pri slovanskem napadalcu je v zelo kratkem chasu za nameček odpovedala she preskrba z najnujnejshimi, za prezhivetje potrebnimi zhivili, samo od ropa pa se ne da zhiveti.

Tretji slovenski udarni bataljon ob dveh ponoči sredi izrednega naliva zaustavi z oklopnimi vozili premikajočo se avstrijsko sovrazhno enoto pri Lenartu v Slovenskih goricah. Nekateri avstrijski tanki obtichijo v blatu, ker je zemlja zaradi neprestanega dezhevja popolnoma premochena.

Pri Preddvoru se ob svitu razbesni boj na zhivljenje in smrt. Vendar zhe po prvih spopadih nastane nazarenska zmeshnjava. Slovenski general Ribnichar, mozh stare shole, je namrech svoje vojake oblekel »na avstrijski nachin, da budu neprijatelji vedeli, da sve tisto, kar mislijo, da znajo napraviti le oni, znamo napraviti tudi mi, ali dosta bolje«. Ker so si vsi, branilci in napadalci, v enakih chrnih uniformah popolnoma podobni, nihche vech ne ve, koga naj she ubije. Nobeden ne zna vech razlochevati med prijateljem in sovrazhnikom. Zelo hitro se lahko zgodi, da bo po pomoti ustrelil brata ali ocheta.

»Le zakaj se pravzaprav borimo?« se vojaki jezno sprashujejo in stiskajo pesti. Brezmochno chutijo, da vojskovanje poteka zaradi neumnosti in sebichnosti predpostavljjenih, brez pravih ciljev in za prazen nich.

Oficirji na obeh straneh zgrozhenno opazhajo, kako popushcha disciplina in se vojaki trumoma umikajo iz boja. S streli iz revolverjev jih skushajo nagnati nazaj v strelske vrste, vendar se jim to ne posrechi.

V oba sovrazhna generalna shtaba ob petih zjutraj pridrvijo novice, da so se boji na vseh frontah ustavili kot odsekano. Vojaki na obeh straneh so zaradi neznosnega vremena mokri kot polito cucky. Vsepovsod od mraza shklepetajo z zobmi in zahtevajo konec vojne. Trumoma zapushchajo bojishcha. Generali brez vojske se tresejo v brezmochni jezi.

Vojak Hans pri Preddvoru objame vojaka Janeza.

»Serbus! Jaz rad kadil! Rauchen!«

Janez objame Hansa.

»Na! Cigareta!«

»Ja. Danke. Du Kamerad!«

» Na zdravje, kamerad!«

»Da Schnaps!«

»Ja, shnaps!«

»Krieg Dreck!«

»Ja, krik je drek!«

Pijani vojaki lezhijo v blatu in pijejo zhganje.

Razjarjena drhal v Spielfeldu na avstrijskem Shtajerskem do smrti pretepe dunajskega polkovnika Stroberja, v Sloveniji pa po she nepotrjenih podatkih neznanci pri Celju iz zasede ubijejo tri vishje chastnike.

Kljub tej neverjetni zmeshnjavi she vedno odropotajo v shtiridesetminutnih presledkih z ljubljanske zheleznishke postaje vlaki z vojashtvom za fronto. Vojashko vodstvo priganja she vse preostale, naj takoj prostovoljno posezhejo v vojno.

»Ne bomo se vdali, pa chetudi okrog nas vse propade!« se glasi parola visokega vodstva.

V tovornih vagonih sedechi vojaki prepevajo zhalobne pesmi, nekateri molijo rozhni venec.

o o o

Chudni hrup na cesti prebudi lepo Olivio Flopp. Ob sedmih zjutraj stopi, she vsa izmuchena od naporne nochi, k hotelskemu oknu, da se nauzhije svezhega zraka. Za njo je izdatna ljubezenska preizkushnja s pozheljivim neznancem, ki ga je sreчала v nochnem baru. She na pol gola, v razpeti spalni srajci, bozha z obema rokama boleche razdrazhene prsi, na katerih cvetijo svezhi odtisi vrochih poljubov. Vidi, da sta dojki zaradi ostrih potiskov in ugrizov nenasitnega moshkega pod obema bradavicama rahlo razpraskani in rdeche obribani. Ah, pa kaj! Saj je bilo lepo! Na svetu smo zato, da uzhivamo!

Kljub utrujenosti se rahlo nasmehne, ko si z dlanmi previdno potezhka prsi in jih narahlo potisne navzgor, da se oba poredna vrshichka nad bujno gmoto toplega mesa zhivahno zatreseta. Ti vrochekrvni Slovenci!

»Joj, kakshne fine joshke imash!« ji je neznanec sredi ljubljenja zashepetal med razdrazhljivim bozhanjem obeh vedno bolj razgretih bradavic in jo popolnoma omamil. V naslednjem trenutku ji je lahko zaradi te zviyache nenavadno hitro, she preden je doumela, kaj dela, porinil svojo nabreklo moshkost kar brez zashchite globoko v rezho, ki jo je v dolgi sladki predigri zasvojil s poljubi.

»Ne, samo s kondomom,« je zakrichala she vsa omotichna zaradi neprichakovanega ljubimchevega naskoka in ga po shtirih ali petih brezobzirnih porivih jezno pahnila iz sebe, da je za trenutek prestrasheno onemel in se zavlekel vase. She dobro, da jo je ubogal. Morda she ni prepozno. Da ji ne bo treba dobiti kake bolezni in spet odpraviti otroka, kot zhe dvakrat prej.

Stoji pri oknu, tik ob hladni shipi, na katero pritiska srbecha vrshichka v pretekli nochi mochno preizkushanih dojk. Spodaj na cesti je nekakshen hrup, ropot vojashkih shkornjev ob cestni tlak, toda v njeni glavi je vse v megli.

»Joj, kako divje sva se fukala!«

Shiroke prsi se ji skeleche potresajo ob vsakem premiku. Takoj si jih mora natreti z blazhilnim oljem.

Verjetno je, kar se tiche moshkih, res nekoliko lahkomiselna. Precej nespametna. Le zakaj jo tako privlachijo? Kot tisti prej!

Kako jo je gledal, na videz ponizhan, s svojim nevarno razshopirjenim, toda razocharanim udom, na katerega je tako ponosen, ko ga je odrinila s postelje in stala naga tik pred njim. Ona! Samo ona! Visoko rashchena chrnolaska z napeto zadnjico in zapeljivimi stegni.

Nekoliko oholo se mu je nasmehnila. Z dvignjeno glavo. Zanalashch se je zazibala proti ljubimcu, da sta ji bujni dojki nesramezhljivo poskochili, in dvignila levo nogo na stol. Z ochmi je pozheljivo zdrsel preko vseh njenih zavidljivih oblin proti nakodranemu puhu ob rahlo odprtih nabreklinah spodnjih ustnic, iz katerih ga je tako neusmiljeno izgnala. She bolj je premaknila nogo, da se ji je sram popolnoma razprl.

Izzivalno ga je prebodla z vrochimi pogledi. Ubogi revchek s svojim vedno bolj napetim moshkim orozhjem, do bedaste onemoglosti nabitim z neumnimi semenil! Ampak vseeno odlichen! Mora ga kaznovati za vse predrznosti!

Ko se mu je priblizhala vse do bokov, je zahrzal kot konj in se vzpel proti njej, vendar ga je zaustavila z obema rokama kar sredi poti. Ni odnehal. Kakshen moshki!

»Hochem te!« je zastokal s pozheljivim glasom v polomljeni angleshchini, s katero sta se sporazumevala med ljubljenjem. Spet je zbiral pogum za ponovni napad.

»Samo s kondomom!« je she enkrat ponovila in s pogledom predrzno oplazila njegovo goloto.

Takoj nato jo je zagrabil pod pasom, da se ji je zavrtelo pred ochmi.

»Zelo pokvarjena si!« je hrznil, ko jo je na hitro naskochil in prevrnil na blazine. Porinila ga je proti drugi strani postelje in skushala izrabiti premor, da se zashchiti.

»Pochakaj,« je zadrgetala in ga z roko prijela pod trebuhom.

»Joj, kako velik si! Samo zdaj bodi priden! Saj takoj pridesh na svoj rachun!«

Spet je silil proti njej.

»Nesramen si,« je rekla in ga iz hudobije pobozhala tik pod glavichem.

»Premagaj se!«

Za trenutek se je negotovo zaustavil in pochakal ...

Vzburjeno je zasopla, ko jo je potem potisnil pod sebe in jo zachel neusmiljeno prebadati s kondomom, ki mu ga je v zadnjem hipu z muko nataknila na nevarno nabrekli ud. Sunki in potiski razvnetega ljubimca so postali usodno ostri. V sladkem nemiru je dvignila trebuh, ko je zachutila, kako se moshki v njeni rezhi nevarno hitro shiri skozi vse sramne kozhice in stene do dna njene zhenskosti in z napeto konico vedno hitreje udarja v sredo njenega mesa. Takoj nato, ko se je neznosna strast v njeni notranjosti razletela v omamno mochan vrh, je divje zatrzal tudi on in se med hitrimi poskoki blazno vroche izlil – v kondom.

Za slovo se vseeno ni mogel zadržati in jo je vzel še enkrat, »kar na prosto zunaj po zadnjici, da ne bom večni ujetnik tiste tvoje tesne vrechke«, kot je rekel, ker da na ta način ni nevarno, da bi zanosila, in ker mu je zdaj po tako fini noči preveč vsheh s temi svojimi polnimi joshki in ne more drugache, za to pa je sama kriva, ker je res odlična v postelji in ima poleg tega neverjetno privlačni švicarsko-avstrijski mesnati ritnici z zapeljivo vdolbino v tolsti sredini ter jo je prav zato potrebno za konec še posebno močno po slovensko od zadaj obdelati, ostro napokati, odločno pokavsati in primerno kaznovati.

Ko je odšel, se je morala še dolgo umivati, ker jo je med zadnjim ljubljajem po zadnjici skoraj do stegen obrizgal s svojimi lepljivimi semeni, ki si jih je morala potrepzljivo izpirati s kozhe, v strahu, da ji mogoče vendarle ne bi zashli v njen globoki zhenski zaklad. Ni chudno, da je še vedno popolnoma omamljena od naskokov in prebodov tega strastnega tujca.

Baje je kuhar pri zunanjem ministru, ta pa posebno rad je »domacho kurjo zhupco«, ki je nekaj najboljšega na svetu, kot sveto zatrjuje vedno in povsod, celo na televiziji. Med ljubljajem je iz kuharjevih ust izvedela za mnoge podrobnosti o ministrovem zasebnem zhivljenju. Da vara zheno in zasvojen od vseh strasti redno zahaja v swingerclub, kjer z ministrom za kulturo svinjata proti kulturi in z lepimi spremljevalkami vizionarsko nachrtujeta antikulturo svetle bodočnosti. Sanjata o programih, ki naj osvobodijo družbo dosedanjih prisil in premajhno rodnost naroda plodno osemenijo s pomočjo napetosti kulturno-erotichne izmenjave med osnovnim in spreminjajochim se ritmom izvajanja z različnimi partnericami in partnerji, tudi s takimi iz drugih drzhav, narodov in narodnosti ter iz drugih kulturnih krogov, saj zhivimo v globalni multikulturni in liberalni družbi, cheprav gospod general-predsednik ta trenutek še ukrepa drugache. O teh izsledkih bo na vsak način po tajnih kanalih previdno poročala v Avstrijo.

Fant, ki jo je ponoči jemal kot obseden, da je zdaj popolnoma izmozgana, vsekakor ni kar tako. Nich nima proti temu, da se še enkrat srečata in spet divje združita, cheprav bi se pozneje rajshi znashla kje vishje, na primer v objemu obeh ministrov.

Nenadoma ji zastane dih. Srce ji hitro utripa. Zdrzne se, ker na cesti pod hotelom zagleda skozi dez h strumno korakajočo zadnjo slovensko vojashko ponudbo, elitni odred »Veliki general Janichar«, s plinskimi maskami na glavah in z napravami za kemichno razchishchevanje radioaktivno onesnazhenega terena v posebnih vozilih. Ustrashi se, da bi jo borci zagledali nago pri oknu, in si z nočno srajco hitro pokrije nespodobno razgaljene dojke.

Za elitnim odredom koraka, kot da se ni nich zgodilo, vojashka godba na pihala in uzhiga zmagoslavne korachnice.

Iz nekaterih hodnikov in dvorishch se oglashajo vzkliki:

»Zhiveli junaki! Zmagali bomo! V boj za staro pravdo! Zhivela nasha slavna vojska! Naj večno zhivi nash veliki general! Za domovino – z generalom naprej! Po velikem generalu – veliki general!«

Ljubljana očitno še ne ve, da je fronta ponoči zhe skoraj razpadla in da noče nihče vech dvigniti orožhja, da bi z njim ubil sochloveka. Toda – ali ne delajo rachuna brez krchmarja?

V obrabnem ministrstvu se strateg Ribnichar očitno noče vdati, saj je preprichan, da je treba zdrzhati do zadnjega.

»Porkamizerija, pa tud che vzame sve skupa hudich ... Pet nas bude ostal, da preuzmemo inicijativu ... In ni hudich, da neb zmagall!«

o o o

Olivia nekoliko prezirljivo motri prestrashene obraze mimoidochih na cesti pred ljubljanskim Nebotichnikom. Chuti, kako v mesto kot zahrbtna strupena bolezen vdira anarhija. General se zhe sedem dni ni pojavil na televiziji. Ali je še zhiv? Kako rada bi ga vendarle videla. Srechala. Mogoche potem celo natanchneje osebno spoznala.

V lokalu ji pripovedujejo, da je odpovedala preskrba. Po vogalih se nabirajo smeti, ker so komunalne sluzhbe prenehale izvajati svoje pozhrtvovalne in nujno potrebne dejavnosti. Baje lachni chrnski najemniki ropajo trgovine in plenijo zhivila. V Mostah so posilili tri mladoletnice. Resnica ali lazh?

Za novo porochilo o vojnem stanju v Sloveniji je zato prerachunljivo nabrusila pero in chlanek nashopirila z zlaganim perjem. Zmeshnjava je na vsak nachin od dne do dne vechja.

Zvedavo pogleda na svoji levi strani mladega moshkega z drzhavnega oddelka za komunikacije, ki ji zhe ves dan dvori. Pravkar ji je prevedel napis, ki ga je opazila v izlozhbi blizhnje trgovine pod pozlachenim kipcem Venetskega konja.

»NE KUPUJTE SLABEGA AVSTRIJSKEGA BLAGA, KI V SLOVENIJI NICH NE VELJA, so modro zapisali v jeziku, ki ga zhal ne razumete, gospa,« se ji s sladkim glasom nasmehne mladenich.

»Ja, zhal ne razujem,« mu nekoliko hladno odgovori.

Na vogalu stranske ulice jo takoj zatem zbode napis v debelih rdechih chrkah, ki ga mladenich spet prestavi v nemshchino.

»Prvi del je pravzaprav nasha stara partizanska pesem, zato pa je tem bolj vazhna filozofija drugega dela,« ji reche.

»In kako se glasi ta znameniti napis?« ona rezko zvisa glas.

»NABRUSIMO KOSE, ZHE CHAS DOZOREVA, NA VOLJO JE DOBRO ANGLESHKO BLAGO. ZA SLAVO BRITANSKO IN ELEGANCO AMERIKANSKO BOM OB VSAKI URI ZASTAVIL GLAVÓ!«

»Ja, ja, vem, da bi se morala chimprej nauchiti vashega prelepega, a strashno tezhkega jezika,« zavzdihne.

Skoraj ljubeznivo s temnimi ocharljivimi ochmi oshine vnetega prevajalca, ki jo tako pozhrtvovalno spremlja na vsakem koraku. Prsi pod svileno rdecho bluzo ji

radozhivo utripajo. Danes nima modrca, zato chuti, da so napete dojke zares svobodno pripravljene za vse zahtevne povezovalne naloge, ki jih spet chakajo.

o o o

Veliki general se mora zaradi neprestanega sovrazhnega bombardiranja umakniti v atomski bunker, ki so ga skrili med stoletno drevje divjega pragozda na zashchitenem in zato za navadnega smrtnika popolnoma nedostopnem podrochju. Betonsko zaklonishchno trdnjavo je baje zgradila she prejsnja oblast, ki je rada prihajala sem na oddih, se divje zabavala in med drugim v blizhnjih gozdovih uprizarjala imenitne lovske hajke, v katerih je izgubilo zhivljenje nepreshtevno shtevilo jelenov, srn, zajcev in medvedov.

Pripovedujejo, da se je v bunkerju enemu od pomembnih generalovih predhodnikov neke vesele nochi vdrlo pod nogami. Rad je namrech z izbranimi tovarishi zahajal v gozdno samoto na zasebne pivske zabave, na katerih so ob zvokih junashke glasbe ter ob vriskih vzburjenih cip in shtevilnih razbrzdanih prijateljic preshtevali obilni lovski plen, med katerim se je vedno nahajal tudi kak podivjani machek, ki zelo rad zhivi na teh za shirsho javnost skoraj neznanih podrochjih.

Generalov predhodnik je v tisti pijanski uri imel neznansko smolo. V razbrzdanem zagonu je namrech s shkornji prevech po vojashko udaril po zabetoniranih tleh, da je grozno zahreshchalo, kot da bi se lomile kosti. Vendar se je rushil samo protiatomski beton, ki zaradi očitne protidrzhavne sabotazhe ni bil posebno kakovosten. Med preplashenimi kriki na pol golih deklet in rezkimi klici razlicno pijanih sotovarishjev je generalov predhodnik zgrmel dalech navzdol, globoko v temo, deset klaftrv pod zemljo. Priletel je na nekaj neizprosno krutega. Skoraj bi izgubil zavest, ko so ga po nogah in ramenih trdo udarile ostre kosti.

Skushal se je pobrati z groznega dna in se po vojashko zravnati, vendar je prekletstvo pod njegovimi nogami preperelo pokalo in se z njim vred pogrezalo she bolj navzdol, globoko navzdol v temo, v pekel ali she globlje. Oblil ga je mrtvashki znoj in zares je zachel moliti ochenash, ki se ga je bil kot otrok nauchil od pokojne mame in ga kljub vsemu, kot je presenecheno zastokal, she ni pozabil, saj se mu je za trenutek zazdelo, da se je priblizhala smrtna ura.

Nahajal se je v nemogochem polozhaju. Po glavi so ga, che se je premaknil, z leve in desne tolkle kosti belih okostnjakov. Pod noge so se mu kotalile s krogلامي preluknjane lobanje. Dolga koshchena roka se je odbila z nekega okostja, na katero je po nerodnosti zdrsel, in zashkrtala po njegovem vratu, ga stisnila pod srcem, da mu je zastal dih.

»Na pomoch! Kaj je to?« je zakrichal. »Mrtva golazen so, pa vseeno ne dajo miru! Premal revolucionarn smo bli takrat v Rogul«

Gost kostni prah, pomeshan z zemljo in preperelim lesom, mu je med jokavim krichanjem zachel neusmiljeno vdirati v nos in usta, da bi se skoraj zadushil.

Mahoma je spoznal, da se je znashel v nekakšnem rovu, med tisočglavo množico okostnjakov, v družbi z obupno velikim številom prestreljenih chloveshkih lobanj in z neskončno visokimi grmadami najrazličnejših kosti. Zazdelo se mu je, da so ga v svoj ris ujeli mrtvi, ki jih je svoje dni sam pomagal pobijati.

»Madona!« je zakrichal gor k pijanim tovarishem. »Potegnite me zhe vendar ven iz hude jame!«

Zgoraj pri komandi, kjer se je udrlo, je nastajal nezaslišan preplah in direndaj. Prijatelji nesrečnega voditelja, ki se je spodaj v temi plazil po kosteh pobitih, so zmedeno begali sem in tja ter si niso znali pomagati. Končno je eden od mozhakarjev, ki je imel pivskega machka she od prejšnje vinske nochi in zato to noč ni veliko pil, v zapushčenem kotu nashel primerno vrv za sushenje medvedjih kozh, na katero bi se lahko obesil tudi Judezh Ishkarijot takoj potem, ko je izdal Jezusa Kristusa.

Z združenimi mochmi je prestrashena drushchina vrgla odreshilno vrv globoko v temo. Iz rova se je oglasilo nekakšno lomastenje in ropotanje. Odreveneli so od strahu, ko je iz teme udarilo v njihove pijane glave rezko vojashko povelje, kot da ga je nesrečnezh iz svojega temnega pekla izstrelil kar iz brzostelke.

»Ajdi, vleci strumno navzgor!«

Ker so bili prevech pijani, niso mogli svojega predstojnika ustrezno potegniti iz njegovega zelo nezavidljivega položaja, kot bi se spodobilo. Vrv, na katero se je nesrečnezh sicer sredi največje stiske strokovno privezal z mornarskimi vozli, ki se jih je nauchil she kot otrok pri katolishkih skavtih pred revolucijo, se sicer ni utrgala, vendar so prijatelji, neveshchi težkih fizichnih opravil, zelo hitro onemoglo popustili, tako da je spet nedostojno zgrmel na preshtevilne chloveshke kosti.

»Prokleta banda!« je zarjul spodaj med okostnjaki, ovit v oblak kostnega prahu. »Vse skupaj bi vas bil moral dat postrelit, kot takrat to koshcheno svojat narodnih izdajalcev ... Ajde, pijandure, povlecite zhe enkrat in me spravite ven iz brloga!«

Medtem ko je voditelj jeznorito cepetal na vrvi in bingljaj med breznom pod svojimi vojashkimi shkornji in luknjo nad svojo glavo zgoraj v betonu, so popolnoma prepoteni tovarishi, kot da bi shlo na zhivljenje in smrt, she vedno vlekli vrv s politichno dragocenim bremenom strmoglavo navzgor. Toda tudi pri tretjem poskusu niso imeli uspeha in je nesrečnezh spet zgrmel v prepad.

Shele chetrti poskus se je posrechil. Pravijo, da je generalovega predhodnika po tem dogodku popolnoma zapustila vsakrshna lovska strast, pa tudi pozhelenje po mladih svezhjih zhenskah ga je za vedno minilo. Ni vech zahajal v svoj nekdej tako ljubljeni atomski bunker, v katerem je baje zachelo na moch strashiti.

Mozhak je na veliko zachudenje javnosti postajal vedno bolj zamishljen in otozhen. Kot nekakshen modrec ali menih. Nekateri so zacheli namigovati in nedostojno natolcevat, da se v trenutkih, ko misli, da ga nihche ne opazuje, zatopi v molitev in se skusha pogovarjati z bogom.

Luknjo so takoj po neprijetnem dogodku zabetonirali z najboljšim, v Ameriki kupljenim protiatomskim materialom, ki je bolj trd kot najtrša kost. Kljub temu tam okrog strashi še naprej. V viharnih noceh baje zatopotajo koraki nekakšne mrtve vojske, potem pa se oglasijo kletvice, kriki, streli iz revolverjev in pushk, bombe in granate. Podzemlje pod bunkerjem je še vedno stroga državna tajnost, ki je ne mara svojemu ljudstvu izdati niti novi, po vojashkem puchu domovino junashko ljubechi general in predsednik.

Z na široko razprtimi ochmi zdaj zhdi v bunkerju in na veliko razmishlja. Je vizionar. Sestavlja nov slogan po nachelu: »Za domovino z ... mano... naprej!« In: »Po meni jaz in nihche drug!« Pa tudi: »Vi ste moji, jaz sem pa vash in vedno nash!«

Snuje zgodovinski nachrt za popolno preureditev tezhko preizkushene drzhave. Vendar je trenutno prevech obremenjen z vojno in se za zdaj še ne zna jasno izraziti o svetli bodochnosti, cheprav nam ta zhe lisjashko mezhika iz teme, ko nas nestrpno prichakuje s svojimi krvavimi rokami ...

Adjutant stoji za njegovim hrbtom kot kip. V bunkerju vlada neizprosna tishina, zato se nenadoma zaslishi neprijetno brenchanje muhe, ki se usede na adjutantov nos. Vendar ta ne sme dvigniti roke, da bi jo pregnal.

»Bupse, bupse, zdaj pa bomo udarili,« se smeji general, medtem ko se bunker zatrese ob ponovni avstrijski bombni eksploziji, kot da se je zachel potres.

»Bupse, to pa je zares zelo dobro, ker bomo zares udarili ...«

o o o

Dvorni svetnik si ni na jasnem glede nastalega polozhaja. Dolochen del generalnega shtaba trdi, da se je vojna konchala s totalno kapitulacijo sovrazhnika. Toda skrajno desni predsednik parlamenta je pred eno uro jasno in glasno izjavil, da se pravi boji še sploh niso zacheli, vendar Slovenci zhe rinejo chez Ljubelj in druge prehode na Karavankah, istochasno pa so ogrozheni shtevilni staroavstrijski shtajerski kraji ob Muri.

Zmedeno kolovrati po plochniku pred ministrstvom in premishljuje o zagati, ki je nastala zaradi nepravilnega navzkrizhnega informiranja javnosti. Vsekakor bo moral ministra opozoriti na nevzdrzhno stanje, ki lahko drzhavo privede naravnost v katastrofo. Razburjeno razpolozhenje ga zanasha po plochniku sem in tja, kot da bi bil pijan.

Za trenutek se mora ustaviti, da bi se pomiril. Srce mu divje utripa. Ne vidi shtirih obritoglavcev, ki ga jezno motrijo izza vogala. Ko hoche stopiti naprej, proti priljubljeni kavarni Landtmann, da bi se okrepchal z dobro kavico, mu eden od fantalinov podstavi nogo, drugi pa ga s pestjo sune pod rebra.

»No, gospod, še nis shou na vojno ... Rajsh kelnerce pr shanku za rt shlatash pa goflo prodajash, ko nashi fantje za domovino umirajo.«

Novi udarec ga podre na tla.

Glavni obritoglavce se debelo rezhi.

»Dajmo mu she eno pod rebra, da bo vedu, kdo smo, svinja prekleta!«

Samo od dalech she slishi grobe glasove napadalcev. Eden od njih ga brca z ного pod kolena, drugi ga na vso moch udari z zheleznim obrochem po hrbtu.

Najmochnejshi mu iz jopicha potegne denarnico. Shteje stotake.

»Bogat je ta pizdoliznik,« se rezhi. »Pa she dohtar in dvorni svetnik!«

Shari po Schoiswohlovi osebni izkaznici, jo zmechka ter jezno zazhene pod rob plochnika.

»Dajmo mu she eno po gobcu, da bo vedu, kaj je zhivljenje!« se zadere.

Dvorni svetnik skoraj vech ne obchuti udarcev. Bolechine so vse manj boleche. V njegovi glavi nenadoma zavlada velikanska tishina. Zdi se mu, da se svet pogreza v neizprosno meglo. Iz motne daljave ga pozdravljata dva lepa bleda angelchka. V naslednjem trenutku izgubi zavest.

Eden od napadalcev ga hoche she enkrat udariti, toda z druge strani ceste se oglasi zhvizhg iz policijske pishchalke. Obritoglavci se prestrasheno spogledajo in zdrvijo okrog vogala v stransko ulico. Za njimi techeta dva policista z dvignjenima pishtolama, medtem ko dvorni svetnik lezhi nezavesten na robu plochnika. Nihche mu ne priskochi na pomoch.

o o o

Olivia z velikim prichakovanjem hiti v Klub dobrotnikov naroda. Tja jo je povabil gospod Nadbrezhnik. Nadebudni klubski nachelnik in predsednik upravnega odbora mednarodno znanega velepodjetja MEGANOX je pomembna osebnost z odlicnimi zvezami v politiki in kulturi.

Danes je zelo dobro razpolozhena. Erotichno zhejna in spolno razdrzhena. Srce ji od veselja kar poskochi, ko se ji galantni gospod nachelnik ljubeznivo nasmehne zhe zgoraj pri odprtih vratih v klubske sobane.

Nadbrezhniku se zavrti pred ochmi, ko ji poda roko. Zdi se mu, da mu elegantna novinarka razgreto sili naravnost v objem, cheprav je sploh ne pozna. Priporochil mu jo je njegov prijatelj in mentor Vodopivec, ki je prav tako poslovnezh, saj z velikanskim uspehom prodaja slovensko plastiko v nekatere drzhave Evropske unije, pa she v Rusijo, na Kitajsko, v Bangladesh ter celo v Ameriko. V zadnjih letih je s temi in podobnimi posli vidno obogatel in se povzpел, cheprav prihaja iz delavske družine, zelo visoko na lestvici vsesploshnega sposhovanja. Pred kratkim so mu v Indiji podelili chastni doktorat za odlicne kulturne stike z azijskimi dezhelami v razvoju. Kot dobrotnik podpira kulturo, shport in umetnost, a tudi nekatere druge dejavnosti. Poleg tega je lastnik glavnega domovinskega dnevnika SVOBODNI KAPITAL.

»Ta Olivia Flopp je fina zhenska,« mu je rekel Vodopivec. »Poleg tega je znano, da je zelo dobra v postelji, zato sploh ni problema, da je ne bi dobil tja, kjer bo slechena zares sladka!«

Vsi vedo, da ima Vodopivec, ki je zaradi preobilice drugih nalog na danashnjem posvetu slovenskih dobrotnikov zhal nujno odsoten, zelo močan vpliv v vojaskih krogih. Celo general in predsednik dzhave je v nekem nagovoru pohvalil »Vodopivchevo slovensko industrijsko plastiko, ki je odlično uporabljiva tudi v vojne namene.« Ponosno je dvignil glavo in nadaljeval: »Prav zato bomo, kot upam, vsi vojaki zelo radi sodelovali pri Vodopivchevem povechanju produkcije slovenske plastike, kar bo omogochilo ponovno zaposlitev shtevilnih delavcev, ki so jih zhal morali zaradi krize odpustiti v nekaterih podjetjih, poleg tega pa bo slovenska plastika zelo utrdila ugled nashe drzhave po vsem svetu«.

Nachelnik dobrotnikov naroda Nadbrezhnik se takoj po tej svetli misli nekoliko zresni, ker najnovejsa vojna proti vsem prichakovanjem nekoliko moti uspesno trzhenje s plastiko. Po drugi strani pa se vendar lahko reche, da je prej prevech zanemarjena prodaja eksploziva, bomb in granat ter vojashke tehnike nekaterim podjetnikom zdaj v vojnih okolishchinah izredno koristila in so si lahko vidno pomnozhili kapital, to pa konchno niso machje solze.

»Dobrodoshli v nasem klubu, gospa,« se nachelnik ljubko prikloni in novinarki poda roko. Popelje jo v sprejemni salon, kjer jo chaka vech ljubeznivih starejsih gospodov v frakih, z odlozhenimi cilindri.

Uglajeni, nadvse sposhtovani gospodje, sicer sami stari, trdo preizkusheni machki, so kar nekoliko zmedeni, ko se spogledujejo z lepo, a oчитno nadvse samozavestno in predrzno zhensko v prosojno bleshchechi transparentni bluzi, ki radodarno razkriva skoraj vse chare njenih shirokih oblin. Z ochmi izdatno pozhirajo te blagodati chudovite matere narave, she posebej seveda izzivalne obrise obeh pod prosojnim blagom vidno poudarjenih rozhnatih kolobarjev, ki se z obema napetima vrshichkoma oчитno na vso silo trudita, da bi prebila nadlezno pregrado iz najboljshega svilnatega blaga in se konchno popolnoma razkrila vsem na ocheh.

»Zapeljiva je!« si mislijo in pozhirajo sline.

Gospodom, ki so sicer navajeni na vse dobro in vse hudo ter so zhe marsikaj zanimivega dozhiveli, strokovni pogovor zaradi neznosno lepega razgleda na porochevalkine prsi kar noche stechi. Ob pogledu na te vidno izbochene krasote hote ali nehote kar prevech zardevajo, poleg tega pa jih zachenjajo muchiti glavobol, zgaga, zhelodchne bolechine, ishias in druge nadloge, ki jih prinasha starost.

»Sposhtovana gospa Flopp, dovolite, da vam najprej ponudimo kavico,« se s sladkimi besedami zazhene v pustolovshchino z mlado zhensko generalni nachelnik kluba dobrotnikov naroda. »Potem pa pridejo na vrsto she razlicni prigrizki in sladice.«

»Se najleshe zahvalujem. Mi bo v uzhitek,« se zasmeje zhenska in ga pobozha s svojimi velikimi lepimi ochmi.

Nadbrezhnik tlesne z rokami in namigne pokorno uslužnemu natararju, naj takoj prinese sposhtovani gospe publicistki domacho mednarodno priznано chrno kavo.

»Kako je kaj v vaši lepi Shvici?« se z izbranimi besedami obrne k novinarki. »Shkoda, da se nisem rodil v vaših prijaznih krajih, potem bi mi bila prihranjena ta prekleta vojna ... Ah, oprostite mi te nedostojne besede ... Toda, kar je res, je res, gospa urednica, vojna nam unichuje posle in izpodkopava nashe narodno bogastvo ...«

»Zhe mogoche,« reče poslovnezh Mezhichek. »Toda vsaka stvar ima tudi svoje dobre strani. Gospodu drzhavnemu voditelju sem zhe moral dostaviti zelo velike kolichine zhelezobetona ... Poudarjam – zhelezobetona, ker je beton brez zheleza kratko in malo zanich ... Pa tudi po bombah in granatah, razstrelivu in plinskih maskah je zdaj izredno veliko povprashevanja ...«

»Zhe, zhe,« miga Nadbrezhnik nervozno z glavo. »Toda po plastiki je ta trenutek izredno malo povprashevanja, cheprav so mojemu prijatelju Vodopivcu v generalnem shtabu sveto zatrdili, da je posebno dobro uporabljiva v vojne namene ...«

»Ah,« zakikirika velepodjetnik Gobec. »Bolj me skrbijo demoralizirane bande brezposelnih prostakov, ki se upirajo resnici in pravici ... Za te delomrznezhe sta potrebna palica in bich, da bodo vedeli, kaj je disciplina in drzhavljska dolzhnost do domovine.«

»Mogoche, dragi Gobec, toda to gospo Flopp sploh ne zanima ... Bolje bi bilo, da spregovorimo o chem lepšem,« se z besedami muchi Nadbrezhnik.

»Ne, ne, gospod nachelnik ... Zelo me zanima vse, o chemer na tako tehten nachin razpravljate,« se dobrika Olivia. »Novinarsko delo ne sme zapirati oči pred problemi, ki muchijo svet, ne glede na to, ali je zadeva prijetna ...«

»Ali pa neprijetna,« se zasmee podjetnik Mezhichek. »A kaj, ko se res ne morem pritozhiti ... Za gospoda generala gradim obshirne obrambne sisteme iz velikanskih zhelezobetonskih kvadrov ... To nas bo naredilo nepremagljive ... Zapomnite si za vselej: z betonom, pardon, z zhelezobetonom ni prav nich narobe ... Proizvodnja zdaj v vojni samo narashcha ... Bunkerji, zhelezobetonski shpanski jezdec in zhelezobetonske pregraje ob zaminiranih cestah in poljih niso machje solze ... To so izdelki, za katere se tepe nasha generaliteta, da temu ni primere ... Kot da gre za chisto zlato. Posel cvete kot she nikoli. Konchno je izdelava zhelezobetona v sedanjih vojnih razmerah nasha prvorazredna drzhavljska dolzhnost ...«

Jezik se mu nenadoma nekoliko zatakne, ker klubski nachelnik in generalni direktor velepodjetja MEGANOX povisha glas in izstreli besede, ki ga zabolijo v dno dushe.

»Vprashali bomo revizijsko komisijo, kako je z dobichkom,« zaropota Nadbrezhnik. »Vem samo, in to iz prve roke, da sta vasha pa tudi drzhavna blagajna prazni ... Poleg tega je znano, da je vash blagajnik zbezhhal z devizami na lushtno, na Kanarske otoke ... Vi pa o dobichku ... Ali res ne veste, kaj se dogaja v podjetju?«

»Ne, gospod nachelnik,« se trese Mezhichek. »To, kar trdite, je navadna lazh ... Opozarjam vas, da morate rachunati z resnimi kazenskopravnimi posledicami ... Nesramnost prve vrste ...«

»Ah, pustimo to,« zamahne z roko nachelnik. »Jurček zhe prinasha kavico, ki bo razveselila srce nashe dragocene gostje ... Gospa Flopp, ne vzemite vsega tega preveč resno. Vojna nam pach zhre zhivce ... Zato pa je tem lepshe, da ste vi med nami. Zhenska nezhnost in lepota v teh grobih vojnih razmerah sta prava bozhja mana ... Vam smemo postrechi tudi s pecivom in drugimi dobrotami?«

Zelo nezžno in galantno pogleda novinarko, vendar se she enkrat jezno obrne proti Mezhichku in zasika:

»Takah stvari se ne dela v zhenski družbi ... Drugich bolje premislite, kaj govorite, da ne bo prepozno, ko vam bo tekla voda v grlo ...«

Besede se mu kar same od sebe zataknejo v grlu in pod jezikom ... Spodaj pod mizo, ob svoji nogi, tik nad poloshchenim chrnim chevljem, zachuti novinarkino toplo nogo. Torej ji nisem popolnoma nezanimiv, pomisli. Ochitno je sezula svoje lichne cheveljchke, ker z golimi stopali zelo pochasi, neznosno pochasi, drsa chez njegove polikane hlachnice strmo navzgor do prepovedanega obmochja med hlachami. V obraz mu butne nervozna rdechica. Chuti, kako se gospejina noga premika proti njegovi moshkosti, kot da bi jo hotela osvoboditi iz chrnih hlach in si jo privoshchiti za ta vedno bolj nevarni poslovni obred in obed. Zazdi se mu, da se mu Olivia s svojo razigrano zhensko pohoto priblizhuje od vseh strani. Domishlja si, da ji je tezhka, neznosno napeta dojka na nesramen nachin pravkar zdrsnila iz transparentne bluze, ki se je chudezhno razpela sama od sebe. V njem je samo she toplo svezhe meso te predrzne zhenske. Vonj po zapeljivo zrelih eksotichnih sadezhnih prodira v zadnje pore njegovega telesa. Nevarna razgaljenost novinarkinih prsi ga zbada naravnost v srce. Nesramna radost in sladka bolechina ga popolnoma omamita. Nenadoma sploh ne ve vech, kje je in kaj se dogaja.

o o o

Te chudne sanje ... Sveta nebesa!

Stari cesar si ne da miru. V mrachnih mislih stopa po svojem Schönbrunn. S tezhavo. Ampak pokonchno. Zravnano kot vojak. Tako mora biti do zadnjega diha.

Nesrečna vojna! Toda dobri Bog bo zhe naredil vse tako, da bo lepo in prav. Najvishji se nikoli ne pusti varati ... Najvishja sila bo s pomocjo njegove zemeljske vojashke sile spet vzpostavila tu na zemlji red in mir med ljudmi ...

Ve, da mu njegovi dobri narodi zhelijo she dolgo, nekateri celo vechno zhivljenje, toda starost je bila naglo tu. Prezhivel je celo svojega nashopirjenega, jezljivega nechaka Franca Ferdinanda. Ta je od nekdej zhelel njegovo smrt, saj bi potem lahko zasedel prestol in zachel izvajati za drzhavo popolnoma neprimerno politiko. Nekakshne nemogoche reforme. A pravichni Bog je odlochil drugache, cheprav je ravno zaradi krvave nechakove sarajevske smrti zdaj sredi te nesrečne nore vojne. Bog pomagaj! Ampak tudi taka grozna stvar ima svoj prav. Franc

Ferdinand se ni porochil tako, kot se spodobi za bodočega cesarja. Njegov nepravilni zakon z neko nepomembno grofico mu ni prinesel sreče in otroci iz te neprimerne zveze ne bi mogli nikoli postati vladarji velikega imperija.

Stari cesar ve, da je celo v Sarajevu spregovoril dobri Bog, sicer tokrat s pishtolo in granato v jeznih rokah. Kot je spregovoril zhe prej zaradi cinichne dekadence njegovega bolešno občutljivega sina Rudolfa in ga poslal v hitro smrt. Sam Bog izbira prave vladarje. Tu je samo po milosti bozhji. Zdaj pa mu je Bog tako rekoč ex cathedra dolochil primernege, pobožnega in zelo ljubeznivega naslednika, ki niti cvetlici noče narediti chesa hudega. Ta bo, ko bo on moral kmalu zatisniti svoje trudne oči, naslednik spet popeljal cesarstvo v mir in na vrh svetovne veljave.

»Ketterl,« reče sluzhabniku na predvečer svoje smrti, stoje, z visoko vrochino, preden se odpravi v spalnico. »Spet nisem mogel dokonchati svojega dela. Zbudite me, kot ponavadi, ob pol shtirih zjutraj!«

o o o

V najnovejšem, zaradi vojnih razmer dolgo chasa odlaganem in zato tezhko prichakovanem nagovoru svojega nadvse ljubljenege ljudstva gospod General Predsednik izrecno poudari vse znachajske vrline plemenitege naroda, ki mu zheli brezpogojno sluzhiti do zadnega konca. Za narodov blagor je deloval od nekdej, zhe kot otrok, tako rekoč od zibelke, in tako bo do groba.

»Za narod hochem zhiveti in umreti!« zakrichi s solzami v ocheh.

Nekako mimogrede namigne, kot nervozno zabelezhi mednarodni tisk, da se po natanchnem in daljšem razmisleku ter po nasvetih vseh vodilnih akademikov, sposhtovanih predstojnikov univerzitetnih inshtitotov in strokovnih komisij v omiljeni obliki zavzema celo za uvedbo monarhistichne drzhavne ureditve, ki »je od nekdej in bo za vedno«, vendar ne na nachin, kot ga zagovarja njegov nechak Mihael. Jasno pa je, da bi bila monarhija z dobrodushnimi, a po potrebi tudi ochetovsko strogimi vladarji posebno primerna za nekoliko prevech individualno samovoljne Slovence in odlichna shola za njihov dushni in telesni razvoj. Pod dolochenimi pogoji bi bila namrech oblika velike vojvodine ali kraljevine za drzhavo izrazito sodobna, poleg tega pa tudi zgodovinsko utemeljena, cheprav mu je osebno blizhja politika trde, a pravichne roke v podobi odlochnega vojashkega direktorija. Nikakor pa ne zagovarja tako imenovane parlamentarne demokracije, ki vodi v korupcijo in blebetavo zmeshnjavo nesposobnih slabichev ter je pogubna za dusho in telo naroda.

Vendar se ne strinja s svojim nechakom, ki zheli na prestol postaviti, kot je pred dnevi sporočil zachudeni javnosti, nekega habsburshkega princa ... Nekega neumnege fichfiricha, ki she slovensko ne zna ... Chesh, ti so nam vladali tisoč let in je bilo vse lepo in prav ter nam bodo zdaj spet vladali tisoč let, da bo vse lepo in prav ... Ne, s takimi zheljami in zahtevami svojega nechaka se nikakor ne strinja. Drzhavo mora, che res uvedemo monarhistichni sistem, voditi ugleden vishji

plemenitash iz slovenskih vrst, nekakšen veliki vojvoda Martin Krpan II. in ne kak prismojeni nemshkoavstrijski Karel Oton Leopold Ferdinand IV.

Zakaj smo sploh v vojni s tistimi, ki so nas tlachili dolga stoletja, che ne zato, da zmagamo, kot je nekoch na Dunaju zmagal Martin Krpan? Kot drzhavni predsednik in vodja vojashkega direktorija bo z vsemi razpolozhljivimi silami poskrbel, da nechakove prevratne misli ne postanejo bolecha resnica. Konchno se bojujemo proti Avstriji in njenim podrepnikom – in cheprav je ta trenutno republika in je njena nekdanja vladarska rodbina v eksilu, je v resnici zavzemanje za ustanovitev Velike združhene slovenske vojvodine pod habsburshkim zhezlom podlo protidrhavno dejanje, ki zahteva najstrozhje zashchitne ukrepe.

o o o

Velepodjetnik Lasach je ta soparni ponedeljek izredno slabe volje, ker zaradi vojne posli ne cvetijo tako, kot bi morali. Delavci, ki so v glavnem starejsi, za vojsko nesposobni moshki, delni invalidi, alkoholiki, zabushanti, izprijenci in lenuhi, so vedno bolj neposlusni. Prava delomrzna svojat. Ko za grmom zagleda tri postopache z dvolitrsko steklenico vina, razjarjeno zavpije: »Zakaj pa toliko zabushavate?«

Obraz mu preplavlja nevarna rdechica. Divje bulji v prvega delavca pri grmu, ki se chudno hihita in reche: »Mi nch ne zabushavamo, gospod generalni direktor!«

»Kje je gospod preddelavec Osipovich?« se zadere Lasach.

Pri blizhnjem grmu nevarno zapoka.

»Tukaj, gospod direktor,« reche Osipovich in skochi na pol pijan izza kupa smeti na levi strani industrijskega kompleksa. Mezhika z ochmi. Ve, da je prevech pil. Le od kod je sam vrag privlekel direktorja ob tem nepravem chasu? Zdaj se mora zbrati, postaviti proti delavcem, da ne bo Lasach she bolj jezen.

»Zakaj ni reda?« besni Lasach.

»Si slishu, kaj je reku gospod direktor?« rohni Osipovich in dviga pest. »Zdej na delo ... Brez dela ni jela ...«

»Nekaj vech discipline, gospoda,« reche generalni direktor. »Pesek pa beton morata biti nared!«

»Vsak bi rad sam piu pa jedu, pa nch delou,« rezgeta preddelavec. »Tko ne bo shlo. Vojna je. Nashi umirajo za dobro stvar in domovino, vi pa tko. A vas ni sram? Prmojdush, zdaj bomo pa tko shauflal pa kamenje toukl, da se vam bo she iz glav drek kadiu ... Mislte sam na vash trebuh pa smrdljivo rt, prasci hudichevi. Ajdi marsh pa shauflat!«

Generalni direktor se pri teh odlochnih besedah nenavadno raznezhi, dvigne kramp in reche: »Dovolite, da vam pokazhem, kako se dela!«

Tolche s krampom po betonu. Se zadihano zaustavi, potegne iz zhupa robec in si brishe potno chelo. Srce mu prehitro utripa. Kje ima tabletko proti pritisku?

Delavci ga izzivalno gledajo in prasnejo v smeh.

»Kva je tu smeshn?« se razjezi predelavec. »Gospod generalni direktor zhe znajo! Pa vi? A znate? A se tko dela? Sam spau bi vsak pa zhru. Zakva pa vas plachamo?«
»Prosim vas, gospodje,« reche direktor. »Delo kliche. Pili boste doma pri vashi Micki ...«

»Ne maram delat,« reche prvi pri grmu. »Grem spat!«

»Zakaj nochete delati?« jezno zaropota direktor. »Vojna je. Plan mora biti izpolnjen predchasno in stopetdesetodstotno, vi pa tako, ko se drugi borijo za domovino ... Potrebujemo pesek pa beton, da zmagamo, kot se spodobi ... Kaj vam sploh manjka?«

»Pa bosh delou, che t rechem!« zavpije predelavec in se divje priblizha izzivalcu.

»Bom, che mi dash shnops ... Pol zhe grem po kramp ...«

»Na delu se ne pije alkoholnih pijach,« reche predelavec.

»No ja, to je zhe res, a naredimo enkrat izjemo. Kajne, gospod Osipovich? Izjema namrech potrjuje pravilo,« v zadregi momlja generalni direktor.

»Tko se govori,« reche pijani delavec. »Sej sem vedu, da ste dobra komanda. Vi ste res ta prau za ljudi!«

»Al boste vech delal, che vam dam shnops?« se zadere predelavec. »Sej ste fejest fantje!«

Trije delavci pohitijo v kantino za plotom. Se smeji, ko prinashajo zaboj s steklenicami zhganja in piva. Krichijo: »Zdej bomo pa pil ... Gospod drzhavni general so po televiziji napovedali novo delovno desetletko! Nch vech petletk, pr men bodo sam she desetletke, so rekl gospod general na televiziji ...«

»Tako je tudi prav,« generala resno pohvali generalni direktor. »Na ta nachin se bo zelo veliko dobrega naredilo za nasho tezhko preizkusheno domovino ...«

»Sm mislu, de smo zdej v drugachnih cajtih,« reche delavec Miha.

Vsi se zasmeyejo.

»Kakshni drugachni cajti! Kaj si na luni? Vzem rajsh flasho shnopsa. Mal za pocukat. A ne? Pa za moch! Za vishjo storilnost! Bo pol na del bol vesel ... Najprej bomo pil, potem pa delal!«

»Zhivela desetletka!« zavpije Miha.

»Tko je pa res fletno! Bomo zdej zares pil ... Pa pol vech delal ...«

»Sej boste pol delal, al ne?« se razburja Osipovich.

»Pij! Pa shuti!« se zadere delavec Miha.

»Pijte, che boste pol bolsh delal ... Sej boste delal, al ne?« krichi predelavec.

»Ne govor tolk ... Bomo pol bol udarnishkil« se smeje tretji delavec z odprto steklenico. Zhganje mu klokota po grlu.

»Ta gospod sodelavec je zhe tako pijan, da se komaj drzhi na nogah!« zaskrbi generalnega direktorja. »Kako naj dobro delamo s tako dvomljivim materialom?«

»Sej sm vam reku, gospod direktor, da se ne sme pit,« reche predelavec.

Se jezno obrne proti delavcem:

»A zdej boste pa kar zabushaval? Gospod generalni direktor so predobr z vami, prokletimi pijandurami ... Marsh, kramp v roke, pa hajdi toucht kamen!«

»Zhivela nova desetletka!« se svechano razshopiri direktor.

Delavci se prezirljivo nasmihejo in suvajo s komolci pod rebra.

»Zakaj pa si nam dau shnopsa, che si za vishjo delovno storilnost?« reche Miha.

»Vojna je, gospodje,« jeclja direktor in si z belo rutico brishe prepoteno chelo.

»Vsak mora zdaj dvestoodstotno opraviti svojo sveto domovinsko dolzhnost!«

»Shuti, stari!« se razburja glavni delavec. »Pij z nam! Pol bo pa res ta prava tovarshija. Pij pa shuti! Pa bosh takoj bolshe volje!«

»Che ne zachnete takoj delat, poklichem vojsko in policijo!« zagrmu direktor. Od besa poskakuje med smetmi.

»She groziu nam bo ta pizdolin!« zashkripa delavec Miha. »Te bom tko useku, da she lastne matere ne bosh vech poznau!«

»Tko pa zhe ne!« zatuli preddelavec. Dvigne pest. Sune hujskacha pod rebra. Miha se zvrne pod grm, steklenica z zhganjem se razbije na sto koshchkov. Direktor bezhi na varno. Samo od dalech she slishi zamolke udarce in krike pijancev, ki se prerivajo sem in tja, suvajo proti nasprotniku in padajo na tla.

o o o

Na nebu je sedem belih oblachkov. Osemnajst stopinj. Vremenska napoved precej slaba. Nachelnik avstrijskih bojnih sil ni zhidane volje. Pri Bovcu njegovi humanitarni vojashki oddelki niso mogli prebiti sovrazhnikovih bojnih linij. In to kljub dejstvu, da je profesor Artur z dunajskega oddelka za intelektualno obrambo nashel v arhivu tisti vrazhji, dolgo chasa pogreshani dokument, ki se je izgubil v neprijetnih nemirih usodnega leta 1918. Na njem so pred dobrimi sto leti v generalnem shtabu zarisali nachrt uspešnega preboja sovrazhnikovih obrambnih okopov pri Sochi. Vendar je, da bi bila nesrecha she vechja, ta ponovno najdena dragocenost zdaj samo povechala vojashke tezhave na Krasu.

Izpod nachelnikovih naochnikov se bliska ostra jeza, ker je vodja intelektualnega oddelka major Starek pod orumeneli prepereli papir z rdechim chnilom pripisal proshnjo, naj generalni shtab »to staro in hkrati novo izvorno pobudo, ki bo pripomogla k vechji uspešnosti nashih vojno-obrambnih miroljubnih dejanj, primerno oceni in blagohotno nagradi.«

»Bedakil!« rohni in tolche s pestjo po mizi. »Nesramna sabotazha. V zapor bi jih morali vtakniti. Ti tichi pa prichakujejo za svojo nesposobnost zlato medaljo za hrabrost in drzhavno nagrado!«

o o o

Bogdan Novak

BRATJE SESTRE SMRTI

Vesel roman o poslednjih rekeh

(IV)

Popoldne se je gizdalin Fonzelj sprehajal med grobovi na Zhalah. Tokrat ni bil v vlogi poklicnega zhalovalca, ker je vse opravil zhe dopoldan in je imel zdaj prosto. Med svojim prostim chasom ni vedel pocheti nich kaj bolj pametnega, kot da se je sprehajal po pokopalishchu. Lahko bi rekli, da si je she popoldne nosil delo domov.

Na teh sprehodih si ni le preganjal dolgochasja, ampak je sklenil zdruzhiti prijeto s koristnim. Nikoli ni mogel vedeti, kdaj bo med sprehodom naletel na kakshno mlado vdovo, vso mehko in raznezheno ob svezhi gomili pod ovenelim cvetjem. Vchasih je imel srecho.

Tokrat je bilo pokopalishche prazno, ker je bilo nebo svincheno sivo in se je obetala nevihta. Na starem delu pokopalishcha, ob prvem zidu na levi strani, pa je Fonzelj le naletel na nekaj zanimivega. Ugledal je mozhakarja, ki je zamishljeno postaval pred veliko starinsko grobnico.

Fonzelj je kot bivshi policaj takoj vedel, da se nekaj dogaja, kajti mozhakar se je obnashal precej nenavadno. Motril je grobnico z vseh strani, potem je odprl zhelezna vrata v rochno skovani ograji in vstopil. Zaprl je vrata za seboj in potem gledal od znotraj na pokopalishche skozi umazana stekla na vratih. Dahnil je na steklo in podrgnil s papirnatim robchkom, a motnost je ostala enaka.

Fonzeljnu se je zdel nekam znan. Policajska dusha v njem, cheprav upokojena, ni imela pokoja, dokler se ni domislil, od kod pozna mozhakarja, ki je kupal skozi motno steklo na vratih grobnice. Pred davnimi leti je bil v chasopisih. Nekakshen ministerchek, ki je bil prisiljen odstopiti, ker je vzel stanovanjsko posojilo mimo pravilnika o posojilih. Dvainsedemdeset tisooh mark. Brez revalorizacije in s triodstotnimi obrestmi. Ja, ta bo! Debeluhar z brki. Ni ga mogoche pozabiti.

Fonzelj se je priblizhal grobnici. Brkach je izstopil in zaprl vrata za seboj. Z velikim, starim ključem jih je zaklenil in pokimal Fonzeljnu:

»Ja, kar v redu je. Treba bo prebarvati zhelezo. Najprej z zashchitno barvo, potem s prekrivno. In morda malce popraviti kamniti del. Tudi angelu na strehi je treba narediti novo desno perut.«

Fonzelj je schrkoval napis na ploshchi, ki je krasila grobnico. Pisalo je DRUZHINA SCHEISHEISEL. Potem so bila razvrshchena imena pokojnikov z rojstnimi in smrtnimi letnicami.

»Sorodstvo?« je vprashal Fonzelj. »Bili so bogati industrialci pred vojno. Po vojni so jim zaplenili tri tekstilne tovarne, grad poleg Ljubljane in jih po kratkem postopku postrelili kot izdajalce zaradi domnevnega sodelovanja z okupatorjem.«

»Niso sorodniki, ne,« je rekel brkach. »Kupil sem parcelo in grobnico. Od države. Je bila tudi nacionalizirana takoj po vojni. Dvainsedemdeset tisoč evrov me je stala. Vendar je bilo vredno vsakega centa, kajti zdaj imam svoj zadnji dom. Saj pravim – potrebna bo obnove, vendar je vredna tega denarja.«

»Che vi tako mislite,« je nedolžno zategnil Fonzelj. Skozi misli mu je shinilo, da bi za ta denar vsi shtirje poklicni zhalovalci lahko brezskrbno pili do smrti in še dlje.

»Seveda! Ko bo obnovljena, bo krasna palacha. Zdaj so drugi chasi. Ni se vech treba sramovati premozhenja. Razmishljam o tem, da bi si dal v grobnico napeljati telefon. Bogve kdaj me utegnejo spet poklicati v politiko. Stavim, da se s politiko ukvarjajo tudi na onem svetu. Ampak PTT mi je zavrnila proshnjo za napeljavo telefona. Pravijo, da na Zhalah nimajo telefonske centrale in da bi bilo predrago napeljevati telefon samo za eno osebo. Chez milijon mark.«

»Prava rech,« se je namrdnil Fonzelj. »Zakaj ne bi imeli pri sebi v grobnici mobija?«

»Odlična ideja,« je vzdihnil brkati politik, »vendar pri mobiju nastane drug problem. Treba ga je vsak dan polniti, v grobnici pa ni elektrike. Tudi na to sem zhe pomislil. Res pa je, da bi bila napeljava elektrike do sem precej cenejsa od telefona.«

»Udobje pach stane,« je Fonzelj skomignil z rameni.

»Zhal se moja bivsha tajnica noche dati pokopati skupaj z meno,« je rekel brkach. »Kdo bo odgovarjal na klice? Kdo bo dvigal slushalko? Indijci imajo to resheno zelo preprosto. Z maharadzhem pokopljejo še zheni in sluzhabnike. Pri nas pa takshna trapasta demokracija z mnogimi omejitvami.«

»Saj lahko pri mobitelu narochte tudi preusmeritev pogovorov na telefonsko tajnico,« se je spomnil Fonzelj. »Kar pomislite! Ob tihih vecherih, ko bo na pokopalishchu mir, boste zavrteli shtevilko svojega poshtnega predala in poslushali, kdo vse vas je klical. Zraven boste srkali viski in potem se boste odlochili, koga boste poklicali nazaj in koga ne.«

»Imate prav,« je bil zadovoljen politik. »Pozanimal se bom, koliko bi stala napeljava elektrike do grobnice. Dolzhan sem vam eno pijacho.«

Ni pa rekel ne kje ne kdaj. Zastrmel se je v svojo velichastno kamnito grobnico, od katere je bila vechja le še tista neznanim vojakom, padlim v prvi svetovni vojni, ki pa zhal ni bila naprodaj.

Samo prazne obljube trosijo ti politiki, je pomislil Fonzelj in se odpravil naprej, da bi chim prej pozabil na pijacho, ki je ne bo nikoli videl. Morda se bo potolazhil ob pogledu na kakshno uzhaloshcheno vdovo na grobu. Bilo mu je vshech, da so zhenske ob grobovih tako chustveno omahljive, lahek plen pokopalishkega don-zhuana, kakrshen je bil on. In che je zhe kakshno premamil, da ga je vzela v svoje narochje, je bilo tako rajsko: vse uzhaloshchene vdove so se spolnosti posvechale tako zhalobno pochasi. Iz sposhtovanja do pokojnika. To je imel Fonzelj nadvse rad, kajti bil je prepričan, da v zhivljenju ni treba hiteti pri nobeni stvari.

Oho! Oho! Fonzelj je opazil, da se med grobovi vije pogrebni sprevod. Ker je imel chas, se je napotil proti njemu in se pridružil povorki. Dobro je videl, da v sprevodu ni bilo nobenega od njegovih kolegov poklicnih zhalovalcev. Krasno! Pogreb, na katerega nisi povabljen po uradni dolžnosti, ampak gresh za njim zgolj iz zabave!

Hodil je chisto na repu pogrebnega sprevoda, a pred grobom se je pretrnil v prvo vrsto, kjer je imel boljši razgled. Takoj je s svojim strokovnim pogledom ocenil, da je bil pokojnik reven, saj ob grobu ni bilo pevcev, odsotnost poklicnih zhalovalcev pa smo zhe omenili. Tudi sorodstvo je bilo očitno siromashno, saj so bili le trije venci in nekaj manjših shopkov.

Med pogrebci je nastal nemir. Fonzelj se je razgledal in opazil, da se vsi klofutajo po licih. Pa ne hkrati, ampak drug za drugim, kot da bi bilo nalezljivo. Kakshna verska sekta klofutarjev?

Ne, tega je bil kriv brenchech komar, ki je letal z lica na lice, a vselej pravočasno odletel, she preden ga je zadela dlan. Fonzelj je zaprl oči in napeto poslušal. Klofute so zvenele vedno blizhe. Zdaj je zhe zaslišal komarjevo brenchanje okoli svojega ushesa. Fonzelj se je pripravil na uporabo strokovnega policijskega prijema. Ko je komarjevo brenchanje utihnilo in je zachutil rahlo shchegetanje tik pod zalizci, si je bliskoma primazal klofuto. Glava mu je votlo zadonela in uho mu je zardelo, komar pa jo je očitno spet odnesel, ker je z zardelim ushesom slisal njegovo brenchanje med vzletom.

Odprl je oči. Brenchanje se je oddaljevalo. Pokojnikova zhalujocha vdova se je rahlo popraskala po bradi. Nato je ministrant poleg nje zamahnil z dlanjo po svojem obrazu, hip za tem si je zhupnik mahal z roko okoli ushes.

Brenchanje je utihnilo.

»Le kam se je zalezal komar?« je ugibal Fonzelj.

Ne dolgo, kajti zazdelo se mu je, da je iz krste v odprtem grobu zaslišal zamolkel plosk! Fonzelj se je ozrl po zhalujochih ostalih, a očitno tega zvoka ni slisal nihche.

Vendar je bil posledj mir pred nadležnim komarjem.

+ + +

»Da si videl Jezusa Kristusa?« je debelo pogledal Miha.

Pravkar se je bil vrnil s pokopalishcha, kjer je nabral nekaj mastnih chrvov za vecherni ribolov v Koseshkem bajerju. Na pokopalishke chrve so ribe najbolj prijemale. Imel jih je spravljene v kovinski shkatli od cigar. Ko si je nabral chrvov, je zavil spotoma she k Zadnji kapljici, kjer je ne po nakljuchju naletel na vse svoje kolege.

»Seveda! Prisezhem, da je bil Jezus Kristus osebnost,« je bil Fonzelj ves razvnet, saj je pil zhe peti sadjevchek. »Identificiral sem ga po petih ranah, ki jih je imel.«

»Kaj pa ti vesh o Kristusovih ranah?« ga je posmehljivo pogledal Gashper. »Saj ste bili vsi milichniki obvezno v partiji.«

»Mi smo v policijski sholi zajemali znanje z veliko zhlico,« se je pobahal Fonzelj.

»To me spominja na vic, da je vsak policaj nosil s seboj zhlico, da se je lazhje neopazno pomeshal med ljudi,« je zagodel Krishtof.

»Pri zgodovini smo v zadnjem letniku kadetnice govorili tudi o belogardizmu,« se Fonzelj ni pustil zmotiti. »Geslo belchkov je bilo: *Za pet Kristusovih ran, naj pogine partizan!* Zato sem natanchno vedel, da mora imeti Kristus pet ran.«

Gashper se je namuznil in pokimal.

»Torej, bil je oblečen v dolgo belo srajco iz hodnika, ki je bila na prsih prebodena s trdim predmetom. Ta je moral imeti ostrino na obeh straneh, ker je bila rana simetrična in gladko zasekana, brez razcefranin na robovih. Obe roki in nogi je imel preluknjani, kar je domnevno od zhebljev.«

»Kaj pa je delal Jezus Kristus na Zhalah?« je zanimalo Gashperja. »A so imeli pokojniki kakšen svetovni kongres? To bi bila lepa promocija Slovenije v svetu.«

»Ne. Stal je med pogrebci, ki so spremili na zadnjo pot nekega duhovnika. Menda je bil upokojeni nadshkof. Verjetno je chakal, da bi vzel v nebo njegovo dusho,« je razglabljal Fonzelj. »Tudi v Cerkvi vlada hierarhija, tako kot pri policiji ali pa vojski. Ve se, da po dusho obichajnega smrtnika pridejo angeli, po dushe posvečenih nadangeli, medtem ko od shkofa naprej očitno pride po dusho sam Jezus Kristus. Na tem pogrebu je sicer vechkrat zazehal od dolgochasja, she posebej, kadar je novi nadshkof zachel v poslovilnem govoru spet vpletati med svete rechi tudi politiko. Vsakich, kadar je Jezus zevnil, si je pokrtil usta z roko. Tako sem sploh postal pozoren na rane. Vsekakor je Bog Oche lepo vzgojil svojega Sina.«

»Pa ga nisi poskusil aretirati?« se je zachudil Krishtof in nagnil pollitrski vrchek piva ter ga klok klok klok izpraznil v svoje votlo grlo. Potem si je vrchek podrzhal pred ochmi, si oblizoval ustnice in zhalostno gledal praznino pred seboj.

»Zakaj naj bi ga aretiral?« se je zachudil Fonzelj. »Saj ni naredil nobenega prekrshka. Smrt bi she aretiral, ker je mnozhichna morilka. Jezus Kristus pa ni nikomur storil nich zhalega. Sam je umrl kot zhrtev nasilja in verske nestrpnosti. Sektashtva, bi lahko rekli.«

»Ti si pa pouchen o verskih zadevah,« se je spet muzal Gashper. »Sicer pa nich chudnega, da ste se komunisti tako zanimali za vero, saj je bil vash vrhovni gospodar Stalin najprej shtudent bogoslovja.«

»Torej si ga kar pustil?« se je zachudil Krishtof. »Prishel je v Slovenijo brez potnega lista. A to zate ni dovolj?«

»No ja, nekaj mi je res prishlo na misel,« je priznal Fonzelj. »Lahko bi se naredil, kot da mi je tip sumljiv. Saj veste: brada, dolgi lasje, trnova krona na glavi, bela srajca iz hodnika pa je tudi precej neobichajna obleka, she posebej za pogreb. Pravi otrok cvetja je bil videti in ti so vedno sumljivi zaradi morebitnega posedovanja prepovedane droge.«

»Pravilno si sklepal,« se je strinjal Krishtof in pomignil Korlu, natararju z zhalostnim obrazom, naj jim prinese novo rundo. »Do smrti bosh prava policijska

dusha. Sicer pa, naj se hipiji drzhijo dovoljenih drog: alkohola, tobaka in pomirjeval na zdravnishki recept. Tako kot vsi drugi.«

»Torej,« je nadaljeval Fonzelj in hitro zvrnil sadjevček, da bi naredil prostor za novega, »torej sklenil sem, da bom domnevnega Jezusa Kristusa legitimiral. A vam je jasno, v chem je kavelj?«

»Ne,« je prostodushno priznal Miha, ki ga je poslushal le z enim ushesom.

Premishljeval je namrech, ali bi se dalo pokopalishke chrve, ki so gomazeli v kovinski shkatli, varno spravljene v njegovem notranjem zhepu, vzgajati doma. Kot na primer redijo kalifornijske chrve. Seveda bi si moral na pokopalishchu nabrati nekaj dobro ulezane zemlje s katerega od bolj svezhih grobov. Takshno imajo pokopalishki chrvi najraje. Potem bi jih gojil kar v svoji sobi, v kakshni vechji posodi, na primer v kopalni kadi, ki bi jo napolnil z grobno zemljo. Mogoche bi moral zakopati v zemljo tudi nekaj kosov mesa, da bi se hranili. Bi se navadili na pishchanchje meso? Che bi mu uspelo, bi imel ne le dovolj pokopalishkih chrfov za ribolov, ampak bi jih lahko celo prodajal. Tudi se mu ne bi bilo treba vech bati pokopalishkega chuvaja Fedorja.

Fedor je namrech vedel za njegovega konjichka in je Miha vedno zalezoval, da bi ga zalotil na lovu za chrvi med razkopavanjem kakshnega groba. Doslej mu to she ni uspelo, kajti Miha je bil zvit kot presta in ni nikoli dvakrat razkopaval istega groba.

Hkrati pa, je razmishljal Miha, bi lahko s temi chrvi zhel masten zaslushkek, che bi jih vzgajal za prodajo na veliko. Ribichi so nori na vsako novo vabo, za katero kdaj slishijo. In s chrvi, je vedno bolj vneto tuhtal Miha, che bi jih uspesno gojil v velikih kolichinah, bi lahko odprl svojo tovarno. Prodajal bi svezhe v plochevinkah z zemljo. Posushene in zdrobljene bi prodajal akvaristom kot ribjo hrano. Po vsem svetu bi jih dobavljal in morda bi jih prodajal kar v avtomatih. Ocvrti chrvi bi utegnili postati specialiteta na jedilniku boljshih restavracij. Saj tudi v ameriki jedo solato iz svezhih kalifornijskih chrfov. Kubanci pijejo rum, v katerem so namocheni chrvi. Bolj je nora stvar, bolj gre v promet. Francozi so nori na sir s chrvi.

Mozhnosti so se mu zdele neslutene. She posebno zdaj, ko biti kapitalist ni nich vech greshnega.

Tudi Krishtof in Gashper sta priznala, da ne vidita, v chem bi bil smisel tega, da bi Fonzelj legitimiral Jezusa Kristusa.

»Stvar je vendar preprosta kot tista Kolumbova kokosh,« je ucheno rekel Fonzelj.

»Bilo je Kolumbovo jajce, iz katerega se ni nikoli izvalila kura, ker je bilo zhe trdo kuhano,« je vljudno pripomnil Gashper in narochil sedmo rundo pijache.

»Saj je vseeno,« je Fonzelj odmahnil z roko, kot da podi muhe. »Ne zachenjaj spet jalovega filozofskega prepira o tem, ali je bila prej kokosh ali jajce. Torej, che bi legitimiral Jezusa, bi dobil njegovo osebno izkaznico. Razumete? Zaplenil bi mu jo in tako bi dobili edinstveni materialni dokaz, da je Jezus Kristus zares obstajal. Jasno?«

»Zdaj mi je jasno,« se je zasmel Gashper. »A kaj, ko bi bila Jezusova osebna izkaznica napisana v hebrejshchini, ker je bil Zhid.«

»Fonzelj tega sploh ne bi ugotovil, saj so tako ali tako vsi policaji nepismeni v vseh jezikih,« se je zarežal Miha.

Krishtof je zhe zinil, da bi se zakrohotal, a je ostal z odprtimi usti, kajti Fonzelj jih je naglo zabil:

»Brez skrbi, na policiji imamo tudi nekaj strokovnjakov za Zhide in za hebrejšhchino,« se je pohvalil. »Take, ki so she iz druge svetovne vojne. Ti bi nam prevedli tudi Jezusovo osebno.«

»In kaj se je zgodilo potem? Kako si lahko zamudil tako imenitno prilozhnost?« je zanimalo Krishtofa.

»Oh, saj sem zhe vnaprej vedel, da mi ne bo uspelo,« je potarnal Fonzelj. »Bog vse vidi in vse ve, prav v srce ti pogleda. Komaj sem se napotil proti njemu, je zhe vedel, kaj nameravam. Blago se mi je nasmehnil, trenutek za tem pa se je zhe razblinil kot meglica na soncu. Preprosto izpuhtel je. Chez hip sem videl dva bela goloba, kako letita v nebo. To je bil verjetno on z nadshkofom.«

»Shkoda, velika škoda,« se je posmehoval Gashper. »Pa smo ob materialni dokaz o obstoju Boga. Chloveshtvo ti tega ne bo odpustilo.«

»Zakaj pa nisi vzel nekaj pogrebcev in jih zaslišal kot priche?« je hotel vedeti Krishtof. »Tudi to bi bil dokaz. Posreden sicer, pa vseeno.«

»Ker sem trdno prepričan, da sem ga videl samo jaz,« mu je zhalostno odvrnil Fonzelj. »Poleg tega gredo ljudje zelo neradi za pricho. To vem iz policijske prakse. She ob avtomobilski nesrechi jih ne dobish na sodishche, kaj shele, da bi prichali zoper Boga.«

»Saj ne bi prichali zoper njega, ampak zanj,« je zinil Miha.

»Vseeno,« je skrusheno rekel Fonzelj.

»Bozhja volja je taka,« je stoichno sklenil Gashper.

Molchali so in se posvechali pijachi. Skozi okno so opazovali talechi se sneg, ki je napovedoval prihod pomladi. Miha je v mislih pravkar izrachunal, v koliko letih bi si lahko postavil lastno farmo za vzrejo pokopalishkih chrfov, ribjih vab in akvarijske hrane. Pri tem je vzel za podlago maloprodajno ceno 12 evrov za kilogram.

Spomnil se je na tibetanske chrve, o katerih je pred kratkim bral v chasopisu. Ti so menda spredaj moshkega, zadaj pa zhenskega spola. Razmnozhujejo se najbrzh kot koleshchek: preprosto vtaknejo sprednji konec v zadnjega in se kotalijo, pa je. Che bi jih zachel gojiti v zemlji, prineseni z Zhal, bi prishel zaradi naglega razmnozhevanja do svoje farne in tovarne she enkrat hitreje kot z obichajnimi pokopalishkimi chrvi.

Zvrnil je kozarchek do konca in se zastrmel skozi okno na Zhale z zharechimi ochmi. Poslednje pochivalishche se mu je zazdelo kot gromozansko veliko naftno polje. Samo navrtati ga je she treba.

+ + +

LITERARNA POPOTOVANJA (VI)

Char mesta z vech obrazi

(Literarne in umetniskke posebnosti Benetk)

Benetke so morda najbolj neverjetno evropsko mesto. Posebnezh v pisani drushchini shtevilnih drugih zanimivih mest. Toda katero od njih se lahko ponasha, da je zgrajeno na lesenih pilotih, zagozdenih v morsko dno med stodvajsetimi otoki in otochki široke morske lagune? Benetke zaradi te ujetosti v morje skorajda niso spremenile svoje prvotne podobe. Staremu kartografu **Merianu** njegovega beneshkega zemljevida iz 17. stoletja sploh ne bi bilo potrebno kaj dosti aktualizirati. Cholni in barke na shtevilnih kanalih so she vedno, kot nekoch, glavno prevozno sredstvo. In sploh, Benetke so mesto brez avtomobilov, mesto peshcev. Kot da se je chas ustavil. Kot da se je moderni obiskovalec – sicer ne v barochnem kostumu, temvech v praktichno ohlapni obleki modernega turista – znashel sredi velike **Canalettove** mestne vedute iz prve polovice 18. stoletja. Saj se she zmeraj, kot na kaki imenitni sliki tega leta 1697 v Benetkah rojenega slikarja, chez skrivnostno mesto na vodi, ki se zhe od nekdej pochasi pogreza v zdaj celo narashchajoche morje, prelivajo barviti prameni sonchne svetlobe. Iz nekoliko zasenchene modrine neba, ki se siplje na vodo v kanalih, se lushchijo zlatorjavi obrisi shtevilnih palach in cerkva.

Tezhko si je predstavljati, da so se na tako imenitnem kraju, ki je okrog leta 1500 v kulturnem smislu kljub usihanju beneshke politichne mochi sodil na sam vrh evropskega dogajanja, sprva, pred petnajstimi stoletji, razprostirala samotna obrezhja z blatnimi rechicami in potoki na izgubljenih peshchenih sipinah med morjem, shtevilnimi otochki in široko laguno. Ochitno so sredi stoletnih osamljenosti in odrochnosti nudila varnost predvsem ribichem in solinarjem. O tem pojejo pesmi nekaterih beneshkih pesnikov v njihovem posebnem dialektu. Sipine, morje, laguna, soline so tiste prvotne stalnice, na katerih so ribichi v samosvoji odrochnosti oblikovali poseben in samosvoj znachaj chloveka. Vendar se je vse hitro spremenilo. Prvotni prebivalci iz vrst nekega nekdej imenitnega rodu, ki je dal kraju ime, so se pomeshali s priseljenci in ubezhniki, ki so se zaradi nemirov v zaledju zatekali sem med sipine, njihov stari jezik pa so prekrili govori razlichnih prishlekov.

Ljudje ob laguni so zachutili, da morajo predreti izolacijo. Postopoma so spoznali gospodarsko moč trgovanja. Moč obrti. Zlatarstva. Tkanin. Na otoku Murano se je najprej v Evropi razvilo zelo umetelno steklarstvo, ki še danes slovi po svetu. Kot delno avtonomna provinca bizantinskega vzhodnorimskega cesarstva so se Benetke odprle v svet, predvsem na Vzhod, in obogatele. Prichevanje Benečana **Marca Pola** o potovanju na Kitajsko je zanimiva potrditev spretnih beneških trgovskih posegov in prebrisane drznosti, ki je omogočila mestu gospodarsko in politično neodvisnost ter celo premoch na Jadranu in v sosednih pokrajinah.

O nekdanjem bogastvu in slavi Benetk ne pripoveduje le v marmorju povelichana moč, ki se zrcali iz imenitnosti shtevilnih cerkvenih zgradb in palach bogatih beneških družin, temveč tudi dejstvo, da je mesto privlachevalo in dajalo kruh shtevilnim umetnikom, predvsem seveda slikarjem in arhitektom. **Tintoretto**, **Tizian**, **Bellini**, **Paolo Veronese** in **Giorgione** so na povabilo dozha, različnih cehovskih bratovshchin, posameznih bogatih trgovskih družin in Cerkve v chasu renesanse ustvarili svetovno pomembne umetnine. Obchudujemo jih lahko v beneških cerkvah in palachah, še posebej pa tudi v znamenitem muzeju Galleria dell'Accademia, kjer je razstavljena umetnost iz shtirih najpomembnejshih beneških stoletij. Za modernega obiskovalca so morda posebno zanimive nekoliko zapletene, skrivnostne, v rebuse zavite Giorgionejeve slike iz zachetka 16. stoletja, ki so bile v zadnjih letih skupaj z deli drugih beneških renesanchnih slikarjev z velikim uspehom predstavljene v Združenih drzhavah Amerike in v dunajskem Umetnostno zgodovinskem muzeju. V znanem romanu nemshkega pisatelja **Alfreda Anderscha** *Rdecha* iz leta 1960 – dogajanje je avtor postavil v neprijetne zimske Benetke po drugi svetovni vojni – se glavna junakinja ob Giorgionejevi sliki *Nevibta*, ki visi v galeriji Akademije, vznemirjeno vprasha, ali je mladenich na sliki mozh osamljene zhenske na drugi strani slike. Giorgionijeva *Nevibta* eksistencialno vznemirja podobno kot nekatere druge slike tega umetnika. Ta slikar visoke renesanse namrech ni hotel upodabljati tedaj obichajnih klasichnih mitoloshkih podob, imenovanih *storia*. Njegovo slikarstvo je hotelo biti, kot je sam izjavil, *poesia*: v *Nevibti*, pod nebom, prepredenim z bliski, se iskri napet dogodek sredi pokrajine z reko, mostom in hishami nekega severnoitalijanskega mesta. Mladi moshki očitno pravkar zapushcha zhensko, ki na pol gola sedi z dojenchkom na travi pod drevesi. Kaj nam hoche slikar povedati? Zapushcha Adam svojo Evo in družhino? Zapushcha kraljevski sin Paris, znan iz starogrshke mitoloshke pripovedi, svojo ljubico in sina zaradi lepe Helene, cheprav bo pred Trojo padel v pogumnem boju?

Manj sreche kot slikarji so imeli v Benetkah pesniki in pisatelji. Najslavnejshi med temi je zagotovo tu pred nekaj vech kot tristo leti rojeni sloviti komediograf **Carlo Goldoni**. S samotnega spomenika na Campu San Bartolomeo, ki so mu ga svoje

dni v chast in slavo postavili mestni očetje, očitno she vedno s prikrito ironijo motri razburkano dejanje in nehanje v svojem chudnem mestu. Pravkar je, verjetno zelo zhidane volje, prihitel na svoj dokaj osamljeni trg iz najblizhje *Bottega del Caffè*. Cheprav je priznan odvetnik, zhivi she vedno na vechni kredit in podobno kot njegov dunajski sodobnik Mozart na veliki nogi. Toda zato zna na neprikrit način v ljubeznivi obliki svojim sodobnikom povedati kar precej neprijetnih resnic. Kot da se komedija zhivljenja nadaljuje v nedogled in v vechnost in bo spet treba strgati maske z obrazov someshchanov, ki zhe od nekdaj na odru mesta na vodi igrajo svoje zakrite igre in pleshejo vechni karneval zhivljenja, medtem ko se resnica tragikomedije dogaja v ozadju, v zakulisju, med stenami starih hish in chastitljivih palach. Zhe stoletja se stavbe na kolih v vodi sicer pochasi pogrezajo v morje, a zachuda mesto noche utoniti v valovih, cheprav vodna gladina v neprijetnih klimatskih razmerah novodobnosti stalno narashcha.

Benechani so Goldonijeve komedije, med temi so imenitne *Sluga dveh gospodov*, *Krbmarica Mirandolina* in *Prebrisana vdova*, na zachetku gledali z zanimanjem, cheprav so bile drugachne kot tedaj vedno bolj stereotipne improvizacije dotedanje *commedia dell'arte*. Goldoni je hotel nekaj novega: komedijo s preprichljivimi, poglobljenimi znachaji. Sam je izjavil, da »je bila veseloigra izumljena zato, da popravimo nashe napake in osmeshimo slabe navade«.

Ob Goldonijevem pomembnem jubileju so v Benetkah leta 2007 sicer oklicali dramatikov *tricentenario* – tristoletnico, vendar si na sprehodu od zheleznishke postaje Santa Lucia do sredishcha ob Markovem trgu v nasprotju z Dunajem, kjer so ob skoraj istem chasu na vsakem koraku po mestnih ulicah s kar neusmiljeno ihto opozarjali na Mozartov jubilej, zaman iskal kako znamenje Goldonijeve obletnice ali opozorilo na pomembnega rojaka. Izjema je bila le Goldonijeva rojstna hisha v Calle dei Nomboli, kjer se nahaja Goldonijev muzej in inshtitut za gledalishke raziskave.

V razburkanem hrupu karnevala se je slavni pisec veseloiger vendar lahko pojavil sredi Markovega trga kot nadchloveshko velika komediografska figura, medtem ko so alternativne igralske skupine na prostem, na majhnih trgih in ulicah, predstavile nekaj zanimivih scen iz njegovih komedij. V velikem gledalishchu so igrali samo s pustnim veseljem povezano veseloigro o karnevalskem vecheru *Una delle sere di Carnovale*, cheprav so nachrtovali in pozneje uresnichili nekaj uprizoritev njegovih najvazhnejshih komedij. Toda kot zanalashch so prav v chasu obletnice njegovega rojstva (25. februarja 1707) postavili na oder igro *Il corvo* (Krokar) njegovega najhujshega gledalishkega nasprotnika, konservativnega Carla Gozzija. Kot da so neobchutljivi za dejstvo, da je Goldoni leta 1762 moral za vedno zapustiti svoje ljubljene Benetke in njen, kot je mislil, zamejeni *campanilismo*, ki ne vidi naprej od domachega zvonika. V Parizu in pri francoskem kralju v Versaillesu je hotel dozhiveti sijaj *cosmopolitisma*. Za zgled mu je bilo mojstrstvo velikega Molièra, Rousseauja in Voltaira pa je lahko tedaj osebno srechal. Vendar ni dozhivel

uspeha, kot ga je pričakoval. Kralj ga je sicer poklical na dvor, kjer je zachel princesinje pouchevati italijanshchino. Namesto v domachi beneshki italijanshchini je zdaj poskusil pisati v francoshchini. V chast poroke bodočega kralja Ludvika XVI. s habsburshko nadvojvodinjo Marijo Antoinetto je sestavil she danes igrano komedijo *Bourru bienfaisant*. Svoje spomine, ki jih je napisal v italijanshchini, je posvetil mlademu francoskemu kralju. Ko je izbruhnila revolucija, pa so mu novi oblastniki zaradi njegove »nepravilne monarhistichne usmerjenosti« odvezli starostno denarno podporo. Ironija usode je, da mu je revolucionarni tribunal denarno pomoch spet odobril prav na dan njegove smrti v vechernih urah 7. februarja 1793.

Benetke so vechsmerno mesto. Mesto z vech obrazi. Mesto z masko – ali brez maske, che mu jo kritichni pisatelji strgajo z obraza. Chudno mesto, razpeto med ljubeznijo in smrtjo. Mesto, ki zna biti kruto in sovrazhno. Ki svojega rojaka in (erotichnega) pustolovca **Giacoma Casanovo** leta 1775 zaradi zlochina »magije, nechistovanja in sramotenja bozhjega imena« pahne v razvpito jecho s svinchenimi stenskimimi oblogami, iz katere mu leto zatem uspe pobegniti, o chemer na zanimiv nachin porocha v svojih spominih. Za mnoge so morbidno, mrachno in nepregledno mesto, v katero so shtevilni filmski rezhiserji in pisatelji postavili svoje temne filme in kriminalne romane. Med najbolj znane iz novejshega chasa sodijo iz televizijskih nadaljevank znani dozhivljaji komisarja Brunettija izpod peresa **Done Leon**, med najboljshche pa gotovo psiholoshki thriller **Patricie Highsmith** *Benetke so lahko zelo hladne*.

Ni chudno, da tak poseben kraj zhe od nekdaj privlachi tudi svetovno znane avtorje. Od renesanchnega dramatika **Williamu Shakespeareju** z njegovim satirichnim *Beneshkim trgovcem* do leta 1912 objavljene novele *Smrt v Benetkah* nemshkega Nobelovega nagrajenca **Thomasa Manna** se v širokem razponu pne obsezhen lok pomembnih literarnih del, ki so jih razlicni avtorji lokalizirali v Benetke.

Eden od starih obiskovalcev Benetk je **Johann Wolfgang von Goethe**, ki se leta 1790 v neprijetnem razpolozhenju mudi v mestu in tu napishe ironichne *Beneshke epigrame*. Ob koncu druge svetovne vojne v Veroni objavi po sili razmer v Italiji zhivechi in pozneje znani nemshki pesnik **Rudolf Hagelstange** sonetni cikel *Beneshka izpoved*, v katerem napove, da je napochil chas za oblikovanje novega humanega sveta brez ubijanja. Toda resnichni obchudovalec »zamolklega chara« Benetk je leta 1941 v nekdanjem Leningradu rojeni in pozneje v Zdruzenih drzhavah Amerike v emigraciji zhivechi rusko-zhidovski pesnik in Nobelov nagrajenec **Josif Brodski**, ki v knjigi *Obala izgubljenih* napishe slavospev temu posebnemu mestu na morju.

Beneshko osvajanje dezhel ob obalah Jadranskega morja pa mestni drzhavi ni pridobilo le prijateljev. Odpor proti gospodovalni politiki Benetk odseva na primer iz povesti hrvashkega pisatelja **Vladimirja Nazorja** *Veliki Jozhe* (Veliki Jozhe), v kateri istrski velikan Jozhe iz okolice Motovuna, ki mu je kaznjenec na beneshki ladji galjot Ilija odprl oči za »resnico in pravico«, bje svoj »osvobodilni« boj proti tujim gospodarjem. (Tudi fiktivni zgodovinski roman iz 17. stoletja *Galjot* nashega **Draga Jancharja** o blodechem posebnem posamezniku Johanu Otu zrcali nekatera obelezhja te nemirne stvarnosti.)

Baje je Thomas Mann kot model za glavnega junaka *Smrti v Benetkah*, homeoerotichno izgorevajocheha pisatelja Aschenbacha, uporabil porochila o zadnjem zhivljenjskem obdobju komponista **Richarda Wagnerja** in njegovi pompozno ekstatchni smrti v beneshki palachi Vendramin.

O Wagnerju v Benetkah je izshla plejada knjig, spominskih zapisov, shtudij, literarnih del, mistifikacij. V zadnjem chasu na primer roman znanega filmskega rehizerja in pisatelja iz nekdanje Vzhodne Nemchije (ki se je pozneje preselil na Zahod) **Egona Güntherja** z naslovom *Palazzo Vendramin*. Podobno kot Mannov Aschenbach tudi Wagner v Güntherjevem romanu ugasha v predsmrtnih ekstazah, v blodnih fantazijah in erotichnih sanjah v razsezhnih prostorih velike renesanchne palache Vendramin, nekdanjem sedezhu razvpitih bratov Calergi, ki so v 17. stoletju terorizirali mestno prebivalstvo. V dneh pred smrtjo se spominja svoje velike ljubezni, ocharljivo mladostne Judith, hcherke francoskega pesnika Theophila Gautierja, ki je zachela slabiti njegovo tradicionalno zakonsko zvezo s strogo in gospodovalno Cosimo. Ko je she pri mocheh, se vedno znova izgublja v temachnih beneshkih ulichicah in trgih, dokler sredi vsakoletnega buchnega beneshkega karnevala ne izdihne na blazinah svoje palache in ga na povelje nemshkega cesarja v orjashki, s tezhkim zhelezom okovani krsti v posebnem vagonu ne prepeljejo iz Benetk nazaj v Nemchijo.

Seveda pa so Benetke predvsem ponosne na svojega domacheha, leta 1675 rojenega »rdeche(lase)ga duhovnika«, komponista in violinista **Antonia Vivaldija**, avtorja shtevilnih oper, sinfonij in koncertov, ki je umrl leta 1741 na Dunaju. Prav z njim – in z dramatikom Goldonijem ter s slikarjem Canalettom – je Evropa spoznala *benechanske posebnosti* in se z njimi kulturno obogatila.

Glej tudi: *LITERARNA POPOTOVANJA I – LIZBONA* (SRP 83 – 84 /2008); *II – MALLORCA* (SRP 85 – 86/2008); *III – FIRENCE* (SRP 87 – 88/ 2008); *IV – PRAGA* (SRP 89 – 90 / 2009); *V – RIM* (SRP 91 – 92 / 2009).

Damir Globočnik

KRAS KOT DUHOVNI PROSTOR

Slikar, grafik, ilustrator, fotograf, likovni pedagog in pesnik Ivan Varl (1923-1979) je oblikoval avtorsko prepoznaven likovni opus, v katerem so se povezali različni ustvarjalni impulzi. V umetnikovi monografiji (1993) objavljeni seznam vseh kot 860 oljnih slik, pastelov, akvarelov, linorezov in risb iz obdobja 1945 do 1979 pricha, da je bil Varl predvsem slikar. Kljub pestri motiviki in raznovrstnim slogovnim pristopom med deli ni zaslediti velikega nihanja v kvaliteti. Velja opozoriti na pristnost in iskrenost, s katerima se je likovnik spopadal z vsakokratnimi ustvarjalnimi izzivi.

Varlovo likovno zorenje lahko povezhemo s različnimi, celo nasprotujočimi si pobudami. Njegov prvi mentor je bil karikaturist, ilustrator in grafik Hinko Smrekar, ki je stanoval v isti ulici kot Varlova družina. O nadarjenem likovniku je imel dobro mnenje, saj je maja 1942 v dnevniku *Jutro* objavil naslednjo notico: »Med mlade umetnike se uvršča Janež Varl, učenec Hinka Smrekarja. Znatno izvežbanost kaže že v akvarelih, ki jih lahko pogledate v novi zalogi. Cene so skromne, saj strememu slikarčku bi bilo ustrezno že, če mu omogočite, da si nakupi vsaj nekaj potrebnega materiala za slikanje. Kupcu ne bo žal ne danes, še manj pozneje, če odkupi od njega kako malenkost.«

Varl je nekaj semestrov shtudiral na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost, ki pa je ni dokončal. Ugibamo lahko, ali sta bila vzrok te opustitve Varlova likovna občutljivost in temperament, ki sta ga usmerjala na samosvoja pota, ali pa so ga morda motile študijske omejitve ... Vendar se je izobrazheval tudi pri prijateljih slikarjih. Družil se je z umetniki in izobrazhenci, ki so sodili v krog dramatika Ivana Mraka. Med njimi sta bila Karla Bulovec Mrak in Jakob Savinshek. Prva slovenska kiparka Bulovec Mrakova je najbrž izostrila Varlov posluš za risbo. Savinshek je skupaj z Vladimirjem Lakovichem leta 1953 posredoval pri Varlovem sprejemu v Drushtvo slovenskih likovnih umetnikov.

Med shtevilnimi silnicami, ki so vplivale na nastajanje slikarskega opusa Ivana Varla, je osrednje mesto najbrž v umetnikovem odzivanju na neposredno okolje. Po preselitvi v mediteranski ambient se namreč – kljub nesporni Varlovi predanosti pedagogskemu poklicu – srečamo z ustvarjalnim zagonom. Kras je izostril slikarjevo pozornost za mikavnosti, impulze in predvsem za bistvene, opredeljujoče značilnosti izbranega krajinskega motiva. Povedano z Varlovimi besedami: »Burja me varuje mehkužnosti, tu uspevam kakor teran, brin, ruj in osat.«

Pri krajini in veduti se je oprl na realistični oblikovni koncept. Izoblikoval je svoje videnje vitalnega in odprtega krashkega in primorskega pejsazha. S slikarskimi potezami je osvajal tektoniko prostora. Izrazite, v nekaterih primerih celo ritmično urejene poteze chopicha ali risala so se z barvami, svetlobo in kompozicijo

povezale v sozvočno uglaseno celoto. Po zaslugi obilja sončne svetlobe so motivi marsikdaj postali izhodishče za igro svetlobnih in barvnih prepletanj.

Barvna paleta se pogosto uklanja slikarjevemu hotenju. S pridihom razpoloženja obarvana krajinska motivika (gozdne in travniške krajine, morski pejsazh, sadovnjaki, ruj ...), pricha o Varlovem chustvenem odnosu do naravnega okolja. Morda je slikar zhelel ponazoriti občutek enotnosti z naravo. Potrditev povezanosti s krashkim okoljem je iskal tudi s fotografskim aparatom. Med fotografijami izstopajo zhanrski portreti krashkih originalov.

Ivan Varl je bil pri krajinski tematiki občutljiv kolorist, medtem ko pri portretih in figuralnih motivih osrednja vloga pripada izvrstni risbi z ogljem, svinčnikom ali tushem. Risbe so najbolj subtilen del njegovega likovnega opusa. Na globoko podozhivetih risbah in krokijih soproge in hcherke je ohranjena občutljivost neposrednega risarskega belezhenja. Podobno velja tudi za ilustracije z motivi krashke arhitekture, ki so objavljene v knjigi Jozheta Pahorja *Mladost na Krasu* (1959).

Kljuch za razumevanje Varlovega likovnega opusa, ki ga je v sorazmerno skromnem izboru petdesetih reprodukcij zajela njegova monografija, bi veljalo iskati v samoti umetnikovega ateljeja – v dejstvu, da je bil Ivan Varl tihi iskalec samosvojega likovnega izraza in trenutkov ustvarjalne radosti. Introspektivni znachaj slikarjevega dela potrjujejo tudi avtoportreti.

V Varlovem slikarskem opusu so bili pogosti nenadni preobrati in prehodi od enega nachina izrazhanja k drugemu. Morda je s pomocjo izbiranja razlicnih slikarskih motivov in principov ohranjalo ustvarjalno kontinuiteto.

Nove impulze so prinesle abstraktne kompozicije (t. i. abstraktni simbolizem), pri katerih je Varl povezoval strogo kompozicijsko zasnovu z abstraktno likovno igro. Znova ima pomembno vlogo risba, ki jo lahko slutimo tudi na stichishchih vechjih barvnih ploskev. Likovnik se je spremenil v graditelja pretehtanega likovnega sveta in se hkrati prepustil notranjemu chutenju. Abstraktne slike, pri katerih v resnici nikoli ne gre za popolnoma brezpredmetno abstrakcijo, so postale prizorishcha udejanjanja najintimnejshih avtorjevih občutih, zhelja in hrepenenj. Kompozicije so (podobno kot v Varlovih linorezih) nasichene z mochnimi simbolnimi prvinami. Poudarjanje duhovne razsezhnosti je Varl dosegal z intenzivno barvno lestvico. Konstrukcijsko in koloristichno premishljena likovna kompozicija je bila za umetnika v enaki meri tudi duhovni prostor. Bistvo je ochem nevidno, vendar se avtorjev odnos do sveta in bivanja lahko zrcali v likovnem organizmu.

Ivan Varl je morda ostal »Neizpet« (kot je naslov njegove v monografiji objavljene pesmi), saj marsikaterega likovno-vsebinskega vprashanja ni uspel dorechi in v marsikaterem motivnem sklopu lahko slutimo iztochnice bodocheega likovnega razvoja. Vendar je v razmeroma kratkem, plodnem in ustvarjalno nemirnem zhivljenju uspel motive iz heterogenega slikarskega repertoarja spremeniti v zanimivo osebno obarvane likovne interpretacije.

Literatura:

Ivan Varl – monografija, KC Srechka Kosovela, Sezhana 1993.

Marusha Avgushtin, *Retrospektivni razstavi slik Ivana Varla*, Primorska srechanja, sht. 150, 1993, str. 768–769.

Ivan Varl

LIKOVNA DELA /SLIKE/

- 1 Sam s seboj, 1976, olje, platno, 75 x 86 cm
- 2 Jolki (Gozd jeseni), 1957, olje, platno, 68 x 55 cm
- 3 Gozd, 1973, olje, platno, 79 x 56 cm
- 4 Jolki za rojstni dan, 1975, olje, papir, 44 x 74 cm
- 5 Pot brez konca, 1978, pastel, papir, 56 x 57 cm
- 6 Pismo, 6.3.1979, olje, platno, 73 x 100 cm
- 7 Abstraktna kompozicija, 1979, akril, platno, 160 x 86 cm
- 8 Ribe, nedatirano, olje, lesonit, 76 x 93 cm

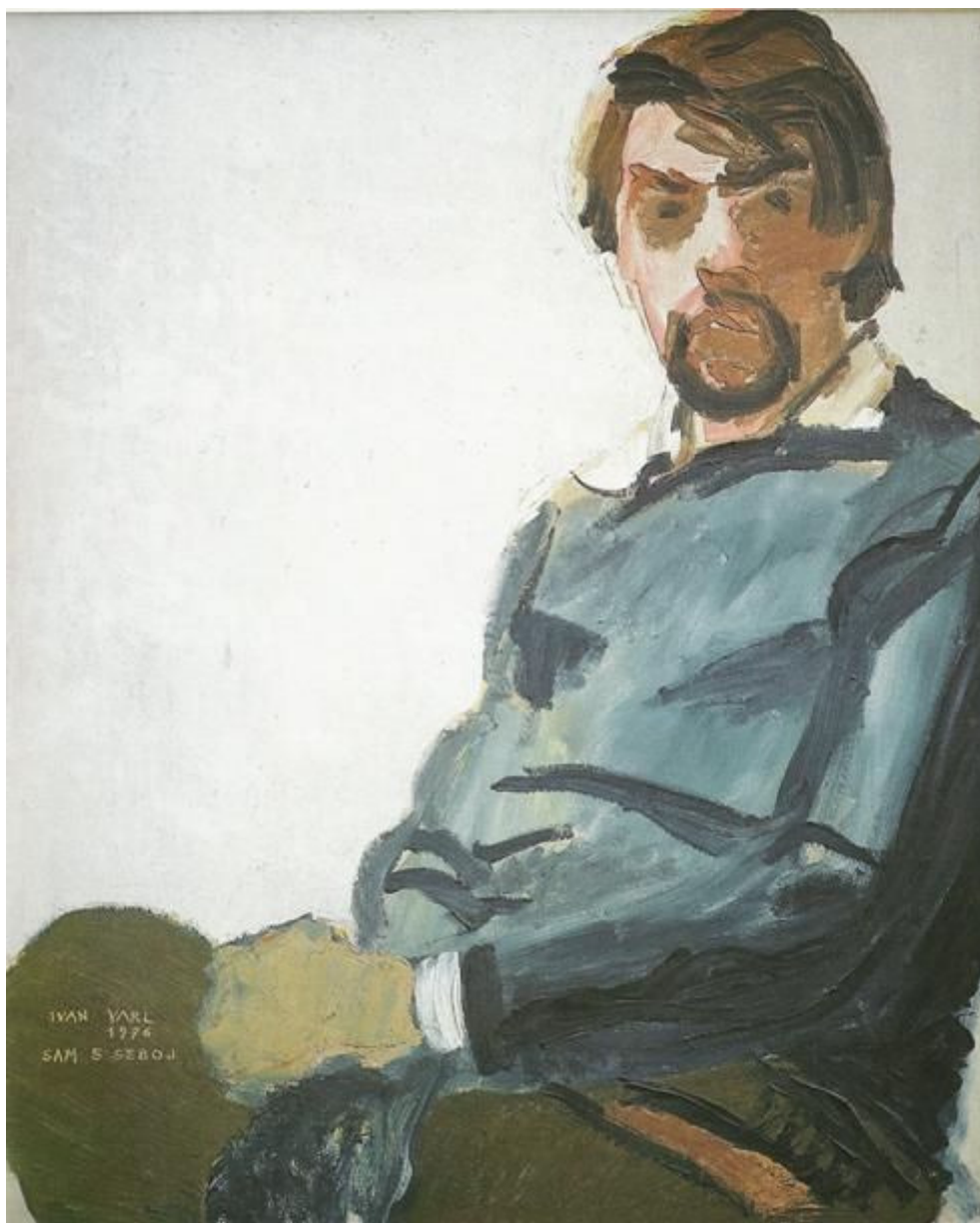
Naslovnica

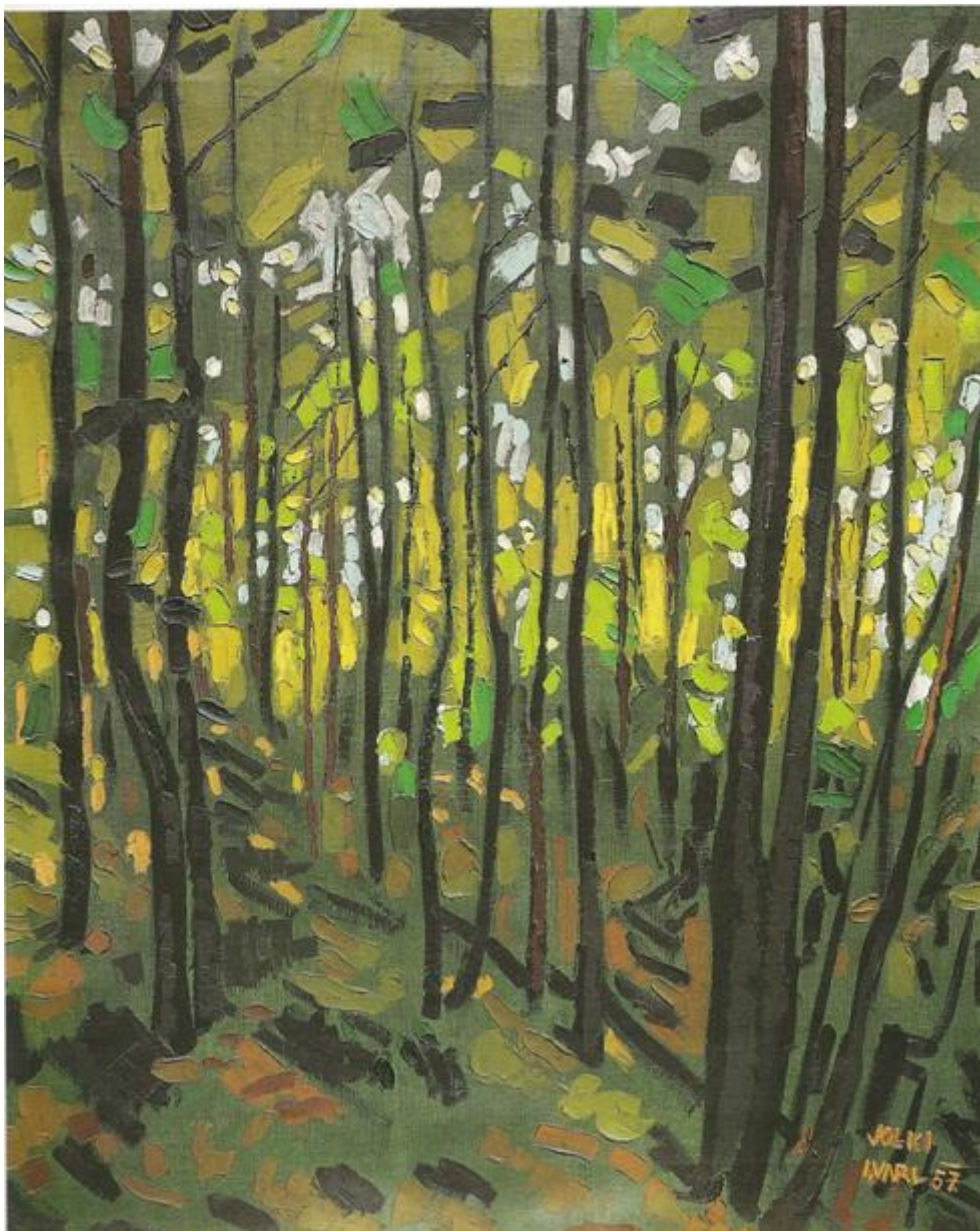
- 9 Mami, 1976, olje, deska, 31 x 22 cm

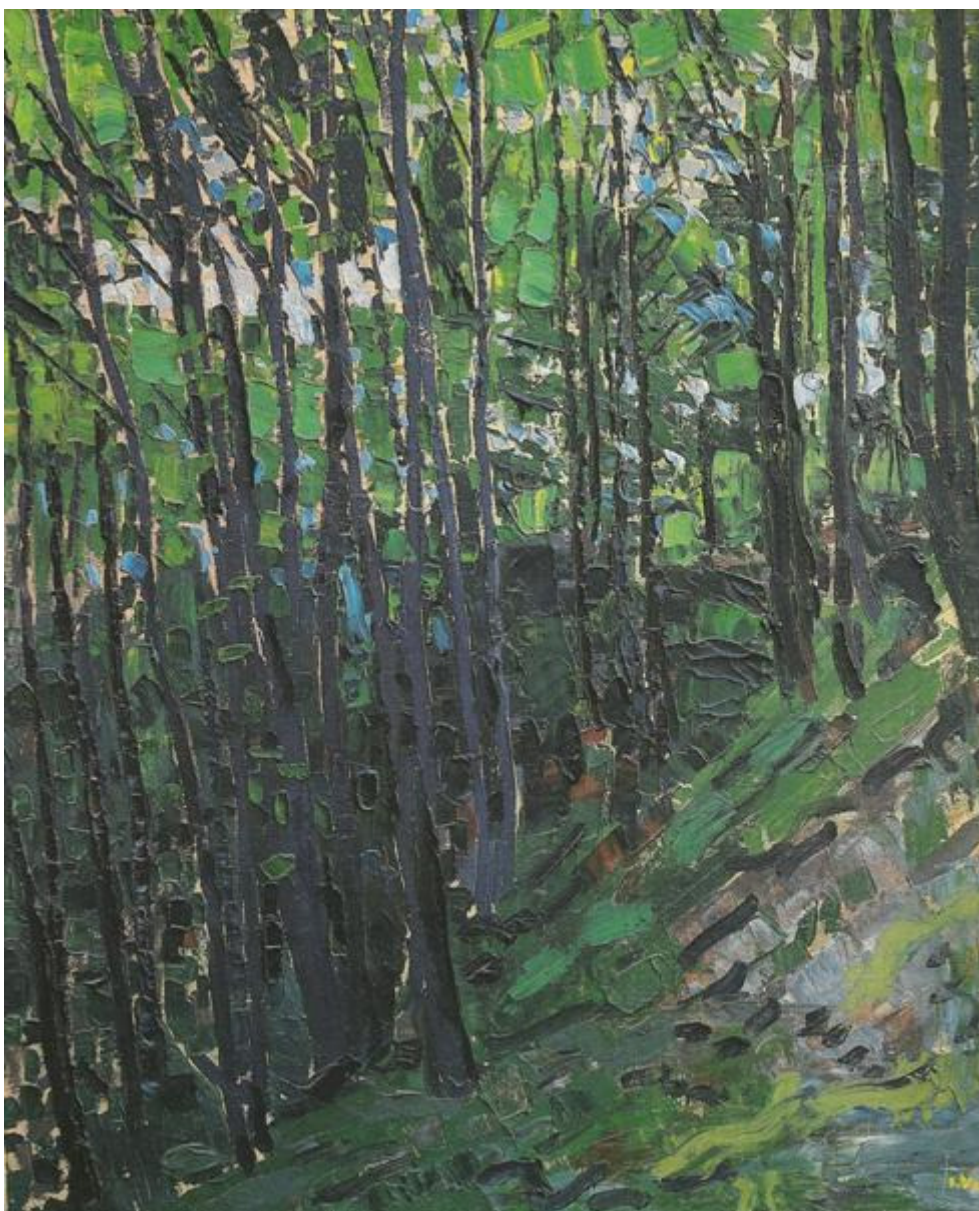
Fotografije del: Egon Kashe

IVAN VARL se je rodil 30. maja 1923 v Kamni Gorici pri Radovljici. Osnovno sholo je obiskoval v domaćem kraju, gimnazijo pa v Ljubljani. Nekaj semestrov je obiskoval ALU v Ljubljani. Med letoma 1949 in 1951 je bil zaposlen pri Propagandi. Od 1953 je poučeval likovno vzgojo na sholah v Sezhanu, Dutovljah, Divachi in Komnu. Leta 1953 je bil sprejet v Drushtvo slovenskih likovnih umetnikov. Ukvarjal se je s slikarstvom, grafiko, ilustracijo in fotografijo. Sodeloval je na razstavah Drushtva slovenskih likovnih umetnikov in drugih skupinskih razstavah. Samostojno je razstavljal v Mali galeriji v Ljubljani (1954), Mestni 30. oktobra 1998 galeriji v Piranu (1968) in Mali galeriji v Sezhanu (1977). Umrli je 30. oktobra 1979 v Sezhanu.

Leta 1993 je Kulturni center Srečka Kosovele v Sezhanu izdal Varlovo monografijo (besedila Tatjana Pregl Kobe, Aleksander Persholja, Pavel Skrinjar, Valerija Sisto Comar, Jolka Milich, dokumentacija T. Pregl Kobe, Marjan Miklavc, Milenka Pungerchar). V Kulturnem domu Srečka Kosovele v Sezhanu in v Galeriji Shivcheva hisha v Radovljici je bila istega leta na ogled Varlova retrospektivna razstava. Kulturno drushtvo Kamna Gorica je 30. oktobra 1998 na rojstni hishi Ivana Varla (po domaće: pri Tinkovc) odkrilo spominsko ploščo.

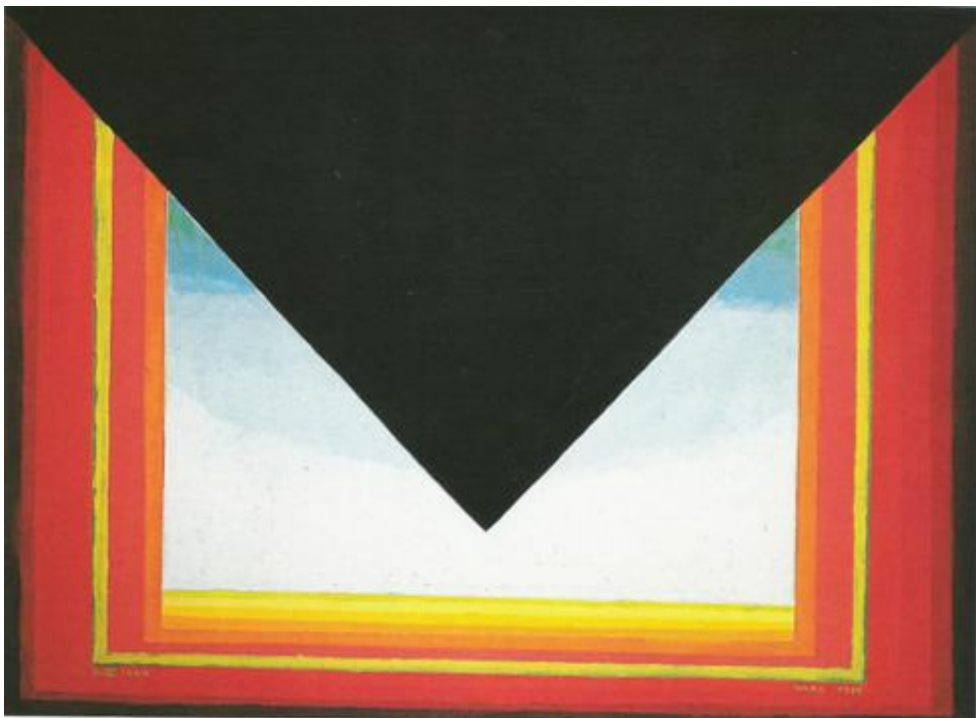

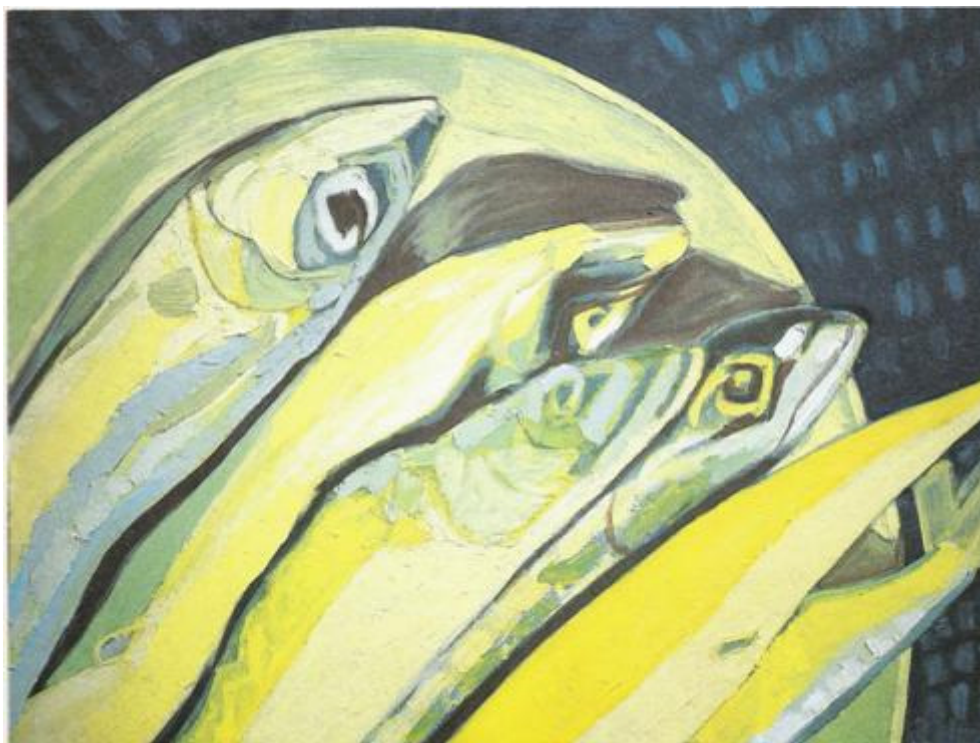

Damir Globočnik

HUMORISTICHNI LIST SHKRAT (1927/1928)

Humoristični list *Shkrat* je od aprila 1927 do januarja 1928 dvakrat mesečno izhajal v Kranju. Izdajatelj in odgovorni urednik *Shkrata* je bil Ignac Shumi. Tiskala ga je Tiskarna Sava v Kranju. Posamezna shtevilka je stala dva dinarja, celoletna narochnina je bila 30 dinarjev. Prva shtevilka je bila razposlana morebitnim naročnikom na vpogled: »Ako list obdržite, se zbe smatrate za naročnika, v nasprotnem primeru prosimo, da nam list **takoj vrnete!**« Komur uspe pridobiti 10 novih naročnikov, bo prejemal *Shkrat* eno leto brezplačno.

Prva in zadnja shtevilka sta imeli štiri, vse ostale pa osem strani (1927 je izšlo 19 shtevilk, 1928 pa tri shtevilke). *Shkrat* je objavljala krajshe shale in daljshe satirične prispevke o vsakdanjem in ljubezenskem življenju, avtomobilizmu in drugih temah. Na zadnjih straneh so bili oglasi.

Likovno opremo *Shkrata* sestavljajo ilustracije v tehniki linoreza. Posamezne shtevilke so bile neredko natisnjene v različnih barvah, pogosti so prizori z erotičnim podtonom, npr. naslovna ilustracija prve shtevilke: *Moderni javni lokal*. Oboje je bilo značilno za domače humoristične liste ob koncu dvajsetih let (*Jurij s pušo*, *Skovir*). *Shkrat* je le poredko posegal po politični satiri, prevladovala so shaljive ilustracije z družabnimi, zakonskimi in drugimi motivi.

Preplet politične in nepolitične tematike zasledimo v karikaturi *Domacha diktatura v fashističnem režimu* v 17. shtevilki. Predstavljen je »družinski prizor«: na mozha-copato, ki se je skrnil pod posteljo, chaka žena z iztepachem v roki, na steni visi Mussolinijeva slika. Italijanski duče je bil tarcha ene redkih političnih karikatur v *Shkratu* z naslovom *Musolino – Ahmed beg Zogu* (sht. 6).

Karikatura v 19. shtevilki prikazuje »Staro leto«, ki izroča vladarsko zhezlo svojemu nasledniku: »Tu imash zhezlo in vladaj modro. Ljudje naj imajo malo dela in veliko denarja. Naj dežuje in sonce naj sije! Pusti rasti veliko gob! In kadar se v politike ne bosh vech spoznal se posvetuj z notranjim ministrom ...« Zhezlo bi bil lahko tudi urin kazalec velike shtevilčnice, pred katero stojita oba protagonista. »Staro leto« nekoliko spominja na pokojnega vodjo velikosrbske Narodno radikalne stranke in jugoslovanskega ministrskega predsednika v obdobju 1921–1924 in 1924–1926 Nikola Pashicha – kot da bi risar zhelel prikazati, da je tovrstni politiki odklenkalo.

Chas se je neusmiljeno iztekal tudi humorističnemu listu *Shkrat*, saj ni uspel pridobiti dovolj naročnikov. »She ostale pozabljivce pozivamo, da poravnajo narochnino. Zastonj se dandanes nich ne dobi! Ne vemo, zakaj odlasbate? Saj veste, da ima vsako delo svoje stroške, tako tudi nash list. Torej ne pozabite in takoj odposljite, kar s 24. shtevilk se I. letnik zaključuje« (*Shkrat*, 1927/22).

Na naslovnici zadnje sštevilke z datumom 27. januar 1928 je bila objavljena »osmrtnica«: »Radostno-tužnim srcem in s težkim glavobolom sporočamo ginljivo vest, da je naš najljubši, do duše včasih (!) segajoči, razburkani, objokani i.t.d. ŠKRAT z danasnjo sštevilko zatisnil svoje velike, rdeče oči.

Vse naročnike – neplačnike prosimo, da mu izkazujejo vsaj zadnjo čast in ga spremijo k vechnemu počitku.

Levite zadušnice bo bral naročnikom – neplačnikom njegov advokat, kateremu je poverjena vsa zapuščina. Nesrečni ostali.«

Poštnina plačana v gotovini.

HUMORISTIČNI LIST		Izhaja mesečno dvakrat.
ŠKRAT		Številka stane 2 D., letno 30 D.
		Uprava in uredništvo: Škrat, Kranj
		Inserati po dogovoru.
Štev. 19.	V Kranju, dne 30. decembra 1927.	Leto I.

— Tu imaš žezlo in vladaj modro. Ljudje naj imajo malo dela in veliko denarja. Naj dežuje in solnce naj sije! Pusti rasti veliko gob! In kadar se v politiki ne boš več spoznal se posvetuj z notranjim ministrom . . .

MED GRAFIKO IN PRAVOM

Eden od avtorjev vidnejšega prispevka k slovenskemu stripu v drugi polovici prejšnjega stoletja je tudi nekdanji karikaturist Jernej Rovšek. Rojen je bil 16. 2. 1951 v Ljubljani, kjer je konchal osnovno in srednje sholanje (Shola za oblikovanje – grafichna smer) in diplomiral na pravni fakulteti. Po shtudiju se je zaposlil v tedanji republishki skupshchini, zadnja leta pa je znan kot namestnik slovenskega ombudsmana. Z risanjem karikatur se je zachel resneje ukvarjati kot shtudent; očitno je v njem she iz srednje likovne shole tlela potreba po grafichnem izrazu. Objavljal je karikature v shtevilnih chasopisih (Mladina, Tribuna, TT, Stop, Pavliha, Ljubljanski dnevnik, Dolenjski list); na fakulteti je ustanovil in urejal shtudentsko glasilo, ki ga je polnil s svojimi karikaturami. Postopoma je risanje od obichajnih karikatur razshiril she v obliko stripa. Kot je povedal v pogovoru s piscem teh vrstic, ga je zelo privlachel tudi ilustracija knjig za otroke, razmishljal pa je celo o risanem filmu, toda kmalu je izkusil, da so na Slovenskem razmere tako za karikaturu kot zlasti za strip in risani film skrajno nespodbudne, zato je svojo likovno dejavnost v glavnem opustil. V zachelku 80-ih let pa se mu je ponudila prilozhnost za »come back«; tednik *Teleks* je imel stran, namenjeno stripu, kjer so v shtirih pasicah izhajali takrat znani »gag-stripi« tujih avtorjev (Brant Parker, Johnny Hart, Charles Schulz, Milorad Dobrich). 22. 8. 1980 se je v tej ugledni družbi na vrhu strani pojavila prva pasica Rovshkovega stripa sorodnega tipa karikaturistichnih domislic (praviloma v treh slikah) *Mostishcharji*, ki so redno izhajali do 11. 11. 1982, nato pa po prekinitvi spet od 14. 4. 1983 (tokrat v spremenjeni obliki – shtiri slike v dveh pasicah) do novembra istega leta, ko je bila ukinjena stripska stran. *Mostishcharji* so satira na tedaj aktualne razmere v slovenskem socializmu skozi optiko humornih asociacij na prebivalce ljubljanskega barja v »kameni dobi«. S svojim daljšim kontinuiranim izhajanjem, z izoblikovanim stilom risbe in besedilne poante pomenijo soliden dosezhak domachege stripa.

Jernej Rovenshek

MOSTISHCHARJI

/iz stripa/

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

Matej Krajnc

FOTOGRAFIJE

Fotografije frchijo, kot bi jih gledal z vlaka.
Zvijajo se. Ampak kriv je papir.
Nihche vech jih ne razpostavlja po postelji.
V kopalnici, kjer je bila občasno temnica, je mir.

V duhove ne verjamem, tako sem se odlochil,
ko neko noch nisem mogel spati.
A manj ko verjamem, bolj zavzeto me vsak vecher
kakshen prihuljeno chaka za vrati.

Pokrije me in mi zapoje uspavanko
s svojim neslishnim glasom.
Zaprem ochi in znova zachnem
svoj vsevdiljni *Chlovek ne jezj se* s chasom.

Fotografije frchijo, kot bi jih gledal z vlaka.
Po standardih verjetno niso bogve kaj.
A chrnobeleso in dishijo.
Globoko vdihnem za vsa leta nazaj.

V spomine verjamem. Z njimi krasim knjige.
Z njimi se preprichujem, da me she precej lepega chaka.
Nochem pa, da strojevodja kaj zamochi.
Nochem sestopiti z vlaka.

Nochem obstati ob tirnicah in vlechi iz kovchka
starih srajc in pulijev iz nagrmadenih dni.
Zemlja je vedno bolj drobljiva.
Vedno bolj med prsti polzi.

Natrosim si sladkorja v vsakdanji kakav.
Okno me chudno gleda.
Narahlo odgrnem zaveso in se zambuljim v zimski dezh.
Chudno, pomislim. Zhe tretja sreda.

Kmalu bom moral vstati in iti.
Sedel bom na avtobus. Preshteval postaje.
Izstopil, ko jih bom preshtel na prste vseh rok.
Vrata se bodo odmaknila. To imam najraje.

Pustim si še kak opravek za zvečer.
Fotografij bo vedno dovolj.
Spet bom brskal. Spet bom ravnal zvite lističe
in vmes prepoznaval podobe, ki jih pozabljam vse bolj.

Predolgo je zhe od takrat.
A to spoznanje ne shteje.
Nerad razmishljam nakopic.
Nocoj brenkanje pride pozneje.

Milan Fridauer – Fredi

AFORIZMI

Patetika je značajska protetika.

Emancipirane koze so zhe povzdignile svoj glas, ker politiki streljajo le kozle.

Nekateri pljuvajo po ljudeh, da jim ni treba pljuniti v roke.

Pametnejša popushča, potrebnejša popusti.

Slamnik na glavi je idealna kamuflazha za slamo v njej.

Kdor drugim preveč pamet soli, mu na zalogi ostanejo le neslanosti.

Tistim, ki govorijo preglasno, ni vse jasno. Tisti pa, ki jim je vse jasno, si ne upajo govoriti preglasno.

Povej mi, kdo sem, in povem ti, kdo si.

Ni vsak lipov bogec mehkega značaja.

Tudi če si podrepnik, ni vseeno, pod kateri rep silish.

Adam je ugriznil v najbolj kislo jabolko v zgodovini.

Lepotice običajno ne znajo spechi potice.

Kakršne ceste, takšne počestnice.

Ob brhkkih dekletih so pogosto prhki moshki.

Zanima me, ali igralke igrajo orgazem bolje kot ostale ženske?

Videl sem, kako je neka golobichka pripravila dva goloba miru, da sta se na smrt stepla.

Precej mladenk je prepričanih, da se alfabet začne z alfa romeom.

Prva, ki se je prepričala, da iz majhnega raste veliko, je bila Eva.

Ne živijo vse ženske, katerim moshki ne sezhejo niti do kolen, na veliki nogi.

Povprečna poročena Slovenka podpira tri hishne vogale in pijanega mozha.

Emancipirana ženska bo nastavila še desno lice, potem ko so ji obdelali zhe levega le, če je v lepotilnem salonu.

Poznam žensko, ki je začela jadikovati, da ji gre za nohte zhe, ko si ni vech mogla privoshčiti pedikerja.

Ni vsaka sodnica tožibaba.

Shtetje ovchk so si izmislili nespechni volkovi.

Boksarje najbolj pestijo pesti.

Ivo Antich

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

SLO-CRO

Katera država
je vishjega ranga:
kokoshja postava,
obris bumeranga?

ZMAJEVO SEME V »SHKOFIJI«
(shkofija – zadnji del hrbta pri perutnini)

Dragonja, Secha, Shkofije,
Sechovlje in Semedela –
tam se Kura v morje izlije,
tam se zmajevo seme dela ...

ZALIVSKI PROBLEM

Je to aporem
ali »le« problem?
Kaj che je za tem
votel teorem?

TRI(E)STIA

Triste Trieste, Klagenfurt
(Zhalujochi brod),
pa tudi Zagreb kot zagreb –
krog za tuzhni rod?

HUDA JAMA

Jadran-Alpe, sončna stran,
nebesa pod Triglavom,
Huda jama in Balkan –
vse pod isto zastavo.

AFROECONOMY

Umik države iz gospodarstva –
she pred kratkim vishek modrosti.
Država je garant gospodarstva –
zdaj krizni obrat v gluhi hosti.

SPET TITTOVA CESTA

Kakor koli se obracha,
zmeraj se isto vracha:
zahojena zalega
in njena vechna zadrega.

CHEFURJI RAUS!

Prishel je pisatelj
s chefurskih Fuzhin
in zabil kot shkratelj
v lepo slovstvo klin.

DOBROSOSEDSTVO

Dobri sosed soseda
opazuje prek plota;
ko tako dobro gleda,
se rodi mu zarota.

KOLO S KOLI
(Totentanz)

Ujede zmede,
dobre sosede:
orli, sokoli,
brez kril, a s koli.

IRH

Vojna resnic
kot boj kratic:
desno IHS,
levo KPS.

PO IZROCHILU V STILU

Kralj Matjazh in Kristus
sta se vojskovala.
Je zhe v rodovnem bistvu
herezija ostala?

ADEPTI S KONCEPTI

Po logiki narave
ni poti do sprave,
che ima vsak adept
nasproten bojni koncept.

MED JAJCI

Ali se je Kura odrekla
(av)nojevskega jajca,
ker ji v luchi porekla
bolj »passen« KUKavichja srajca?

PETER KLEPEC

Chim bolj se klepetec
rine v Evropo,
tem blizhe je klepec
afrishkim (t)ropom.

FILMSKI KOLOSEJ

Kolosalni Kolosej,
med kolosi pigmej,
v dvoranah vse bolj praznih
vrti pofl porazni.

TRANZICIZMI

K(D)AJ JE RAJ?

Tisto nekdej
ali to sedaj –
je bil tisto raj
ali je zdaj?

MOTORIZEM

Che boj proti motorizmu
vodijo mladi motoristi,
je to zmeraj motor isti
v trenutnem neomotorizmu.

ISTI TIP

Prej v socializmu –
birokrat z mikrofonom,
zdaj v kapitalizmu –
menedzher z mobifonom.

NEP

(Nova ekonomska politika)

Rusi »tajkune« poznali
so zhe takrat, v dobi NEP-a:
nepmani so hitro znali
priti do polnega zhepa.

(AVAN)TURIZEM

(tour kultur)

Vzhodnoevropski komunizem
je bil vmesni avanturizem
med postfevdalnim kapitalizmom
in predfevdalnim kapitalizmom.

ETNOSTENA (SHPANSKA)

Ko se sistem dokončno
vase razsuje,
etnos s steno pokončno
svoj zid reshujе.

ZDRAVILO IDENTITETE

Je etnično zdravilo
zdravja zagotovilo
ali je le dramilo,
mamil nadomestilo?

TRANZICIJA V MODI

Včasih je bila v modi
surka,
a kmalu bo povsodi –
burka.

BALKANIZMI

JUGOTRANS

Od Belg-rada do Belg-ije:
kakshne so transkoristi
za balkanske legije,
che koren je zmeraj isti?

PRE(D)VRATNIKI

Chetudi Veliki Brat
nima vech uradnih vrat,
imajo copati
mesto le pred vrati.

BEG V OKOVIH

Vsaka balkanska
zaspana banana
sanja neznanska
bezhanja z Balkana.

MARIJA TEREZIJA

Kljuchne bratske objemke
jugopolinezije
so maslo Velenemke
Marije Terezije.

MOT(E)NA ISTRA

Ista Istra,
dvojna, trojna –
motna, bistra,
(ne)spokojna.

HARAKIRI MED ILIRI

(1. 7. 2009)

Doktor Sanader
sanira oder,
rekoč: »Ne grem se vech!«
In se vrzhe na mech.

EPSKI EPITAF

Ko se cro-nichna banana
zahodnega jugo-Balkana
znajde v historichnem patu,
shef zleti v avtoatentatu.

MAKEDONCI

(pod sončno zastavo A. Velikega)

Grki jim odrekajo ime,
Srbi cerkev, Bolgari jezik,
Notranji Albanci drzhavo –
vse v boju za resnico pravo.

(maj – avg. 2009)

Ivo Antich

POPARE

(Posthistorichne parabole)

HISTORIJA

Histerija
historije,
empirija
memorije.

Elita
pobita
in znova
razvita,

ko sita
svoboda
se svita
z oboda.

Brez elite
so vishine
zgodovine
v prah zavite.

Z BRATOM ZA VRATOM

Vojne so neredkokrat
prerokovane.
Tretji svetovni spopad
v vratih Ljubljane?

Ne vrag, le brat
je pravi sovrag;
diha za vrat
ta vrazhji mejak.

Kazhe izrabiti
to prilozhnost edino
in se uvrstiti
v svetovno zgodovino?

KOL V DROBOVJU

Balkan kot razrit,
spodnji prostor za lov,
nataknjen skoz rit
na stari turshki kol,

ki je do Kolpe
skoraj prilezel,
ko s hrupom tolpe
navzgor je lezel ...

Kdaj naposled Evropa,
starchevsko topa,
chudech se, spozna,
da kol zhe v vratu ima?

KRITERIJ VREDNOTE (po D. Chosichu, 1989)

Izjava pisca,
starega lisca:
»Bolj kot resnico
ljubim pravico.«

Kar ni pravichno,
je neresnichno?
Vishe kot resnica
je torej pravica.

To bi drzhalo,
che ne bi veljalo
za druge razlichno,
kaj je pravichno.

Jvo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (XVI)

(september – december; tretje štirimesečje 2008)

MARC L. GREENBERG (*Vecherni gost*; Slovenija, 2008; TVS 1 – 14. 9. 2008). Na prvi pogled osupljivo. Ameriški slavist govori slovensko (žena Slovenka), doktoriral je iz prekmurskega narečja. Njegov zacetek v slavistiki je »klasichen«: z rushchino. Iz ameriške perspektive so pach vsi ostali slovanski jeziki videti le pokrajinske variante ali narečja rushchine, nekako tako kot arabshchina z njenimi »državnimi narečji« (»eksotichna« slavistka-rusistka je tudi Condoleezza Rice, chrnka in ameriška zunanja ministrica za chasa Busha). Nich chudnega, da so v 19. stoletju mnogi Slovani razmishljali o skupnem sploshnoslovanskem knjizhnem jeziku na osnovi rushchine in cerkvene slovanshchine (ruski cesar se je pred dvesto leti med bivanjem v Ljubljani brez prevajanja sporazumeval z okolishkimi kmeti). Po logiki vechjezikovnega slovanstva bi moralo biti na Kitajskem kakshnih sto knjizhnih jezikov in prav toliko narodov-nacij-drzhav; kitajshchina v shtirih glavnih »podjezikih« ali »narechjih« (mandarin, kanton, wu, min) je tako raznolika, da je sporazumevalno sredstvo pisava, ki izvira iz petega tisochetja PNE ... Ko Greenberg omeni svoje daljne prednike (prastarshe), ki so prishli v ZDA iz Rusije v zacetku XX in so govorili rusko, jidish, romunsko, postane nekoliko jasneje, da gre pri njegovi slavologiji za »nezavedno«, intelektualno vrtoglavo avtorefleksijo v smeri prakorenin, she zlasti, ko navede, da znachilna prekmurska beseda »guchati« (govoriti) z istim pomenom obstaja le she v Bolgariji in Rusiji.

BESLAN – MESTO, KI GA NE POZABISH! (Slovenija, 2008; TVS 1 – 16. 9. 2008). Slovenski dokumentarec, rezhiral Dushan Moravec, o pokolu 1. 9. 2004 v sholi v severnoosetinskem Beslanu; posneto februarja 2008, torej »post festum« (razen odlomkov iz tedanjega dogajanja), v glavnem v luchih psiholoshkih posledicah na prezhivelih otrocih. V danashnje »teorije zarote« se ne spushcha; po svetu so zasloveli ruski raziskovalci, ki so navajali dokaze, da je bil zadevni teroristichni atentat delo ruske tajne sluzhbe, pach z namenom upravichiti nov zagon v protichechenski vojni na osnovi obtozhbe, da so atentat izvedli chechenski islamski teroristi. Cheprav ima ta teorija svojo logiko in dolochene »dokaze«, se v zadnji konsekvenci vendarle ne zdi povsem preprichljiva, kajti ta teroristichna zasedba shole je v jedru skrajno »odtrgana«, fanatichno-perverzna, rezultat pa v svojih politichno-strateshkih posledicah niti priblizhno ni ekvivalenten vlozhenim naporom in zhrtvam. (Je bilo Rusom res treba pobiti desetine osnovnosholcev, svojih drzhavljanov, da bi dobili razlog za »nadaljevanje« chechenske vojne, ki je

tako ali tako praktično nikoli niso povsem končali?). Vsekakor še manj prepričljivo kot newyorški »WTC september«, ki naj bi ga v bistvu izvedla CIA ...

ZGODOVINA KOMUNIZMA (*Konec brez konca 1954-1993*; Francija; TVS 1 – 16. 9. 2008). Četrty, zadnji del izvrstne, bogato informativne in pregledne, francoske dokumentarne serije. Tokrat je v naslovu nakazano obdobje 40-letnega zatona po Stalinu (v času njegove smrti 5. 3. 1953 rdeča zastava od Srednje Evrope do Koreje; skoraj sočasno umreta vidna voditelja v drugih dveh »rdečih federacijah«: cheshki Gottwald teden za Stalinom in slovenski Kidrič mesec pozneje – simbolno: zachetek konca »nenaravnih koalicij«?). Globalna geohistorična novost po drugi svetovni vojni je razširitev komunizma na pol Evrope z ruskim imperijem leta 1945 in na pol sveta s komunističnim kolosom Kitajsko leta 1949 ter leta 1959 še s »Kolumbovim otočkom« Kubo, ki naj bi bila inicialni odskočni topos za nadaljnjo širitev na obeh ameriških celinah. Na koncu s tem filmom označenega obdobja se pokazhe popolnoma »nova Rusija«, spet bela, sveta in pobožna, z avtomatizirano močno skrčeni in okleščeni imperij, vsemogočna kompartija sestopi z oblasti in se sama razpusti, Jelcin podpishe njeno »samoukinitev« (nekakshen avtotorturni harakiri kot »kontrapunkt« na avtodekapita/liza/cijo s pobojem carske družine, ko je partija prevzela oblast). V določenem smislu shkandalozno ponizhujoch, presenetljivo nagel in »gladek«, a po svoje tudi logičen konec zelo raznorodne vechnacionalne zveze, ki se je v himni sama označevala kot »sojuz nerushimyj«, kot projekt rajskega proletarsko-internacionalnega, a prepoznavno rusko nacional(istich)nega tisočletnega kraljestva; implozivni kolaps ruskega evrazijskega rdečega totalitarizma, medtem ko je bil nemški evropski črni totalitarizem poražen na bojnem polju (kot končni zmagovalec je ostal ameriški »beli globaltotalitarizem«). Ustreznost naslova: konec je pach le ruskega komunizma, medtem ko kitajski s pekinshko olimpiado triumfira kot posebno uspešna rdeča oblika korporativizma ali drzhavnega kapitalizma. Zdi se, da krshchansko-islamski kontekst ni zdrzhal komunizma; morda se je marksizem-leninizem bolje navezal na konfucijansko-budistično tradicijo. Ameriški beli korporativizem: nekaj dni po predvajanju zadevnega filma na TVS ameriška drzhava s posebnimi drzhavnimi ukrepi skoraj panično reshujeh financne razmere na svojem »vseodreshujochem« in samostojno delujochem »svobodnem trgu« (enako »mitoloshki« pojem kot t. i. socialistično plansko gospodarstvo). Nekateri črni, rdechi in beli totalitarizem razlikujeh po praksi množičnega homicida: črni je sistematično usmerjen zoper drug(achn)e etnose, rdechi pobija lastne »notranje sovražnike« (oboje v dvojni službi: »iracionalnega« arhetipsko-mitskega zhrtvovanja krvi in chisto »racionalne ekonomije« s ceneno množično delovno silo v taborishchih), beli pa naj bi se »globalnega chishchenja« in saniranja demografske eksplozije lotil zlasti z medicinskimi sredstvi (okuzhbe). Zhe od ruskih emigrantov na Slovenskem je bilo mogoche slishati, da komunizem v bistvu sploh ni ruska stvar: idejno izvira iz nemških Judov, v praktični izvedbi pa je perfidno zasnovana vatikansko-nemška zarota, ki je skupino judovskih

emigrantsko-internacionalistichnih lumpenintelektualcev s tajnim vlakom poslala v Rusijo z namenom, da dolgoročno destruirajo slovansko trdnjavo pravega krshchanstva (pravoslavja) in odprejo njena neskončna naravna bogastva zahodnemu kolonializmu; ko je namesto »nikogarshnje dezhele«, razpolozhljive za delitveni plen, nastala strashljiva trdnjava komunizma, so zahodnoevropski kriptoimperialisti v onemoglem besu nadnjo poslali fashistichno-nacistichni vojashki »podaljshek« prvotne diplomatske zarote. Podobno menijo danes tudi nekateri sodobni ruski zgodovinarji. Ob fenomenu (ruskega) komunizma je neizogibno tudi vprasanje, kaj to sploh je: zablodela utopistichna epizoda zgodovine, prvi vechji, bolj histerichni kot histerichni eksperiment nekoč v prihodnosti »bolj zares« uresnichljivega ideala, zgolj aziatska (hidravlichno-kolektivistichna) varianta drzhavnega kapitalizma, modificirani carizem ... Sicer pa pri zgodovini komunizma s slovenskega vidika ne kazhe spregledati tradicionalnega **panslovenskega vprasanja** (slovensko »razpadanje« z delitvijo Rusov na Velike, Male in Bele, zhe pred drugo vojno analize razmerja vzhod-zahod, knjige Glonarja, Derganca, Kokoricha, Drushtvo prijateljev SZ itd.); vse od Bohoricha, Linharta, Presherna, Jenka se slovanski kontekst kazhe kot zaledje v neki bolj ali manj megleni reshilni viziji, tudi formalno poantirani s komunizmom: od 1941 v Moskvi Vseslovenski komite, prav tam 1944 Vseslovenski kongres; Stalin, rusificirani Neslovan gruzinsko-osetinskega porekla, je na sestankih z zavezniki (Teheran, Jalta) uveljavljal SZ kot predstavnico vseh Slovanov ... Vsekakor je bila »evropska antislovenska vzgoja« v zadnjem stoletju po svoje uchinovita indoktrinacija: che je panslavizem nedavno tudi pri Slovanih pomenil psovko ali vsaj samoirnichni pojem, je danes zhe omemba kakshnih medlovenskih zvez skoraj zlochin.

VOLITVE V DRZHAVNI ZBOR (21. 9. 2008). Cvetka (idiotskega) povzetka. Skrajno tesna zmaga t. i. leve opcije s Pahorjevo SD na chelu (z dvema »prenovljeno« liberalnima priveskoma) kazhe, da liberalna demokracija (LDS), ki je po daljskem »kraljevanju« praktichno potonila z odhodom Janeza Drnovshka, ni tista, na katero je Slovenija »obsojena« kot na najprimernejsho sredino med tradicionalno polarizacijo levo-desno, temvech da ji je, ker je na teh volitvah izpadla tudi krshchanska demokracija, najverjetnejše usojeno nihanje (s krajshimi obrati) »v risu« eksplicitne leve in neeksplicitne desne socialne demokracije (Jansheva SDS je zamenjala le pomen svojih kratic, ko se je manifestativno »odrekla« svojega socialnodemokratskega izhodishcha). Tudi obstranski uspeh dokaj groteskne »stranke upokojencev« (DeSUS), ki ima mlajshlega neupokojenca celo v funkciji obrambnega ministra, v povzetku prispeva k vtisu, da gre zdaj volivcem predvsem za socialo in (vsaj formalno evropsko, v praksi she krepko »jugovzhodno«) demokracijo, manj pa za verske, neoliberalistichne, nacionalistichne ipd. poudarke. In kaj naj si »navaden idiot« (tj. nepolitchen chlovek) misli o »evropsko slavni« korupcijski aferi s finskim proizvajalcem orozhja Patria? Afera se je pojavila kot »narochena z leve« tik pred volitvami v vlogi maksimalno izkorishchene mine pod Janshevimi premierskim (pre)stolom.

Konkretno oprijemljivega ni nih, bistveno pa je, da je bil cilj dosežen v smislu izreka: »vsaj nekaj se prime«. Forsirana senca na Janshevi kredibilnosti je verjetno vsaj toliko zbegala njegove potencialne volivce, da njegova stranka ni dobila zhelene prepričljive vechine. Janshev odgovor: predvolilni konstrukt ideoloshkih nasprotnikov, zase bi dal »roko v ogenj«, da ni prejemal podkupnine. Zase dajati »roko v ogenj« ni problem, temvech retorichna fraza; moralni problem ob eventualnih korupcijskih fintah pa je mogoche kompenzirati z zmeraj pripravno logiko »shirše družbene koristi« v interesu stranke, katere poslanstvo naj bi bilo iztrgati drzhavo iz polstoletnega konteksta rdeche kontinuitete z njenim neokapitalskim zaledjem (ki je v »desni« terminologiji udbomafijsko ali – po novem – tudi tajkunsko). S kratko medigro enega mandata to očitno she ni uspelo.

MEDNARODNA OBZORJA (*Juzhna Koreja – Mali veliki mozg Azije*; Slovenija, 2008; TVS 1 – 23. 9. 2008). »Aktualnopolitichna oddaja«, pravzaprav dokumentarec (voditeljica Blanka Dobershek, rezhija Vlado Suhi, snemalec Artur Rutar) o enem najbolj nenavadnih nacionalno-drzhavnih fenomenov v azijskem in sploh svetovnem smislu. Naslov se ne zdi najbolj posrechen: tezhko bi bilo rechi, da je J. Koreja »mali veliki mozg«, saj ima skoraj 50 milijonov prebivalcev (»mali veliki mozg« bi bila morda primernejsha »metafora« za Tajvan). Korejci izvirajo iz treh plemen Han, prvi kralj je po legendi prishel iz Kitajske, se pravi, da so po poreklu Kitajci, toda jezik se zdi po zvenu blizhe japonshchini. Simptomalno so »nekaj vmes«, most med kitajsko in japonsko stranjo daljnovzhodne civilizacije. Koreja je v korejschhini: Daehan; v kit. Tai Han – Veliki Han, se pravi točno to, kar je glavni kitajski (velikohanski) etnos. Juzhna Koreja (Han Kook) je najprepričljivejši vzorec prednosti (modificiranega) amerokapitalistichnega sistema v primeri s severnokorejskim komunizmom. Korejci so najbolj izrazito levo-desno ideoloshko razklan etnos na svetu, v tem smislu ima paradigmatichno simbolichno vrednost. Korejo so skozi stoletja skushali zavzeti Kitajska, Japonska, Rusija, toda Korejci so razvili avtonomijo, specifichnost, drzhavnost. Prestolnica Seul (angl. transkr. Soul »asociira« dusho, tj. problem psihe) je mesto z okoli 20 milijoni, torej skoraj s polovico vseh prebivalcev Juzhne Koreje. Razvoj Juzhne Koreje je tako rekoch fantastichen, ima tudi nobelovca za mir (nekdanji predsednik Kim Dae Jung). Je kakshna zveza med Korejo in Sovenijo? »Isti koren« v KOR-oshki in »celjski simbol« Samsung (pomen v korejschhini: tri zvezde). Specifichna korejska vera chondoizem (angl. chondoism ali cheondoism; kor. chondogyo – vera nebeshe poti; ch/e/on – nebesa, do – pot, gyo – vera; sorodno kit.-jap. pojmu shintoizem – pot bogov) temelji na ljudski tradiciji shamanizma, kmechkih uporov v 19. stoletju ter na elementih budizma in krshchanstva; verska zastava je likovna modifikacija simbola yang-yin, ki je v drzhavni zastavi Juzhne Koreje.

STALIN (koprodukcija ZDA, Rusija, Madzharska, 1992; TVS 1 – 8. 10. 2008 in 15. 10. 2008). Dvodelni televizijski igrani poldokumentarec, oznachen tudi kot

»biografska drama«, se pravi z določeno »kreativno distanco« glede na strogo znanost; režija Ivan Passer, profesionalno korektno, čeprav očitno omejeno za tv medij. V osnovi ameriški pristop: poenostavljeno v interesu splošne funkcionalnosti. Solidno povzeta biografija, lapidarni dialogi, zgoshčeno, vsebinsko nabito, Robert Duvall v naslovni vlogi nastopa dobro, zadržano, z »jekleno-cinichno« masko na obrazu. Nakazan sociopsihološki izvir Stalinove krutosti iz otroštva v Gruziji: ko je devetleten pobegnil iz tovarne chevľjev, kamor ga je bil oče, po poklicu chevľjar, poslal na delo, in se vrnil domov, ga je oče patološko pretepel. Po tem filmu naj bi bilo Stalinovo geslo v boju z okoljem in z razmerami v državi: »Napadel bom prvi!« V notranji politiki (v zunanji je bil vsekakor previdnejši, prvi napad je prepustil Hitlerju) je bila to njegova prednost, vedno je prehitel eventualne nasprotnike; če je pri tem pometel z nedolžnimi, »nich zato«, na voljo je imel milijonske sovjetske množice; če bi tak teror izvajal v manjšem okolju, bi v kratkem ostal brez ljudi (nekateri menijo, da so shtevilke o njegovih žrtvah pretirane). Ključno za vsakega diktatorja samodržca je njegovo interesno zaledje, »nevidni« v ozadju, ki mu omogočajo »samovlado« v ospredju, da zanje opravlja umazano delo. Stalina so za genska partije izvolili tovarishi v CK; vedeli so, da so spricho kaosa nujni skrajni ukrepi, a nihče si ni upal nalozhiti take odgovornosti ali, točneje, nihče drug ni bil dorasel strahni nalogi (Stalin, kot najstnik anticaristični gruzinski pesnik in pravoslavni seminarist, ki se je »poistovetil« s pojmom jekla v svojem nadimku, je menda rekel, da bo pach on, če noče nihče drug; torej radikalni pragmatik, ki mu je tla pripravil bolj filozofsko vizionarni Lenin). Izvoljen je bil kljub Leninovemu opozorilu o njegovi brezobzirnosti in kljub nasprotovanju Trockega (vrhunski intelektualec iz bogate judovske posestniške družine, Stalina je oznacheval kot hribovca, surovezha). Stalin izvira iz kavkashkega babilona mikrotnosov; gre za znachilno meshano, obrobno poreklo mnogih osvajalcev in diktatorjev, npr. Aleksander Veliki, Napoleon, Hitler, Tito (verjetno kompenzacija obskurnih obrobnikov, ki se identificirajo z vechinskim agresorjem v vlogi njegovih voditeljev; Dergancheva teza: od zacetkov ruske drzhavnosti v usodnih trenutkih ruski položaj reshujajo tujci). Izjemni posamezniki so navadno tudi fizichno tako ali drugache »zaznamovani«, Stalin prav nenavadno »simptomalno«: leva roka krajsha pet cm in na levi nogi zrashchena drugi in tretji prst, kar so zhe v njegovem otrostvu imeli za »hudichevo znamenje«. Film precej v ospredje postavi Stalinov odnos z drugo zheno, Rusinjo Nadjo Alilujev; prva je bila Gruzinka Katarina Zvanidze in je mlada umrla (tbc), z njo je imel sina Jakova, Nadji (pozneje naredila samomor, menda ker je sumila, da je mozheva hchi) pa ni povedal ne za prvo zheno ne za sina, dokler se ni sin nenadoma pojavil na ochetovem domu. Manj zanesljivo je, da se je leto pred smrtjo, se pravi v chasu, ko naj bi nachrtoval likvidacijo Judov, porochil she z Judinjo Rozo Kaganovich, sestro svojega ozhjega sodelavca Lazarja Kaganovicha, s katerim sta menda skupaj nachrtovala zadevni genocid ... Strahotnost ruske zgodovine je kulminirala v »krvavi rihti«, ki jo je vodil Stalin, »pokrita rihta« z javno vlogo patriarhalne figure

v t. i. kultu osebnosti kot nadomestku za ideoloshko-ritualni manko; Molotov pri koncu drugega dela filma reče: »Ruska zgodovina je potrebovala Stalina«. Izvrstna sekvenca v filmu, ko Stalin chlanom politbiroja za mizo pove, da se bo moral vseh znebiti in da je juha vseh zastrupljena, le njegova ne (umrl je najverjetneje zaradi zastrupitve, ki mu jo je pripravil Berija, shef NKVD, Osetinec). Stalin je z demonichnim (»demon s Kavkaza«, prim. pesnitev Lermontova *Demon*; za Zahod je bil Stalin »aziat«, toda v zahodni antropologiji je bela rasa evropidska ali kavkashka, angl. Caucasian) psihoterorjem vzdrzheval vesplošno ozrachje grozljive negotovosti; tako je v ogromni drzhavni tvorbi drzhal vse in vsakogar v krempljih monstrumskega birokratskega sistema, tudi najblizhje sodelavce, ki jim je nagnal strah v hrbtenichni mozeg. Ko je opazil, da se je kdo »prevech udomachil«, ga je v najboljsem primeru psiholoshko shokiral (absolutno zvestemu Molotovu je nekoch povedal, da je njegovo zheno, Judinjo, poslal v gulag v njegovo korist, da ga njuna ljubezen ne bi omejevala pri delu za partijo in drzhavo), kolikor ga ni takoj likvidiral; che pa se kdo ni »sproshcheno udomachil« v tovarishkem kolektivu, je bil sumljiv zaradi svoje »individualistichne deviacije« (Serga Ordzhonikidzeja je preprichal, da je zanj najboljsi izhod samomor, s katerim bo naredil izjemno uslugo tudi lastni družini). To je sociopsiholoshko »zanimivo« v smislu tipologije funkcionalnosti komunistichnega sistema, ki namesto nenehne grozhnje bankrota in posledichnega samomora v kapitalizmu vzpostavi nenehno grozhnjo tudi povsem absurdno nakljuchne (npr. razglednica iz tujine je bila lahko »dokaz«, da je prejemnik vohun) in trenutne likvidacije ali sibirske deportacije slehernega, tudi najbolj nepomembnega posameznika. Mozhnost za hipotezo: »zhivalski strah« je bistveni eksistencialni motivator tako za posameznika kot za kolektiv, bolj humanistichne teorije (podjetnost, altruizem, kultura) so pravzaprav »le okras« ...

JÖRG HAIDER (12. 10. 2008). Avstrijski zvezdnishko-populistichni desničar v prehitevanju (po levi) poantira svojo »faetonsko« usodo. Z odmevi nedavnega volilnega uspeha (v aktualnem splošnoevropskem desnem trendu; v vechini pomembnejshih drzhav na oblasti desnica: Merklova v Nemchiji, Sarkozy v Franciji, Berlusconi v Italiji, tudi Sanader na Hrvashkem ali Tariceanu v Romuniji; izjema je kraljevina Shpanija z letos marca drugich izvoljenim socialistom in deklariranim agnostikom Zapaterom, Slovenija vstopa v to »shpansko« kontrapozicijo z najnovejsho zmago levice) odide s protislovensko poudarjenega praznovanja obletnice koroshkega plebiscita in z raketno hitrostjo treshchi v smrt. Se mu je tako mudilo na she eno praznovanje, tokrat v domachi vasi (materina 90-letnica) v izvorno slovenskih koroshkih krajih? Uradno ugotovljena visoka alkoholiziranost krvi, a navzochi pravijo, da med praznovanjem »skoraj ni pik«. Se je napil skrivaj potem, ko je zapustil mesto praznovanja? Popolnoma »odshtekana« vozhnja napeljuje tudi na mozhnost drogiranosti (po lastni volji ali podtaknjeni?). Neobvladljivost novega in tehnoloshko vrhunskega vozila evocira tudi »Dianin sindrom« – mozhnost (tehnicne) zarote zoper problematichno populistichno figuro? Nenavadna simbolichnost, ki jo je nemogoche spregledati: umrl v avtu

znamke volkswagen phaeton (chlanek v *Die Weltu* o tem Faetonu v Heliosovi sončni vpregi) ... Mediji govorijo o kontroverznem chloveku s »tisoeh obrazi«. Zagrizen nasprotnik Slovencev, ki je naredil nekaj manjših ugodnosti zanje (npr. uzakonil drzhavne dvojezichne vrtce; zavzema pa se je tudi za t. i. »vindisharski jezik«) in je bil tudi »prijatelj« nekaterih slovenskih politikov; vzoren družinski chlovek, mozh in oche, hkrati homoseksualec (tik pred zadnjo vozhnjo naj bi se bil napil v gejevskem baru), trd (avstrijski) Nemeec, borec za nacionalno (rasno, versko) chistost, nastopal je proti islamizaciji koroshke dezhele s »turshkimi cerkvami«, sam pa je imel »turshki priimek« (hayder – tur. iz arab. s pomenom »lev«, zato morda niti ni chudno, da je bil njegov osebni prijatelj Gadafijev sin); njegov temperament ni bil ravno tipichno nemshki, bil je tako rekoch »arrabbiato«; v slovenskem prevodu imena in priimka je bil torej »Jure Lev«; morda se nekoch razkrije, da je bil »pol Slovenec, pol Arabec« ...

POLEMKA O MORJU (TVS 1 – 20. 10. 2008). Poglavitna tema polemichno pogovorne oddaje Polemika, ki jo je skozi mestoma »razgreto« razpravo vodil primorski tv veteran Branko Vrabc, je bila tempirana kot nekaj aktualistichni apel prihajajochi vladi, po predvidenem premieru Pahorju »primorski« problem zlasti »primorske« razmejitev s Hrvashko. Najbolj neposredna sogovornika sta bila odvetnik Danijel Starman in predsednik SNS Zmago Jelinchich, predstavnik slovenskega zunanjega ministrstva pa v odgovorih zelo previden in zadržan. Izpostavljeni tezi: Starmanovo zavzemanje za pravichno in zgodovinsko utemeljeno razmejitev, Jelinchichevo poudarjanje slovenske chasovne prednosti (Sloveniji se nikamor ne mudi, Hrvashki se mudi v EU). Kakor sta obe tezi na pogled logichni, sta vendarle tudi diskutabilni: sklicevanje na globoko v zgodovini utemeljeno pravichnost bi v skrajni konsekvenci lahko prispevala tudi Avstrija, deloma celo Italija ali Madzharska, med drugim zato, ker je podpisnica vseh pogodb in sporazumov Jugoslavija, ne pa Slovenija in Hrvashka; koliko se Hrvashki resnichno mudi v EU, pa tudi ni povsem jasno (che je zhe tisoeh let pred vrati Evrope, je navsezadnje lahko she desetletje ali vech; vrh tega pa je bila tudi Slovenija sprejeta v EU z neurejenim razmejitvenim vprashanjem, ki ga EU nacheloma prepushcha dvostranskim »lokalnim zadevam«). Onkraj take ali drugachne retorike, v smislu Tacitovega gesla »sine ira et studio« kazhe, da so z mednarodnopravnega stalishcha mozhnosti, da Slovenija uveljavi lasten dostop do mednarodnega morja kot normalna obmorska drzhava (v uradnem dokumentu se je sama zhe oznachila kot v pomorskem pogledu inhibirana drzhava), dokaj skromne. Niti to, da je v chasu Jugoslavije SRS nadzorovala celotni Piranski zaliv, se ne zdi odlochilen argument, ker je shlo za razmeroma ohlapno »delitev dela« znotraj nekdanje skupne drzhave. Dolocheno »mozhnost« nakazuje edino problematizacija slovensko-hrvashke meje na podlagi stare piranske obchine, ki je zajemala tudi savudrijski rt; v opozicijo temu je samostojna RH zachela uporabljati ime »Savudrijska vala« namesto Piranski zaliv. Po parishki mirovni pogodbi (revizija rapalske meje, 1947) in po londonskem memorandumu (ukinitvev STO, 1954) namrech niso bile dovoljene spremembe meja lokalnih upravnih enot.

Hkrati bi bilo treba problematizirati tudi legalnost slovenskega partizanskega poveljstva in njegovega Znanstvenega inštituta (pri IO OF oz. pri predsedstvu SNOS, Baza 80 v Kochevskem Rogu, 1944), ki je pod direktorjem dr. Franom Zwitterom, renomiranim zgodovinarjem, specialistom za prebivalstvo in meje, preučeval predvsem problematiko meja in je še pred koncem vojne potrdil ustreznost slovensko-hrvashke etnične razmejitev na Dragonji. Ta razmejitev ni le Bakaricheva ali Titova »domislica«; zhe Peter Kozler jo je namreč vrisal v svoj zemljevid Slovenije (1853) in jo tako tudi opisal v *Kratkem slovenskem zemljopisu* (1854); mimo vsega tega ni mogel niti Kardelj v dogovorih z Bakarichem. (Obstaja tudi obskurna teza, da je Istro Hrvashki »zagotovil pro futuro« Ante Pavelich z nekakšnim tajnim sporazumom med NDH in Italijani ob njihovi kapitulaciji.) Dragonjo kot mejo sta potrdila tudi slovenska znanstvena geografija (Anton Melik) in jezikoslovje (Fran Ramovsh, Tine Logar; npr. hrvashka chakavshchina in stoletja glagoljastva v vechjem delu Istre), obveljala je kot praktična razmejitev dveh socialističnih republik znotraj Jugoslavije in nikoli ni bila uradno postavljena pod vprashaj (slovenski partizani so sicer zhe septembra 1943 na sestanku s hrvashkimi v Pazinu brez trdnejših argumentov predlagali razmejitev na Mirni, hrvashki predlog je bila Dragonja; hrvashki zgodovinar Istran Dragovan Shepich je v svojem londonskem elaboratu z dne 19. 3. 1943 zapisal, da je slovensko-hrvashka etnična meja »v grobem« na chrti Umag – Klana; po shtetju prebivalstva 1. 10. 1945 sta obe mejni občini Savudrija in Kashtel pretežno hrvashki; meja administrativno-vojashkega območja za JLA je 1945 na Dragonji). Dragonja blokira formalnopravno možnost za razmejitev, ki bi Sloveniji potrdila kontinuiteto med teritorialnim in mednarodnim morjem ter Hrvashko odmaknila od stika z italijanskim (morskim) ozemljem, ker je mogoče le s konice Savudrije potegniti logično ravno chrto, s katero bi Slovenija dosegla na osimski liniji t. i. »točko 5« (stik z mednarodnim morjem); teoretično je sicer namesto sredinske razmejitev, običajne v zalivskih sporih, možna tudi asimetrična chrta skozi Piranski zaliv blizhe savudrijski obali, toda vprashanje je, ali bi mednarodna arbitrazha Hrvashki glede na vse okolishchine dosodila, da svoje priobalno morje reducira na »dvanajst metrov«, asimetrična chrta pa bi morala biti na nekem mestu tudi »lomljena« (?), sicer ne bi dosegla »točke 5«. Slovenija je glede morja očitno v neugodnejšem položaju apagogije, vendar pa je v prednosti po drugih vidikih, zlasti seveda kot, cheprav komaj opazna, chlanica EU. Vse skupaj se v »končnem rezultatu« skoraj izenachi, ker tudi splošni geostrateshko-ekonomski položaj (s korupcijsko-mafijskim kaosom) sicer nekoliko vechje in malce bolj obljudene Hrvashke ni prav nich zavidljiv. Slikovito recheno: Slovenija ima morja premalo, Hrvashka pa tako rekoch prevech, z dolgim in ozkim, pushchobno hribovitim obalnim pasom, prekinjenim z BiH, z gospodarsko pasivnimi – kljub prospektnemu »pesku v ochi« – otoki; Dalmacija v nobenem primeru ni osrchje Hrvashke, temvech je njena le deloma integrirana, turistično kichasta potemkinovska kulisa brez funkcionalnega zaledja, iz trajne dejanske brezperspektivnosti tega »slavomediteranskega raja« je zmeraj potekala enormna

emigracija z vrhuncem v času vojne v 90-ih XX. stoletja (pisatelj Shimunovich je Dalmacijo videl kot »Mrkodol«, kjer so »gola i tuzhna brda«; v njegovem zanimivem, od literarne kritike in zgodovine podcenjenem »camusovskem« romanu *Tudjin* iz leta 1911 domachin doživlja lastno moreche tujstvo tudi v ljubezenskem ozrachu »chudezhnega« Dubrovnika). Zagreb kot prestolnica s svojo prevladujočo mittelevropsko-panonsko identiteto je she zmeraj – kljub splitski magistrali (A 1) – nekje na obrobju hrvashkega konteksta, onstran bosanskih hribov, »na drugem kontinentu«, uradni knjizhni jezik te drzhave pa, radikalno vzeto, sploh ni avtohton na njenem sedanjem ozemlju (zagrebshkim kajkavcem na splošno ne more nikakrshna shola privzgojiti shtokavske akcentuacije s shtirimi »kitajskimi« akcenti), temvech ima svoje »idealno sredishche« v ducatu hercegovskih zaselkov v BiH, ki pa je tako rekoch sinonim za težko geosocioloshko invalidnost z ozrachjem nenehno grozeche nove »lokalne vojne« (tudi srce slovenske identitete naj bi bilo »zunaj drzhave«, na Koroshkem, kot je za Srbe na Kosovu). Po vsem sodech, posamezne prednosti po ohlajeno objektivni (»tel quel«) primerjavi zadevnih drzhavic kot formaliziranih etnichnih reliktoev skoraj povsem zbledijo v skupni medsebojni deterministichni blokadi geohistorichno izrazito inhibiranega in hereditarno specifichno obremenjenega, travmatizirano prehodnega srednjeevropsko-balkanskega (jugovzhodnega) prostora.

NOBELOVE NAGRADE 2008 (Delo, Znanost, 16. 10. 2008). Japonski »boom« (»srboslovensko« zapisovanje uradne japonske latinichne transkripcije, ki se ga drzhi *Delo*, je zunaj resnejshe relevance; isto velja za kitajski pinyin): Osamu Shimomura (poleg dveh Americhanov) nagrada za kemijo, za fiziko pa Yoichiro Nambu (r. 1921), Makoto Kobayashi in Toshihide Maskawa za odkritje t. i. »spontano zlomljene simetrije«. V fiziki se nakazuje »poanta«: nekoch je bila trdna Newtonova mehanika (s spektrom bele svetlobe), nato Einsteinova relativnost in Heisenbergova nedolochenost, pa teorija kaosa, pa supersimetrija (SUSY), pa »strune«, pa singularnost (»chrne luknje« pomenijo konec vseh dosedanjih fizikalnih »razlag«) itd.; zdaj ugotavljajo, da simetrija delcev chisto naravno spontano razpada; »osnovni delci« ali (hipotetichni) »kvarki« so bili trije, pa shtirje, zdaj naj bi jih bilo (po Kobayashiju in Maskawu) shest, po nekaterih fizikih naj bi bil pred »big bangom« en sam kvark; vsakemu kvarku naj bi ustrezal antikvark ... Sicer sodobna kvantna fizika v racionalnost znanosti vključuje pojem nakljuchnosti (t. i. quantum leap, kvantni skok); zlomljena simetrija delcev se lahko zdi kot »teorija kaosa z drugimi besedami«, ki pa sploh ni v nasprotju s klasichnim geslom pansimetrije »omnia in numero et mensura« (v antichni in staroindijski kozmologiji ipd.). Ob vsem sposhtovanju dragoceno koristnega znanstvenega dela se vse skupaj zdi kot »plavanje po oceanu«, ker se za vsakim odkritjem razpirajo »kubrickovski« (Odiseja 2001) spektri novih neznank (prim. Zenon: neskonchna deljivost prostora, Kuzanus: »coincidentia oppositorum«, konjekturalizem, probabilizem) ... Nagrada za mir nekdanjemu finskemu predsedniku in trenutno v svetu najbolj znanemu mirovnem posredniku je videti kot »jugopoanta«, saj

Marttija Ahtisaarija imenujejo tudi »oche neodvisnega Kosova« (glede na njegova leta podjetni mirovnik verjetno ne bo mogel postati tudi »oche samostojne Vojvodine«). Glede literature: Le Clézio je s svojim »eksotičnim« proznim opusom, katerega osnova je vizija sveta kot »vesoljnega potopa«, kot svojevrstni dedich t. i. novega romana (zadnji Francoz med literarnimi nobelovci, pred njim je bil nagrajen Claude Simon, vrh te prozne usmeritve) gotovo zaslužil nagrado, a med francoskimi avtorji XX. stoletja se zdi neustrezno spregledan »zadnji patriarh« evropske poezije Yves Bonnefoy, podobno kot Valéry eden od tistih ključnih velikarov, ki jih v »sramoto« Nobelovi ni na spisku nagrajencev. Bonnefojev kolichinsko neobsežni pesniski opus je enkratno modernistični izum s povzetkom esencialne tradicije vse od trubadurskih zacetkov francoske poezije; v širšem kontekstu evropske poezije se ne zdi odveč vprasanje, kaj poleg Bonnefoya pocheti s poezijo nekaterih nobelovcev. Čehe med nobelovci predstavlja pesnik Jaroslav Seifert, čeprav je cheshka proza neprimerno odmevnejša v svetu; od literatov južnovzhodne Evrope in Balkana bi nagrado vsekakor zaslužila tudi trzhashki Slovenec Boris Pahor in parishki Albanec Ismail Kadare. (Po Zagorichniku so nobelovci »nobel lovci nobel ovc«, cit. zbirka *Naiime*, 1978; k temu bi bila možna pripomba, da so morda tudi »nobel ovce«.)

ELIZABETA (23. 10. 2008). »Globe Theatre« od Alp do Tater. Predzadnji teden oktobra si je britanska kraljica vzela za obisk najprej Slovenije, nato Slovashke, slovanskih tranzicijskih »dvojchic«, ki imata, kot je splošno znano, v korenu svojega nacionalno-drzhavnega imena v kontekstu angleshchine silno neugodno asociativno sozvochje (sloven, slovenly – pa she blizhnji slough, slow, slave itd.); da te angleshke »asociacije« nimajo prav nobene etimoloshke zveze s slovanstvom (Slav, Slavonic), je komaj mogoche verjeti. Domorodska zijala so v sredo popoldne z dolgimi nosovi chakala Elizabeto II. tudi na ljubljanskem »Clintonovem trgu« (pred filharmonijo in sedezhem univerze) ... Kakor je Churchill s posebnimi pridrzhki sprejel nastanek nove, komunistichne Jugoslavije, ki je zavrgla svojega kralja, sorodstveno povezanega z angleshkim dvorom, tako je tudi Velika Britanija (edina drzhava na svetu, ki se uradno ovesha s pridevnikom velichine, za vse druge »nacije« je tak dodatek praktichno prepovedana, skrajno sumljiva nacionalistichna provokacija) z očitno nejevoljno zadržanostjo spremljala osamosvajanje Slovenije; obakrat je naposled v soochenju z dejstvi zmagal pragmatizem. Tako zdaj poleg shpanskega kralja tudi angleshka kraljica velja za »posebnega prijatelja« Slovenije, čeprav imata oba najvechja evropska monarha (ali kakshen njun naslednik) razmeroma realno možnost, da bi v blizhnji prihodnosti tudi nekatere lastne province obiskovala kot »independent european nations«. (P. S.: »Globe Theatre« – ime Shakespearovega gledalishcha)

ALEKSANDER (*Alexander*, ZDA-koprodukcija; 2004; TVS 1 – 25. 10. 2008). Prilozhnost za osvezhitev spomina tako na najbolj ambiciozen film režiserja Oliverja Stona kot na najvechjega vladarsko-vojashkega osvajalca z Balkana, po »priimku« celo makedonskega »Slovana« (po nekaterih so bili zhe med antichnimi

Makedonci Slovani, morda »Prasrbi« ipd.). Film asociira tudi leto pozneje posneto *Nebeshko kraljestvo* v režiji Ridleya Scotta, ki obravnava Sveto dezhelo, tj. Blizhnji vzhod, v času ko so evropski krizharji poskušali zgraditi nekakšno »nebishko kraljestvo« okoli Kristusovega groba, svojevrstno »nebishko kraljestvo« na Zemlji, segajoče prek Blizhnjega do Daljnega vzhoda, pa je nachrtoval tudi Aleksander Veliki tristo let PNE. Njegova zhivljenjska ambicija je bila največji »west-east« projekt v zgodovini (pozneje je Dzhingiskan za kratek čas nastopil z »east-west« nasprotnim projektom), imel se je za vech kot le vojshchaka, videl se je kot preroka novega sveta, v katerem naj bi se grshstvo udejanjilo kot sinteza Evrope in Azije, umrl je nenadoma v Kristusovi starosti. V obeh filmih glavni vlogi igrata eksemplarichno anemichna »sodobna lepota« Orlando Bloom in Colin Farrell (A. Veliki); cheprav Stonov film kot nedvomno serioznejsi skusha v glavnem korektno predstaviti naslovno osebnost in njen geohistorichni kontekst, se njegovo »aktualno sporočilo« (neuspeh nekega davnega evropsko-zahodnega poskusa globalizacije) prav tako izgublja v obsezhni shpektakelski mashineriji, ki je tudi zaradi skoraj triurnega trajanja dokaj duhamorna.

AMERISHKE VOLITVE (*Odmevi*, TVS 1 – 5. 11. 2008). Najpomembnejshe volitve na svetu v marsikateri drzhavi vzbujajo vechje zanimanje med ljudmi kot izbiranje domachih, »lokalnih« predsednikov; amerishki predsednik je pach v določenem smislu »predsednik sveta« (svet kot vse bolj razviden globalno strukturirani »imperij«). Tokrat najbolj nenavadne volitve v amerishki zgodovini: prvich senator proti senatorju, izbira med najstarejšim in najtemnejšim kandidatom (candidus – lat. bel). Republikanec John McCain (72) iz ruralne Arizone je bel tudi po laseh, ampak tu praktichno ni bilo kaj izbirati, cheprav je ob rekordni udeležbi volivcev zbral razmeroma visok odstotek glasov (46 : 52). McCain je bil okoren na sceni, nekredibilen, obtezhen z Bushevo dedishchino, nekonsistenten v svojih govorih z nerodnim »ad hoc« spreminjanjem stalishch, vsekakor pa ob chetrt stoletja mlajšem nasprotniku, napol temnopoltem demokratu, samoobvladanem in elegantno okretnem blestechem intelektualcu, odličnem govorniku iz urbanega Illinoisa Baracku Husseinu Obami (47), izrazito prestar in zato rizichen (Obamova »rizichnost« je v možnosti rasistichnega atentata; morda tudi, che bi kot »liberalec« in »zagovornik miru« skushal pretirano omejevati interese amerishkih vojashko-energetskih korporacij). Na koncu Bushevega obdobja »vojne proti islamskemu terorizmu« so tako ZDA dobile za predsednika potomca afrishkega muslimana, chigar priimek je celo »logograf« imena glavnega islamskega teoretika protiamerishkega terorizma (Obamov pokojni oče, Barack Hussein Obama st., je bil Kenijec iz plemena Luo, po imenu sodech, musliman; po sheriatskem pravu so otroci avtomatichno »pravi muslimani« po ochetu ne glede, kakshne vere je mati; Obamova pokojna mati je bila belka iz »kavbojske« Wichite; Kansas; Barack ml. je kot odrasel postal chlan puritanistichne »Trinity United Church of Christ«). Obama, podobno kot Kennedy, chigar »reinkarnacija« naj bi bil, zhe prepoznaven po imenski kratici (BHO), je kakor JFK tudi dober pisec; objavil je avtobiografijo, posvecheno ochetu, svojo ideologijo je

predstavil v esejistichni knjigi s kennedyjevskim naslovom (*Pogum za upanje*; prim. Kennedy: *Profili poguma*; po eni od teorij so Kennedyja ubili zaradi njegovega načrtovanja enakopravnosti chrncev; tudi on je bil »manjšinec«, prvi katolik med predsedniki, do danes edini ...). Obama je svoje vodilno geslo »Change we need« (po sovjetski tranziciji še ameriška?) plasiral s skrajno izrabo masmedijskih možnosti. Ni bilo še kandidata za predsednika ZDA, ki bi imel zhe pred izvolitvijo tolikšno podporo svetovnih medijev (s pomočjo interneta prvi »internetni predsednik«); ti so ga mitologizirali kot »odreshitelja«, forsirali njegovo zvezdnishko karizmo in ga tako rekoč ponesli na tron, kot da jih je obsedla nekakšna globalizirana obamovska omama (zhe uveljavljen pojem »omamamanija«). Očitno bo držhalo, da je (fantomsko?) javno mnenje v »balkanizirani globalni vasi« (Lewis, McLuhan: global village; Alstyn-Brynjolfsson: cyberbalkans) imelo dovolj »benignega fashistoidnega bushizma«, ki se je na zunaj zachel z atentatorsko katastrofo »dvojchkov« WTC in se konchal po astronomsko dragem (in dobichkonosnem) vojnem »dvojchku« Irak-Afganistan s finančno katastrofo WSt (Wall Street) in vsega »prostotrzhnega« Zahoda z njegovim nonshalantno roparskim neoliberalistichnim totalitarizmom. V tem kontekstu je po vladnih strankah vechinsko desno usmerjeno Evropo, ki v grozi ameriške finančne kuge in poplave obarvanih prishlekov afektirano opleta s parolami »multikulturalnosti«, menda ocharal polovichni, v veliki meri netipichni Afroamerichan kot aktualna inkarnacija nezavedno simbolizirane masmedijske »notranje Afrike« (McLuhan). Volivna sprememba je formalno brez dvoma izredna, che pa bo Obama v praksi vsaj za pet odstotkov »spremenil kurz« ameriške politike, bo to zhe ogromno (po vsaki omami sledi streznitev; kako bo profesor ustavil »propad ameriškega imperija«, se bo torej še videlo; prim. kanadski film *The Decline of Amerikan Empire*, 1986). V okviru prichujochih »(e)kranioloskih« meditacij se ponuja tudi vprashanje, koliko se je v svojem jedru spremenil Hollywood tedaj, ko je prvi chrnec dobil normalno glavno filmsko vlogo. (Pro domo sua: hkrati z Obamovo izvolitvijo je Slovenija dobila vlado levosredinske koalicije, v osnovi neposredne naslednice kompartije, in tako mimo vechinoma desnosredinske EU ujela trenutni ameriški »levi veter«; uresnichila se je namrech napoved, da je lanska izvolitev »nevtralnega« Danila Türka, podprtega z leve, za predsednika drzhave uvod v padec Jansheve desnosredinske koalicije na parlamentarnih volitvah.)

BABICA GRE NA JUG (Slovenija, 1991; TVS 2 – 15. 11. 2008). Po svoje presenetljivo, kako je ta Anzhlovarjev na pogled neobvezno komichni film (prvi v samostojni SLO) vedno znova provokativno gledljiv. V kontekstu prichujochih belezhk njegova odprta možnost »subverzivne metaforichnosti«, asociirane na odhod JLA iz Slovenije in na slovensko osamosvajanje v letu 1991, ob babici in glasbeniku tokrat pokazhe v dekletu iz bara še razshiritev na »tretjega vpletenega« (tj. na Hrvashko): glasbenik je med obema v nekakshnem »psihosendvichu« ...

SKRIVNOSTNO OKNO (*Secret Window*; ZDA, 2004; POP TV – 15. 11. 2008). Po romanu »kralja produkcije literarnega horrorja« Stephena Kinga *Skrivno okno, skrivni vrt* (prev. v slov.), režija David Koepp, glavna vloga Johnny Depp; nekakšen povzetek avtorjevih pisateljskih »travm« od *Shining* do *Misery* – vse zhe videno, komaj she gledljivo.

MORJE V CHASU MRKA (Slovenija, 2008; TVS 1 – 19. 11. 2008). V napovedniku *Delo-vikend* oznacheno kot »TV-drama«, a velja tudi kot novi slovenski celovecherni film, režija Jure Pervanje po romanu (isti naslov) Mateta Dolenca. Sodobna variacija *Dobrega morja* ali morda *Na svoji zemlji* (slovenska kopenska osvojitvev morja)? Po rezultatu sodech, naj bi bilo za film dovolj, che ima markantnega glavnega igralca (Boris Cavazza, ki nima kaj igrati) v slikovitem okolju dalmatinskih otokov, kjer so problemi slovensko-hrvashke pomorske razmejitevve očitno resheni: »uradni jezik« je knjizhna slovenshchina. Tudi vse drugo je »lirichno abstrahirano« s kamero, ki se muchi v turkiznem podvodnem in nadvodnem ozrachju, ob nebogljene glasbeni spremljavi, brez tehtneje dodelanih oseb in dramskih odnosov med njimi, z recitiranjem »dialogov« v mlahavi praznini »dogajanja«, za povrh je she mediteransko koketiranje s Hemingwayevim Starcem v kubanskem morju. Ura in pol zehalskega chakanja na konec. Diletantski osnutek za »neki film«. Spet en mrk slovenskega filma.

VAJA ZBORA (Slovenija, 2008; TVS 1 – 3. 12. 2008). TV komedija po scenariju in v režiji Vinka Möderndorferja, chigar ime je zhe pojem vsestranske profesionalne zanesljivosti v obzorjih slovenske literature, dramatike in filma. Tudi *Vaja zhora*, ki bi jo bilo mogoche imeti za celovecherni film, solidno izpolni prichakovanja, cheprav se prostodushno zateka k marsikaterim stereotipom in s svojo »tipichno televizichnostjo« precej okorno niha med »chistim teatrom« in »chistim filmom«. V tematskem pogledu gre za spretno, iz slovenske tradicije v tranzicijo aktualizirano klasichno satirichno vizijo, povzeto po zhe arhetipsko metaforichnih, tako rekoch vechnih situacijah v Cankarjevem *Pobujshanju v dolini sbentflorjanski* in *Martinu Kachurju*, z danashnjim dodatkom »sochnega« jugobalkanstva, ki je v Möderndorferjevih filmih navzoche tako v »predmestju« kot na podezhelju (v *Vaji zhora* ga utelesha Peter Musevski v vlogi slovenskega Chrnogorca). Kachurjevski »zhviljenjepis idealista« mlad dirigent Peter (kot »umetnik in razbojnik« v *Pobujshanju*) pride v podezhelski kraj, imenovan Blatni dol (kot v drugem delu Kachurja), da bi organiziral pevski zbor kot morda najbolj tipichno prakso slovenske nacionalne identitete. S farsichno grobo karikiranimi liki domachinov se zaplete v neznosno razmerje, v katerem se skozi groteskno komichnost (pevska vaja se sprevrzhe v »kontradretje« klerikalnih in partizanskih pesmi) postopoma prebija tragichno ozadje njegovega predhodnika, ki je »znorek« in zdaj biva v blizhnjem gradu, kjer je umobolnica. Dobro plasirana poanta: ko Peter odhaja iz tega klavstrofobichnega rovtarskega gnezda, na avtobusu srecha begunca iz umobolnice med dvema strazharjema – Peter in begunec si pomezchikneta. Kot zmeraj pri Möderndorferju so dobro izbrani igralci (Matej Puc

kot Peter, Jernej Shugman kot zhupan itd.), nekatere zanimivo zasnovane situacije pa se zdijo tudi ne dovolj izkorishchene; npr. nastop zbora ob dnevu drzhavnosti naj bi bil »karnevalska« kulminacija filma, liki slavnostnih visokih gostov (predsednika, zhupnika) pa ostajajo »mistichno« neoprijemljivi, ker so le omenjeni v dialogih ob očitnem izogibanju kamere.

MUSSOLINI – VELIKI ZAPELJIVEC (*Der Verführer*, Nemchija; TVS 1 – 9. 12. 2008). Nemški dokumentarec o fashistichnem diktatorju, ne sicer dinamicen kot kakšen ameriški ali angleški, vendar profesionalno korekten, vseskozi gledljiv, cheprav malce mehanichen v nizanju pogovorov z italijanskimi raziskovalci obdobja fashizma in sprotnih vlozhkov iz dokumentaristichnega gradiva. V celoti ustrezna spodbuda za temeljitejši razmislek o »fenomenu« Italije, fashizma, rimokatolicizma, vse do danashnjega berlusconizma, ki je za nekatere »karikatura karikature«, saj naj bi bil zhe Mussolini karikatura samega sebe (fashist, »chrno« preoblecheni nekdanji socialist). Z rabo pojma karikature v tej zvezi kazhe biti previden; z določenega distanciranega vidika je sicer lahko tako rekoch »vse karikatura«, toda kdor se je znashel kot zhrtev v kolesju fashizma, je občutil usodno resnost totalitaristichnega sistema (za najvechjega slovenskega karikaturista Hinka Smrekarja je fashizem dobesedno pomenil smrt). Nereflektirano zatekanje h karikaturi prispeva k zhe splošno znanemu lahkotnejshemu gledanju na italijanski »benigni fashizem«, dejstvo pa je, da je Mussolini ustvaril vzorec, po katerem se ni učil le Hitler, temvech je vsa ta scenografija vidna v variantah prav pri vseh diktatorskih rezhimih XX. stoletja, tudi pri komunistichnih vse do zadnjih severnokorejskih ali kubanskih relikto. Vsekakor se je XX. stoletje v Italiji uveljavilo skozi fashizem, to je razvidno zlasti v rabi modernih mnozhichnih medijev (radio, film) in arhitekture, deloma tudi likovne umetnosti in literature (futurizem). Mussolini je bil medijska zvezda, superstar (Duce – Luce) svojega rezhima; v tem je simptomalna vzporednica z danashnjim premierom Berlusconiem, ki je prav tako (modificirani) medijski mogotec (izvirni naslov filma je *Der Verführer* – Zapeljivec, ustrezna asociacija s Führer, pa tudi Vorführer, tj. pred-vodnik, pred-hodnik, predstavitelj, predvajalec). Za vso italijansko »teatraliko« se nazira neizogibna geohistorichna in sociopsiholoshka determinanta konteksta, v katerem je nastal ta univerzalni totalitaristichni »pred-vodnishki« model; to je kontekst Italije kot »razshirjene papeshke drzhave«, na tem ozadju pa fashizem ne more biti nikakrshno operetno nakljuchje, temvech je bil historichno logichna kanalizacija, disciplinizacija in aktivizacija anarhoidnih italskih mnozhic v interesu obrambe pred »kugo« sochasne komunistichne revolucije v Rusiji in z njenimi privrzhenci tudi v Italiji (Mussolini je sicer veljal za »antiklerikalca«, a sodelovanje med njim in Vatikanom je bilo praktichno brezhibno). Italofashizem je bil zacetnik, prvi se je tudi zlomil in je prav tako glede lastnega »konca« nakazal model za ostale drugorazredne imperialistichne sile, ki so se skushale vkljuchiti v kulminacijo novodobnega globalnega polashchanje sveta. Vprashanje, ki se ga dokumentarec niti za hip ne dotakne, a se nikakor ne zdi zanemarljivo, pa je seveda: kako je bilo z mafijo v chasu fashizma?

VAMPIR Z GORJANCEV (Slovenija, 2008; TVS 1 – 17. 12. 2008). Prichakovati je bilo, da bo Vinci Vogue Anzhlovar s scenarijem in režijo po znanem romanu Mateta Dolenca (izšel v letu Kardeljeve smrti 1979; spomenik prvi povojni, slovenski »baby-boom« ali »beat-rock-hippie« generaciji humanistichnih intelektualcev, tj. Pirjevchevim uchencem, katerih starshi so bili, kakor v svoji partijski mladosti tudi Pirjevec, »Kardeljevi uchenci«; zanimive imenske asociacije: Edvard Kartnervald – Leninov Zimmerwald, roman se dogaja v okolici Novega mesta, kjer je tudi kraj Karteljevo itd.) dodal »tretji zadetek« k Nabershnikovemu *Petelinjemu zajtrku* in Möderndorferjevi *Pokrajini sbt. 2*, ki sta obveljala kot sinonima za uspešnost najnovejšega slovenskega filma. Obetala se je namreč zanimiva možnost za njuno »nadgradnjo« v smislu tematsko-refleksivne kombinacije sodobnega podezhelja iz prvega in ljubljanske urbanosti na ozadju horrorja iz drugega, toda Anzhlovarjev *Vampir* obvisi v nedorečeni »kontinuiteti« zhe obichajnega manirizma ambiciozne, vendar v glavnem nefunkcionalne hermetistichne metaforichnosti slovenskega »art-filma«. Poigravanje z »drakulovsko-kardeljevskimi« asociacijami, afektirani liki z dialogi brez zhivljenjske preprihljivosti, »literarno filozofiranje« z glasom glavnega junaka v offu in v podobi Hipolita, univerzitetnega profesorja, ki namesto Pirjevca v romanu bolj evocira danashnjega Zhizhka, nebogljen nakazovanje chasa (35 let pozneje – v vmesnem napisu) in prostora (Shentjerneji pod Gorjanci), skromna fabula, ki se v duhu »magichnega realizma« trudi obdrzhati na problematichnem robu med (alkoholiziranim) naturalizmom in (kvaziromantichno) gotsko fantastiko – vse to so elementi, ki onemogochajo kakrshno koli tehtnejshe ukvarjanje s she enim »mrtvorojenim« slovenskim filmom. (Podobno Pervanjetov *Morje v chasu mrka*, prav tako istega leta za TVS posnet »celovecherec« po romanu Mateta Dolenca; kar je funkcionalno v literaturi, pach ni recheno, da bo enako tudi na ekranu; zdi se, da »premiera« na tv za celovecherni film ni najbolj primerna »usluga«; ker je bil *Vampir* zavrtnjen na Filmskem skladu, ga menda sploh ne bo v kinematografih.)

STRASTI (TV-nad., 28. del; TVS 1 – 24. 12. 2008). Vsakodnevena nadaljevanka v produkciji TVS, v celoti seveda negledljiva tudi zaradi »nemogoche« ure predvajanja (18.25); tu po nakljuchju iz golega »firbca« ogledana 28. epizoda. Kljub sposhtovanju vlozhenega truda v tak zahteven telenovelski zalogaj »jarokachjega« pletenichenja je vtis skrajno skromen: okorna režhija (Jure Pervanje) s »stripovskim« kadriranjem, brez sledu kakrshne koli »strasti«, brez intenzivnejshega tempa in preprihljive celovite intrige, dialogi predvsem razgaljajo praznino (odsotnost) dogajanja in uchinkujejo kot ad hoc napisane vaje za igralski podmladek V tem smislu pravzaprav »grozljivka« neke nebogljene produkcije.

SAMUEL HUNTINGTON (18. 4. 1927 – 24. 12. 2008). Tik pred koncem leta je umrl avtor »knjige zadnjega desetletja XX. stoletja« *Spopad civilizacij* (1996), nekateri jo imajo celo za knjigo XXI. stoletja. Po tej knjigi so »nezavedno« z versko-kulturnim kontekstom determinirani tudi komunisti in ateisti; z retrovidika 11-09-01 je »preroshko« zastavljeno zlasti vprasanje islama. Pomembnost problema

kulturne identitete, npr. zhensko vprasanje v primerjavi civilizacij. Krlezha se je nekoch ponorcheval, da sta se katolishtvo in pravoslavje ločila »na zhenskom pitanju« (vprasanje Device Marije: v pravoslavju je sicer »Bogorodica«, a nima take kultne vloge kot v katolishtvu). Krshchanski kult rojstva, materinstva je »zhe videno« pri Egipchanih in Hetitih, ki so upodabljali boginjo s sinom dojenckom v naročju. Zahodnokrshchanska civilizacija, temeljecha na devishkem spochetju svojega utemeljitelja, je po drugi strani zhensko spremenila v histerichno erotizirani reklamni artikel, medtem ko islam, zlasti radikalni, talibanski, zhensko potiska v zakrinkano anonimnost v vlogi »domache zhivali« s funkcijo rodnice in delavke pri ognjishchu.

PROCES (*The Trial*; VB, 1993; TVS 2 – 30. 12. 2008). Trideset let po Orsonu Wellesu je angleshki (zlasti gledalishki in televizijski) režhiser David Hugh Jones posnel svoje videnje Kafkovega *Procesa*. Vse je tu, kar je potrebno za dober film: scenarij slavnega dramatika Harolda Pinterja (predvajanje na TVS v spomin njegove smrti konec dec. 2008; Jones umrl sept. istega leta), mojstrska režhija, imenitni igralci, scenografija (posneto za BBC v avtentichnem okolju v Pragi s pomočjo cheshkega studia Barrandov), kostumografija (Kafkov chas A-O tik pred prvo svet. v.) itd. Rezultat je profesionalno brezhiben »porcelanski izdelek«, v katerem ni tako rekoch nichesar, kar bi bilo mogoche uzhiti s pravim uchinkom. Od Kafke je ostalo komaj kaj vech kot izhodishche za geslo »based on the novel«; kanec kafkofske grozljive »mistike« je nakazal le Anthony Hopkins v vlogi duhovnika, a ker mu po scenariju ni bilo dano izrechi ključnih besed vsega Kafkovega opusa (»Ne smemo vsega imeti za resnichno, temvech le za nujno«), je tudi on »izzvenel v prazno«. Cheprav so sicer izumili t. i. gotsko grozljivko, širokopotezno pragmatichni in podjetni Anglezhi kot narod pomorshchakov na atlantskem otochju, po vsem sodech, nimajo pravega posluha za celinsko brezizhodnost mittelevropske groteskne klavstrofobije, tako da ta priredba *Procesa*, ki ni povsem brez elementov tradicionalne angleshke teatske retorike, kljub zvestobi izvorniku skorajda bolj nakazuje London v zachetku 20. stoletja v duhu dobrodushnega »dickensovskega« kritichnega realizma, ki mu je »zmeraj vse jasno«. Samo po sebi je razumljivo, da tak Jonesov rezultat le dviga vrednost ob nastanku ne posebno cenjenega Wellesovega *Procesa*, inventivno alegorichne vizije v stilu ekspresivnosti filma noir, posnete v eksterierjih sorealistichnega Zagreba in kapitalrealistichnega Pariza s specifichno markantnim Anthonyjem Perkinsom v vlogi Josefa K. (za katerega je »od zdravja pokajochi« Jonesov Kyle McLachlan bolj ali manj neprimeren).

NA ZDRAVJE V NOVO LETO (Slovenija, 2008; TVS 1 – 31. 12. 2008). Silvestrska zabavna oddaja, solidno gledljiva, Jasna Kuljaj (she zlasti preprichljivo sproshchena) in Boshtjan Romih primerna v svoji voditeljski vlogi, humoristi (zmeshana »intelektualca« strashna Jozheta in zlasti »kmetavzarsko« robati Serpentinshek) nekajkrat avtentichno duhoviti, napovedani »skrivnostni« visoki gost premier Borut Pahor je lepo izpeljal svoj nastop (pomeshan med publiko, je z

vsemi zapel legendarni *Dan ljubezni*) in potrdil, da za uspešnega politika nikakor ni odveč, da kot medijski chlovek zna biti, kadar je potrebno, tudi nekaj populističnega zvezdnika. (Sicer pa se konec vsakega leta ponavlja masmedijsko-psihoteroristično globalizirana severnjashka kvazipravljica o nekakšnem »rajskem razpoloženju« med luchkami v snegu in mrazu, ki menda »poetično« prekrijeta vse grdo, tudi vsakršne – zlasti brezdomske – skrbi z ogrevanjem ...)

Velikoekranski dodatek

(filmi, predvajani v Ljubljani, jan.-mar. 2007)

POT V GUANTANAMO (*The Road to Guantanamo*; VB, 2006; Kino Komuna, 27. 1. 2007). Rezhija Michael Winterbottom, Mat Whitecross. Dokudrama ali »igrani dokumentarec« (o torturni usodi treh mladih angleških muslimanov, ki padejo v roke ameriške vojske v Afganistanu, po izpustitvi v kamero pripovedujejo o tem) kot filmski hibrid? Glede na to, da je Berlusconi rekel, da so bili jetniki v italijanskih taboriščih med drugo svetovno vojno pravzaprav »v letovishčih«, kakor tudi glede na to, kaj so jetniki doživljali (in le redko tudi preživeli) v italijanskih, nemških, japonskih in sovjetskih zaporih, lagerjih in gulagih ter kaj se še danes dogaja v različnih »eksotičnih« državah, bi bilo mogoče reči, da je ameriška jetnisha za islamske osumljence terorizma skorajda res nekakšno »letovishče« v zalivu eksotičnega kubanskega otoka ... Guantanamo – Guatemala: asociativno na krutost stare srednjeameriške civilizacije in danasnjih ZDA (Maji so zbirali ujetnike, na njih izvajali vsakršne torture)?

ZADNJI SHKOTSKI KRALJ (*The Last King of Scotland*; ZDA, VB, 2006; Kino Vich, 17. 2. 2007). Po romanu Gilesa Fodena režiral Kevin Macdonald, doslej znan kot mojster dokumentarca. Še en prispevek k trenutno filmsko precej eksploatirani afriški tematiki; v določenem smislu tudi asociativno s filmom *Apokalipto* – okrutnost v eksotičnem okolju tretjega sveta. Film uprizarja dramatično sočenje »tipičnega« belca s severa Evrope, utelešenega v mladem škotskem zdravniku (po nekaterih podatkih je to izmisljena oseba, po drugih naj bi bil resnična ali vsaj »kombinirana« po ustreznih avtorjevih izkushnjah), in »tipičnega« Africhana iz osrčja Afrike, utelešenega v ugandskem diktatorju, ki se je »simptomalno« imenoval Idi Amin Dada (predsednik 1971-1979, imenovan tudi »Mesar iz Ugande«). Torej »ivory and ebony«: pretežno racionalna zadržanost in pretežno vulkanska eruptivnost značajev. Ameriški igralec Forest Whitaker je v vlogi Amina ne le markanten, temveč enkratno fenomenalen (zlasti v hipnih preskokih med pozitivnimi in negativnimi razpoloženjskimi ekstremi z neprekinjenim nevarnim psihopatskim podtonom); nedvomno gre za največji dosežek temnopoltega igralstva v zgodovini ameriškega filma. Ob njem James McAvoy kot chistokrvi Shkot v vlogi Aminovega naključnega osebnega zdravnika deluje tako izgubljeno, naivno, po

svoje feminizirano, podrejeno doma očetovemu in nato v Ugandi diktatorjevemu »nadjazu«, da se pojavlja celo dvom o osnovni preprichljivosti, saj naj bi vendarle predstavljal intelektualca z doktoratom po dolgoletnem zahtevnem študiju. Film spominja na Gibsonov *Apokalipto* po intenzivno drvechi in bobnechi (z glasbeno spremljavo) zgodbi in po shokantni psiholoshki upodobitvi eksotichnega divjashstva, ki spricho določenih okolishchin namesto idealizirane elementarnosti in njene (kvazi)plemenitosti izprichuje zgolj groteskno, infantilno (Aminova otrochja, »dadaistichno« premaknjena zaljubljenost v Shkotsko) poshastno (avto)destruktivnost kot elementarno fashistoidnost. Nakazuje se rafinirano plasirana poanta v smislu: prishlek z dna, »osvobojeni suzhenj«, ki se dokoplje do najvishjega mesta v oblasti, se prej ali slej izkazhe kot absurden, paranoichen monstrum. Posebna vrednost filma se torej zdi v njegovih shirshih simbolichno-metaforichnih implikacijah z elementi psihopatoloshke študije; v tem smislu se Amin kazhe le kot ena od variant fenomena osebnega diktatorstva, se pravi, da v vsakem politichnem diktatorju, ustrezno določenemu prostorskochasovnemu, geopsiholoshkemu kontekstu, tichi nekakshen »Idi« (»id«). V filmu ni posebej poudarjeno Aminovo muslimanstvo, izvirajoche (rojen 1925) iz majhne islamske etnicne skupine Kakwa, a je v ozadju kot dejstvo vechzhenstva (spricho tega se zdravnikov zaplet z eno od teh zhena zdi she posebno »filmski«) in s konchno omembo emigracije v Saudiji, kjer je umrl brez »miloshevicevskih« zapletov z mednarodnim sodishchem naravne smrti leta 2003.

DIVJE MODRO ONOSTRANSTVO (*The Wild Blue Yonder*, FR, NEM 2005; Kinodvor, 5. 3. 2005). Francosko-nemshka koprodukcija v angleshchini po scenariju in v režiji »ekscenega« nemshkega režiserja (pravi priimek Stipetich, mati Hrvatica, rojen v Münchnu, 1942, oche ju je zapustil) Wernerja Herzoga iz skupine t. i. nemshkega »novega vala« (skupaj z Wendersom, Schlöndorffom in Fassbinderjem). Hermetistichna SF »pravljica«, nekakshno she bolj antipopulistichno (deloma v duhu Tarkovskega) »dopolnilo« h Kubrickovi *Odiseji 2001*, seveda brez njenih briljantnih dimenzij, a s precej trdega nemshkega sarkazma. Pri Herzogu je barva onostranstva »divje modra« z aluzijo mrzle globokomorske grozljivosti (modra sicer na splošno velja za pomirjevalno barvo ali barvo miru), pri Kubricku je »beyond« chudezhni mavrichni ognjemet. »Ekoloshka« idejna konstrukcija s forsirano »operno«, tj. »wagnerjansko« (Herzog režira tudi opere) glasbeno spremljavo in z »zgodbo, ki ni zgodba«: o zemeljskih astronautih, ki so zapustili Zemljo zaradi nevzdrzhnih razmer, in o astronautih z nekega drugega planeta, ki so ga zapustili zaradi podobnih okolishchin in so na Zemlji skushali najti zatochishche, kakor so ga Zemljani iskali na njihovem planetu, imenovanem »Divje modro (podvodno) prostranstvo«. Poanta: samounichevalna civilizacijska brezizhodnost z vrtenjem v zacharanem krogu tehnoloshkega razvoja. Kljub sposhtovanju vlozhenega truda in tehtnosti idejnega »opozorila« gledalcu praktichno preostane le komaj znosna (ne)gledljivost.

Chlovekov razvoj

Rajko Shushtarshich

CHLOVESHTVO BI SE LAHKO DRUGACHE RAZVIJALO

1. Chlovekov razvoj navadno razumemo kot kontinuum neprestane rasti, chlovek in z njim chloveshtvo naj bi se nenehno razvijala. Vendar zadeva nikakor ne gre po »chloveshki zamisli«, resničnemu chlovekovemu razvoju – razvoju chloveshtva, naj je ta na videz she tako fascinanten, vidno nekaj (z)manjka, nekaj bistvenega smo zanemarili.

Tehnoloshki razvoj (orodij pa tudi orozhij) je dosegel za nas she do pred kratkim nesluteno raven. Danashnji chlovek se ozira chez meje planeta. Tega razvoja ne bom podrobneje opisoval, ker ga poznate bolje od mene. A naj omenim le nekaj zagat. Domnevam, da bi z obstojecim arzenalom orozhja lahko nekajkrat unichili zhivljenje na planetu, ali vsaj ljudi na njem. Chemu? Velike tezhave si lahko obetamo tudi od klimatskih sprememb. Z obstojecho prehrambeno industrijo bi lahko prehranili vech ljudi, kot jih sedaj zhivi na planetu. Seveda vseh ne bi nasitili, zato ne, ker siti potrebujejo lachne. Zakaj neki? Dandanes imamo oziroma potrebujemo na planetu kako milijardo lachnih in veliko, vedno vech brezposelnih. Razvoj medicine, posebej genetike, je tolikshen, da nekateri smrtniki hirajo v visoko starost, drugi, zopet peshchica, pa zhe sanjajo o svoji telesni nesmrtnosti. Le kaj bodo z njo? Brezumnemu chlovekovemu pochetju – brezumni produkciji, ki je njeni demiurgi evidentno ne obvladujejo, dasiravno tega nikoli ne bodo priznali, bi tezhko rekli razvoj. Nenehni linearni chlovekov razvoj je torej le iluzija ali kvechjemu brezumno hitenje chloveshtva svojemu koncu naproti.

Pa poglejmo she nekaj očitnih nesorazmerij socialnega razvoja chloveshtva (socialnopolitichne in socialnoekonomske ter socialnoreligijske ureditve sistemov). Od starogrshkih vladavin (tiranij, oligarhij, demokracij) do danashnjih modernih vladavin nismo ravno veliko napredovali. She vedno imamo na planetu pester repertoar druzhbenih ureditev v mnogoterih kombinacijah: od totalitarnih ali posttotalitarnih sistemov do vladavin politichnih (ponekod she vojashkih) in pa kapitalskih ter verskih elit (tudi elementi teokratskih sistemov so v 21. stoletju she kako aktualni). Razviti moderni sistemi pa naj bi se domnevno razvili tako rekoch do popolnosti – do tolikanj opevane danashnje moderne demokracije – »reda svobode« in drugih chlovekovih pravic. Vendar bi skeptiki tej ureditvi prej rekli mediokracija kot pa demokracija. Chloveka (danashnji demos) sistemi obvladujejo predvsem z mnozhichnimi mediji, s propagandami treh predominantnih podsistemov: z ekonomsko, politichno in religijsko.

Vrednotni sistem socialnega razlikovanja – »segregacije« na nashem planetu je tako zakoreninjen, da lahko rechemo, da nam je zgodovinsko dolochen ali kar usojen.

Vsakršne zamisli, da bi ga presegli, so dokaj hitro propadle. Vechja socialna enakost, pomoh nerazvitim, medgeneracijska solidarnost in podobno so prazno govorjenje: bodisi utopija bodisi sistemska »rachunica«. Za moderne zemljane razvitega sveta zadoshchajo zhe trije artikli – statusni simboli, npr. hisha, vikend, avto, naj jih zhe imajo ali si jih (she)le zhele imeti, da jih vrednotni sistem socialne stratifikacije razvrsti v njim ustrezne socialne stratume. Tako she vedno velika vechina plebsa zhivi v suzhenjstvu. Napredek naj bi bil, da tako zhive prostovoljno, se pravi, da zhive v prostovoljnem suzhenjstvu. Takim ureditvam se, kot se to spodobi, nadene demokraticna legitimiteta in z njo legalna prisila – vladavine mochi. Mehanizem vzpostavitve in ohranjanja vladavine elit je tak, da so vladajochi vnaprej izvoljeni na demokraticnih volitvah, ker volivci vedo, koga morejo (oz. morajo) voliti; pravo izbiro jim posredujejo z volilno propagando prek medijev, ki jih seveda posedujejo (obvladujejo) elite. (Vech o tem v knjigi *Traktat o Svobodi ali vrednote sistema*¹).

2. Ko gledamo z duhovnimi ochmi, lahko bi tudi rekli – z intuicijo, pa se nam chlovekov razvoj kazhe chisto drugache, kot nam to posredujejo moderni magi in nashi duhovni vodniki. Tako gledano, je chlovekov razvoj prej nazadovanje kot pa razvoj. Je to tako zaradi pozabe zgodovinskega spomina, izgube vednosti o razsezhnosti chlovekove duhovnosti, ki jo je imel zhe davno nekoch? Ali pa zaradi monopola religijskih institucij nad duhovnostjo? Naj bo eno ali drugo ali oboje, tako ali tako ne boste verjeli. Vendar mi pri tem razglabljanju ne gre za vero, ampak za zmozhnost preverjanja neposrednih dejstev zavesti z intuitivnim zrenjem. To zmozhnost ima vsak chlovek. Vera je nekoch – v gnosticnih spisih – pomenila gotovost iz spoznanja, gotovost intuicije uma, drugache recheno, intuitivna gotovost je bila vednost, ki je govorila sama zase.

Chlovekov duhovni razvoj bi bil gotovo drugachen, che bi si vech ljudi zhe dva tisoeh let zastavljalo temeljna vprashanja o smislu chlovekovega bivanja – o smislu obstoja chloveshtva – in se orientiralo po obchih, tj. obchechloveshkih vrednotah, namesto po institucionalnih (institucionaliziranih vrednotah in normah). Ta vprashanja, ki porajajo mnogo drugih vprashanj, so: Kdo sem kot chlovek? Kaj sem (kot) chlovek? Zakaj sem chlovek? Kako sem chlovek? Odgovori na ta vprashanja so vsakich nekoliko drugachni, v tem je chlovekov duhovni razvoj. Danes pa nam ta vprashanja pomenijo nekaj chisto drugega. Ko se vprashamo »Kdo sem?« pomeni, da nas zanima »Kdo je kdo?« (Who is who?), tj. zanima nas vloga posameznika v hierarhiji institucije sistema. Podobno je pri vprashanju »Kaj sem?« Zanimajo nas predvsem denar in moch, pa slava, uspeh in prestizh chloveka, zreduciranega na vloge v hierarhiji sistema, skratka, utemeljevalne institucionalne vrednote.

Bil pa je chlovek, ki je zhe davno nekoch prich(ev)al o duhovnosti tako, da je to za vechino danashnjih zemljanov she vedno nepojmljivo. Che nas katero prichevanje lahko resnichno fascinira, je to prichevanje tega chloveka, ki je prichal pred skoraj dva tisoeh leti. Da se je njegovo prichevanje gnoze ohranilo, je zame resnichni chudezh.

A preden nadaljujem, se spodobi, da najprej povem nekaj o sebi, o izhodishchu svojega zrenja. Tezhko bi zase dejal, da sem veren, prej, da sem rojen skeptik, da nichesar ne verjamem, she sebi samemu ne. Najtezhje je verjeti sebi samemu – svoji intuiciji, che hochete. Metafiziko imam raje kot filozofijo; hermenevtika je chudovita metoda; gnoza pa je skrivnostna, skoraj nedoumljiva. Bistvo gnoze je vednost iz spoznavanja (ne vere), ta vednost je chudezh. Sam se venomer znova chudim temu, kar presega chlovekov razum in daje spoznanju posebno gotovost.

O njem in njegovem prichevanju pa tukaj le najnujnejshe:

– Sporochilo *Janezovega evangelija* je v bistvu gnostichni tekst. Pisal (ali prepisal) ga je gnostik. *Evangelij po Janezu* je gnostichni evangelij, ki v resnici vsebuje dva evangelija. Tudi v kasnejshi redakciji (kanonizaciji) sv. Ireneja (Irenaeus, shkof iz Lugdunuma, Galija, ok. 130-202; zdaj Lyon, Francija) je bistvo tega sporochila ostalo nedoumljeno: spoznavanje boga – gnoza. Posebej pa to velja za prvo poglavje. Sicer ne bi ostal med shtirimi kanoniziranimi evangeliji.

– Janez Krstnik ni bil le krstitelj z vodo, bil je Glasnik – ucitelj gnoze. Zgodba o Janezu Glasniku (Krstniku) – prvo poglavje Janezovega evangelija (uchenca, ki ga je Jezus ljubil) – je gnostichni evangelij Janeza Glasnika. V njem je zapisano bistvo gnoze tako, kot ga je uchl Janez Glasnik, prvi ucitelj evangelista Janeza. Za prvo poglavje Janezovega evangelija lahko torej rechemo, da je evangelij Janeza Glasnika. Kasneje sem velikokrat premishljeval, se pravi, misel se mi je znova in znova vrachala k pomisleku o naslovu knjige *Janezovo razodetje*². Sem brez potrebe shifriral tudi naslov? Ali nisem s tem povzročil samo nepotrebne zmede? Seveda ne zmede pri gnostikih. Danes bi bil naslov verjetno drugachen; she vedno sem v dvomu, pa ga bom navedel tudi v razlichici. Deshifriran naslov knjige bi bil *Janezov gnostichni evangelij*, naslov prvega poglavja pa *Gnostichni evangelij Janeza Glasnika*. Celoten Janezov evangelij je namrech gnostichni evangelij (edini med shtirimi kanoniziranimi – pravilneje petimi), ki vsebuje dva evangelija. Prvo poglavje v Janezovem evangeliju je Gnostichni evangelij Janeza Krstnika.

Zaman bi se trudili, che bi hoteli iz preostalih treh priznanih evangelijev (Markovega, Matejevega in Lukovega) razkriti gnozo, to je bistvo učenja Jezusovega (njegov nazor – kaj je Nazarenchan pravzaprav uchl po spoznanju, ne po veri). Seveda je to za institucionalno cerkev nedoumljena ali nesprijemljiva, krivoverna trditev. Jezus iz Nazareta je v tem prichevanju gnostik – po dushi in nauku, che lahko tako rechemo. Za prvo poglavje Janezovega evangelija je očitno, da je poseben evangelij – posebno razodetje. S pogromom gnostikov in pozhigom njihove zhive besede je institucionalna cerkev krshchanstvu odrezala korenine, iznichila zhivo bistvo v njem. Res velika shkoda za krshchanstvo in za vso chloveshko civilizacijo. Chloveshtvo bi se lahko drugache razvijalo.

¹ Povzeto po knjigi: Rajko Shushtarshich, *Traktat o Svobodi ali vrednote sistema*, edicija *Pogum Revije SRP* 2001/1, Ljubljana (1985, 1992, 2001, 2006). Posamezna poglavja sedanje internetne izdaje so objavljena tudi v *Reviji SRP*, sht. 31-72, vechinoma v rubriki *Chlovekov razvoj*.

² Povzeto po el. knjigi: Rajko Shushtarshich, *Janezovo razodetje ali O treh vrednotah / Janezova gnostichna evangelija/IV*, Ljubljana, 2001, edicija *Pogum Revije SRP* – zadnja dopolnjena internetna objava, 2007.

Za zgodovinski spomin

Andrej Lenarčič

ISTRSKE MANIPULACIJE

V Lucujevem *Šbepetu* (Nedeljski dnevnik, 28. 6. 2009) berem o Titovem diktatu in Kardeljevi uklonitvi v zvezi z Istro. Tudi iz drugih virov se je mogoče poučiti, kdo vse in na kakšen način je v novejši dobi šaril in razmejeval Istro.

Rad bi opozoril, da ravno takšna prichevanja, kot jih je tokrat objavil gospod Lucu, potrjujejo sicer splošno razvidno dejstvo, da nobena razmejitev, nobena odločitev v zvezi z Istro, na katero se kdorkoli danes sklicuje, nima nobene teže. Italijani, ko so uspeli okupirati slovensko dezhelo Primorsko s Trstom in Reko, je niso niti poskušali deliti. Enako so ravnale nemške okupacijske oblasti, ki po kapitulaciji Italije 1943 tudi niso delile Primorske, ampak so v njenem polnem obsegu – torej vključno Trst, Reko in kvarnerske otoke – oblikovale vojashko upravo Küstenland (to je pach prevod slovenskega imena Primorska!). Tudi povojne cone so sledile skoraj v celoti mejam Primorske, končni dogovor je odvzel le območje mesta Trsta z neposredno okolico, kar je bilo zhe nekoch vech ali manj območje svobodnega mesta Trsta. Preostali del Primorske je kot celota pripadel Jugoslaviji in igrice, ki so se jih shli partijski veljaki, nimajo nobene vloge glede zgodovinskih meja suverene dezhele Primorske, kajti te meje so drzhavna kategorija in jih noben upravni akt, kaj shele polprivatna odločitev kakega samozvanca, ne more veljavno predrugachiti. Postopki te vrste so natanchno dolocheni, kakor so natanchno dolocheni tudi subjekti, ki imajo za kaj takega pooblastilo.

Zahvala gre ljudem, kot je gospod Lucu, ki razkrivajo diletantizem in nezakonita ravnanja komunistichnih oblastnikov. Tako postaja vse bolj očitno, da meja med novonastalima drzhavama nikoli ni bila dolochena in da je bila dezhele Primorska v vsem svojem zgodovinskem obsegu vedno celota, do leta 1918 pa vsa v okviru slovenskih dezhel Avstrijskega cesarstva. Vsakomur je torej lahko jasno, da Zagreb nikoli ni imel prav nobene ingerence na tem območju – vse do zmede, ki je nastala leta 1991, ko so se drzhavnih rechi lotili osebki, za katere ni jasno, ali so bili hujshi ignoranti ali hujshi prodanci. Na nasho srecho so vse, kar je vsaj dishalo po drzhavnem ravnanju – dolochbe v ustavnih zakonih obeh drzhav, dogovore in tudi arbitrarno Badinterjevo odločitev – nemudoma in v celoti ali ignorirali ali prekrshili, in jih tako po veljavnih obichajih storili neobstojeche. Razen mednarodnih meja iz leta 1918 danes torej ni nobene razmejitve, ki bi imela mednarodnopravno veljavo. Je torej nujno zacheti od samega zachetka.

A she prej je treba javnost in odgovorne spomniti, da nismo sredishche planeta in osamljeni, izolirani otok, niti se z nami zgodovina ni prichela in se bo she manj konchala. Problemi, ki se na nashem obmochju prikazujejo kot mejashka kregarija med Ljubljano in Zagrebom, so seveda le majhen delcek kompleksnega dogajanja, ki se je zachelo kot osvobajanje zatiranih narodov in prerazdelitev oblasti na prelomu stoletij, in ki je doseglo svoje vishke tako ob koncu prve vojne, pa potem znova eskaliralo med drugo vojno in v revolucijah pred in po njej, ter z osamosvojitvenimi gibanji po razpadu sovjetskega sistema.

Evidentno gre torej za proces, ki se je zachel s strelj na Balkanu v Sarajevu in se konchuje (se bo konchal?) z masakri in genocidom prav tam. Naloga osveshchenih ljudi je torej, da sedejo skupaj na internacionalni mirovni konferenci, ki bo imela za nalogo konchati to stoletno vojno in ki bo opravila z majhnimi podlezhi, "hitlerchki" in "musolinchki", ki se ne ustavijo pred chloveshkimi tragedijami, usodne zgodovinske procese pa izkorishchajo za lastne separatne interese s svojimi Jasenovci, genocidnimi srebrenishkimi masakri in prilashchanjem obseznhnih, nikdar njihovih obmochij.

Evropa in svet se morata zavedati, da je treba, kar se je zachelo leta 1914 v Sarajevu, konchati prav tam, in to chimprej, preden omejena samopashnost in pritlikavi ekspanzionizem domishljavih liliputov vnovich pozhene vrtiljak smrti in unichevanja.

Gornji zapis je bil poslan tudi visokemu predstavniku mednarodne skupnosti in posebnemu predstavniku EU v BiH, gospodu Valentinu Inzku, ker bi ga utegnili zanimati kot informacija, ki se nanasha na she danes neurejeno dedishchino dogodkov v mestu, v katerem ima uradni sedezh. (Op. ur.)

Iz zgodovinskega spomina

Lucijan Vuga

VENETI V TROJI

(VIII)

POVEZAVE MED HETITI IN PAFLAGONSKIMI VENETI

(2. nadaljevanje poglavja)

*

Na severu Anatolije so bile v dobi trojanske vojne vazalne države *Pala*, *Tumana*, *Arawanna* in *Kassiya* približno na ozemlju, ki ustreza Homerjevi Paflagoniji, od koder so bili (V)eneti, in *Pala* ustreza omembi, da je bila palajshchina »manjšinski jezik« v hetitski državi. Tudi v enem zgornjih poglavij omenjena *Zalpa* kot pomembno hetitsko mesto, morda celo njihova prva prestolnica, je na ozemlju *Pale*, tik ob izlivu usodne reke Halys v Črno morje.

Zalpa, Zalpuwa – osnova za prvi del besede, ki je morda *zal* »lep, postaven« (18. st.), je presenetljivo nastala iz določne oblike pridevnika **zbljib* »hud, hudoben, slab« (16. st), čeprav je bil izhodishčni pomen *»srchen, krepak, silen, mochan« (podoben razvoj spremembe kakovosti pomena je dozhivel izraz *gorsbi* »lepshi, boljshi«, prvotni pomen »slabshi, hujshi«); primerjati še z *zel, zla* »slab, hudoben«, enako starocerkvenoslovansko in praslovansko *zlv*; indoevropska osnova **ghulo* »posheven, zakrivljen, izkrivljen«. Drugi del besede je iz osnove *lep*, starocerkvenoslovansko in praslovansko *lepъ* »cheden, lep«, ki se je verjetno razvila prek vmesnih pomenov *»dober, ustrezen, prilegajoch se« (SNO); tako bi nastalo *zal* (srchen, krepak, silen, mochan)+ *lep, lepa* (dober, ustrezen, prilegajoch se) > **zal-lepa* > **zalpa* > **zalpuwa* (kakor Kladovo, Valpovo ipd.) v smislu *»mochna in na pravem mestu«.

Poleg tega ni mogoče spregledati niti izhodishča *zhal* »peshchena (morska) obala« + drugi del kakor zgoraj > **zhal-lepa* > + **zhalēpa* > **zhalpova*, v smislu »ustrezna, lepa peshchena morska obala«.

In končno še osnova *pluti*, starocerkvenoslovansko in praslovansko *pluti*, sedanjik *plovo* in *plujo*, z mnogimi izpeljankami, od tod *pluti* > *plava* > *zaplava* > **zalpa(va)*, v smislu, da s tistega mesta zaplava ladja, torej »pristan, luka«.

Na otoku Hvaru je Zavala pri Jelsi. In kakšnih 45 km severozahodno od Dubrovnika je dobrih deset kilometrov zravnine od morja, na zgornjem koncu Popovega polja, nad desnim bregom reke Trebishnjice, naselje Zavale s samostanom Zavala.

Na nasprotni strani severnega Jadranskega morja vzbuja pozornost podoben prastar in enigmatičen toponim *Zavlea*, *Zevlea*, *Zvlea/Zəvlea*, *Zaolea*, *Zuvlea*, ki ga nikakor ne znajo pojasniti (glej *Jantarsko poti*). To je bilo ime za pristanishče slovitega starodavnega vele mesta *Spina* le malo severneje od Ravene (verjetno je to bila pra-Ravena), ki je bilo sprva venetsko, potem so ga osvojili Etrushchani in na koncu Rimljani; bilo je strateshko preveč pomembno, da si ga ne bi pozhlel vsak, ki je hotel obvladovati zgornji Jadran. Ta *Zavlea* (ali le njeno pristanishče) naj bi se imenovala tudi *Vatreno*, enako tudi pritok Pada na tistem kraju. Za nobeno od teh imen – *Ravena*, *Spina*, *Zavlea*, *Vatreno*, vsa tesno skupaj na venetskem ozemlju – etimologi ne najdejo prepričljive razlage, po drugi strani pa vidimo očitne možnosti razlage na slovenski etimološki podlagi. (To sem podrobneje obdelal v *Jantarski poti*.)

Zgolj formalna primerjava: *Zavlea*, *Zevlea*, *Zvlea/Zəvlea*, *Zaolea*, *Zuvlea* in *Zalpa*, *Zalpuwa*; za prvi, jadranski toponim dobimo niz: *zavl-*, *zevl-*, *zvl-*, *zəvl-*, *zəol-*, *zuvl-*, kar je z glasoslovnega stališča ekvivalentno in se zreducira na *z/-*; za drugi, chromorski toponim je prvi zlog *zal-* > *z/-*, torej identičen s prvim; glede sufiksov pa velja upoštevati pestrost, ki jo srečujemo pri vseh toponimih in izhaja iz zapisov v različnih časovnih obdobjih pod vpivom (ne)spretnosti pisarjev; sufiksi so razlozljivi, a so drugotnega pomena, saj le dopolnjujejo osnovo.

Ker je zelo pomembno, smo se ustavili ob imenu *Zavlea*, *Zevlea*, *Zvlea/Zəvlea*, *Zaolea*, *Zuvlea* in ga primerjali z *Zalpa*, *Zalpuwa* zaradi dejstva, da se na venetskem ozemlju v Paflagoniji pojavljajo še druga krajevna imena: *Tumana*, *Aigalo*, *Arawanna*, *Kromna*, *Sesam*, *Taruisa*, *Tarsus*, *Pala* ... , zelo podobna z onimi na venetskem območju ob zgornjem Jadranu: *Timav(a)*, *Oglej-Aquileia*, *Ravenna*, *Krmin*, *Sezhana* - *Senozheche* - *Sezhanje*, *Tarsaticum* / *Trsat* – *Tergeste* / *Trst*, *Pula/Pulj/Pola* ... Tega ne moremo razloziti z golim naključjem; tudi če upoštevamo vse kronološke, zgodovinske in lingvistične zadržke, ostaja dovolj razlogov za njih pozorno preučitev.

(OPOMBA: Bralca prosim, naj se ne odvrne prehitro od teh podrobnosti, chesh da gre za prenačljeno poenostavljanje, marveč naj si podrobneše utemeljitve ogleda v mojih prejšnjih knjigah, saj tukaj ni mogoče vsega ponavljati.)

Tumana – ta toponim spominja na ime naše reke *Timav(a)*, kar sem obširneje obdelal v *Jantarski poti*, cheprav se pri tem nakazuje smiselno prikladnejša reshitev iz *teme*, *temena*, *temenica*, *temenishche*, *temenski*, cerkvenoslovansko *teme* »lobanja, chelo«, podobno v drugih slovanskih jezikih, praslovansko **teme*, *temene* »teme, vrh glave«; kot pravi M. Snoj (SNO), etimološko ni zadovoljivo pojasnjeno. Ne da bi se spushchal v jezikoslovne podrobnosti, po mojem mnenju osnova *teme* v tem primeru smiselno in formalno ustreza pomenu naselbine na temenu vzpetine;

imen s podobno osnovo imamo pri nas vech: Temenica, Temljine/Telmine, Temnica/Tamnica, Temnjak, Temovec ipd.

Arawanna – v oči zbode, da je na venetskem območju na zgornjem Jadranu pristanishche Ravena, Ravenna in da je bila na anatolski obali Chrnega morja s skoraj enakim imenom venetska Arawana. Jadranska Ravena, naselbina iz najstarejših chasov, saj jo omenja v zacetku nashega shtetja Strabon (SIR V, 1, 7): *Raouenna*, s poudarkom, da je bila tesalska (grshka) kolonija. Po nekaterih mnenjih (Devoto) naj bi bil ta toponim refleks iz **predlatinske** oblike. Ravena je bila na venetskem ozemlju, tudi che je tam bila v določenem chasu grshka kolonija; po mojem mnenju ime izhaja iz osnove **rava* »kazhe na plazovito brezhino, strmino in vodni tok, ki spodjeda« pa tudi »blato, glen, mulj«, sufiks *-enna* pa naj bi bil po mnenju nekaterih etrushchanskega tipa, vendar imamo v slovenshchini oblike Ravna. V knjigi *Davnina govori* sem opozoril, da so se tod stikali Veneti in Etrushchani, toda shele potem, ko so slednje Rimljani potiskali z zahodne obale Apeninskega polotoka oziroma so jim zapirali Tirensko morje in so si etrushchanski trgovci morali iskati druge, cheprav manj ugodne poti v Sredozemlje. Poleg tega pa v etrushchini ni osnove **rava*. Devotova metoda ni vselej zanesljiva; npr. ko navaja *ravo* »biondo scuro«, se prevod »*biondo*=svetlolas, plavolas, rumenolas, zlatolas ter *scuro*=temen, zamolkel« izide kot *rjavo*. Devoto presenetljivo sklene: latinsko *ravus* je brez drugih povezav. Etimolog Zingarelli pa pravi, da je *ravo* latinski knjizhni, ucheni izraz *ravu(m)*, z neznano etimologijo, pomeni pa barvo med chrno in rdecherumeno, kar je vsekakor slovensko »rjavo«. Tudi druga domneva, da **rava* »kazhe na plazovito brezhino, strmino in vodni tok, ki spodjeda«, ima svojo slovensko iztochnico *rovati*, *rujem* »riti«, od koder she *riti*, *rvati*, *rov* ipd. Kako to, da etimologi ne opazijo slovanske vzporednice? Po mojem mnenju zato, ker po uveljavljenih paradigmah Slovanov tam ne sme biti. Dokaz za to je Devotovo izhodishche, da ima beseda **rava* neki neznani, predlatinski izvor; to je nedopustno izmikanje pred reshitvami, sprenevedanje. Bezljaj obravnava celo geslo **ravena** »ravan, ravnina«, ki dopushcha praslovansko obliko **orven* iz **oru-*, *aru-* (ESSJ). Predlatinska **rava* je venetska in izhaja iz *raven*, *ravnina* in *Raouenna* ne potrebuje etrushchanskega sufiksa *-enna*, ker ga ima tudi slovensko Ravena, Ravna, Ravne, Ravnica itd.; ostalo so pre naredili latinski in drugi pisci.

Kassiya – (1) *kas* »hiter tek konja, pri katerem se istochasno premikata diagonalna para nog«, *kasati* »techi, tresoch z glavo (o konju)«, starocerkvenoslovansko *kasati se* »dotikati se«, rusko *kasatsja* »tikati se, zadevati«, slovensko *kosati se* (s kom) »meriti se s kom« ipd. V drugih slovanskih jezikih; praslovansko **kasati* je verjetno pomenilo **dotikati se*. (2) *kos* »ptica Turdus merula«, enako v ostalih slovanskih jezikih, praslovansko **kosъ*; krajevna imena po zhivalih in tudi pticah niso redka (npr. Vransko, Orlek, Jastrebarsko, Kragujevac, Zherjav, Kosovo polje itd.), torej *kos* > *kosje*. (3) *kos* »biti mochan, sposoben izvrshiti neko delo«, *kosati se*, *prekositi*;

praslovansko **kosъ* »kriv, nagnjen; strm, navpichen, raven«, za pomenski prehod iz »raven« v »mochan, sposoben« primerjaj *biti raven* »biti kos« ali iz pomena »kriv« prek »zvit, lokav« (SNO). (4) Ni izključeno niti *koza* (> Kozje), tako tudi v drugih slovanskih jezikih, praslovansko **koza* ; zelo bogata besedna družina: *kozorog, kozodoj, kozolec, kozel* (mnogovrstna orodja in hisni pribor, kar kazhe na prastaro slovansko besedno izhodishche, ki se je reflektiralo na različne chlovekove dejavnosti), *kozlati, kozjica, kozarec, kozha* ; prav *kozha* nudi izvrstno prilozhnost, enako in podobno v ostalih slovanskih jezikih, praslovansko **koza* ; naslednja stopnja do danes zelo splošnega pomena je *»(odrta) zhivalska kozha«. Primerjaj nashe pogoste toponime: Kozina, Kozje, Kazje, Kozlacha, Kozlek, Kozlak, Kozlake, Kozina itd.

Pala – Varja Cvetko Oreshnik pishe (CVE str. 25, moj prevod iz nemshchine): »... *Paloi* skitski koren /... /,« s pripombo: »K temu spada /... / tudi nerazlozheno *Spali* pri Jordanesu, pojasnjeno s slovanskim *ispolimъ* velikan«. Kot možno etimoloshko povezavo navaja (z vprashajem) staroindijsko *pala* »chuvaj«, afganistansko *palal* »varovati, chuvati« (primerjaj Vasmer, REW I, 489).

Ker so pri nas Pale (Ajdovshchina, Sarajevo), Paljevo (Plave pri Gorici), Palezh, Palijashi, Paljetina itd. pogosti toponimi, a ne izvirajo vsi iz istih osnov, je mogoche, da (1) *pale* ipd. opredeljuje podrochje, pripravljeno za kmetijsko obdelavo ali bivanje, potem ko je bilo opaljeno, pozhgano, iztrebljeno – torej ochishcheno dreves, grmichevja in nizkega rastja; (2) *pal, pali* »blato, glen«, *paliti* »pokriti z baltom«, *palnica* »blato, ki ostane na travi po poplavi«, *palacha* »poplavljen barska tla« itd.; grshko *pelos* »blato, glen, mochvirje« zagotovo ne sodi zraven; pogosti toponimi: Pali, Pale, Palovec, Palna njiva; (3) *pala* »skrik«, *pale* »skrilaste zemeljske plasti«, gotovo izvedeno iz praslovanskega **paliti* »cepiti, klati«; (4) *pala* »odebelina na niti«, iz praslovanskega *palъ*, **pala* »nabrekel, debel«; gl. *palec, paglavec, paljkatii*; (5) *pol, pola, poli* »Brückenjoch =kobilica, kobilica=naziv shtevilnih priprav, npr. ogrodje na treh ali shritih nogah, podstavki mostu, klop, velika skala, rogovila itd.«; »pod, tla; pograd v kmechki izbi; nastlan prostor za spanje v kmechki izbi«; (6) *pola, polica* »strm gorski pashnik; pechina; plitka zemlja, ki ni primerna niti za setev niti za oljke; toponimi Pola, Pole; pomensko enako je retoromansko *pala*; (7) *pola* »list, plast, kos blaga-platna, krilo vrat«, iz slovanskih jezikov je albansko *pollë* »kos tepiha, tkanine«, romunsko *paala* »narochje, krilo«; gl. tudi plat; (8) *pola* »sloj, plast«, npr. »troja mochvirska pola«, k temu *polast* »slojevit – polast svet, polasta gora«; primerljivo s *pala, pol, pola*; (9) *polje, pole*; (10) *pala, palica*, praslovansko »kol, kij« > *paliti* »tolchi«.

Pri takem shtevilu možnih osnov je neupravicheno povsem izkljuchiti slovansko etimologijo; podrobneje gl. moje prejsnje knjige ter (ESSJ).

Podobno paflagonskemu toponimu Pala je na jadranski strani Pali, Pale, Palovec, Palna njiva, Pole, Polje, Pula/Pulj/Pola, Polava itd.

Sesam – gr. *Sesamon*, lat. *Sesamos*, mesto ob reki *Partenaia*, na južni obali Chrnega morja, je bilo v mestni zvezi (sinehizmu) z Amastrisom. Prav ob tem primeru bi rad ilustriral probleme nashe etimologije. Ko France Bezlaj obravnava izvor imen nashih krajev, se loti tudi tistih s sufiksom *-ana* (BEZ/E str. 87) ter pravi, da »so razlicnega porekla in ne pripadajo vsa isti jezikovni plasti. (...) Najvech teh imen pa je izvedenih iz deloma predlatinskih, deloma pa tudi zhe latinskih osebnih imen. Isto velja za imena na *-an* tipa *Solkan* (*Silicanum*), *Sesljan*, 1139 *Sistigliana*, *Ozeljan*, 1186 *Ossellan*, *Albukan*, 1202 *Albucanum*, *Piran*, *Vedrijan*, *Chepovan*. Stari ilirski sufiks *-ona* je izprichan pri nas v *Brginj*, 1170 *Vergin*, 1275 *Bergona*, *Humin*, furl. *Glemone* iz *Glemona*, *Tolmin* iz *Talamona*, *Vrtovin*, 1001 *Ortaona*. Nekoliko drugache se je razvilo ime *Krmin*, furl. *Cormons*, 1028 *Cordenons* iz *Cortis Naonis*, vendar je moralo biti zgodaj sprejeto v slovenshchino, ker imamo prav tako *-i-* za predromanski ali tudi she za zgodnjeromanski dolgi *-o-* «. To Bezlajevo razglabljanje moramo analizirati z vech strani.

(1) Izvod njegove knjige *Eseji o slovenskem jeziku*, iz katere sem povzemal, hrani Gorishka knjizhnica Franceta Bevka v Novi Gorici in ima na prvi notranji strani zhid »Iz knjizhnice dr. Franca in dr. Milka Kosa« (ochitno gre za njuno zapushchino, ki je preshla v last knjizhnice). To je pomemben podatek, ker je na strani, s katere je gornji citat, s svinchnikom pripis: »je pri Pordenonu« ter podchrtano »*Cordenons* iz *Cortis Naonis*«. Verjetno je to, kakor tudi druge na enak nachin v knjigi s svinchnikom zapisane opazke, delo enega ali drugega Kosa. A ne glede na to je res, da **je Bezlaj ochitno pomeshal dve imeni** krajev vech kakor sto kilometrov narazen. V knjigi *Davnina govori* sem podrobneje obdelal tudi ta toponim; stari zapisi za Krmin so: Pavel Diakon *Cormones*, leta 791 *Carmonis ruralia*, 963 *subtus Cromonis*, okoli 1000 *Carmonum*, 1084 *de Cormons* itd. (to je Bezlaj v kasnejshih delih uposhteval). Ramovsh rekonstruira prvotno slovensko **k̅rmynt̅* < *Cormones*, iz te slovenske oblike sledi starovisokonemshko **kremun*, **kermun* itd. Ker ne bom vsega ponovno navajal, omenim le she to, da Bezlaj sam v ESSJ obravnava Krmin na dveh mestih **razlicno** in kljub ochitnim slovenskim osnovam vztraja, da gre za ilirsko-venetski *karuant* »kamenit, skalnat«, torej je s tem pokazal, da je bil povsem na liniji v njegovem chasu zelo razshirjene teorije, ki je videla izhod iz labirinta v **panilirizmu**, tako tudi ilirski izvor Venetov; to pa je danes zhe presezheno in zavrachajo mnogi ugledni jezikoslovci ter zgodovinarji. Mario Alinei v svoji najnovejsi teoriji kontinuitete pravi, da so bili Iliri Slovani ali kvehjemu v nekem obdobju vojashka kasta, elita, sicer ni mogoche razlozhiti, da so Iliri skoraj povsem izginili (?), razen che pogojno uposhtevamo albanshchino (Albance?) kot preostanek ilirshchine, chesar pa se upravicheno otepajo mnogi lingvisti in zgodovinarji.

(2) Če bi sprejeli Bezlajevo trditev, da so omenjeni toponimi ilirskega izvora in da so Slovani prishli v Brda, na Kras in v Benečijo shele dokaj pozno in prevzeli ilirske toponime, potem so tam she nashli Ilire (kam so ti potem izginili?) ali pa so po Ilirih (kdaj in kam so ti odshli?) zhivela na tem ozemlju druga ljudstva in se moramo vprashati, katera. Eni odgovarjajo, da so to bili rimski naseljenci, pa Kelti, pa Langobardi itd.; od njih naj bi prishleki, Slovani, prevzeli ilirska imena krajev. Ugledni zgodovinarji poudarjajo, da je bila rimska zasedba nashih krajev bolj politichno-administrativna; Rimljani so zhiveli v utrjenih naselbinah in so po zlomu imperija s svojo vojsko tudi odshli, torej je bila romanizacija zelo povrshinska, zato je na pretezhnem delu slovenskega ozemlja obstajala kontinuiteta, ki naj bi jo shele Slovani pretrgali, ko naj bi preplavili velik del Evrope ... Ta scenarij se trdozhivo ohranja kljub mnogim dejstvom, ki govore nasprotno. Zato osebno mislim, da gre v veliki vechini za prastare slovenske toponime, in tudi v primeru Krmin je tako. Bezljaj she pravi o imenu Krmin, da »je moralo biti zgodaj sprejeto v slovenshchino« (ibid. str. 88); shkoda, ker ne omeni, kaj pomeni »zgodaj«, to je strashansko raztegljiv pojem.

(3) She en primer zgrshenega pristopa, ki pa je zgovoren: Bezljaj prishteva tudi *Solkan* med toponime tipa *-an*, v resnici pa je najstarejsi dokumentirani zapis *Silicanum* s sufiksom *-um* iz leta 1001, ko so tod zhe bili Slovenci naseljeni vsaj nekaj stoletij, tudi po veljavni teoriji o srednjeveshki naselitvi, medtem ko je *Solkan* (po dokumentih) precej mlajsha oblika, torej nikakor ne more biti ilirskega izvora. Podobno pochne Bezljaj she v vrsti drugih primerov, tudi ko pravi za stari ilirski sufiks *-ona*, da »je izprichan pri nas v *Brginij*, 1170 *Vergin*, 1275 *Bergona*«, toda sam je navedel starejsbo obliko *Vergin* iz leta 1170, ta pa je z *-in*, medtem ko je *Bergona* z *-ona* shele iz leta 1275.

(4) Podobno Bezljaj razlaga imena s sufiksom *-ana*, za katera sicer pravi, da so razlicnega porekla, a med njimi navaja »*Biljana*, 1205 *Beliana*, (...) *Koshana*, 1247 *Cosana*, *Kozhana*, po 1086 *Cossanam*, *Cosana*, (...) *Sezhana*, po letu 1086 *Cesana* ...« Bezlajeva metoda je invalidna; *Biljana* je v Gorishkih Brdih, toda pod njimi v Vipavski dolini so Bilje, brez sufiksa *-ana*, cheprav gre očitno za isto osnovo. Drugi primer je *Sezhana*, niti ne 30 km stran so *Sezhanje* pod Snezhnikom, osnovi sta nedvomno enaki, tudi tokrat brez sufiksa *-ana*. Enako pri *Koshana*, *Cosana*, *Kozhana*, *Cossanam*, *Cosana* Bezljaj spregleduje, da imamo etnik *Koshak*, *Kozak*, *Kosec* itd., od koder so se razvili tudi predialni (*praedium*) toponimi, ki pa so bodisi v narechni izgovorjavi spremenili sufikse ali pa jih je tujerodni pisar zapisal, kakor mu je bilo najprirochneje, kolikor se nista celo kombinirala oba dejavnika. Ne smemo pozabiti, da je skoraj ves najstarejsi dokumentarni fond na Slovenskem iz nemshkega in latinsko-italijanskega fevdalnega in cerkvenega sistema.

Che naj bi bila imena s sufiksom *-ana* ter *-an* ilirskega izvora, bi morali po tej logiki biti ilirski tudi kraji *Levan* v drzhavi Utah (ZDA), *Tetouan* v Maroku, *Cavan* na Irskem, *Oban* na Shkotskem, *Multan* ob reki Ind v Pakistanu, *Birjan*, *Kerman*, *Kuchan*

v Iranu, gora *Balkan* (1880 m) pri Krasnovodsku na jugovzhodni strani Kaspijskega morja (torej ni le en sam *Balkan*), *Kazan* ob Volgi itd. Vendar ni treba tako daleč, da se preprichamo o očitno slovanskih sufiksih: *Stran* (ali pogoste *Strane*, kar nam razloži, kako pride do sufiksa *-an*, to je z okrajshavo; iz iste osnove še *Stranica*, *Stranice*, *Stranje* in seveda *Stranska vas* itd.), gora *Travan* (481 m) in tik zraven nje zgovorni *Travnik* (399 m) vzhodno od vasi Zhejane zhe na hrvaški strani severozahodno od Reke; naselje *Triban* vzhodno od Kopra, iz osnove *treb(iti)*, dalje *Luzhan Zagorski*, *Ravan*, *Poljana*, *Grljan/Grignano* (slovensko obmorsko naselje pri Trstu), *Jablana* zahodno od Zagorja; glede vseh teh ni mogoče dvomiti o slovenski osnovi.

Ugledni ruski jezikoslovec A. M. Selishchev v razpravi *Iz staroj i novoj toponimii (Izbrannye trudy)*, Izdat. Prosveshchenie, Moskva, 1968, str. 80) pravi: »... konchnica -ani namesto starejšega -ana, -ane; tvorbe s tem sufiksom kažejo na skupnost prebivalcev določenega kraja. Tako npr. Verholjana – predel vasi Mostovaja v Egorshinskem okraju Sverdlovske oblasti.« **Tam daleč v Rusiji zagotovo ni bilo Ilirov, po katerih naj bi ostal sufiks -ana, kot domneva France Bezljaj za Biljana, Koshana itd. v Brdih, na Krasu in drugod po slovenskem ozemlju.**

Grška oblika *Sesamon* sicer vzbuja misel na orientalsko rastlino *sezam* »*Sesamum indicum*«, arabsko *susam*, akadsko *shammashshamu*, aramejsko *shumshema*, hetitsko *sham(m)am(m)a*, v grščini je ime zanjo *sesamon*, dorsko *sasamon*, mikensko *sasama*; lakedaimonsko *saamon* ipd., osnovni pomen je kot v sloveshchini »seme, zrnje«. Paflagonski *Sesamos* je bil z *Amastrisom* v mestni zvezi, sinehiji, grško *syncheya* »zveza, skupnost, zrashčenost; *synchein* »zvezati, povezati, drzhati skupaj« = *syn* »z, skupaj« + *echein* »imeti, stati, imeti«; *synoikizein* = *syn* + *oikizein* »naseliti, kolonizirati« iz *oikia* »hisha, bivališče, stan«. To bi morda pomensko ustrezalo slovenskemu: *s* < *se* (kot v *se-siriti*) v pomenu »skupaj, z« + *sam* »mozg«, *sama* »zhena«; pomensko enako je rusko *sam* »mozg, gospodar«, *sama* »zhena, gospodarica«, belorusko *sam*, *sama*, starocheshko *sam* »gospod, gospodar«, *sama* »gospa, gospodarica«, enako ali podobno slovashko, narečno poljsko; praslovansko **sambъ*, z enakim pomenom **zadosten, zmozhen, sposoben*« (gl. ESSJ); torej *se-sam* = »skupaj gospodariti, skupaj gospodovati; skupnost gospodarjev, svobodnjakov, enakopravnih«. Sinehija je bil v stari Grčiji pojav, da so se prebivalci dveh ali več mest povezali v mestni skupnosti in tako postali enakopravni drzhavljeni enotne mestne drzhave.

Zanimivo se zdi tudi izhodishche *sezheti* iz osnove *zheti, zhemem, zhamem*, cerkvenoslovansko *zheti, zhbmo* »stiskati, tishchati, ozhemati«, hrvaško-srbsko *zheti*, rusko *zhatъ*, sedanjik *zhamu*, s predpono **sb-* »skupaj« imamo še starocerkvenoslovansko *sbzheti*, sedanjik *sbzhbmo* »stisniti«, praslovansko **zheti*, sedanjik **zhbmo* »stiskati«, iz indoevropskega korena **gem-* »zgrabiti z obema rokama, stisniti«. Torej **sb- zhbmo* > *sezheti* »skupaj stisniti, združiti«.

Podobno se kaže, če upoštevamo najstarejši zapis za *Sezbona* v 11. st. *Cesana*, pri čemer mislim, da gre za zadrego tujerodnega pisarja, saj imamo še zaselek *Sezbanje* vzhodno od Svishchakov, torej *Sezbanje* > *Sezbona*, in je mogoče imeni rekonstruirati: *s* < *se* »skupaj, z« + *zheti*, »kjer se skupaj zhanje«; v okolici so Senozheche, drugje še Senozheti, Senozheta, Senozhete, Senozheti ipd.

Kromna – gr. *Kromna*, mesto v Paflagoniji ob Črnem morju; *krma* »zadnji del ladje«, staro slovensko *krnj* »krma«, starocerkvenoslovansko *kr̃ma*, praslovansko **kr̃ma*, izhodishčni pomen *»odrezan, odsekan del ladje ali cholna«; povezano *kern*, *okernjen*, *krmiti/krmariti*, *krma* »hrana za zhivali«, praslovansko **kr̃ma* »rezati, deliti, razdeljevati«; kot zhe omenjeni *Krmin* zahodno od Gorice, ki ga Pavel Diakon omenja kot *Cormones*, leta 791 *Carmonis*, 963 *Cromonis*, *Cormonium* ipd. (ostalo gl. pod *Sesam*; še podrobneje v knjigi *Davnina govori*).

Aigalo – gr. *Aigialon*, lat. *Aigialos*, mesto v Paflagoniji ob Črnem morju; *Igalo* je tudi zdravilishko obmorsko mesto v Črni Gori v Boki Kotorski in *Igal*, naselje južno od Blatnega jezera, *Ig* naselje pri Ljubljani, *Iga vas* pri Starem trgu jugovzhodno od Cerknishkega jezera; *igalka* »Blagajev volchin« (*Daphne*). Osnova (1) *igla* in druge podobne oblike, starocerkvenoslovansko *ig̃la*, praslovansko **ig̃yla* v prvotnem pomenu *»orodje za zbadanje«, iz indoevropskega * (*a*)*igulab* »kopje, zadeti z ostrim orožjem«; znani toponimi *Igla*, *Iglenik*; (2) *igo*, *izbesa* »jarem«, enako starocerkvenoslovansko, praslovansko **ig̃go*, dopustna analogija z *oje* »krmilo, prednji del pluga«, v pomenu »vprechi, vezati«; npr. rusko *igo* »igo, jarem, nadoblast, blazina pri saneh, suzhenjstvo; moralni pritisk«, kar kaže na pomenske odtenke socialnega in političnega reda.

Med mnogimi, ki so poskusili razreshiti izvor imena *Aquileia*, je tudi znameniti italijanski venetolog Prosdocimi; upoštevajoch narečno obliko *Agolia*, je razvil svojo reshitev. Po mojem mnenju je izhodishche *ogel*, *vogel*, vendar v starem pomenskem odtenku *oglar*, *voglar* »prezhar«, *oglarica*, *voglarica*, (*v*)*oglariti* »prezhati«; je pa v slovanskih jezikih tudi *agol*, *ugao*, bolgarsko (*j*)*ig̃yl*, *agyl* »ovchji tamar«, cerkvenoslovansko *og̃yl*, kar bi bilo primerljivo z *okol*, zato menim, da je treba upoštevati te reshitve pri iskanju odgovora za Oglej in tudi za *Aigalo* – »ograjen, zavarovan prostor; opazovalnica, tabor«.

Kitor – *Kytoros*, mesto ob reki Partenij; pri nas naselje Kitni vrh, južno od Ivanchne Gorice; **kita**, cerkvenoslovansko *kyta* »veja, bet«, hrvashko-srbsko *kita* »veja z listi in sadezhi, shopek, kita las«, rusko *kyta* »grahovo steblo«, cheshko *kyta* »stegno«, kytice »shopek«, praslovansko **kyta* prvotno *»kar se ziba, kar se maje« iz **kyti* »zibati, majati«, *kititi*, *nakititi*, *nakit* itd.; enako srbsko-hrvashko *kititi* »lepotichiti, krasiti«, prvotno *»okrashevati z rozhami, z zelenimi vejami« (SNO); od tod *kitar*, kakor *vrh* > *vrbar*, *brib* > *bribar* itd. Skladno s Homerjevo omembo, da

so: »... *prebivali v krasnih domovih...*«. Sicer pa (SSKJ) navaja še naslednje pomenske različice: »**kita** 1. iz treh ali več pramenov spleteni lasje; 2. star. navadno z roditeljsko, skupina, vrsta: iz shole se je usula kita otrok; dolge kite potnikov; 3. anat. močno tkivo, ki vezhe mišice na kost; 4. lov. večja skupina letelih živali istega gnezda: kita divjih rac, jerebic / letati v kitah«. Vse to je skladno s smislom: močno povezana, prepletena, urejena, združena skupnost; občestvo; družba.

Krobil – gr. *Krobylos, Krobialon*, pri nas naselja Krbulje, Kropa, Kropinec, Kropinjak Kropiuna/Koprivna, Korparsko, Korpe, Korplje, Korpule itd. (1) *kropa* »mochan krashki izvir«, pogosto ime za vodne vire: *Kropa*, leta 1312 *Crop*, 1351 *Cropp*, 1352 *Crapp*, *Crupp*, *Crup*, 1353 *Krup*, v 14. st. *Grupp*, v 15. st. *Khrupp*, *Krupp*, tudi *Kroparica*, 1481 *Khrappa*, *Kbroppa*, *Khropa*, *Krupich* in *Krapa*, *Kruppen*, *Grambach* ipd. Gotovo **kropa*, primerjaj srbsko-hrvashko *Krupa*, *Krupaja*, *Krupach*, poljsko *krepa*, *krapa*, *Krepna*, cheshko *Krupa*, *Krupka*, *Krupna*, slovashko *Krupa*, *Krupina*, slovinsko (Slovinci, izginuli narodih ob Severnem morju) *Krampe*, *Krams*, *Krems*, *Krampas*, *Krampitz*. Cerkevnoslovansko *kerpъ*, bolgarsko *krap*, *kerp*, *kerp* »kratek, nizek«, poljsko *krepy* »nizek, chokat«. (2) Poleg tega *kerp*, *krpa* »trden, gost«, tudi *kerpek* »trden, mochan«, *kerpchaty* »utrditi«; rusko *kerpkij* »trden« < **kerpъ(kъ)* (ESSJ); *Krobil*, *Krobial(os)*, prek *p>b* v **kropa* »mochan izvir oziroma nizhji/spodnji (kot v mnogih toponimih)« ali *kerp* »trden, utrjen (kraj)«, iz **kerpil(j)e* ali **kerpil(o)*, kakor v primerih: *drzhati* > *drzhalo*, *varovati* > *varovalo*, *obuti* > *obuvalo* ipd.

Lahko torej sklepamo, da so paflagonski Veneti bivali na tistem anatolskem ozemlju ob južni obali Črnega morja, ki velja za najzgodnejše hetitsko oporišče (*Zalpa, Pala*); odtod so se Hetiti razširili po Anatoliji ter tudi onkraj Tigrisa, medtem ko so Veneti ostali na mestu.

Branko J. Hribovšek

KAMNOREZI NA ONESHKEM JEZERU

I

Predgovor

Oneshko jezero (rusko: Onezhskoe ozero, po reki Onega, ob rusko-finski meji, od 12. 12. 1991 Republika Karelija v Ruski federaciji, prej Karelska ASSR v Sovjetski zvezi) so za seboj pustili ledeniki zadnje ledene dobe. Za Ladoshkim jezerom je to drugo največje jezero v Evropi. Čeprav je bila obala vedno precej redko naseljena, postaja jezero dandanes zaradi svojih naravnih lepote (sl. 1) vse bolj turistično področje. Tamkajšnji kamnorezi [5] iz mlajshe kamene dobe, prej le predmet raziskovalcev, so sedaj turistična znamenitost.

Sl. 1 Pogledi na Oneshko jezero [1,2,3,4,7].

Vech kot tisoč kamnoredov se nahaja v nekaj skupinah na skalah približno dvajset kilometrov dolgega dela vzhodnega brega jezera (sl. 2). Tako je to verjetno najbolj obsežno nahajališče kamnoredov ne le v evropskem, marveč tudi v svetovnem merilu. Prav neverjetno je, da jih svetovna strokovna literatura komajda omenja, in to shele v zadnjih letih, čeprav sodijo k tistim kamnoredom, ki so jih bili začeli raziskovati že v 19. stoletju. Stara pesem – vse, kar je bilo in je v vzhodni Evropi, posebej pa she v Rusiji ali sploh kje pri Slovanih, pač ni vredno omenbe.

Poleg svoje shtevilnosti in obsežnosti so ti kamnoredi nekaj posebnega tudi po vsebini. Komajda so she kje kakšni kamnoredi, ki bi se lahko merili z oneshkimi po tako visoki stopnji domišljenosti in prisposodnosti. Precej je med njimi podob, ki jih raziskovalci označujejo kot sončne in mesečeve znake, ter tudi precej takih, ki jih nihče ne more pojasniti. Tako posamezne skupine znakov, ki so povsem enkratni, kot njihov celoten splet pricha o visoki stopnji izjemne omike starih Oneshcev. V Kareliji obstajajo sicer tudi druga najdišča kamnoredov, vendar pa so kot celoten splet oneshki popolnoma različni od ostalih.

Oneshki kamnoredi so večinoma le nekaj deset centimetrov nad vodno gladino, ponekod pod vodo, ponekod pa tudi višje (sl. 2). Iz tega in iz spremembe gladine jezera v preteklosti raziskovalci sklepajo na čas njihovega nastanka in na dobo njihove »uporabe«.

Na splošno kamnoredi delijo na dve skupini: na prvotne, ki so v povprečju večji, in na kasnejše, ki so manjši, tudi precej manjši, ter so vklesani na mestih med prvotnimi. O tem več pozneje.

O karelskih kamnoredih so že veliko pisali v ruskih in sovjetskih strokovnih virih. Po eni strani skoraj preveč (glede na to, kar so o njih sploh ugotovili), po drugi pa veliko premalo, da bi vsaj približno dobili postavke za »filozofijo« kamnoredov brez protislovij; to she posebej velja za kamnoredi z Oneshkega jezera.

Namen tega spisa je podati razlago vsaj dela oneshkih kamnoredov z nekoliko drugachnega zornega kota, ki pa se delno naslanja tudi na že znano literaturo o njih. Seveda je razlaga daleč od tega, da bi bila popolna, upam pa, da je pravilna v izbranem okviru. Razloge in opise bom dal samo za postavke, ki bodo po preprosti oceni možne brez protislovij. Dosedanjih del na to temo nočem ocenjevati, za vse ostalo pa bolj radovednemu bralcu priporočam odlično delo o karelskih kamnoredih izpod peresa J. A. Savvatejeva [6, 7, 8], kjer je podan pregled celotne problematike v zvezi s kamnoredi, tudi kako so jih odkrili in razlagali. Iz te knjige sem povzel večino podatkov o nahajališčih.

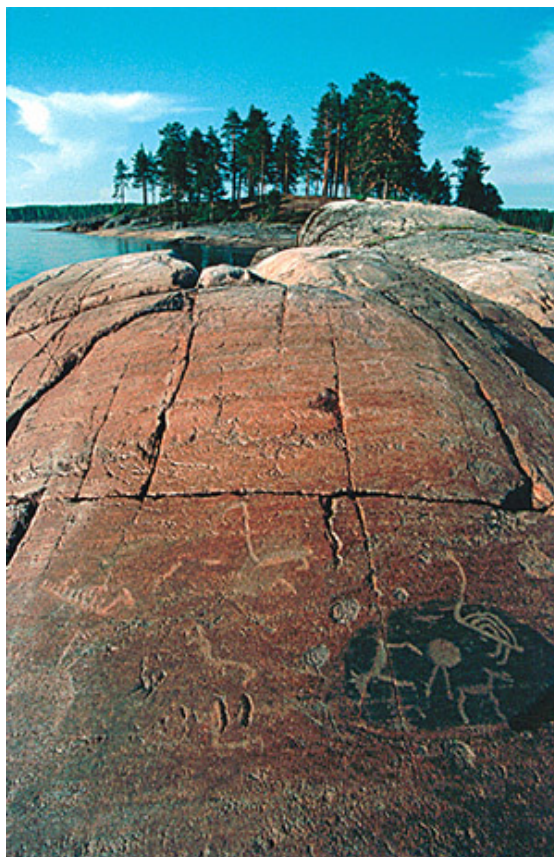
Oneshkih kamnoredov ne moremo vzporejati z jamskimi slikami Altamire ali Lascauxa. Ne samo, da so te nekajkrat starejše kot oneshki kamnoredi, so seveda tudi tehnično popolnoma drugachne in so prave umetnine, tega pa za oneshke kamnoredi ne moremo reči. Predmeti (sl. 3) iz grobov na Jelenjem (Olejnem) otoku [9, 10] pa kažejo, da oneshki umetniki nikakor niso bili manj veshči kot jamski slikarji.

Slike v jamah so se ohranile le zato, ker so bile zashčitene pred vremenskim vplivom, oneshki kamnoredi pa zato, ker so bili vklesani v granitno skalo; to

seveda zlasti v primeru kamnarezov ne pomeni, da zadevne omike niso poznale nikakršnih drugih dosežkov. Vse kaže, da so imeli jamski slikarji in jezerski kamnarezci s svojimi deli popolnoma različne namene. Slikarji so bili nedvomno umetniki; njihova dela so sicer lahko imela tudi verski ali pa opisni pomen, a so vendar predvsem umetnishko izročilo.

Oneshki kamnarezci pa niso bili umetniki. Čeprav nekaterim kamnarezom, predvsem tistim, ki predstavljajo zhivali, ne moremo odreči določene lepote, so bili njihovi tvorci predvsem »tehniki«. Njihov namen ni bil izraziti lepoto, marveč so kamnorezi imeli drugachno nalogo, saj so bili predvsem uporabni predmeti.

V peterburškem Eremitazhu [11] je razstavljen skalni relief, ki je vsa polna kamnarezov in jo zaradi oblike imenujejo Streha (sl. 4). Ta skala je z vzhodnega brega Oneshkega jezera, kjer so jo leta 1934 odlomili iz obreznega skalovja na polotoku Peri nos [12]. Omejil se bom predvsem na kamnoreze te skale, nekoliko pa bom spregovoril tudi o osrednjih s polotoka Besov nos. Pred tem pa si bomo ogledali medsebojna razmerja v celotni skupini nahajalishch kamnarezov na Oneshkem jezeru.

Sl. 2

Kamnorezi, vklesani v obalnih granitnih skalah, ki so jih obrusili ledeniki v zadnji ledeni dobi [1,2,3,4,7].

Sl. 3

Losova glava, izrezljana iz kosti – pogrebna priloga iz groba na Jelenjem otoku [9, 10].

Sl. 4

Kamnita Streha, razstavljena v peterburškem Eremitazhu [11].
(slika objavljena s prijaznim dovoljenjem Eremitazha).

Bajke o bajkah in filozofija raziskovanja

»Razlaga kamnarezov je bolj umetnost kot pa znanost, raziskovanje kamnarezov je svet intelektualne pustolovščine ...« (prosto po A. Okladnikovu [13]).

Kako in koliko lahko med sabo povezhemo posamezne kamnoreze ali njihove skupine je poleg razlage njihovega pomena glavna in osnovna naloga vseh raziskovalcev. Seveda se ne moremo izogniti vprašanju, na kakšen način razlagati kamnoreze, saj se mnenja poznavalcev večinoma razhajajo.

MNENJA KRITIKOV RAZISKAV

A. Faradjev [14] ima dosedanje razlage oneshkih kamnarezov in načine raziskav za dogmatične, tj. enostranske v skladu z ozko opredeljenim pristopom; gre tako rekoč za bajke o bajkah (pri tem se opira predvsem na mnenje A. Formozova):

»Literatura o (karelskih) kamnarezih je prepolna domishljije in delo s temi viri postaja vedno bolj tezhavno ... Vsekakor vsi soglašajo, da so kamnorezi varljivo preprosti. Bistvo razprave pa ostaja isto: gre za vprašanje predzgodovinskega mishljenja in duhovnega sveta tvorcev karelskih kamnarezov na eni strani ter pogledov naših sodobnikov, kot so ti raziskovalci, na drugi strani ...«

Faradjev ostro obsoja dosedanje raziskave, ki jih ločuje v semantične, arheološke in kompleksne. Pomembna naj bi bila analiza kamnarezov kot posebnega kulturnega pojava. Skupni pristop bi se lahko razvil iz nasprotujočih si smeri, tudi iz semantične in arheološke. Opozoril je, da so barve skal, osvetlitev, voda in naravno okolje kamnarezov sestavni deli te »umetnosti na skalah«. Po njegovem prepričanju naj bi bili kamnorezi brez posebnega strukturnega sistema. Ponekod so v gostih skupinah, drugod v osamljenih položajih. Vsaka nachrtnost, razvidna ali namenska, je odsotna. Podrobnosti naravne okolice niso prikazane, pa tudi ozadje ni nakazano.

Na to Faradjev navezhe tako imenovani »ekološki pristop« k opazovanju kot pomoč pri raziskavah. Ugotavlja tri stopnje ustvarjalnosti:

- neposredna stopnja, ki ustreza snovni izvedbi kamnoreza;
- vidna ustvarjalnost, ki ustreza neposrednemu zapazhanju v skladu z ekološkim pristopom;
- odmishljena ali psploshena ustvarjalnost.

Poenostavljeno je to mogoče reči tudi takole:

- kakšna je skala, s katerim orodjem in kako je bil narejen kamnarez;
- kje, kako in katera podoba je vklesana v odnosu do bližnje in daljne okolice;
- kaj naj bi posamezna podoba in njena skupina pomenila.

Nakar Faradjev še ugotavlja:

»Topografske in reliefne posebnosti so dodatni deli vidnih umetnih podob, ki so za ustvarjalca kamnarezov lahko imele in dobile različne pomene ...«

In posvari še pred pristranskim vidnim vtisom, pri tem pa si – verjetno v svoje opravičilo – pomaga s Kantovim mnenjem, da se je na splošno nemogoče upreti metafiziki; to naj bi namreč veljalo tudi pri raziskavah kamnarezov.

MNENJA RAZISKOVALCEV

Zhe A. Brjusov [15], eden raziskovalcev karelskih kamnorezov, je imel oneshke kamnoreze za celoto s skupno slikovno zgodbo. Raziskovalec A. Linevski [16] je bil prav tako prepričan, da ti kamnorezi tvorijo zaključeno celoto, ki jo je možno tudi pojasniti. V njih je videl »gospodarski letopis« in podatke o pomladnih poročnih običajih. V kamnorezih t. i. Strehe naj bi bil razviden »gospodarski koledar« – dela, ki morajo biti postorjena v določenem letnem času. Te razlage je izvajal iz jasne razporeditve kamnorezov po nebeshkih straneh. K. D. Laushkin [17] pa je kamnoreze razlagal bolj bajeslovno – predstavljali naj bi dobre in zle bajne sile in osebe. Njihove prisposobe enachi in pojasnjuje zelo chustveno z liki iz finske pesnitve *Kalevale*.

Za vse raziskovalce velja, da se v razlagi posameznih kamnorezskih podob vechinoma popolnoma razhajajo.

Kamnorezov Strehe ni mogoče lochevati od celote oneshkega nahajalishcha. O stvarjalcih, o nastanku in možni »uporabi« podob moramo presoati le z vidika celote. Za Laushkina in sploh za vechino raziskovalcev je vsa vzhodna obala jezera, kjer se nahajajo kamnorezi, kot celota edinstveno sonchno svetishche [17, 18]:

»Teh skal stari Onezhci niso po nakljuchju izbrali za svoje nekoliko nenavadne stvaritve. Tukaj, s pogledom na zahajajoče sonce, so se nedvomno dogajale zapletene slovesnosti, charanja, chashchenje sonca in njegovega nochnega dvojnika mesca, prednikov in totemov, nekakshni skrivnostni obredi, katerih vseh presenetljivih potankosti ne bomo nikdar zvedeli in ki verjetno tudi niso bile znane vsem chlanom plemen v njihovi davni dobi. O njih lahko postavimo le sploshne predstave iz etnografskih porochil o obrednih postopkih, kot so bili pri drugih narodih v podobnih okolishchinah. (...)

Ne glede na razmike med kamnorezi razlicnih skupin je to (ves vzhodni del obale z kamnorezi) brez dvoma enoten sklop (svetishche). Niti bolj juzhno niti bolj severno, sploh nikjer drugje na obrezhjih Oneshkega jezera ni vech nichesar podobnega. (...)

Kamnoreze druzhijo skupna vsebina, skupen slog, skupen polozhaj in druge sploshne znachilnosti. (...) Edino, o chemer lahko govorimo, je to, ali so starejsi ali mlajsi, osrednji ali postranski, posvecheni temu ali onemu obredu v delu svetishcha. Tudi blizhina vode – le dva metra od vechine kamnorezov – in blizhina gozda kazheta, da je bilo oboje prav tako sestavni del svetishcha.«

Tako Laushkin izrecno postavlja sonchni zahod kakor tudi sonchni vzhod v sredishche verskih obredov na Oneshkem jezeru. Iz laponskih, tj. samojedskih verovanj in iz njihovega bajeslovja sklepa tudi na zhrtvovanje soncu, na chashenje prednikov in totemov:

»Po vsem razvidnem je bilo chashchenje sonca glavni obred, lovski in rodovitnostni obredi pa so bili postranski ... Chashenje mrtvih, katerega sledi so razvidne iz oneshkih podob, je ravno tako tesno povezano s chashchenjem sonca.« Laushkin tudi meni, da so v oneshkih kamnarezih jasna znamenja, da so domachini imeli zelo razvito kozmichno verovanje, v katerem je bilo sonce zhe poosebljeno, chloveku podobno bitje.

In Savvatejev pravi [19]: »Na zhalost so tudi posebej zapeljivi poizkusi razvozlanja s pomocjo starih bajk in pripovedk dvomljivi in nevarnost dejanskih netochnosti pri razlagi je velika. Za mochno poenostavljena prizorishcha, posebno za posamezne podobe nashih kamnarezov, je seveda lahko najti primerne folklorne podobe. (...)

Cheprav smisel in pomen kamnarezov she nista popolnoma raziskana, sta zelo pomembna za pojasnilo predzgodovinske dobe. (...)

Posebej so pomembni [kamnorezi], ker je v njih upodobljena dolochena stopnja razvoja prvobitne zavesti in omike severne Evrope. (...)

Pomenijo odlochilne spremembe v zavesti chloveka in v njegovem pogledu na svet.«

Seveda ne bo nikdar mogoche najti popolnoma trdne razlage, pojasnila ali pomena posameznih kamnarezov, pa cheprav v njih morda jasno spoznamo podobo znaka, zhivali, predmeta ali pa chloveshkega bitja. Lahko le domnevamo, da so te podobe tudi odraz splošno veljavnih razlag prispodob, navzochih v vseh starih kakor tudi modernih omikah. To seveda sledi iz dejstva, da je vsak chlovek soochen z enakimi vprashanji, problemi in zhivljenjskimi okolishchinami kljub razlikam med posamezniki v meri, delovanju in pomembnosti. Skupna podzavest in njene prvobitne prispodob odrazhajo splošne zhivljenjske okolishchine chloveka: rojstvo in smrt, zavest in spoznanje, rast, spolnost, odnose do soljudi, podrejenost in nadrejenost, lakoto in obilje, vechnost in konchnost, ljubezen in sovrashtvo, širokogrudnost in grabezhljivost, odpushchanje in mashchevanje, upanje in obup, tostranstvo in onostranstvo – vse to se ponavlja vsakodneвно, v letnih chasih, prek vsega leta in zhivljenja, toda vsakokrat malo drugache. Seveda to velja samo, che so kamnorezi resnichno izraz dolochenega verovanja.

Vrnimo se k oneshkim kamnarezom.

Prvih: v mnogih primerih kamnorezi niso vklesani na tehnicno najbolj primernih mestih. Drugich: kamnorezi niso zmeraj vidni, saj jih nekateri imenujejo tudi slike z chepico nevidnosti [20]. Njihova vidnost je odvisna od vpadnega kota svetlobe in od vremena, namrech ali je mokro ali suho. Ta dejstva kazhejo, da za dani polozhaj kamnoreza nista bili merilo oblika in primerna skalna povrshina, temvech nekaj drugega. Tudi razlichna usmerjenost posameznih podob v skupini kazhe, da ti drugi razlogi niso bili zmeraj enaki, marvech da so bile te podobe vklesane oчитno v razlichnih chasih in ob razlichnih prilozhnostih. Njihova vidnost v razlichnih razmerah je verjetno vplivala tudi na njihov tedanji pomen ter na njihove povezave tako v chasu nastanka kakor tudi pri kasnejshih obredih.

Iz tega sledi neposredna povezava kamnoredov s soncem, ki jih pokazhe in skrije – in jih tako prinasha v spreminjajoči se splet. Te različice so si lahko razlagali v skladu s svojimi verovanji.

Skoraj v vseh omikah, posebej pa v prvobitnih, so ljudje prerokovali prihodnost z izjemnimi dogodki ali pa v skladu s »skrivnostnimi charovnimi« pravili, kakor je na primer prerokovanje iz jeter zhrtvjenih zhivali, iz položaja planetov in zvezd, z metanjem kosti itd. Pri tem je bistveno, da prerokovanje sloni na nechem, kar vsaj na zacetku ni pristransko, kar ni odvisno od chloveka: od oblike jeter, od zhreba, od položaja planetov in zvezd – skozi to namrech delujejo »nadnaravne« sile.

Tako je to, kar je za nas bolj ali manj statistični dogodek, v prvobitni omiki nekaj, kar naj bi bilo pri prerokovanju »nadnaravno«, torej pod vplivom sonca kot nadnaravnim dejavnikom, nekaj, kar ustvarja vedno nove povezave – to je vidnost kamnoredov, odvisna od vremena in osvetlitve.

Zhrec ali vrach je imel dolzhnost razlagati pomen posameznih kamnoredov in njihovega sosledja glede na postavljena vprashanja v smislu prerokovanja ali pa svetovanja.

To je bila poleg chashčenja in obredov, posvečenih soncu (che je res shlo za obrede), verjetno tudi osnovna naloga svetishcha: nasveti pri zhivljenjskih tezhavah in napovedi za prihodnost, tukaj predvsem za dober lov.

Poskusili bomo najti osnove ustreznih pravil za razlago znakov in prispodob, cheprav nam bo pripadajoche bajeslovje za vedno ostalo neznano.

Oneshki kamnoredi so bili v celoti ali pa le deloma »dejavni« in »uporabni« vech kot 1500 let [21]. Vsi kamnoredi niso znani in tudi nikdar ne bodo, ker so bili delno zhe unicheni ali pa potopljeni. Znanih jih je priblizhno chez 1000 v podrochju Besovega Nosu [22]. To pomeni, da so nove kamnoredze vklesavali zelo redko – v povprechju manj kot enega na leto. Zelo verjetno je, da se je to zgodilo le ob kakem izjemnem, ne vsakodnevnem dogodku, ki pa je bil zelo pomemben za pleme ali za njegove poglavarje. Ni pa verjetno, da so kamnoredze vklesavali zgolj kot »dokumentacijo« ali pa iz umetnishkih nagibov.

J. A. Savvatejev pishe: »Enostavno recheno, je bila [umetnost] namenska in usmerjena v nujne stvarne potrebe.« [23]

Na prvi pogled kazhe, kakor da so kamnoredi poljubno razvrshčeni, da so razmetani. Pozornejši pogled pa daje mochan vtis, da so kamnoredi točno tam, kjer morajo biti in da so na določen nachin povezani med seboj. Vsak kamnored je edinstven, vklesan pa je bil vedno v določenem razmerju do zhe obstojechih.

To povezavo bomo poskusili najti: v kakshnem medsebojnem prostorskem odnosu so posamezni kamnoredi kakor tudi njihove skupine, seveda samo na kamniti Strehi. Verjetno so tudi položaji skupin kamnoredov na vsakem nahajalishchu razvrshčeni po nekem pravilu. Toda za zanesljive tovrstne raziskave za zdaj she ni dovolj objavljenih podatkov.

Domnevamo, da tako nahajalishcha kamnoredov kot tudi kamnoredi sami z njihovim medsebojnim razmerjem ustrezajo položajem sonca, odvisno od

določenega datuma in letnega chasa. To nam bo osnovno vodilo pri osvetlitvi medsebojnih odnosov kamnoredov kakor tudi za morebitne globlje razlage.

Stari Onezhci so se priselili z juga po zadnji ledeni dobi [24, 25]. Prvi naseljenci gotovo niso pozabili bajk, verovanj in izročil iz svoje stare domovine, prinesli so jih s seboj. Schasoma so jih prilagodili novi domovini in jih dopolnjevali. To izročilo se je lahko spreminjalo zhe med selitvijo, vendar lahko domnevamo, da se je njegovo jedro ohranilo.

Iz tega sledi, da lahko s poznavanjem prvobitnih bajk in podob sveta južnejših praplemen, kolikor nam je to izročilo sploh dostopno, raziskujemo bajke in ustrezna pojmovanja o svetu pri staroselskih plemenih ob Oneshkem jezeru.

Pri tem kazhe omeniti, da pomanjkanje »tehnične civilizacije« ne pomeni samo po sebi, da gre za »primitivno« omiko. Saj stare civilizacije, kot so sumerska, egiptovska ali babilonska, so pravzaprav visoke. Njihov duhovni svet in njihova snovna dela so nam deloma ostala ohranjena, ker so pripadniki teh omik premgli »tehnična sredstva«, ki so omogočila ohraniti del tega bogastva. Tehnično nerazvita omika ima prav tako lahko določene visoke kulturne dosežke, toda brez ustreznih tehničnih sredstev se v glavnem ne morejo ohraniti.

Civilizacija v tehničnem smislu se lahko pomembneje razvije le ob določeni gostoti prebivalstva. Nastajajo poklici in poklicne veshchine, ki prispevajo k tehničnemu razvoju. Za ustrezno gostoto prebivalstva pa je potrebna zadostna količina hrane. Kot primer lahko navedemo, da so nasha »prava« in »visoko razvita« svetovna verovanja delno dedishchina ljudstev z zelo slabo prehrano. Tako »razvojne stopnje« verstev ni mogoče postaviti v neposredno odvisnost od dobre prehrane, pa tudi ne od tehničnega razvoja.

Oneshka kultura verjetno ni imela ne enega ne drugega v izobilju, pozimi so morda celo trpeli lakoto. To je omejevalo njihovo shtevilčnost, pa tudi njihov »tehnični razvoj«. Tako ne moremo rechi, da kamnoredi ustrezajo le nekemu »primitivnemu« verovanju. Zapletenost njihovega duhovnega sveta je nedvomno dokazana z visoko stopnjo domishljenosti in z velikim shtevilom prisodob v kamnoredih. Kot bomo videli pozneje, pri tem ne smemo pozabiti na nachrtnost, ki se kazhe pri izbiri polozhajev kamnorednih skupin v nahajalishchih.

Kakshno bajeslovje so Onezhci prinesli s seboj iz svoje pradomovine? V Povolzhju, v njihovi pradomovini, je zhe bil nastopil chas poljedelstva, jezerski Onezhci pa so bili lovci in so (verjetno) tudi chastili sonce. V njihovem bajeslovju so bila gotovo she navzocha verovanja, znachilna za poljedelce; temu ustrezna je bila tudi njihova »druzhbena ureditev«. Omenjene znachilnosti morajo biti torej razpoznavne iz kamnoredov, che je nasha osnovna domneva pravilna. S tem pa je tesno povezano vprashanje razvoja verstev, zavesti in omike.

O razvoju omike, zavesti in verovanja skozi zgodovino je bilo zhe prelito veliko chrnila. Zato glede tega poenostavljeno povzemam po W. Giegerichu [26], ki ugovarja postavkam analitichne psihologije (povzetek v kurzivu):

Osnovno vprašanje je, ali v zgodovini omike obstaja »pravilno sosledje« razvojnih stopenj zavesti. Ali zgodovina vodi nedvomno in nujno od matriarhata do patriarhata, od uroborosa prek junakove ločitve od prvotnih staršev in prek njegovih bojev do sprememb?

Na to vprašanje lahko s precejšnjo gotovostjo odgovorimo nikalno.

Ljudozherstvo, žrtvovanje ljudi in živali, chashchenje mrtvih, vrachevanje – da omenimo nekaj najbolj znanih pojavov – obstajajo v današnjih prvobitnih omikah kakor tudi v zgodnjih starih omikah tako daleč, kot je kamena doba, kjer se nasbe zgodovinsko znanje o omiki konča ali pa začneja. Enako imajo vse kasnejše dobe razvoja omike pri posameznih družbah ali tudi pri celotnem chloveshtvu svoje bajke o stvarstvu, ki naj bi sicer pripadale le prvobitnim stopnjam.

Tako ne moremo reči, da si matriarhalna in patriarhalna zavest v zgodovini sledita kot zakonitost in po pravilu. Skoz razvoj imamo spremembe, ni pa evolucije.

Do takega sklepa je prishla tudi vechina zgodovinarjev, ki so se ukvarjali ali se ukvarjajo z verstvi, ko so skušali zgodovini vtisniti nekakšen evoliucijski pečat: zaporedje naj bi shlo od verovanja v dushe, duhove in bogove ali z drugimi besedami – predverstvo, duhovi, mnogoboshtvo in naposled enoboshtvo. Teh oblike verovanja pa ni mogoče spraviti v nobeno zgodovinsko razvojno obliko.

Glede arhetipov pa nasha zavest obichajno vse ločuje v nasprotja in jih enachi z nekaterimi »zoolosbkimi dejstvi«, na primer v uroborichnem odnosu med materjo in otrokom. Se pravi – nasprotij sploh ni. Narava in dub, arhetipska podoba in resnichnost sta pomeshana, sta eno in isto. Samo nasha zavest deli to, kar je eno.

Razvoja verovanj od nizhjih k vishjim skozi zgodovino torej ni, to pa potrjuje nasho hipotezo, da je omika Oneshkega jezera nastala iz prvobitne omike doseljenih prednikov staroselcev z njihovim prilagajanjem na nove zhivljenjske okolishchine. Na tej podlagi lahko sklepamo, da so stari Onezhci resnichno ohranili bistvo svojega verovanja, svojega bajeslovja, ki so ga le postopoma spreminjali glede na novo okolje. Njihova omika ne more biti nikakrshen nov, poseben ali osamljen pojav. Vrh tega so se nanjo gotovo navezovali tudi vplivi kasnejshih priseljencev.

Analitichna psihologija se ukvarja predvsem s podzavestnimi arhetipi (po Jungu in Neumannu), ki imajo svoj odsev v vsaki omiki, zavesti in verstvu. Podzavestnih arhetipov je zelo veliko. V zaporedju svojih pomenov in prispodob so popolnoma odvisni od omike, zavesti in verovanja. Vsaj najbolj pomembne bomo poskusili ugotoviti tudi v kamnorednih.

Kateri so arhetipi, za katere lahko menimo, da jih bomo spoznali v kamnorednih podobah?

V vseh prvobitnih starih omikah, posebno poljedelskih, obstaja Velika Mati [27], prvotni pojem plodnosti in rodnice, ki podarja zhivljenje, hrano in zashchito svojim otrokom. Lahko pa je tudi smrtonosna. Velika Mati je vechinoma prikazana kot obilna zhenska figura s poudarjenimi spolnimi organi.

Naslednji je arhetipski pojem zachetka in konca, rojstva in smrti, vechnosti, ponovitve in neskonchnosti. Njegova prispodoba je uroboros [28], v nekaterih starih kulturah prikazan kot kacha, ki grize svoj rep ali pa zhensko bitje, ki pozhira

svoje otroke in jih nato spet rojeva; npr. egiptovska Nut, ki rojeva in pozhira sonce, v Indiji pa različna uteleshenja boginje Parvati z ustreznimi lastnostmi itd. Prispodoba smrti je vedno navzocha, nima pa nobene skupne podobe, neodvisne od pripadajoče omike. V vseh verovanjih imamo tudi obrede ob rojstvu, ob prehodu v odraslost, pri porokah, pa tudi tem pomembnim dogodkom ustrezne prispodobe.

Pri iskanju prisodob ali metaforičnih predstavitev arhetipov in pri njihovi razlagi kazhe upoštevati, da so povezani z osnovnimi nasprotji v zavesti: dobro in zlo, življenje in smrt, moshko in zhensko, svetloba in tema, dan in noč, poletje in zima itd.; taki arhetipi se nahajajo v vseh verovanjih in bajeslovjih.

Iz enakosti arhetipskih podob in samega arhetipa, tukaj ustreznega kamnoreza kot prispodobe, pa sledi, da je kamnorez metaforična upodobitev natanko tega, kar prikazuje. Seveda z določeno omejitvijo, kajti nekatere zelo splošne pojme lahko vizualno nakazhemo le s stvarnim primerom – z »zooloshkimi dejstvi« ali, bolje rečeno, s podobo stvarnega ponavljajočega se dogodka, ki tako dobi prispodobni znachaj.

Ta zorni kot, povezan s psihoanalitično teorijo o podzavestnih arhetipih, je edina pot, ki nam omogoča, da poskusimo razlagati kamnoreze.

Zemljepisni položaj

»Niti bolj juzhno niti bolj severno, na splošno nikjer drugje na obrezhju Oneshkega jezera ni vech nichesar podobnega.« K. D. Laushkin [29]

Zakaj so staroselci izbrali prav to obalo Oneshkega jezera za svoje svetishche? Kamnorezi so she ob reki Vyg, ob Belem morju, a v Kareliji je veliko manjših jezer kakor tudi največje evropsko jezero – Ladoshko, in marsikje so ob njih skalna podrochja, primerna za kamnoreze, toda nikjer drugod ni nichesar podobnega.

Raziskovalci imajo osamljenost tega dela vzhodnega brega Oneshkega jezera za enega glavnih razlogov za naselitev, zlasti v primeri z Belim morjem ali pa z Ladoshkim jezerom. Poleg te osamljenosti in z njo vechje mozhne zashchite pred drugimi chloveshkimi skupinami nudita jezero in okolica tudi sorazmerno dovolj hrane. Obalo tvorijo predvsem plohchate in gladko izbrushene granitne skale, med njimi pa so posamezna peshchena obrezhja. Gozd sega pravzaprav do obale; vse je torej zelo primerno za ribolov in lov kakor tudi za obrambo. Vzhodno od jezera se nahajajo selitvene poti severnih jelenov, losov in ostala divjad.

Kot smo zhe omenili, je za raziskovalce nesporno, da so tvorci kamnorezov chastili sonce. Tako moramo ostale razloge za nastanek svetishcha iskati tudi v verovanju naseljencev, natanchneje v njihovem odnosu do sonca. Seveda je treba pripomniti, da je bilo za stare Onezhce sonce sicer res pomembno, nikjer pa nimamo jasnega dokaza, da so bili zagotovo chastilci sonca kot nekega bozhanstva. Brez dvoma je bilo sonce v sredishchu njihove vsakdanjosti, to pa she ne pomeni, da so sonce tudi dejansko chastili. Tudi mi, she dandanes, cheprav

mogoče ne tako očitno, pravzaprav živimo v ritmu, ki ga določa sonce, pa vseeno nismo chastilci sonca.

Kot chastilce sonca jih je dolochil predvsem Laushkin z razlago kamnoredov na osnovi finske pesnitve *Kalevala*.

Oneshko jezero ima prav poseben zemljepisni položaj (sl. 5, [30]). Nahaja se tesno pod severnim polarnim krogom, kjer sonce v belih nočeh zaide le za kratek čas, v temnih zimskih dneh pa ravno tako za kratko vzide nizko nad obzorjem.

Sl. 5

Karta Oneshkega jezera [30]. Na severovzhodu jezero prehaja v ustje Zaoneshkega zaliva, ta pa proti severozahodu v Poveneshki zaliv (rus. Povenetskaja gubá, angl. transkr. Povenetskaya Guba), ki sega do Medvezhegorska. Severni krizhec označuje položaj Jelenjega otoka (Olenij ostrov), srednji krizhec položaj rta Besov nos (Hudichev rt), južni krizhec pa položaj Muromskega monastira (samostana) ob Muromskem jezeru. Uokvirjeno je področje, ki je povečano na naslednji sliki.

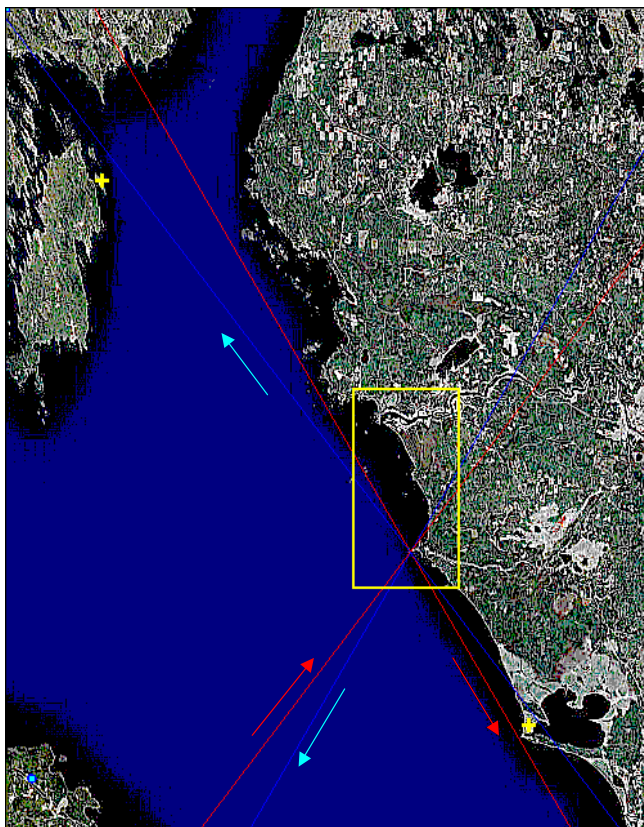
Za Besov nos, ki se nahaja na 36.05° E, 61.6667° N, v julijanskem letu -4000, po preprostem računu velja [31]:

- letni sončni obrat 27./28. 7. -4000, največja višina sonca $52^{\circ} 26'$;
- dolžina dneva 19h 59m;
- dnevni kot 299.550;
- zimski sončni obrat 21. 1. -4000, višina $40^{\circ} 13'$;
- dolžina dneva 4h 58m;
- dnevni kot 74.50;
- enakonočje 21./23. 4. -4000, sončna višina $26^{\circ} 41'$, $27^{\circ} 14'$, $27^{\circ} 37'$.

Posebej je tudi omembe vredno, da kot med smermi sončnega vzhoda in zahoda ob zimskem obratu znasha približno 60° .

Za nas je zanimivo uokvirjeno področje na sl. 5, posebno vzhodna obala. Rt Besov nos se nahaja nad spodnjim robom uokvirjenega področja, s krizhci pa sta oznachena tudi položaja Jelenjega otoka na severu in Muromskega samostana na jugu. Na sl. 6 je satelitska slika uokvirjenega področja [32].

Ta del vzhodnega obrežja Oneshkega jezera poteka pretezhno v smeri sever-jug, polotoki ali rti pa so usmerjeni od vzhoda proti zahodu, kar je razvidno iz satelitskega posnetka na sl. 7, ki je uokvirjeno področje iz sl. 6. To dejstvo gotovo ni ostalo skrito chastilcem sonca in je bilo verjetno eden od osnovnih razlogov za položaj svetishcha. Tako obalo so lahko imeli za sveto, za charobno, za kraj, kjer domujejo nadnaravne sile, povezane s soncem, ki so ga tudi oblikovale; usmerjenost obale in rtov je bila verjetno ena od najvzhnejshih lastnosti v razmerju do sonca opoldne, ob enakonočju in ob obratih.

Sl. 6

Satelitska slika [32] uokvirjenega področja Oneshkega jezera iz slike 5. Uokvirjeno je področje oneshkih kamnarezov na vzhodni obali, s severnim krizhcem je oznachen Jelenji otok, na katerem se nahaja največje pokopalishche iz mlajshe kamene dobe – neolitika v Evropi. Juzhni krizhec oznachuje položaj Muromskega samostana.

Vsi raziskovalci imajo kamnoreze in del obale, kjer se nahajajo – dolg je približno 20 km – za obsežno sončno svetišče. To naj bi držalo kljub temu, da vsi kamnorezi niso bili vklesani v istem času in da niso bili vsi stalno v uporabi.

Vneshene so smeri vzhoda in zahoda sonca ob obratih, kot so vidni z Besovega nosu (pushchice kazhejo proti soncu), in sicer v smeri urinega kazalca po kvadrantu:

1. zahod pozimi, vzhod poleti;
2. zahod poleti (smer Jelenji otok), vzhod pozimi (smer Muromski samostan);
3. zahod pozimi, vzhod poleti;
4. zahod poleti, vzhod pozimi.

Sl. 7

Satelitski posnetek [32] dela vzhodnega obrežja Oneshkega jezera (uokvirjeno področje iz sl. 6), kjer se nahajajo (skoraj) vsi oneshki kamnorezi. Področje sega od izliva reke Vodla (na severu – zgoraj) pa do otočja Guri (na jugu – spodaj). Trojico rtov tvorijo Peri nos, Besov nos in Kladovec nos, pri katerem se nahaja izliv reke Chornaja. Primerjaj s prejšnjo in naslednjo sliko.

Sončni obrati napovedujejo spremembo letnih časov, zato so bili bistvenega pomena za določanje časa lova na seleche se zhivali, za izpopolnjevanje in porabo zalog, za pripravo bivalishch pred zimo in tudi za ugotavljanje zacetka boljšega pomladnega obdobja.

Povsod, kjer so bili ljudje odvisni od točnosti astronomskih napovedi, so sončne vzhode in zahode skrbno opazovali, določali, slavili in ob obratih tudi praznovali. Polozhaje vzhoda in zahoda sonca v odnosu na določeno stalno lokacijo so skrbno označevali. Temu so bila v ravninskih delih Evrope, v Luzhici, delno na Poljskem, Cheshkem in Slovashkem (iz kamene in mlajših dob) namenjena znana krozhna gradbisha [33], najbolj znano pa je Stonehenge v Angliji. V gorskih predelih so z istim astronomsko orientacijskim namenom izrabljali izoblikovanost gora, na primer v shvicarski kotlini Schwyz, kjer je iz tega nastal toponim; o tem pishem v razpravi *Imeni Raetia in Schwyz* (SRP 75-76, 77-78) [34].

Tudi zhreci iz omike na Oneshkem jezeru so natanchno spremljali premike sončnih vzhodov in zahodov na pokrajinskem ozadju. Funkcijo krozhnih gradbisha ali pa konfiguracije gora je tu prevzela oblika jezerske obale, kjer so na opazovalnih tochkah vklesali kamnoreze.

Od severa proti jugu jezera so naslednja nahajalishcha kamnorezov [35, 36]:

rt Labod
ustje reke Vodle – Kochkovo
otok Golec (Veliki, Mali)
rt Karecki nos
rt Peri nos
rt Besov nos
rt Kladovec
rt Gazhi nos
otochje Guri

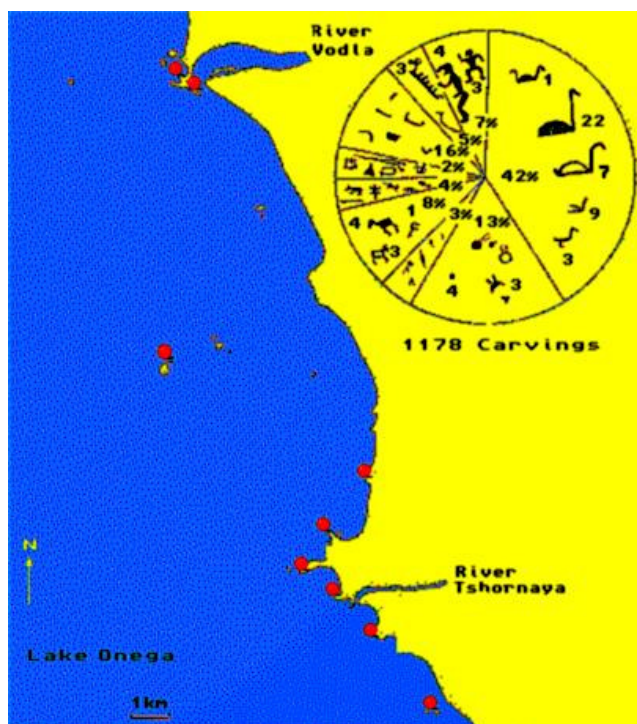
Satelitska sl. 6 kazhe smeri vzhodov in zahodov ob sončnih obratih, gledano z rta Besov nos. Tako se pokazhe, da niti izbira Jelenjega otoka in polozhaja Muromskega samostana ni nakljuchna, marvech je določena po teh sončnih smereh. Jelenji otok se nahaja v smeri sončnega zahoda ob poletnem obratu, Muromski samostan pa v smeri vzhoda ob zimskem obratu. Iz tega sledi, da ima izbira Jelenjega otoka za pokopalishche verski vzrok: v tej smeri sonce zatone na vishku svoje mochi in zachne slabeti, ker je to smer hiranja in smrti. Izkopanine so pokazale, da so bili mrtvi pretezhno pokopani z glavo proti vzhodu in z nogami proti zahodu, nekateri so imeli pri nogah v polkrogu polozheno kamenje, kot so bila polkrozhna tudi njihova ognjishcha, pokriti pa so bili najprej s plastjo rdeche okre [37] (Ravdonikas in Gurina [17]). Po Ravdonikasu in Laushkinu [38] pa so bili mrtvi pokopani z obrazom in nogami proti zahodu in ne z glavo proti vzhodu (kar naj bi bilo pravilno versko pojasnilo), seveda pri enakem polozhaju skeleta.

Prav tako je bil verjetno položaj Muromskega samostana povezan z zimskim obratom; v tej vzhodni smeri se ponovno rojeva oslabelo sonce, ki nato pridobiva moč in s pomladjo prezhene zimo.

Ponuja se misel, da ima mesto, kjer stoji Muromski samostan, poseben pomen zhe v ljudskem predkrshchanskem izročilu, povezanem s kamnorezi. Ta pomembnost je bila verjetno tudi vzrok, da so menihi prav tam zgradili samostan. Tudi drugod (po Evropi) so cerkve in samostane gradili na podlagah starih poganskih obrednih mest. Nedvomen dokaz za predkrshchansko osnovo se verjetno nahaja pod temelji Muromskega samostana.

Na sl. 8 so oznachena doslej znana nahajalishcha oneshkih kamnorezov, na sl. 9 pa so podane smeri vzhoda in zahoda ob sončnih obratih, kot so vidne z mest, kjer so večinoma ta nahajalishcha. Razvidno je, da so bila zadevna mesta skrbno izbrana; torej niso naključna, temveč so globoko utemeljena sestavina naravnega okolja in tako tudi dokazujejo ustreznost »ekološkega« pristopa k njihovem raziskovanju.

Smeri so sicer približne; pri dolgih severnih sončnih vzhodih in zahodih, kjer sonce potuje zelo poševno glede na obzorje, je razumljivo, da te približnosti niso posebno pomembne.

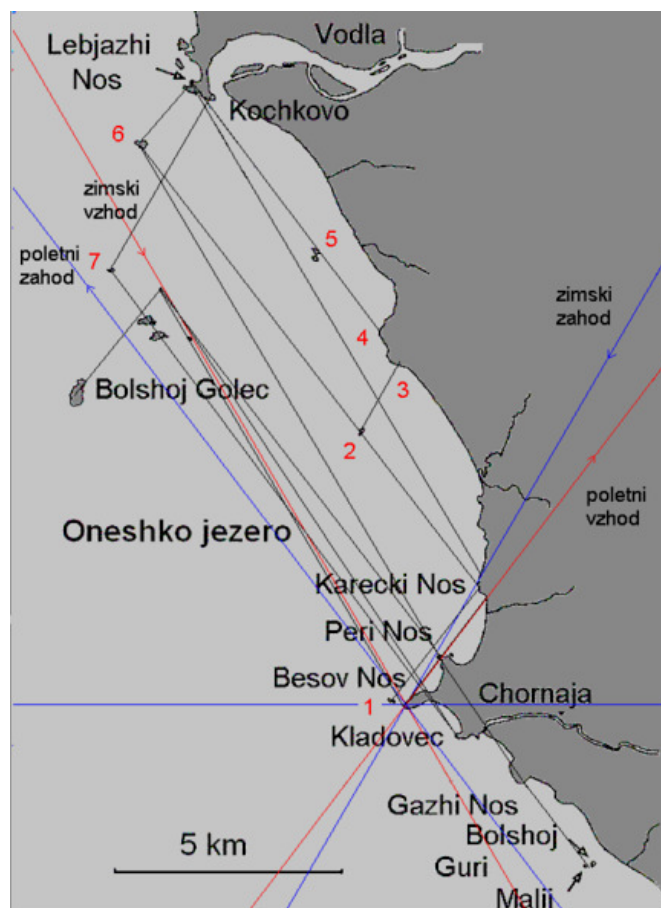
Sl. 8

Nahajalishcha kamnorezov (prevzeto po Poikalainenu [22]). V krogu je nakazana statistika podob v kamnorezih – največ je podob ptičev. Skupaj je znanih 1178 sočasnih podob.

Iz sl. 9 je jasno razvidno, zakaj je bila ravno ta obala izbrana za svetishche. Gotovo vsi rti, otoki in figuracija obale lezhijo v smereh strani neba in v medsebojnem razmerju glede vzhoda in zahoda sonca ob njegovih obratih. Kjer je bilo to razmerje posebej izrazito, so vklesovali kamnoreze, ki so zato seveda imeli določen pomen in namen. Za mesta, kjer niso našli kamnorezov, pa lahko rechemo, da jih bodo mogoče še našli, kolikor niso bili zhe unicheni.

Lokacije nahajalishch kamnorezov v bliznji okolici Besovega nosu so razvidne iz sl. 10 [39]. Verjetno so bile izbrane po določenem kljuchu, ki pa ga z dosedanjimi, meni znanimi podatki še ni mogoče določiti.

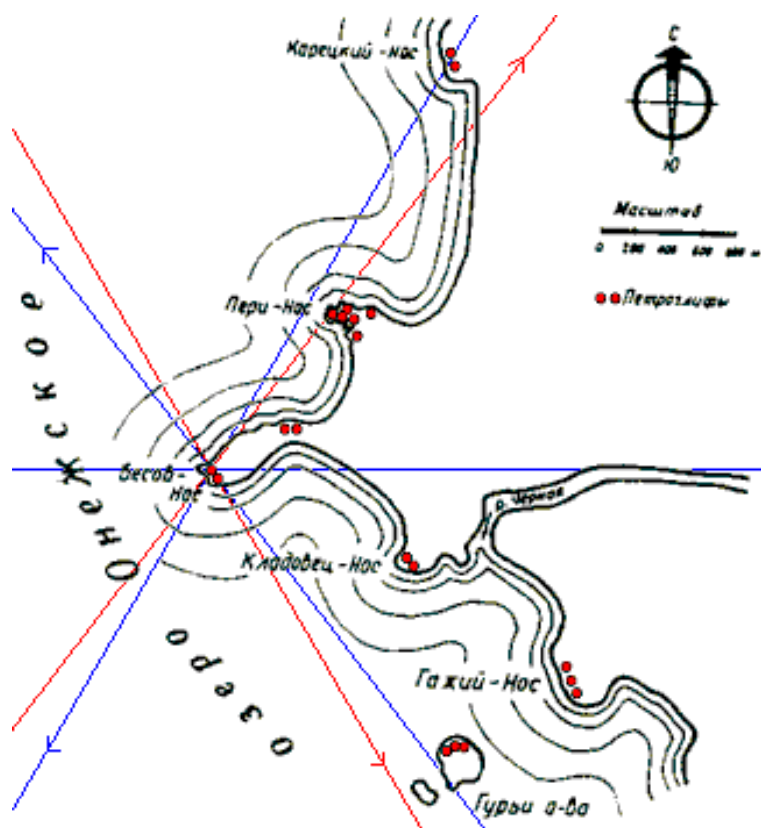
Kamnorezi so bili torej vklesani v skladu z navedenimi smermi. Zemljepisna posebnost obale z izjemnim medsebojnim razmerjem rtov, otokov in sploh pokrajine je bila pravadno izhodishche za lokacijo sonchnega svetishcha.

Sl. 9

Smeri vzhoda in zahoda sonca ob sončnih obratih in nahajalishcha kamnorezov. S številkami 1 – 7 so označeni zemljepisni položaji, po katerih so staroselci locirali kamnoreze, položaji sami pa so brez kamnorezov. Verjetno so bili vklesani tudi tam, a so bili morda sčasoma unicheni ali pa še niso odkriti.

1) otoček Bes, kasneje (verjetno) preimenovan v Besiko, sedaj Porshenj; tu je vzhod poleti v smeri proti Kareckemu nosu; 2) zahod poleti s Kareckega nosu; 3) zahod pozimi v smeri položaja 2; 4) zahod poleti proti otokom; 5) zahod poleti proti Lebjazhemu nosu; 6) vzhod poleti proti Lebjazhemu nosu, zahod poleti s Kareckega nosu, vzhod pozimi s Perega nosu; 7) zahod poleti s Kladovca in Malih goleshkih otokov, z drugega nahajalishča na Besovem nosu in na Malih goleshkih otokih; Besov nos – Peri nos: vzhod poleti; Karecki nos – Besov: nos zahod pozimi; otočje Guri – Gazhi nos – Peri nos: zahod poleti; otoka Veliki Golec – Mali Golec: vzhod poleti; Besov nos – Mali goleshki otoki: vzhod pozimi in zahod poleti; Peri nos – Mali goleshki otoki: zahod poleti.

Sl. 10

Peterica rtov (prevzeto po Laushkinu [17]). Zanimiv je njihov razmeroma somerni položaj glede na Besov nos. Nahajalishča skupin kamnorezov so označena s krožci. Lokacija otočja Guri ni pravilna, leži nekoliko južneje. Smeri vzhodov in zahodov ob sončnih obratih ter smeri vzhod-zahod so vneshene tako, kakor so vidne z Besovega nosu. Verjetno so tudi posamezne skupine kamnorezov med sabo razporejene po določenem ključu, ki ga pa brez natančne raziskave mesta podob v vsaki skupini v razmerju s sosednjo ali pa glede na druge skupine ni mogoče ugotoviti.

Trojica

Preden se posvetimo kamniti Strehi, si še oglejmo najbolj znane kamnoreze z Oneshkega jezera.

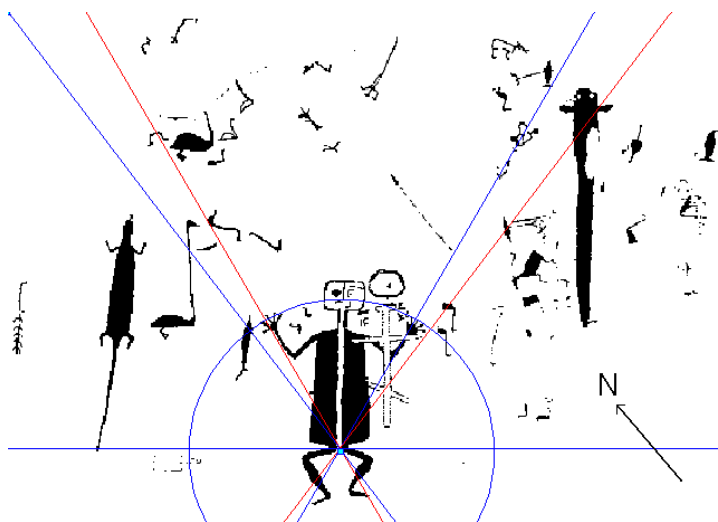
Trojico (v izvirnih delih imenovana *trias*) na Besovem nosu imajo raziskovalci za najstarejšo skupino kamnorezov (sl. 11). Njene sestavine so: demon ali »zli duh« (v ruskem ljudskem izročilu Besika, tj. Hudichevka) kot chloveku podobno bitje, vklesano v skalno razpoko, zatem drugi kamnorez, ki verjetno predstavlja vidro, in dalje tretji kamnorez, ki je nedvomno upodobitev soma (sl. 12, [40]). Ostali, med trojico vklesani kamnorezi pa veljajo za kasnejše, saj so vsi razporejeni v razmerju do prvotnih.

Ti prvotni kamnorezi so najboljši odraz bajeslovja in verovanja, ki so ju staroselci prinesli iz svoje prejšnje domovine, pridružili pa so se tudi vplivi novega okolja. Brez ustreznega pojasnila te trojice se zdi nesmiselno razlagati ostale kamnoreze.

Sl. 11

Kamnorez, imenovan Besika (Hudichevka); »demon ali zli duh« v trojici kamnorezov na Besovem nosu, kot je videti ob sončnem zahodu [1,2,3,4,7,8].

Sl. 12

Trojica (triada) [6, 7, 8, 17, 18, 25] na Besovem nosu (zahodni rt). Raziskovalci imajo postavbo za prisposodobu zlega duha zenskega spola, to ustreza mrachni strani Velike Matere. V ruskem ljudskem izročilu ima podoba ime Besika (Hudichevka), seveda pod krshchanskim vplivom. Podoba naj bi bila posebljena vulva (tako so jo razlagali Ravdonikas in Laushkin ter svojchas tudi Stoljar) z vlogo temnega vhoda v podzemlje, ker je vklesana vzdolzh ravne skalne razpoke, ki jo nekateri vidijo kot pozhiralnik podobe. Njena usta se nahajajo tam, kjer se razpoka vilichi. Verjetno so usmerjenost in vilichenje razpoke ter gladka povrshina skale napotilo k obrednemu pomenu tega položaja. Podoba demona je vechja od dveh metrov. Laushkin meni, da je celotna skala „obala mrtvih“, odkoder so odhajali cholni z mrtvimi na Jelenji otok, Peri nos pa naj bi bil „obala zhivih“. Tukaj naj bi staroselci opravljali tudi zhrtvene daritve.

Točna usmerjenost podobe mi ni znana, verjetno pa je usmerjena severno, kot je tudi nakazano. Vsekakor ni nakljuchje, da demonovi podlahtnici tvorita kot med smermi sonchnega vzhoda in zahoda ob zimskem obratu, osrednja točka pa se nahaja na mestu spolnih organov. Simetrichnost podobe je posebej razvidna s pomocjo krozhnice s sredischcem na tem mestu.

Po slikah bi lahko tudi sklepali, da je razpoka in z njo podoba postavljena priblizhno v smeri sonchnega zahoda ob zimskem obratu (tako bi pushchica kazala na sever). To bi morda podprlo splošno razlago podobe kot nechesa zlega. Smeri podkolenic sta priblizhno vzporedni s podlahtnicami. Nadlahtnici in stegni nista vzporedni. Njihova usmeritev nima posebno razvidnega pomena. Podoba ima eno oko odprto, drugo pa zaprto – verjetno kot prisposodbi dneva in nochi, poletja in zime.

Trojica kamnorezov je prvotna, razpored ostalih kazhe, da so nastali pozneje.

Pravoslavni krizh so vklesali menihi Muromskega samostana, da bi unichli moch zlega duha.

V »zlem duhu« iz trojice kamnorezov spoznamo prisposodobu poganske Velike Matere. Znachilno je, da so to trojico domachini v srednjem veku – zhe pokristjanjeni in pod menishkim vplivom – povezali s hudichem in s hudichevko; pri tem je omembe vredno tudi, da je prisposodba »zlega duha« povezana z zhenkim spolom. Izraz za hudicha je namrech precej sploshen in nima v prvi vrsti spolnega znachaja, pravzaprav je njegova spolna dolochnica bolj nakljuchna. Tako je tudi z izrazom za vilo, ki je zhenaska, pa na sploshno nima kakshne posebne »spolne« vloge. Tako dobi izraz »hudichevka« pravzaprav poudarjeno spolno oznachenost; gre za zhencko, omozheno s hudichem – in od zakonske zveze je pach prichakovati tudi narashchaj.

Tako je ta trojica kamnorezov morda celo še v srednjem veku domachine »zapeljala« k poganskim obredom plodnosti. Zato je razumljivo, da so menihi iz bližnjega samostana skushali te »hudicheve sile« pregnati s krizhem, ki so ga vklesali deloma prek Besike. Zначilno je tudi, da je Besika edini kamnorez, ki so ga menihi imeli za tako nevarnega, da so ga »onemogochili« s krizhem. To jim je tudi zelo dobro uspelo, saj vsi raziskovalci od nekdanj oznachujejo Besiko kot »demona« in »zlega duha«, a to za njene tvorce gotovo ni bila.

Velika Mati v tem kamnorezu naj bi bila posebljenje sramnih ustnic – kot prispodoba plodnosti. Podobno jo vidi vech raziskovalcev [41], a ne le kot prispodobo plodnosti, marvech tudi kot brezno za dushe umrlih, vhod v drobovje bozhanstva spodnjega sveta.

Skalno razpoko, chez katero je Besika vklesana (usmerjena predvsem proti jugu in opoldanskem soncu, z vilichenjem navzgor v ustih), so domachini chastili enako kot podobo na njej. Sosednji veliki kamnorezi s podobama vidre in soma pa naj bi prikazovali krajevna duhova, katerima so podrejeni najpogostejshi viri prehrane iz jezera (kot menijo nekateri raziskovalci).

S tem se lahko strinjamo, a z malce spremenjeno razlago. Chastilci Velike Matere so prenehali biti poljedelci in tako niso mogli izvajati Veliki Materi ustreznih poljedelskih obredov. Po drugi strani pa sta lov in ribolov postala osnovni izvor njihove prehrane. V tej trojici kamnorezov so združili oboje: po eni strani obrede v chast Veliki Materi, za njeno pomiritev in za odkup pri njej, po drugi strani pa tudi chashčenje svojih novih »gospodarjev prehrane«. Tako so si ohranjali »blagoslov plodnosti« in »lovsko srecho«.

Glava upodobljene Velike Matere verjetno predstavlja nasprotja dneva in nochi, poletja in zime ipd. Zaprto ali pa morda slepo levo oko je na zahodni, odprto oko pa na vzhodni strani (sl. 12).

Podaljšane podlahtnice Besike se sekajo tam, kjer bi prichakovali spolovilo. Te smeri tvorijo z razpoko, ki je srednjica podobe, na obeh straneh kot priblizhno 30 stopinj. Kot med smermi sonchnega vzhoda in zahoda (pri zimskem sonchnem obratu) je bil leta 4000 pred nashim shtetjem na Besovem nosu priblizhno 60,3 stopinje. Enak kot tvorita tudi obe Besikini podkolenici. Premici, ki ju dolocha nos s komolci podobe, pa tvorita isti kot kakor premici sonchnega vzhoda in zahoda ob letnem obratu. Zato je verjetno, da je obstajala dolochena zveza med Veliko Materjo in med soncem. Leva roka kazhe neposredno na glavo soma, ki ga imajo mnogi raziskovalci – zaradi podolgovate oblike – za moshko prispodobo v skupini.

Manjšhi kamnorezi med trojico so bili po mnenju raziskovalcev vklesani kasneje; na to je sklepati iz njihove razporeditve; zanje vsaj za zdaj nimamo pojasnila.

Tako trojica oneshkih kamnorezov v sebi skriva dedishchino bajeslovja iz pradomovine priseljencev v chetrtem tisochetju pred nashim shtetjem – verjetno potomcev neke vsaj delno poljedelske družhbe iz velike ruske stepe.

Kamnita Streha

»Na kamniti Strehi je vse nekaj posebnega: izdelava, slog, vsebina kakor tudi visoka starost ...«
(po Savvatejevu [\[42\]](#))

V naslednjem se bomo posvetili kamnoredom z rta Peri nos – tretji skupini, slavni kamniti Strehi z Oneshkega jezera.

Streha je bila odstreljena iz svojega lezhishcha in se sedaj nahaja v peterburškem muzeju Eremitazhu. Pravzaprav je v njem le del Strehe – del nje je bil unichen pri odstrelitvi, ostalo se je ohranilo (sl. 4).

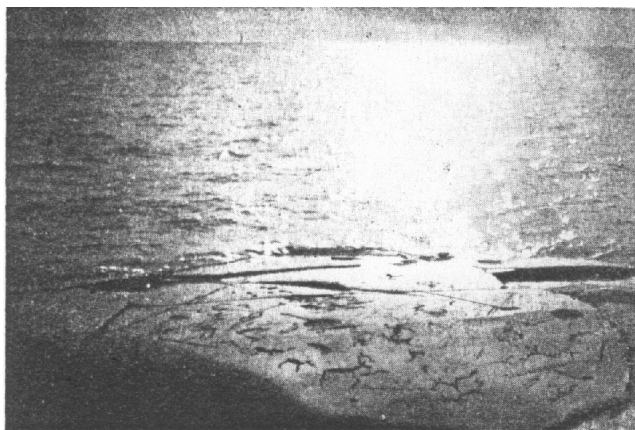
Omenili smo zhe, da je skala zaradi svoje oblike dobila ime Streha. Kot med kriloma Strehe je približno 163 stopinj; zaradi rahle zaobljenosti ni povsod enak. Sleme ni ostro, poteka pa v smeri od severa-severozahoda proti jugu-jugovzhodu.

Te lastnosti so bile za staroselce, po vsem sodech, dovolj pomembne, da so ploshcho izbrali za nekakshen oltar, se pravi za sredishche svojih obredov – vsaj tako se zdi z vidika danashnjih spoznanj.

Sonce je najprej osvetljevalo vzhodno krilo Strehe, zahodno stran pa shele pozneje, in to verjetno postopoma zaradi zaobljenosti. Proti vecheru, seveda shele poleti, pa je bilo zahodno krilo verjetno spet le delno osvetljeno, medtem ko je bilo vzhodno v senci. Tako je bila meja med osvetljenostjo in senco odvisna od letnega in tudi dnevnega chasa – vklesana znamenja so bila koledar in ura v enem.

Na srecho so kamnoredze na Strehi zhe pred odstrelitvijo prerisali in posneli; ohranila se je celo fotografija Strehe na prvotnem nahajalishchu.

Zhal je objavljena fotografija (sl. 13, [\[43\]](#)) Strehe v prvotnem okolju premalo ostra, da bi lahko ugotovili tochen kot nagiba kril v razmerju do obzorja in tako dolochili potek senchne meje chez dan in leto. Tudi poteka senc morebitnih palic, ki so bile verjetno postavljene v sredishchih posameznih podob, ni mogoche tochno dolochiti.

Sl. 13

Kamnita Streha v prvotnem polozhaju na obali Oneshkega jezera (Ravdonikas, [\[43\]](#)). Razvidno je, da je v peterburškem Eremitazhu pravzaprav le vecji del Strehe. Pogled je približno proti zahodu. Kakovost slike zhal ne omogoča točne geometrijske dolochitve, na primer kota nagiba proti zahodu.

Za obrede staroselcev je bilo predvsem pomembno popoldansko sonce, ker je bilo bolj vidno, saj tedaj ni bilo svetlobnih sprememb zaradi kroshenj dreves, kakor so bile na vzhodu. To je razvidno iz kamnorezov: nekateri jasno kazhejo, da so določali smer proti soncu in ne smeri od sonca, kot bi sicer kazala senca kakšne palice.

Kasneje bomo videli, da za doslej možne raziskave ni nujno upoštevati nagiba in zaobljenosti obeh kril Strehe, tj. njene projekcije na vodoravno ravnino. Pokazalo se je, da so predvsem pomembna le neposredna geometrijska razmerja na geodetski površini Strehe.

Pravzaprav je smer vzhod-zahod le malenkostno nepravilna, to pa je za možno točnost zanemarljivo. Tako lahko uporabimo grafični posnetek kamnorezov Strehe in njene bliznje okolice (sl. 14), ki ga je naredil zhe Linevski [44]. To je pravzaprav edini posnetek, ki kazhe vse takrat še obstoječe kamnoreze.

Sl. 14

Kamnorezi na Strehi in v njeni okolici, kot jih je s skal posnel Linevski [44]. Pushchica označuje severno smer, obseg pa je razviden iz centimetrске oznake. Ta posnetek je osnova za vse poznejše raziskave.

Ne bomo preveč preHITEVALI, che zhe zdaj omenimo, da Streha v času Linevskega ni bila vech popolna. Iz fotografije (sl. 13) je razvidno, da jo prečkajo precej široke razpoke, iz razmerij med podobami pa sledi, da so bile na nekaterih, na posnetku praznih mestih verjetno za vedno izbrisane podobe.

Kako pa naj bi bilo pozimi? Takrat je bila Streha vsaj ob svezhem snegu pokrita. O drugem pa lahko le ugibamo. Che je bil sneg suh in veter močan (ta na tej severni širini brije in ne pushcha snega na izpostavljenih površinah), je bila Streha vidna,

v vdolbinah nekaterih podob pa se je morda sneg dlje zadržal, tako da jih je napravil še posebno razvidne. Seveda ne smemo pozabiti niti na delovanje valov, na led in srezh. Možno je, da so staroselci tudi čistili skale – saj je to bilo njihovo svetishche. Mogoče so Streho celo pokrili in so pokrivalo odstranili le »po potrebi«.

Mimo tovrstnih ugibanj poglejmo, kaj lahko zanesljivo ugotovimo. Kaj pravzaprav lahko rechemo o teh kamnoreznih podobah na splošno?

Znachilno je, da so na njih severni jeleni in losi zelo lahko razpoznavni – oznachujejo jih glava in noge. Pravo nasprotje so chloveshke in chloveku podobne figure; te so zelo poenostavljene, a so vseeno razvidne. To lahko pomeni, da chlovek na prizorishchu kamnorezov nima velike vloge, pomembno je le njegovo dejanje. Nekatero ptico spoznamo zhe na prvi pogled, nekatere pa so zelo nejasne. Mogoče podobnost ptic zasenchi popolno jasnost, zato so jih lahko razlikovali le dobri poznavalci. Nekatera znamenja so zelo skrivnostna – seveda le za nas; možna pa je domneva, da so bila za tedanjega poznavalca povsem jasna.

Upoštevati kazhe, da so med vklesovanjem posameznih podob lahko potekla tudi stoletja; vklesovali so jih razlicni zhreci z mogoče zhe spremenjenimi pomeni prispodob. Vsekakor pa velja, da vsak kamnorez predstavlja bistvo tega, kar naj bi bilo prikazano. Možno je primerjava z otroškimi risbami, pri katerih gre prav tako le za bistvo tistega, kar otroci pojmujejo kot pomembno. To pa je tudi edina zasilna vzporednica, ki jo imamo na voljo, kajti kamnorezi so izraz odraslega, razmeroma visoko razvitega duha. Nachin vklesovanja, orodje in podlaga so tvorcem omogochali le »minimalistichen« izraz, sicer znachilen tudi za otroško risbo.

Pri pogledu na kamnoreze na Strehi se ne moremo ubraniti vprashanj, zakaj, chemu, v kakshnih okolishchinah, zakaj ravno tukaj, v tej velikosti in v teh smereh so bili vklesani.

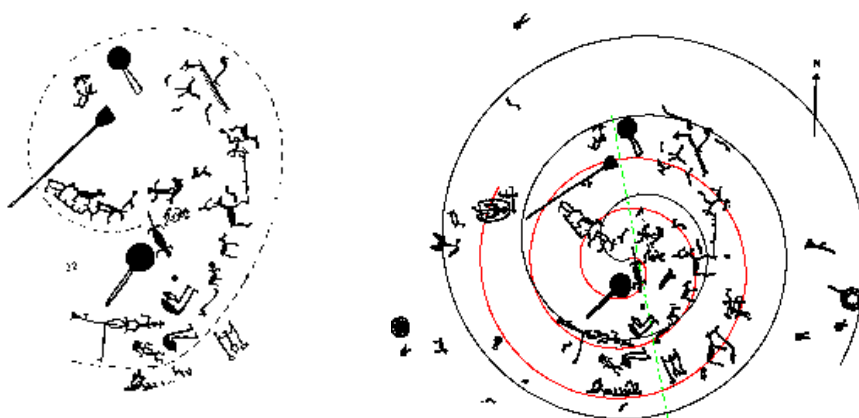
Za delne odgovore na ta vprashanja kazhe, kakor smo zhe omenili, preuchiti prostorske odnose in polozhaje posameznih kamnorezov, njihovih skupin in struktur.

V tem pogledu je pri Strehi najbolj oprijemljiva geometrija kamnorezov. Tudi tukaj imamo točko tezhishcha kot znachilni del podobe, nato oddaljenost med tochkami z daljicami in premicami, ki dolochajo smeri in kote med njimi.

Omenili smo zhe vtis, da kamnorezi niso razporejeni nakljuchno. Se pravi, da so obstajala dolochena pravila, po katerih so bili vklesani; to velja za njih polozhaj, velikost in usmeritev v medsebojnem razmerju ter tudi v odnosu do zhe obstojechih. Prvotni kamnorezi pa so morali biti razmeshcheni glede na sonce, saj naj bi bilo ravnanje po polozhaju sonca jedro staroselskih obredov.

Kakor pri trojici raziskovalci tudi o Strehi menijo, da so najstarejsi bolj obsezni kamnorezi s prispodobami, medtem ko naj bi ostale vklesovali postopoma. Jasno je razvidna tudi spiralna razporeditev posameznih podob (sl. 15), ki jo raziskovalci še posebno poudarjajo. Vzrok bi bilo lahko zgledovanje po severnem siju, saj je

njegova oblika pogosto spiralna, zmeraj pa tudi naredi močan vtis na opazovalce. Sicer pa je o vlogi severnega sija v oneshkem bajeslovju v glavnem mogoče le ugibati.

Sl. 15

Severni sij in domnevna spiralna razporeditev kamnorezov na kamniti Strehi. Nedvomno je severni sij naredil mogočen vtis na stare Onezhce. Verjeten zgled za spiralno ali vsaj delno spiralno razporeditev kamnorezov je bila pogosto spiralna oblika severnega sija.

Levo razporeditev po Savvatejevu [8]. Za primerjavo sta na desni sliki vnesheni dve Arhimedovi spirali.

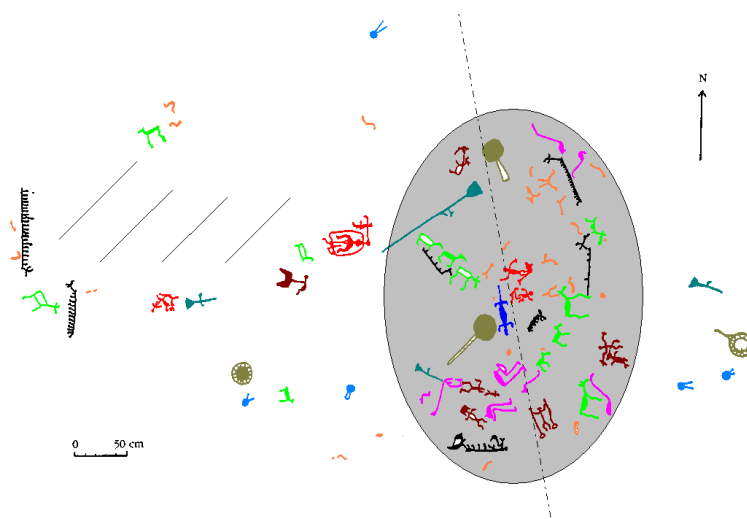
Spiralna je tudi oblika kamnitih labirintov [61] v Kareliji, vendar pa je pri Strehi ta podobnost prej naključna kot namenska. V drugem primeru bi morala biti večina kamnorezov na Strehi vklesana v istem času in ne bi bilo nobenih drugih zvez med podobami.

Severni sij je lahko botroval tudi spiralni obliki kamnitih labirintov v Kareliji. Ti so nedvomno načrtno spiralno narejeni, česar za razporeditev kamnoreznih podob na Strehi ni mogoče tako zanesljivo trditi. Iz sl. 15 je razvidno, da je »spiralna razporeditev« na Strehi bolj naključna, saj se preveč razlikuje od prave spirale.

Podobe na kamniti Strehi

Dosedanja pojasnila in razlage kamnorezov, tako njihovih posameznih podob kakor tudi skupin, s strani različnih raziskovalcev je obširno opisal Savvatejev [6]. Nobena teh razlag ni bila splošno priznana in sprejeta. Statistika podob [22] je stvarna, a ne daje o njih nobenega zanesljivega pojasnila; vsaka razlaga je preveč odvisna od domishljije raziskovalca.

Oglejmo si najprej skupine med sabo podobnih kamnorezov. Na sl. 16 so razvidni vklesani jeleni, cholni, ptice, različni znaki itd. Verjetno so vse to prispodobe za pojme s podobno funkcijo, ki pa ob različnih prilozhnostih lahko dobijo tudi drug smisel.

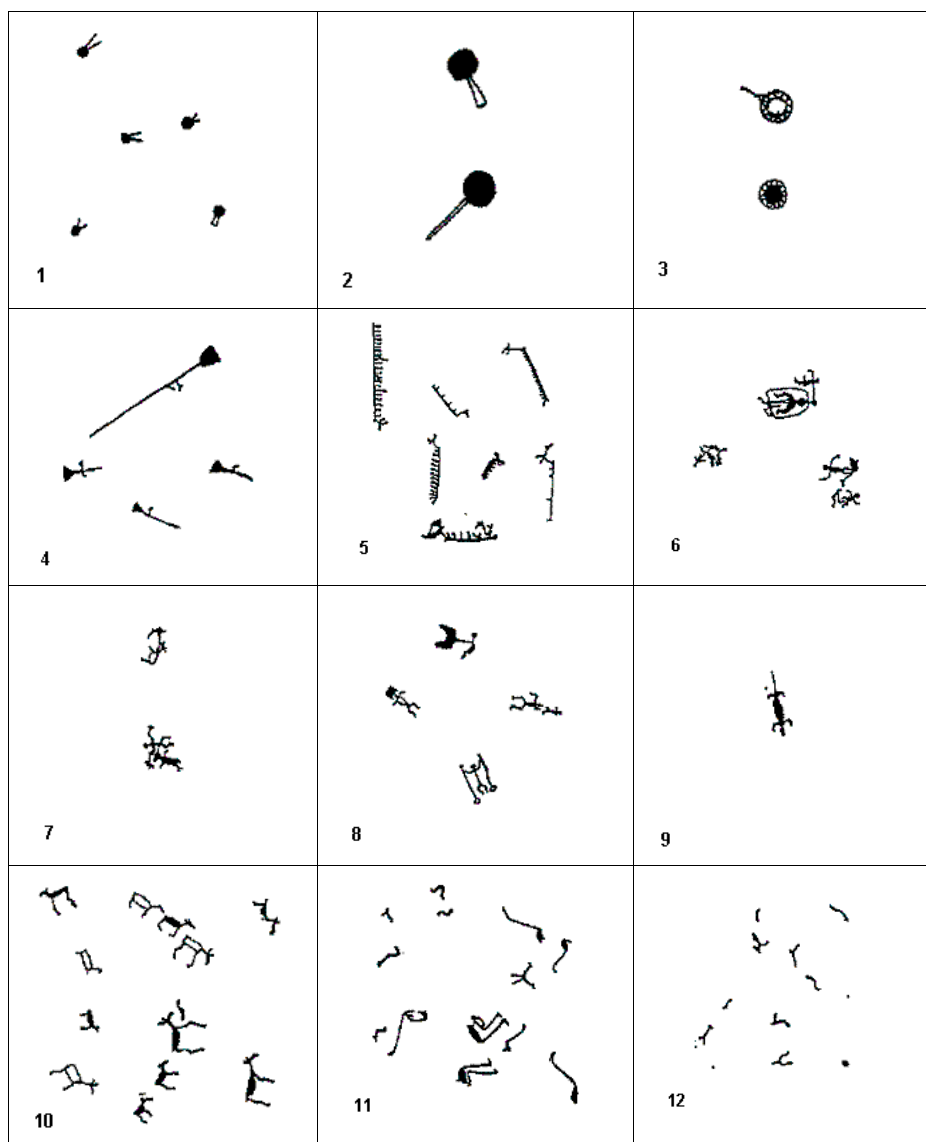
Sl. 16

Kamnorezi na Strehi – skupine so glede na pomen različno obarvane ali osenčene. Senčenje označuje kamnoreze z dela Strehe, ki je v peterburškem Eremitazhu, chrtano področje pa je verjetno vsebovalo kamnoreze, ki so bili uničeni skozi tisočletja, saj so na teh mestih vidne velike poshkodbe skale na fotografiji iz leta 1934 (sl. 13). Sleme je nakazano z chrtkano prečno premico.

Nato bomo dolochili tiste točke kamnorezov, ki se zdijo glavne: na primer sredina podobe, glava ali trebuh figure, pa tudi kakshen drug del, ki zasluži posebno pozornost.

Iz teh glavnih tochk bomo vzporejali smeri, medsebojne oddaljenosti, kote smeri glede na druge točke, torej vse, kar naj bi smiselno povezovalo posamezne like in podobe. Te povezave naj bi pokazale odvisnost od polozhaja sonca in od datuma ter nakazale tudi morebitno sosledje podob. Tiste podobe, ki se bodo pri tem pokazale kot glavne ali pa osrednje, bomo poskusili razlagati s podzavestnimi (simbolichnimi) prispodobami. Seveda iz vsega tega verjetno ne bo nikdar možno potegniti povsem zanesljivo ustrezne »zgodbe«.

Oglejmo si posamezne kamnoreze in podobe v njih v istem medsebojnem razmerju kot v izvorniku in jih primerjajmo (sl. 17.1-12). Seveda niso v povsem pravilni medsebojni oddaljenosti, a to za tako delno omejeno primerjavo ni bistveno. Sosednjih podob ni v tej primerjavi, je pa pri njih bistvena medsebojna oddaljenost. Pri vseh je sever zgoraj. Zaradi nazornosti jih bomo zhe sedaj poimenovali, imena pa bomo utemeljili kasneje.

SL 17 /1-12

Kamnorezi Strehe, razdeljeni po skupinah od 1 do 12 s približno enako vsebino.

17.1: Te znake so doslej razlagali kot ribe ali pa kot znamenja sonca. Za nas so pomožne točke pri določevanju smeri in oddaljenosti v celotni skupini kamnoredov. Najvažnejše smeri naj bi bile nakazane z »repi«, prečna povezava dveh smeri pa pomeni morebitno spremembo smeri skozi čas. Vsi tukajšnji znaki so istega reda po velikosti.

17.2: Tadva lika med raziskovalci veljata za prvotna. Mi ju razlagamo kot glavna položaja s funkcijo podatkov o smeri in dolžini. Tudi tu so smeri nakazane z »repi«, prečno povezavo prav tako razlagamo s spremembo smeri skozi čas. Verjetno je pomembna tudi dolžina »repa«; kasneje bomo videli, da to sledi iz povezanosti z ostalimi podobami, čeprav za sedaj vloge »repov« ni mogoče zanesljivo ugotoviti. Tudi tadva lika sta istega reda po velikosti.

17.3: Sončna znaka, za nas glavna položaja v celotni skupini; zgornji je izvotljen in leži na zahodu, spodnji pa na vzhodu skupine; sta prisposodi sončnega vzhoda in zahoda. »Rep« verjetno določa pomembno smer ali dolžino, a oboje ostaja neznan. Znaka sta istega reda po velikosti in sodita med prvotne znake.

17.4: Znaki, ki so za nekatere raziskovalce sulice, za druge pa palice zhrcev ali zhezla. Po predmetih, najdenih v grobovih na Jelenjem otoku, jih res lahko razlagamo kot palice in zhezla. Zhe omenjena glava losa, izrezljana iz kosti (sl. 3), je bila najbrž stranski ročaj na zhezlu; tak ročaj je na kamnoredih prikazan s stransko chrto. Za nas ti »stranski ročaji« nakazujejo smeri in dolžine, katerih glavne točke so oznachene z losovo glavo, s trikotnikom in s konico. Trije znaki so istega reda po velikosti, eden pa je približno trikrat večji; slednji je za raziskovalce prvoten.

17.5: Najbrž cholni, najverjetneje drevaki. Znachilna sta njihova usmerjenost, predvsem v smeri sever-jug, ter nemogoče shtevilo veslachev (razen pri enem), različno pri posameznem cholnu. Premec je jasno oznachen z losovo glavo. Zanimivi so razmiki med veslachi: pri dveh cholnih v smeri sever-jug se rahlo zmanjšujejo proti krmi, pri tretjem pa se zelo povečujejo. Poshevni cholni imajo popolnoma različno gostoto veslachev, ki pa so enakomerno razporejeni. Ostala dva sta pa precej nejasna. Veslachi – tudi če sedijo – niso sorazmerni z velikostmi ostalih podob. Nekateri raziskovalci cholne razlagajo kot prisposode za prevoz dush umrlih na otok mrtvih, tj. Jelenji otok [45]. Mi jih razlagamo kot merne lestvice – vech o tem kasneje.

17.6: Te »erotichne« podobe (spolno obchevanje in porod –oche, mati in otrok) so verjetno prisposode zhivljenja in stvarjenja; podoba »umetnega« razdevichenja je najbrž prisposoda za prehod iz deklshke v zhensko dobo; na labodu ali na ribi pleshocha postava naj bi bila podoba nosechnice. Podobe so sorazmerne in istega reda po velikosti, vendar pa so kot na predhodni sliki različno usmerjene.

Ta iz treh chlovekolikih podob sestavljeni kamnored raziskovalci razlagajo povsem različno: kot prikaz umetne (devishke?) oploditve, kot usmrtitev ali pa celo kot past za chloveka. Dejansko je videti zhensko polnih prsi, ki je pravkar rodila, saj je popkovina she neprekinjena in posteljica she ni izlochena. Z rokami drzhi novorojenca in si sama pomaga pri porodu, obenem pa podalshana roka tretje

chloveshke figure sega do njene glave. Ta tretja chloveshka figura je približno enako velika kot novorojenec, morda je tudi to novorojeni otrok. Zdi se, kot da otrok hoče pobegniti od matere, ki ga lahko drzhi le z usti, to pa lahko pomeni, da ga mati namerava pozhreti. Tako gre pravzaprav za prisposodbo zacetka in konca, rojstva in smrti, vse v okviru teh treh likov.

Zadevni kamnarez velja kot osrednja podoba celotne skupine na kamniti Strehi. Glavne točke so: oba otroka ter trebuh, prsi in glava matere. Podoba je nekoliko vechja kot ostale v skupini »eroticnih« podob.

17.7: Edini podobi lova na Strehi; zgoraj lovec zabada sulico v losov vrat, spodaj oborozen moshki (eden od dveh jasno razpoznavnih moshkih v celotni skupini kamnarezov Strehe) po boju z volkom ali medvedom lezhi premagan, verjetno mrtev. Verjetno prisposodi smrti. Lov namrech daje zhivljenje kot hrano s smrtjo plena. V drugem primeru pa je lovec sam mrtev. Glavne točke so telesa lovcev in zhivali ter orozhje. Lovca nista sorazmerna.

17.8: Chloveshke in chloveku podobne figure:

- plesalec z znakom mesca (?);
- figura z masko;
- figura s totemskimi stebri (?), palicami ali zhezli, verjetno gre za zhreca;
- zhabam podobne figure (tako jih vidijo raziskovalci).

Figure so sorazmerne in skoraj istega reda po velikosti kot prejsnje. Usmerjene so popolnoma razlichno, njihov spol pa ni razpoznaven.

17.9: Mogoche vidra, ta hitri lovec tako na obali kot v vodi. Mozhna je tudi povezava z zhe omenjeno trojico, hkrati je osrednja podoba, vzporedna slemenu kamnite Strehe. Polozhaj nog bolj ustreza kakemu plazilcu ali dvozhivki, morda mocheradu, pri katerem bi bila njegova dvojna barva prisposoda dneva in nochi – dvojnost, ki kot pri slemenu Strehe ločuje vzhodno od zahodnega krila ali osvetljenost od sence.

Mocheradi bi lahko prezhiveli v teh zemljepisnih shirinah, saj prezhivijo tudi v alpskih vishinah.

Telo je glede na celotno figuro zelo veliko; to bolj kazhe na vidro, ta posebnost pa figuro ločuje tudi od ostalih podob.

17.10: Losi in severni jeleni. Verjetno je menjava kozhuha iz poletnega v zimskega nakazana z izpolnjeno figuro in s praznim obrisom trupa. Morda pa je tako nakazana le razlika med losom in severnim jelenom. Oba tropa sta usmerjena na jugovzhod in severovzhod; to so samice, ena breja, ena z mladichi. Najmanjsi los severovzhodnega tropa nosi na glavi okrogel znak. Figure samostojecih zhivali so usmerjene vsaka po svoje. Telesa zhivali so sorazmerna in po velikosti ustrezajo velikosti chloveshkih postav v drugih podobah.

17.11: Velike, jasno oblikovane figure ptic – chaplje, ponirek z mladichem, morda dvojica labodov itd. Njihova telesa so sorazmerno vechja, kot bi ustrezalo chloveshkim figuram na drugih podobah, ali pa so bili tedanji ljudje povprečno manjsi kot danashnji prebivalci Evrope. Vsaka figura je drugache usmerjena.

17.12: Teh manjših figur ni mogoče zanesljivo razložiti. Lahko so galebi ali kake druge ptice v letu. Nekatere so videti celo kot odvrženi jelenji rogovi ali pa gre le za pomožne like, ki so v »skrivni zvezi« znotraj celotne skupine kamnorezov na Strehi. Nekateri raziskovalci figure ptic razlagajo kot prenasalce dush, ki so se osvobodile s smrtjo [45].

Viri, literatura

- [1] <http://www.krc.karelia.ru/section.php?plang=r&id=165> ,
<http://heninen.net/view.cgi?P=petroglfs.jpg&F=petroglif&B=0&L=1>
- [2] <http://www.geocaching.su/>; <http://bardo.moifoto.ru/> ; Альбом: "Онежское озеро".
http://www.skitalets.ru/photogallery/besovnos_tagan2003/index.htm [3]
<http://www.alexg.ru/foto/travel/kareliya/petroglify/besovnos/>
- [4] <http://www.geophoto.ru/>; http://smalt.karelia.ru/~petroglyphs/photo_op.html
- [5] Ker nisem nashel nobenega ustreznega slovenskega izraza za »petroglyph« ali rusko »naskal'nyj risunok«, sem po zgledu lesoreza sestavil besedo – kamnorez. Po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (2000) pomeni kamnorèz ali kamnoréz isto kot kamnosek in kamnorezec. Torej vseh izrazov za delavca in nobenega za izdelek. (Op. avt.)
- [6] J. A. Sawwatejew: Karelišche Felsbilder; VEB E. A. Seemann Verlag, Leipzig 1984
- [7] <http://www.wold.krc.karelia.ru/results/projects/petr/index.en.html> (ne deluje več)
<http://www.krc.karelia.ru/section.php?plang=r&id=165> (novo)
- [8] <http://www.vottovaara.ru/karelia/drevnije/petroglif/> ; Ю. А. Савватеев: Наскальные рисунки Карелии; П-ск 1983 (Petrozavodsk)
- [9] <http://heninen.net/peura/> ; Оленеостровский могильник
- [10] N. N. Gurina: Oļejneostrovskij mogilnik; MIA SSSR, No 47, M. L. 1956
- [11] Государственный Эрмитаж, Санкт-Петербург:
http://www.hermitagemuseum.org/html_En/03/hm3_2_2c.html
- [12] [6] str. 52
- [13] A. Okladnikov: Olen' zoloty roga. Rasskaz ob okhote za naskal'nyimi risunkami. Izdatel'stvo Iskusstvo. Leningrad-Moskva 1964
- [14] A. Faradjev: Metaphysical opportunities as a tool of rock art research; International Congress on Rock Art Research, Torino 1995
- [15] [6] str. 50
- [16] [6] str. 50
- [17] K. D. Laushkin: Onezhskoe sviatilishche; ch. II, Skandinavskij sbornik V, Leningrad 1962, str 192
- [18] K. D. Laushkin: Onezhskoe sviatilishche; ch. I, Skandinavskij sbornik IV, Leningrad 1959, str. 94
- [19] [6] str. 219
- [20] [6] str. 59
- [21] [6] str. 22
- [22] Väino Poikalainen: <http://haldjas.folklore.ee/folklore/vol11/carvings.htm>
- [23] [6] str. 222
- [24] [6] str. 10

- [25] A. D. Stoliar: Milestones of spiritual evolution in prehistoric Karelia; Folklore Vol. 18&19, Tartu 2001, <http://haldjas.folklore.ee/folklore>
- [26] W. Giegerich: Ontogeny = Phylogeny? A Fundamental Critique of Erich Neumann's Analytical Psychology; SPRING - An Annual of Archetypal Psychology and Jungian Thought, 1975, pp 110-129
- [27] E. Neumann: Die grosse Mutter; Walter, Zürich 1997
- [28] <http://en.wikipedia.org/wiki/Ouroboros>
- [29] [17]
- [30] <http://www.ipipan.gda.pl/~stefan/Hiking/Woda/Onega-VII-97/Zdjecia/mapa-onega.jpg>
- [31] F. P Thielen: Skyplot Pro, Das grosse Astronomie-Paket; Data Becker GmbH 1996
- [32] Google Earth
- [33] <http://de.wikipedia.org/wiki/Kreisgrabenanlage>
- [34] http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2006-2/imeni_rs22.htm
- [35] [6] str. 56
- [36] [22] sl. 2
- [37] [17] str. 187
- [38] [18] str. 190
- [39] [17] str. 95
- [40] [6] str. 66
- [41] [18] str. 215
- [42] [6] str. 50
- [43] [17] str. 97
- [44] H. Haarmann: Universalgeschichte der Schrift; Campus Verlag GMBH, FrankfurtA/M(2.izd.1991)
- [45] [25] str. 106

junij 2009

Nadaljevanje: *Kamnorezi na Oneshkem jezeru II, Revija SRP 95-96*

Op. ur.: Celotna knjiga Branka J. Hribovshka KAMNOREZI NA ONESHKEM JEZERU z barvnimi slikami je dostopna v knjižnici Revije SRP;
http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2009-4/onesh_35.htm

Milan Budimir

ILIRSKI SLEDOVI V ILIADI

Glavna epa antichne knjizhevnosti – Homerjeva *Iliada* in Vergilova *Eneida* – sta she zmeraj, vsaj po imenu, znana sholanim ljudem. Toda strokovnjaki se she danes trudijo pojasniti osnovno misel in pravi namen teh zares klasichnih pesnitev. To zlasti velja za Homerjevo *Iliado*, katere chas in nachin nastanka sta nam skoraj povsem neznana. Pri Vergilovi *Eneidi*, ki je pravzaprav ostala nedokonchana, nam je nejasna simbolika, dovolj pa smo obveshчени o samem Vergilu in njegovih sodobnikih. Toda pri Homerju in njegovi *Iliadi* so stvari precej bolj zapletene. Dovolj je, che rechemo le to, da chasovni krog, v katerega strokovnjaki določajo to delo, zajema nekaj stoletij, od 14. do 16. stoletja pred nasho ero. Zato je precej rizichno govoriti nekoliko bolj določno o nastanku tega epa in o vsem tistem, kar je moralo biti njegova predhodnica, naj se to nanasha na zgodovino opevanih dogodkov ali pa na zgodnejše podobne poskuse prikazati boje med helenskimi osvajalci in nehelenskimi staroselci.

Nekoliko podobna je zadeva tudi z Iliri, najstarejšimi prebivalci tistih podrochij, ki danes sestavljajo nasho dezhelo. Po eni strani imajo ilirska plemena, ki pripadajo isti jezikovni družini kot Slovani in Heleni, Latinci in Kelti, Germani in Albanci, Iranci in Indijci, za najstarejshe prebivalce celotne Juzhne Evrope, od Atlantika do Dardanel, po drugi strani pa jih umeshchajo v vzhodnojadransko primorje. Ni nam povsem jasen niti jezikovni polozhaj starih Ilirov, ki jih najstarejši latinski spomeniki imenujejo Hiluri. Po enih pripadajo zahodnim Indoevropejcem, po drugih pa vzhodnim. Najverjetneje bo, da so bila njihova naselja med vzhodnimi in zahodnimi Indoevropejci. To pomeni, da so se zhe v antichni dobi na Balkanskem polotoku meshali zahodni Indoevropejci z vzhodnimi.

Ta nasha nevednost izvira iz tega, da od ilirskih govorov vemo le za veliko shtevilo osebnih in zemljepisnih imen, ni pa nam na voljo nikakrshen ilirski stavek. Brez kakshnega stavka, pa cheprav takega iz ene same besede, ni mogoche določiti znachaja določenega jezika, in to iz preprostega razloga, da so, dialektichno gledano, stavki starejši od besed.

Teh nekaj ilirskih imen, katerih sestav nam je dovolj razumljiv, nam pomaga v homerskem imeniku v Homerjevi *Iliadi* najti kakshno sled, ki nas usmerja na ilirsko stran. Seveda so taki sledovi, celo che jih je vech, preneznatni in preslabotni za boljshe razumevanje *Iliade* kot pesnishkega dela. Vseeno so ti skromni sledovi zanimivi zato, ker nam odkrivajo zelo zapleteno predzgodovino starobalkanske kulture skupaj s helenskim besedishchem, zanesljivim prichevalcem predgrshkih Indoevropejcev, ki jih imenujemo Pelazgi ali bolje Pelasti. Tako se ilirski sledovi

pomalem dotikajo tudi najstarejshe zgodovine balkanskih Slovanov, v katere so se schasoma pretopili ne le ilirski staroselci, temvech tudi druga starobalkanska plemena severno od grskih naselij.

Kot pravi »oche« zgodovine Herodot, *Iliada* opisuje spopad med Vzhodom in Zahodom, ki se je odigral pred kakshnimi tridesetimi stoletji na anatolski obali pred Dardanelami. V tem svetovnozgodovinskem dogodku so sodelovala tudi starobalkanska plemena, bolj ali manj sorodna z ilirskimi plemeni. To so Pajonci (tudi Peonci, ob Vardarju – op. prev.) in Dardanci, ki jih mnogi strokovnjaki imajo za Ilire, zatem Frigi ali Brugi, ki so pustili sled tudi na ilirskem Jadranu. Glavni trojanski junak ima sicer v *Iliadi* grshko ime: Hektor, toda poznamo tudi njegovo negrshko ime, ki se glasi: Darej. Glavni helenski junak se imenuje Ahil, ki je kakor njegova mati (Tetis ali Tetida, morska nimfa, boginja morja – op. prev.) povezan z morjem, pa mu je dano kratko zhivljenje in hitrost morske burje. Zato se ta junak imenuje tudi »gospodar Ponta« (póntos – gr. morje; op. prev.), ker kot nekdanji demon burje gospoduje morskim potem. Oba njegova konja imata negrshki imeni in eno od teh imen je zagotovo ilirskega porekla, toda dalech pomembnejshe je dejstvo, da se ta najvechji junak v Homerjevi *Iliadi* ne obracha na Zevsa Olimpijskega, ki mu je mnogo blizhe in ki je nedvomno kot »gospodar bogov in ljudi« glavno helensko bozhanstvo, prevzeto iz davnih indoevropskih chasov. Ahil se po smrti svojega najblizhjega tovarisha Patrokla obracha na tistega Zevsa, ki je najbolj oddaljen od sovrazhne Troje in njenega Hektorja. To je Zevs Dodonski v daljnem Epiru na zahodni strani Balkanskega polotoka.* Tu je v Dodoni, pod planino Tomor, znamenito prerochishche Zevsa, glavnega bozhanstva indoevropskih Pelastov, kot to pishe v uchenem komentarju k temu stihu 16. speva *Iliade*. Tu je njegov znameniti hrast, katerega trepetajoche listje ustvarja preroshko glasbo, razumljivo le njegovim svechenikom, ki se imenujejo Seli, znani po svojem nenavadnem asketizmu. Ti Zevsovi svecheniki si iz kulturnih razlogov ne umivajo nog in spijo na goli zemlji. Ta znamenja asketizma so povsem neznana helenskemu kultu in helenski religiji, vsi pa vemo, da kult in religija tvorita strzhen antichne kulture in antichnega zhivljenja.

Vse to pomeni, da ima glavni Homerjev junak svojega posebnega Zevsa, ki se po kultu povsem razlikuje od helenskega Zevsa na Olimpu. Tudi sam pesnik chuti to pomembno razliko, kajti zdi se mu potrebno, da na tem mestu svojim poslushalcem podrobno opishe tega Zevsa v Dodoni in njegove nenavadne svechenike. Po drugi strani vemo, da na podrochju Dodone prebivajo ilirski Agraji ali Graji, tako pa se pri rimskih pesnikih imenujejo tudi Heleni. Poleg tega prerochishcha v Dodoni teche tudi voda, imenovana Dodon, in strokovnjaki premishljujejo, kaj je smisel teh imen. Enako ime vode so ugotovili tudi v Litvi.

Toda mnogo bolj kot Litva je imenu Dodone in dodonskega Zevsa blizu skrajshana oblika predgrshke boginje zemlje, ki se je imenovala Do ali Domater. Zato je iz vech razlogov mogoche osnovo ilirskega imena Dod poistovetiti z

nashim imenom Dazhbog in Dajbog, poleg katerega imamo Dajbabo, pozneje, v krshchanski dobi, pa tudi Hromega Daba. Razumljivo je, da obstaja še kakšna specifično slovansko-ilirska zveza, kot npr. Tergeste in Trg ali Perun in Peraun itd. Vse te stare zveze so razumljive, če upoštevamo, da so ilirski Indoevropejci na Balkanu starejši od helenskih plemen in so, kot je bilo že rečeno, jezikovno bližji Latincem, Keltom in Germanom, medtem ko so Pelasti, h katerim poleg Ilirov pripadajo Dardanci, Trachani in Makedonci, predstavniki prvih in najstarejših Indoevropejcev v Sredozemlju.

Veliki trojanski junak je tudi Dardanec Enej, ki daje ime Vergilovi *Eneidi* in je osnoval Rim, pobožni pesnik Avgustove obnove pa ga imenuje tudi »pobožni Frig«. Pomeni torej, da sta oba glavna junaka, tako v Homerjevi *Iliadi* kot v Vergilovi *Eneidi*, starobalkanskega, pravzaprav ilirskega porekla. Tistim, ki se chudijo takim sporočilom, je treba reči, da je bilo med osmimi največjimi antichnimi vladarji – to pa so Iranec Darij, Filip Makedonski, Aleksander Veliki, Julij Cezar in njegov posinovljenec Avgust, dalje Dioklecijan, Konstantin Veliki in Justinijan – pet Balkancev: Filip, Aleksander, Dioklecijan, Konstantin in Justinijan. Tej peterici je vsekakor treba dodati tudi Julija Cezarja, ki je bil po rimskem izročilu potomec Dardanca Eneja. Spotoma omenimo, da so starejši zgodovinarji Srbe in Hrvate imenovali Iliri, Tribali in Dardanci, sledech bizantinskim zgodovinarjem, ki so antichna imena prenashali na sodobne narode. Še pomembnejše je spoznanje, da je vech kot trideset Ilirov, vechinoma vojakov, daljši ali krajši chas sedelo na prestolu rimskih imperatorjev.

Tako so balkanski Slovani prek Ilirov povezani ne le z antichno Evropo, temvech tudi z največjim in najstarejšim delom evropske knjizhevnosti – s Homerjevo *Iliado*. V drugem spevu *Iliade*, kjer je naveden pregled glavnih chet na eni in na drugi strani, so nedvomno omenjena ilirska imena. To je hitra junakinja Batieja, ki nas spominja na ilirske vladarje Batone. To ni le naključno ujemanje v prvem zlogu teh imen, kajti po latinskih napisih z Jadrana vemo, da ilirsko ime Baton pomeni »Hitrc«, a pesnik *Iliade* svoji junakinji, ki ima gomilo pred Trojo, nadene svojo grshko razlago njenega imena v istem smislu, tj. »Hitrica«.

Še bolj pomembno je ilirsko ime Tevtamid, ki se pojavi v istem spevu *Iliade*. To je pravzaprav priimek kralja iz Larise v Tesaliji, ki pripelje svoje Pelazge, točneje Pelaste, pred Trojo. Obliko Pelazgi je treba zamenjati s Pelasti zato, ker je ime le v slednji obliki dokumentirano na terenu, ne pa le pri uchenih piscih, še posebno, ko vemo, da se prav v Tesaliji nahajajo svobodni kmetje nehelenskega porekla, ki se imenujejo Penesti in ki imajo svoje soimenjake v juzhni Italiji, torej na podrochju, naseljenem z ilirskimi doseljenci z Balkana. Priimek Tevtamid je vazhen iz dveh razlogov: najprej ker nima nikakršne naveze v celotnem grshkem besedishchu, tudi v homerskem ne, potem pa tudi zato, ker po besedah pesnika *Iliade* pripada Pelastom, to pa pomeni Ilirom. V ilirskem besedishchu je zelo dobro znana skupina imen z osnovo Tevta, ki pomeni narod. Iz te osnove je tudi ime

znamenite ilirske kraljice Tevte ali Tevtane. Ta osnova se pojavlja ne le pri ilirskih, temveč tudi pri zahodnih in baltsko-slovanskih Indoevropcih (prim. Tevton, Deutsch – op. prev.), ter je zaradi vokalnih sprememb v osnovnem delu ni mogoče imeti za ostanek predindoevropskega besedishča, kot to sicer menijo nekateri strokovnjaki, ki so celo Ilire, skupaj z Dardanci, imeli ne za Indoevropce, temveč za Mediterance.

Ker je v ilirskem besedishču precej imen s končnim zlogom -op, je zelo verjetno, da je treba tudi tesalske Dolope v Ahilovem odredu imeti za ilirsko pleme, še posebno, ker jih zhe stari pisci imajo za Pelaste. Med te Pelaste nedvomno sodijo tudi ilirski Pajonci z Vardarja, h katerim pripadajo tudi ilirski Pajopli. Neki Pajonec v *Iliadi* se imenuje Ofelest, torej gre za isti končni zlog kot pri tesalskih Penestih in v imenih Tergeste, Segesta pri Sisku. Neki pajonski vladar je na svojih novcih zapustil dve obliki svojega imena: Lukej in Lupej. Zaradi tega nihanja v srednjem soglasniku je možen sklep, da ti vardarski Pajonci, ki igrajo vazhno vlogo v *Iliadi*, in to na trojanski strani, pripadajo k indoevropskim Pelastom kakor tudi Iliri.

Možno bi bilo najti še takih jezikovnih drobtin, ki kazhejo na ilirske sledove v Homerjevi *Iliadi*. Toda te drobtine ne kazhejo in ne razlagajo tistega, kar je glavno: *Iliada*, ki jo danes prebiramo, je edina in enotna. Njen pesnik Homer, glede chigar porekla se je prepiralo sedem mest, nima niti enega soimenjaka v helenskem imeniku. To pomeni, da je tudi to ime povsem osamljen pojav. Pesnik Ovidij ga imenuje Majonec (Maeonides, iz Maeonije v Mali Aziji – op. prev.), drugi antični pisci pa nam poročajo, da je obstajala še neka druga *Iliada*, in to ne v grškem jeziku, temveč v jeziku zhe omenjenih Frigov, ki so se doselili v Anatolijo s centralnega Balkana in ki so imeli istoimene plemenske rojake na samem Jadranu. Pesnik te *Iliade*, ki jo danes beremo in ki ga imenujemo Homer, je poleg grščine znal še neki jezik, ki ga ne moremo točneje določiti. Za Aristarha, največjega antičnega filologa, je Homer po poreklu iz samih Aten, a prav za najstarejshe Atene staro izročilo pravi, da so pripadale Pelastom. Še vech, nekateri lingvisti menijo, da tudi sam verz, v katerem je spisana *Iliada*, ni helenskega porekla. Vse to pomeni, da bodo strokovnjaki imeli še veliko dela z *Iliado*. Na srečo nasha vednost in obveshčenost o najstarejšem Balkanu nenehno narashchata. Danes beremo spomenike s Krete in s Peloponeza, ki so vsekakor starejši od trojanske vojne ter zato tudi od najstarejshe *Iliade*, che jih je bilo vech. Utemeljeno je torej upanje, da se ne bo znatno razshirila le nasha vednost glede Homerjeve *Iliade*, temveč da se bo tudi chasovni okvir vse bolj pomikal proti zachetku drugega tisoehletja pred nasho ero. Najstarejši Indoevropci na Mediteranu, med katere prishtevamo Ilire in ostale Pelaste, se pojavljajo zhe ob koncu tretjega tisoehletja. Tako bomo v blizhnji prihodnosti, ko bodo zanesljivo razvozlan vsi predgrshki teksti, vedeli veliko vech tako o *Iliadi* kot o njenih izviri.

* Ahil moli k Zevsu Dodonskemu she pred Patroklovo smrtjo v bitki:

»Zeus, dodonski gospod, Pelásgishki, v sinji daljavi,
zimne Dodóne vladar, kjer Seli, duhovniki tvoji,
nog neumitih lezhé, krog tebe, na goli zemljini:«

(citat: Homer, *Iliada*, prevedel Anton Sovrè, Ljubljana, 1950, str. 313, spev XVI, verz 233-235).
(Op. prev.)

Prevod iz srbskshchine Ivo Antich

MILAN BUDIMIR (1891 – 1975), srbski klasični filolog in zgodovinar, rojen v Bosni (Mrkonjich Grad, do 1924 im. Varcar Vakuf), umrl v Beogradu. Sholanje v Sarajevu, član org. Mlada Bosna, klasično filologijo študiral na Dunaju, kjer doktoriral 1920; od tega leta živel v Beogradu. Kot vojni invalid slep od 1922, ob pomoči sorodnikov in sodelavcev razvil osupljivo znanstveno-pedagoško dejavnost z obsežno bibliografijo; redni profesor in šef katedre za klasično filologijo na FF v Beogradu (upok. 1962). Velja za utemeljitelja (srbske) paleobalkanistike. Pred drugo sv. vojno ustanovil in urejal *Revue Internationale des Études Balkaniques*. Komparativno etimološko preučeval predgrške jezike treh konvergentnih vzhodnomediterranskih polotokov: Balkanskega, Apeninskega, Maloazijskega – na pradavnem presechishchu Zahoda in Vzhoda. Po predgrških prebivalcih Balkana Pelazgih (Pelastih) je poimenoval najstarejshe indoevropsko narechje – »pelastichko« (Etrurce je imenoval »Tirseno-Pelazgi« in dopushchal njihovo zvezo s Slovani v t. i. tripoljski kulturi v Ukrajini). Po njem so Iliri tisti del Pelazgov, ki se je tako ali drugače stikal s protoslovanstvom na Balkanu in v Mali Aziji (Protoslovenski i staroanadolski Indoevropljani, 1952). Kratko razpravo *Ilirski sledovi v Iliadi* (Ilirski tragovi u »Ilijadi«) je emitiral beograjski radio 1961; prvich natisnjena v beograjski knjizhevni reviji *Delo* (1985-7); to je pravzaprav zgoshchen povzetek celotnega avtorjevega opusa, posvečenega prepletu med lingvistiko in antichno literaturo ter (pred)grshko-ilirsko-(proto)slovenskim stikom. Budimir je s shirino svojih razgledov »pripravil tla« tistim novejsim juzhnoslovenskim raziskovalcem, ki so v luchi poglobljenega »avtohtonizma« kritichno-inovativni do vsiljivo uveljavljenega (»uradnega«) evropskega zgodovinopisja (Peshich, Vuga itd.).

(Op. prev.)

Neprevedene knjige

*Lev Detela*AKTUALNI AKCENTI SODOBNE AVSTRIJSKE IN
NEMSHKE LITERATURE IN LIKOVNE UMETNOSTI**Manfred Chobot:****Blinder Passagier nach Petersburg. Essays und Interviews**

(Zastonjski potnik za Petersburg. Eseji in intervjuji)

Zalozhba edition lex liszt, Oberwart 2009, 264 strani

Leta 1947 na Dunaju rojeni Manfred Chobot se je z razvejano literarno in publicistično dejavnostjo zhe zgodaj uveljavil zlasti v dunajskih literarnih in umetniskih krogih. Leta 1977 je pri zalozhbi Januskopf v Wiener Neustadtu izshla njegova prva knjiga, zbirka kratkih chrtic z ironichnim podtonom *Der Gruftspion*, iz katere je Milena Merlak poslovenila naslovno zgodbo, ki je bila pod naslovom *Pokopalishki vohun* leta 1978 natisnjena v 29. shtevilki koroshke literarne revije *Mladje*.

Do zdaj je Chobot objavil deset pesniskih zbirk, shestnajst zbirk proze, dva fotografska albuma in knjigo za otroke, napisal je shtevilne radijske igre, izbori njegovih tekstov pa so izshli v prevodih v razlicne tuje jezike. Od 1991 do 2004 je urejal za zalozhbo Grasl zbirko *Lirika iz Avstrije*, bil je v urednistvu dunajsko-nizhjeavstrijske literarne revije *Podium*, poleg tega je soustanovil *1. dunajsko bralno gledalishche*. S svojo zheno Dagmar vodi v prvem dunajskem okraju galerijo Chobot, v kateri so razstavljali tudi slovenski umetniki.

Prichujocha Chobotova nova knjiga, prva avtorjeva esejistichna zbirka *Zastonjski potnik za Petersburg*, je zrcalna podoba avtorjeve dosedanje komunikativne dejavnosti, ki mu je omogochila stike z najrazlicnejshimi vidnimi in po vechini eruptivno samosvojimi osebnostmi avstrijskega in nemshkega kulturnega zhivljenja.

V prvem esaju, po katerem je knjiga poimenovana, razmishlja o danes skorajda pozabljenem nemshkem ekspresionistichnem pisatelju, anarhistu in socialnem revolucionarju **Franzu Jungu** (1888 – 1963), ki se je po koncu prve svetovne vojne s svojimi pristashi odcepil od Komunistichne partije Nemchije (KPD) in ustanovil she radikalnejsho KAPD (Komunistichna delavska stranka Nemchije). 21. aprila 1920 je z dvema sotovarishema v pristanishchu Cuxhaven ugrabil parnik *Senator Schröder* in z njim 1. maja 1920 priplul v Murmansk. Rusi so nemshke prishleke opazovali z nezaupanjem, toda ko so ti zacheli vzklikati, da so revolucionarji Rose Luxemburg, so jih sprejeli z velikim navdushenjem. Po sedemtedenskem chakanju jih je konchno sprejel tudi Lenin. Neurejeni alkoholik,

zhenskar in verizhni kadilec Jung pa mu sploh ni bil vshech. Njegovo proshnjo, da bi Komunistichno delavsko stranko Nemchije vključili v Tretjo komunistichno internacionalo, je odklonil, poleg tega mu je bilo srehanje z zanj skrajno odvratnim Jungom povod, da je v skladu s svojim strogim asketskim znachajem napisal spis *Levi radikalizem, otroshka bolezen komunizma*.

Jung se je vrnil v Nemchijo, kjer so ga v Berlinu zaradi »ugrabitve ladje na odprtem morju« 26. septembra 1920 aretirali. Sovjetska vlada je plachala kavcijo v vishini 30.000 mark, da so ga izpustili iz zapora, nakar je pobegnil na Nizozemsko. V svojem nadaljnjem nemirnem zhivljenju je Jung napisal vech literarnih del, se družhil z dadaisti Tristanom Tzaro, Hansom Arpom in drugimi ter deloval kot porochevalec o gospodarskih vprashanjih za razlichne chasopise in institucije. Za polemichni pogovor med poznejshim nacionalnosocialistichnim propagandnim ministrom Josephom Goebbelsom in levicharskim gledalishchnikom Erwinom Piscatorjem na berlinskem radiu je napisal spremni tekst za Piscatorja. Med drugo svetovno vojno je bil ponovno aretiran, a na pobudo shefa nemshke obveshchevalne sluzhbe admirala Canarisa izpushchen, chesh da dela za Nemchijo. Na Madzharskem je prishel v roke fashistichnih krizharjev, ki so ga obsodili na smrt, a mu je v Budimpeshthi uspelo pobegniti iz zapora. Zatekel se je v Italijo, prishel v amerishko taborishche in se konchno resignirano umaknil v Združhene drzhave Amerike, vendar se je proti koncu zhivljenja ponovno vrnil v Nemchijo.

V eseju *Dva ocheta in ena hcherka* se Chobot ukvarja s pisateljsko trojico **Ferdinand Bronner – Arnolt Bronnen – Barbara Bronnen**. Medtem ko je nemshki zhidovski pisatelj Ferdinand Bronner veljal za avtorja dramskih slik o »bedi proletariata«, se je njegov sin Arnolt v chasu nacionalnega socializma odtrgal od svojega ocheta s trditvijo, da ta sploh ni njegov oche, temvech da je to neki drug chistokrven Arijec (svojo mater je prisilil, da je pred sodishchem izjavila, da je izvenzakonsko zanosila s svojim dobrim arijskim prijateljem), družhinsko ime pa si je spremenil v »Bronnen«. Cheprav je v mladosti prijateljeval z Bertom Brechtom, se je zdaj skushal prikupiti Hitlerjevemu propagandnemu ministru Goebbelsu. Proti koncu druge svetovne vojne je naredil ponovni preobrat, postal komunist in se prikljuchil literarnim krogom v Nemshki demokratichni republiki, vendar si tu ni pridobil resnichnih prijateljev. Njegova hcherka Barbara, avtorica romana *Die Tochter* (Hcherka), gleda s skepso na zhivljenje svojega ocheta in se priznava za realno naslednico dveh legitimnih prednikov, starega zhidovskega ocheta Ferdinanda in ocheta Arnolta, ki je svoje zhidovstvo skushal zatajiti.

V prichujochi zbirki esejev in intervjujev Manfred Chobot she porocha o razlichnih danes delno pozabljenih avstrijskih pisateljskih imenih z velikokrat skurilno fiziogomijo: o avstrijskem Zhidu **Arthurju Holitscherju**, avtorju shtevilnih potopisnih knjig pri zalozhbi S. Fischer, o desnicharskem plagiatorju leve literature **Richardu Billingerju**, o literarnem eksperimentatorju **Maxu**

Riccabonni, o mladinski pisateljici **Christine Nöstlinger** ali o pred nekaj leti tragichno umrlem mlajšem novatorskem pesniku **Christianu Loidlu**.

V drugem delu svoje knjige *Chobot*, sam avtor sštevilnih radijskih iger, razmishlja o strukturi nove radijske igre, ki je zanj samostojna literarna zvrst z izrazitimi dodatnimi akustičnimi in tehničnimi elementi. V intervjuju s špansko-francoskim pisateljem **Jorgejem Semprunom** se ne pogloblja le v njegovo literaturo, temveč tudi v Semprunovo politično delovanje v boju proti Francovi diktaturi.

V dokaj obseznem razdelku prichujoče publikacije so objavljeni Chobotovi prispevki s področja likovne umetnosti, med drugim daljši pogovor s pokojnim mednarodno uveljavljenim nemškimi akcionistom **Wolfom Vostellom** o nekaterih sodobnih oblikah »spontanih« umetniskih nachinov, na primer o happeningu in fluxusu, ter o razlikah med njimi (fluxus je po Vostellu nastal iz akcionističnih glasbenih nastopov Georgeja Macuniasa v New Yorku in prek Vostella ali Nama June Paika postal umetniski model in zhivljenjska filozofija, da je lahko vse, če to vklopish v določen estetski projekt, nova umetniska struktura). V pogovoru z dunajskim psihiatrom **dr. Leom Navratilom**, ki je v psihiatrični bolnišnici Gugging pri Klosterneuburgu vzpodbudil duševne bolnike k razvijanju likovnih in literarnih dejavnosti ter nekatere bolnike z njihovimi bizarnimi in dadaističnimi potezami, izvirajočimi iz duševnih motenj, ki jih je spojil z njihovo osebno notranjo energijo, umetnisko uveljavil v širšem kulturnem prostoru, je poudarjen pomen »art bruta« za sodobno umetnost.

Na koncu publikacije so objavljeni še Chobotovi spominski zapisi o treh avtorjevih avstrijskih likovnih prijateljih: o samosvojih modernih slikarjih **Othmarju Zechyrju** in **Karlu Antonu Flecku** ter o mednarodno uveljavljenemu kiparju **Alfredu Hrdlicki**, ki je zaslovel in obenem izval veliko polemik s svojimi monumentalnimi skulpturami »proti vojnām in fashizmu« pred dunajskim grafičnim muzejem Albertina ter v Berlinu, Hamburgu in Wuppertalu v Nemčiji.

Chitalnica

*Lev Detela*REALNOST LOKALNEGA KOLORITA IN ZGODOVINE
SKOZI OPTIKO METAFORICHNO BARVITEGA SLOGA

Vilma Purich: *Burjin chas* ;
Zalozhba Mladika, Trst 2009, 189 strani

Knjizhni prvenec izpod peresa leta 1966 v Trstu rojene profesorice na trzhashkih sholah Vilme Purich je zanimiv iz razlicnih razlogov. Njen roman *Burjin chas*, v katerem je prikazana s pomocjo predvsem nekaterih zhenskih likov in njihovega odnosa do moshkega sveta usoda krashke vasi Repen pri Trstu v chasu druge svetovne vojne, je namrech napisan v zelo izrazitem, poetichno ritmiziranem in metaforichno barvittem slogu. Avtorica dodobra pozna lokalni kolorit, ki ga opisuje, saj zhivi v Repnu z mozhem in otroki.

Razsipen stil *Burjinega chasa*, prepleten z lirizmi in domishljjskimi, ekspresivnimi, tudi grotesknimi prvinami, spominja na literarna sporočila nekaterih izjemnih slovenskih literarnih stilistov z znachilnimi, barochno polnimi maniristichnimi potezami. Na primer na tekste Sasha Vuge, pa tudi na Ivana Preglja in Cirila Kosmacha, ki vsi prihajajo s primorskega kulturno-jezikovnega podrochja. V nekem smislu pa je blizu tudi metaforichni prozi koroshkega modernista Florjana Lipusha, vendar brez za Lipusha tako znachilne radikalne kritike druzbenih razmer. Poleg tega so posebna znachilnost prvenca Puricheve shtevilni primorski narechni izrazi in arhaizmi, podobno kakor koroshke izvirne posebnosti vnasha v svoja dela na samosvoj nachin tudi Lipush. Podoba je, da je občutek za vechsmerne mozhnosti in posebnosti jezika na jezikovno ogrozhenem slovenskem obrobju vchasih posebno mochan.

Puricheva je svoj tekst obogatila tudi s široko paleto modernih literarnih postopkov, ki vchasih otezhkochijo branje. V nekem smislu bi *Burjin chas* lahko oznachili kot z okrasnimi stilistichnimi sredstvi formalno preoblikovani domachijski kolektivni roman z zgodovinskim spominskim ozadjem. Zhe naslov *Burjin chas* je metafora, ki kot vstopni kljuch odpira vrata v jezikovno zelo razgibano, vsebinsko pa bolj tradicionalno oziroma standardno strukturo romana z linearno potekajochimi zgodbami in z manj natanchno razchlenjenimi, zhe vnaprej dolochenimi znachaji posameznih oseb.

Burja, znana vremenska znachilnost Krasa in trzhashkega kota, prepihava uvodne dele romana in ponazarja viharni chas druge svetovne vojne, ki je na zacetku zgodbe pravzaprav sploh she ne občutimo. Metafora burje se na ritmichno-simfonichni nachin preлива v tok posameznih povedi, se prebija skozi besedishcha in zaznamuje tekst z ornamentalnimi besednimi podobami. Burja prevetruje glavne

osebe romana, toda mlada odrashchajocha Brina se ji prepushcha, ji kljubuje in ljubi njene muhaste izzive.

Glavno os *Burjinega chasa* tvori vech zhenskih oseb. Poleg zhe omenjene mlade Brine so tu she njena mati, njena prijateljica Malja ter nekatere druge zhenske, vse trdo preizkushene v tezhkem zhivljenjskem boju pa tudi v ambivalentnih odnosih do moshkih. Puricheva te moshke »junake« velikokrat prikazhe s precejshnjo mero skepse in kritichne ironije. Lepa Malja, »visokoraslo dekle v zelenem kostimu iz svile«, je res ocharljiva. Toda njen zhenin Miran se, kot kazhe, ustrashi bodocheга zakona in pred poroko za deset dni izgine neznano kam. Slabo znamenje je tudi, da se Malji na poroki, pravi krashki ohceti, ki jo she danes kot star ljudski obichaj prikazujejo v Repnu, po nesrechi raztrga krilo. Pisateljica ob tem dogodku takoj zapishe besede, ki jih zaklichejo stare vrazheverne zhenice: »Ne bo sreche! Ne bo sreche!« Maljin mozh se nekaj let zatem res pridruzhi partizanom in pade v boju. Malja ishche po Krasu na skoraj antichno arhaichen nachin njegov grob in mozhevo truplo kljub nevarnostim prepelje na vozu domov, da ga pokoplje v rodni grudi.

Brinin nedisciplinirani, shibki oche zapije domacho hisho, tako da se mora mlada deklica z družino preseliti v zasilni novi dom. Brini, ki v Trst podobno kot mnoge Krashevke prinasha mleko, jajca in zelenjavo, tam dvori mladi Italijan Pino. Tudi njej je galantni dvajsetletni mladenich vshech. Lahko bi se zgodilo, ko bi se zgodba razvijala drugache in bi bila Brina manj narodno zavedna, da bi se dekle, kot se velikokrat dogaja, asimiliralo v italijanstvo. Toda dogodi se ravno nasprotno. Brina postane proti koncu vojne partizanska kurirka. Ujamejo jo, muchijo, odpeljejo v zapore, kjer je eden od strazharjev tudi mladi Italijan, ki mu je bila zhivahna Slovenka tako vshech.

Surovi vihar vojne pride do izraza predvsem v drugem delu romana. Skozi Repen se plazijo trpljenje, nesrecha in bolechina. Pri prvi družini pade v boju oche, v drugi najstarejsi sin, v tretji mozh. V zvezi s tem pisateljica zapishe: »Zachetni zaledenelosti bo sledil nori padec v praznine, ko besede krushijo robove in v mozhgane prodrejo vrtoglavosti. Nato se tudi bolechina izchrpa in nastopi utishana sivina zhalosti, nepreklicna in dokonchna. Kdo ni she v tem vojnem chasu tega preizkusil?« (*Burjin chas*, str. 125)

Pripoved teche pochasi. Avtorica se zaustavlja tudi pri najmanjshih detajlih, ljubi podrobnosti. V besedilo vpleta etnografske znachilnosti svoje vasi. Natanchno opishe ritual krashke ohceti, prikazhe kmechke zhene pri pripravljanju slavnostnih jedi. Avtorichin zhenski pogled se razkriva v subtilnem opisovanju razmerij med osebami, v analizi njihovih chustveno poudarjenih pristopov k nastalim problemom. Kazhe se pri opisih razlichnih malenkosti, v zanimanju za rastlinstvo in cvetlice, vonje, obleke. Seveda pa bo besedilo zaradi svojevrstnega sloga in besedishcha ter obilice narechnih izrazov she posebej zanimivo za jezikoslovce.

V knjigi, ki jo je Vilma Purich posvetila svojim starshem, sta natisnjeni tudi spremni besedi Majde Artach Sturman in Marije Mercina, dodan pa je she slovar manj znanih narechnih besed.

Lev Detela

PONOTRANJENI OBCHUTKI IN KRITICHNI POGLED CHEZ NEHUMANI SVET NA POSAMEZNIH POSTAJAH RAZGIBANEGA ZHIVLJENJA

(Ob novi pesniski zbirki Marushe Krese)

Marusha Krese: *Danes ne / Heute nicht*;
(pesmi v slovenshchini in nemshchini);
nemshki prevod: Fabjan Hafner;
Zalozhba Drava, Celovec 2009, 135 strani

Dvojezichna, v slovenshchini in v nemshchini pishocha pesnica in publicistka Marusha Krese je, kot nam neposredno in posredno izpoveduje tudi v svojih pesniskih zbirkah, Slovenka in svetovna popotnica v enem, razpeta med razlicne zhivljenjske postaje med Slovenijo, Zdruzenimi drzhavami Amerike, Veliko Britanijo in Nizozemsko, kjer je shtudirala umetnostno zgodovino, primerjalno knjizhevnost in psihoterapijo. V zadnjih dveh desetletjih je zhivela kot svobodna novinarka in pisateljica med Berlinom, Gradcem in Ljubljano. Med letoma 2005 in 2006 je bila gostujocha pisateljica mesta Gradec v Avstriji. Za humanitarni angazhma v zvezi z vojnama v nekdanji Jugoslaviji in she posebej v Bosni in Hercegovini je prejela krizh za zasluge Zvezne republike Nemchije. Poleg proze in esejistike je objavila shest pesniskih zbirk, od teh tri pri celovshki zalozhbi Drava, za zbirko kratke proze *Vsi moji bozhichi* pa je leta 2008 prejela slovensko literarno nagrado Fabula. Nekatero v nemshchini objavljene publikacije Marushe Krese so izshle pri uglednih zalozhbah nemshkega jezikovnega prostora, med drugim pri frankfurtski zalozhbi Suhrkamp.

V svoji najnovejsi knjigi, dvojezichni slovensko-nemshki pesniski zbirki *Danes ne / Heute nicht*, je zbrala poleg vechjega shtevila neobjavljenih izpovednih pesmi tudi nekaj znanih besedil iz prve pesniskih zbirke *Danes* iz leta 1989 in iz zbirke *Gestern, heute, morgen / Vcheraaj, danes, jutri* iz leta 1992. V nemshchino je avtorichina slovenska izvorna besedila pretil koroshki Slovenec Fabjan Hafner, ki je tudi sam dvojezichni pesnik.

Najnovejsiha zbirka Marushe Krese je zaznamovana s simbolnim shtevilom sedem. Razdeljena je namrech na sedem posameznih delov brez naslovov. Vsak del je poleg tega posebej razdeljen na sedem razmeroma samostojnih ciklichnih pesniskih enot, ki so tudi brez naslovov. To ustvarja vtis rahlo povezane in ohlapno razvezane pesniskih strukture. Celotna zbirka uchinkuje kot v razvezane cikle razchlenjen daljsi poem. Vanj je pesnica ujela svoj notranji duhovni zhivljenjepis v ritmiziranih prostih verzih, v katerih izpoveduje svoje subtilne občutke in deficite.

Zdi se, da je v shtevilu sedem skrita pesnichina enigma za vse skrivnosti chloveshkega zhivljenja. Kot neustavljivi podtok avtorichine chloveshke občutljivi-

vosti in ranljivosti vre iz njenih stihov kakor iz skritih podzavestnih tolmunov tiha bolečina zaradi nehumanega stanja sveta. Avtorico sooča trdi zunanji svet s stisko v njej sami, tudi s tistim, kar hoče izpovedati, a se ji ne posreči, ker, kot pravi v uvodni pesmi zbirke, ne najde pravih besed, »tistih mojih, tistih pravih«, brez katerih pa se ne more posloviti.

Zato ishče. Kaj ishče? Vsekakor tudi pravichnost in pravico za »zhenovo v chrnem« in »za zhenovo v rdechem« ter »za zhenovo v belem, ki je sedela na vrtu in zaprla oči, da bi si dusho pogrela«, cheprav ni mogoče reči, da je to ideologizirana feministična literatura. Zagotovo tudi ishče pravichnost za shibke in izkorishchane, za prevarane in razocharane, za ljudi v stiski, za izgube v zhivljenju, tudi za zhenske, che postanejo objekt nasilja.

Od verza do verza, od cikla do cikla romamo skozi optiko pesnichininih heterogenih pristopov po različnih postajah njenega zhivljenja. Od doma do tujine, od balkanskih vojnih travm do vrnitve domov se pne lok avtorichininih zaznav in vtisov. Zdi se, da njen kritični duh v nedonoshenosti družbenih, političnih in chloveshkih polomov 20. stoletja ne najde miru in zadoshchenja. Niti domache okolje niti danosti tujine ji ne ponudijo udobja konformistichne pomiritve.

Lirski jaz Marushe Krese je nestalen, iz podtona pesmi zveni bolečina tudi zaradi agresivnih dogodkov iz polpreteklosti. Chutimo, kako boli vojna v Bosni, razkol med prej povezanimi narodi na Balkanu, o chemer je pesnica na nemshkem prostoru razpravljala v shtevilnih chlankih, esejih in tudi v knjigi.

V eni od pesmi sedi in gleda skozi berlinsko okno in misli na druga mesta in njihove ljudi. Pravi, da so se »vsi spomini v rane spremenili, vse besede so patetika postale, norost se je v lepoto zavila...«

Skozi te spomine, ovite v besede iz spoznanj, dognanj in vtisov, sega pesnica v tkivo zhivljenja kot takega, z besedami velikokrat obkrožhi popolnoma vsakdanje dogodke, ki pa jih z asociativno refleksijo prestavi na novo raven in jim tako doda nov, nadchasovni pomen.

Tudi s figurami ponavljanja, v katero vchasih vkljuchi obshirnejshe izpovedne sklope, dosezhe poseben uchinek.

Nekateri od njenih spominskih prebliskov so povezani s spomini na Slovenijo in na morje. V njih je veliko lirichnosti pa tudi nekakshen zamolkel odsev pripovedi o nesrechah zhena, kot jih poznamo iz elegichne otozhnosti ljudskih balad, ki na primer pojejo o usodi lepe Vide.

Med vrsticami je tudi veliko kritike na rachun danashnjih vedenjskih oblik, ko smo, kot zapishe, »slovansko odprtost zamenjali za germansko ... Otroci nismo krstili, ker smo chakali na sonce in novega princa. Iz tuje dezhele, z zlatom v vrechi.«

Zato ne zachudi, da se iz pesniskih izpovedi Marushe Krese tu in tam zasvetlika tudi kak ironichni podton oziroma samoironija na rachun zhivljenja, ki ga, kot kazhe, pesnica na trenutke dozhivlja kot bivanjski absurd.

Pravzaprav je celotna nova pesnisha zbirka Marushe Krese ena sama dolga pesem, iz katere se v ponotranjeni obliki, narejeni iz premislekov in obchutij, vezanih v verze, zrcalijo posamezne postaje avtorichinega razgibanega realnega zhivljenja.

Vprashalnica

Lev Detela

LITERARNA VZAJEMNOST NA DUNAJU

Slovensko-nemshko literarno sodelovanje na Dunaju in njegov odmev v širšem nadregionalnem in mednarodnem prostoru

Ko sem na zacetku shestdesetih let prejsnjega stoletja prisel na Dunaj, tu slovenske knjizhevnosti niso dobro poznali niti na slavistichnem oddelku dunajske univerze. Vendar so se redki nemshko govorechi zainteresiranci lahko zhe takrat seznanili predvsem z nekaterimi deli slovenskih klasikov, ki so v nemshkih prevodih izshli v knjizhni obliki, vendar pa ta vech ali manj v Sloveniji kanonizirana literatura ni naletela na shirshi odziv v avstrijski oziroma nemshki javnosti.

Leta 1978 je izshla v Münchnu in na Dunaju zelo koristna nemshka *Bibliografija literatur Jugoslavije v nemshkem prevodu od 1775 do 1977* (Bibliographie der Literaturen Jugoslawiens in deutscher Übersetzung 1775 – 1977), ki sta jo sestavila zakonca **Peter** in **Gunhild Kersche**. Avtorja v tej znanstveni publikaciji natanchno dokumentirata prevajanje slovenskih literarnih del v nemshchino od zacetkov pred dvema stoletjema do chasa po drugi svetovni vojni. Iz njune raziskave je razvidno, da je v prvih dvajsetih letih po drugi svetovni vojni izshlo okrog shtiriintrideset v nemshchino prevedenih knjig naslednjih slovenskih avtorjev: **Ivan Cankar** (3 knjige), emigrantski pisatelj **Karel Mauser** (1 knjiga), **Ivan Tavchar** (2 knjigi), **Anton Ingolich** (1 knjiga), **Fran Milchinski** (3 knjige), **Franc Saleshki Finzhgar** (2 knjigi), **France Bevk** (7 knjig), **Matija Valjavec** – z epsko pesnitvijo *Pastir* v predelavi **Ceneta Vipotnika** (1 knjiga), **Fran Levstik** (1 knjiga), emigrantski pisatelj pater **Bazilij Valentin** (1 knjiga), mladinska pisateljica **Ela Peroci** (4 knjige), **Beno Zupanchich** (1 knjiga). V tem pregledu so uposhtevane tudi shtevilne knjizhice za otroke in mladino, ne pa ponatisi zhe objavljenih knjig, ki niso redki. **Ivana Cankarja** so ponatisnili enkrat, **Milchinskega** dvakrat, **Finzhgarja** dvakrat, **Mauserjevega** *Kaplana Klemna* dvakrat, **Bevka** enkrat, **Perocijevo** enkrat.

V nasprotju s prozaisti pa so slovenski pesniki nashli tedaj v nemshkih prevodih prostor samo na straneh nekaterih literarnih revij in v posameznih antologijah – in she to zelo redko in velikokrat v sklopu pregledov »jugoslovanske lirike« v družbi z avtorji s hrvashkega in srbskega ter makedonskega kulturnega prostora.

Aprila 1963 je v tedanji vodilni avstrijski literarni reviji *Wort in der Zeit* izshel kratek antologijski pregled jugoslovanskih knjizhevnosti, kjer so uposhtevani tudi slovenski pesniki **Matej Bor**, **Jozhe Udovich**, **Kajetan Kovich** in **Dane Zajc** v prevodih **Ine Jun – Broda**, **Hannesa Schneiderja** in **Mila Dora**, s prozo pa tiste chase zelo uveljavljeni in brani **Beno Zupanchich**. Seveda pa je to vech ali manj obrobno avstrijsko ukvarjanje s knjizhevnostjo »balkanskega prostora«, kot se je rado poudarjalo, temeljilo predvsem v znamenju pravkarshnje Nobelove literarne nagrade **Ivu Andrichu**, pa tudi ob zanimanju za temu vech ali manj enakovrednega hrvashkega kandidata za isto nagrado **Miroslava Krlezho**, chigar dela so v nemshchini izhajala pri nekdanji grashki zalozhbi Stiasny. Ta je prav tako kot pozneje nemshka zalozhba Athenäum prav zaradi **Krlezhe**, ki na nemshkem

prostoru, kot so poudarili, »ni naletel na zanimanje bralcev«, doživela ekonomski fiasko. Literatura jugoslovanskih narodov v glavnem torej ni zhela komercialnih uspehov, vendar pa je zlasti Nobelova nagrada **Andrichu** v določeni meri spodbudila zanimanje za slovensko knjizhevnost.

Okrog leta 1963 sem sklenil, da tudi sam po svojih močeh opozorim avstrijsko in nemshko javnost na nekatere zanimive dosezhke moderne slovenske literature in poskusim s prevajanjem in posredovanjem slovenske knjizhevnosti v nemshchino vzpodbuditi zanjo zanimanje v tujejezicnem prostoru. Sprva sta me zanimala predvsem dva pesnika, ki sta s svojimi nesentimentalnimi, surrealistno stopnjevanimi izrazitostmi opozorila na eksistencialno stisko tedanje slovenske duhovnosti in v slovensko liriko vnesla nove teme in občutja. Od teh dveh je **Dane Zajc** s svojo močno, moshko besedo zelo hitro pritegnil domacho javnost, medtem ko si je v komplicirano prisposodbnost baladno zastrti **Gregor Strnisha** moral dalj chasa utirati pot v literarno osrednost.

Ker mi nemshchina pri oblikovanju nekaterih fines, kot jih zahteva predvsem prevajanje pesnistva, she ni najbolje tekla, sem se povezal z mojim tedanjim shtudijskim kolegom na dunajski slavistiki in tamkajshnjim poznejshim lektorjem za slovenshchino **dr. Pavletom Zdovcem**, koroshkim rojakom, ki je pred tem zhe shtudiral na univerzi v Innsbrucku. Pomagal mi je opiliti prve nemshke prevode poezije **Daneta Zajca** pa tudi **Gregorja Strnishe**, pri chemer sva pri zadnjem ob njegovih svobodno s slovenskim ljudskim pesnistvom povezanih in zelo melodichnih, ritmiziranih in delno celo rimanih verzih imela pri prelivanju v nemshchino dokaj tezhav pri iskanju primernih in slovenskemu izvirniku adekvatnih nemshkih mozhnosti.

S temi prevodi sem se v tisti rosni dobi lastnega literarnega zachetnishtva nadebudno podal na dunajsko urednishtvo she danes izhajajochega katolishkega tednika *Die Furche*, ki se je tedaj nahajalo v Strozzigasse v osmem okraju. Feljton je tam vodil pokojni **Helmuth A. Fiechtner**, po shtudijski usmeritvi muzikolog, v poklicu pa konservativen publicist, tudi pesnik in chlan avstrijskega PEN kluba. Ob prvem zaletu v njegovo urednishtvo me je nekako odpravil. Literarno blago, ki sem mu ga ponujal, se mu je zdelo »nedonossheno« in »slovansko divje«, zato je ob pogledu na **Zajcheve** nekonvencionalne verze nekoliko bliskal s svojimi »modrimi« ochmi. Povedati pa je tudi treba, da je tedanja literarna recepcija v Avstriji pa tudi drugod takrat bolj kot hvala bogu danes diskvalificirajoche delila literature na velike in pomembne (kot so npr. francoska, angleshka, ruska, nemshka) ter na nizhje in manj pomembne, lokalne, regionalne, kmechke, za kar je veljala na primer slovenska. Zato je bil psiholoshki problem pokazati tujemu svetu, da so lahko tako imenovane male literature velike ali pa vsaj inovativno zanimive.

Zachel se je boj za objavo. Nikakor namrech nisem hotel popustiti, ker mi je bilo **Zajchevo** pesnishtvo prevech pri srcu. S sosednjega Ottakringa, kjer sem stanoval, sem se kar pesh spet odpravil na urednishtvo. Ker so bili uredniki ravno tedaj na konferenci, so me pustili chakati kako uro ali dve v predsobi. Potem sem vendarle smel spregovoriti z urednikom kulturne rubrike. Bil je nekoliko rdech v obraz, ko sem odprl nekatere strani kmalu zatem prepovedane ljubljanske revije *Perspektive* in mu pokazal tam vidno natisnjene **Zajcheve** tekste. Konchno je pred mano, tedanjim mladim »zelencem«, popustil. *Die Furche* je tako poleti 1963 v svoji

trideseti shtevilki objavila prevod **Zajcheve** daljshe pesmi *Nevidne oči* skupaj z reprodukcijo modernistične zhelezne plastike **Stojana Baticha**, ki so ga tudi na uchinkovit način predstavili v *Perspektivah*.

S prevodi lirike **Gregorja Strnishe** sem se s trzhashkim prijateljem in tedanjim dunajskim študentom, leto zatem pa skupaj z mano urednikom nove trzhashke revije *Most* **Vladimirjem Vremcem**, poznejšim direktorjem mestnih vrtov in parkov v Trstu, ki je nosil s seboj prevode **Udovichevih** pesmi, osebno odpravil na stanovanje avantgardističnega surrealnega pesnika in literarnega eksperimentatorja **Fabiana Kultererja** v Untere Meidingerasse v dvanajstem okraju. Ta letos umrli nemški Koroshec je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja na Dunaju izdajal še pred pozneje legendarnimi grashkimi *Manuskripte* tedaj edino avstrijsko novatorsko literarno revijo *Eröffnungen*. Čeprav sem se strogo držal nenapisanega pravila, da svobodnega umetnika ne smesh na Dunaju nikoli motiti pred enajsto uro zjutraj, je urednik še spal. Ker sem ga zhal, da bi prišel na svoj rachun, moral zbuditi, ni bil najboljšhe volje, vendar se je vseeno odločil, da mojo ponudbo sprejme. V skupni osmi in deveti shtevilki revije *Eröffnungen* so leta 1963 poleg mojega prevoda **Strnisheve** pesmi *Poletje* iz cikla *Sanje leta* izshli še prevodi pesmi **Jozheta Udovicha** in **Daneta Zajca** ter proze tedaj znanega mariborskega pisatelja **Branka Rudolfa**. Te tekste so prevedli **Vladimir Vremec**, **Hannes Schneider**, **Janko Messner** in urednik **Kulterer**. Slovenski avtorji so se v *Eröffnungen* znashli v danes prominentno zvenechi družhbi s sicer malo znano poezijo amerishkega romanopisca in nobelovca **Ernesta Hemingwaya** in s pesmimi tedaj prve dame irske poezije **Edith Sitwell** ter skupaj z objavami v tistem chasu še vechinoma nepriznanih avstrijskih avantgardistov **H. C. Artmanna**, **Konrada Bayerja** ali tedaj še zelo poetično abstraktnega, toda pozneje družhbenokritičnega **Petra Turrinija**.

Okrog leta 1970 sem zachel poleg slovenskega leposlovnega ustvarjanja s poskusi literarnega pisanja v nemshkem jeziku. S temi nemshkimi, v glavnem ironičnimi eksperimenti v načinu kritičnih razmejitev z različnimi chloveshkimi slabostmi in napakami ter s posledicami negativnih oblastnishkih struktur sem skushal seznanjati urednike literarnih revij in chasopisov v Avstriji, Nemchiji in Shvici. Postopoma sem navezal osebne stike z nekaterimi uredniki in pisatelji, zlasti z moderneje usmerjenimi pripadniki mlajshih generacij.

Od vsega zacetka me je zanimalo tudi tedanje bodrilno literarno in kulturno dogajanje v vrstah mlajshhe generacije koroshkih Slovencev, ki je od leta 1960 nashlo podlago in možnost uresnichevanja v reviji *Mladje* z glavnim urednikom **Florjanom Lipushem**. Na pobudo **Feliksa Bistra**, enega od tedanjih urednikov *Mladja*, sem zachel v reviji sodelovati z raznimi prispevki skupaj z mojo zheno, pesnico **Mileno Merlak**. V 11. shtevilki *Mladja* je leta 1972 izshel moj daljshi sestavek *Slovenska koroshka povojna literatura*, v katerem sem med drugim zapisal, da se je »povojna literatura slovenske manjshine na Koroshkem kvantitativno in kvalitativno razvila shele v zadnjih desetih letih. Literarna revija *Mladje* (...) pomeni bistveno literarno in idejno novost v sodobnem zhivljenju te slovenske manjshine.« S posebnostmi slovenske koroshke literature, ki sem jo v tem sestavku po eni strani uvrstil »na podrochje sodobne vseslovenske literarne strukture«, po drugi strani pa oznachil tudi kot »del avstrijske literarne situacije«, sem zhelel podrobneje seznaniti tedaj še zelo nevedno avstrijsko pa tudi shirsho nemshko

javnost. Moj prijatelj, avstrijski pesnik in urednik tedanje dunajske alternativne revije AHA **Erich A. Richter**, je na mojo pobudo v posebni dvojni sštevilki 3 – 4 svojega literarnega glasila leta 1973 objavil moj članek *Die Kärntner Slowenen und ihre Literatur* (Koroshki Slovenci in njihova literatura) skupaj z nemškimi prevodi nekaterih slovenskih koroshkih avtorjev. Kmalu sem o slovenski koroshki literaturi poročal v dunajskem tedniku *Die Furche*, leta 1975 pa med drugim tudi na literarnih straneh zürishkega chasnika *Die Tat*.

Lipush, ki sva ga z **Richterjem** obiskala na njegovem tedanjem domu v Lepeni pri Zhelezni Kapli, mi je naredil lep kompliment, ko je izjavil, da sem bil prvi, ki je nemshko govorecho javnost opozoril na dogajanja v slovenski koroshki literaturi. Seveda so bili to shele prvi koraki, po mojih skromnih mocheh. Pravi prodor je nastal shele, ko je prevzel iniciativo v mednarodni javnosti priznani **Peter Handke** in s svojimi prevodi uveljavil predvsem **Lipusha** in pesnika **Gustava Janusha** v shiršem mednarodnem kontekstu.

Leta 1973 so me zaradi aktivnih stikov z avstrijskimi nemshko pishochimi literati na Dunaju in v Avstriji povabili v urednishtvo *Mladja* kot urednika za zvezo z nemškimi pisci. V *Mladju* sem zachel s predstavitvami nekaterih mlajshih avtorjev. Prevodom tekstov, ki jih je vchasih pomagala oskrbeti tudi moja pokojna zhenata **Milena Merlak**, sem dodal kratek informativni esejistichni zapis o avtorjih. Na ta nachin je *Mladje* predstavilo pestro panoramo tedaj mladih avtorjev od na Dunaju zhivechih **E. A. Richterja**, **Petra Henischa**, **Petra Roseia** do Celovchana **Petra Kerscheja**, pokojnega izdajatelja literarne revije *Das Pult* v St. Pöltnu **Klause Sandnerja** in drugih. To dejavnost pa sem moral prekiniti, kot porocho **Peter Kersche** leta 1989 v nemshkem *Kronoloshkem pregledu dela in zhivljenja Leva Detela* (Chronologischer Überblick über Leben und Werk von Lev Detela), »ker leta 1975 zleti na grob nachin iz urednishkega odbora *Mladja* na pobudo **Janka Messnerja**«. V tej zvezi **Kersche** citira she negativno pripombo v ljubljanskem *Delu*, da so v celovshko Drushtvo slovenskih pisateljev v Avstriji »sprejeli tudi emigrantski par Detelo«, zhe leto prej pa so, kot **Kersche** dokumentira v isti publikaciji, »pri mariborski zalozhbi Obzorja unichili stavek v ljubljanskem *Delu* in *Knjigi 1974* napovedane Detelove knjige *Izkushnje z nevihtami*« brez izplachila odshkodnine avtorju. Knjiga je lahko izshla le v tujini.

Okrog leta 1980 je v Avstriji izhajalo priblizhno 64 literarnih revij, vendar je bila vechina od teh zelo alternativna in je imela kratko zhivljenjsko dobo. V eni izmed vodilnih knjizhevnih revij *Literatur und Kritik* z urednishtvom na Dunaju je tedanja urednica, pokojna pesnica **Jeannie Ebner**, rada objavljala tudi slovenske avtorje v izbranih prevodih raznih prevajalcev. Zhe v sštevilki 76 – 77 letnika 1973 so tu izshli v pisani drushchini raznih »drugih jugoslovanskih pesnikov« slovenski avtorji **Ivan Minatti**, **Tone Kuntner**, **Kajetan Kovich**, **Svetlana Makarovich**, **Marjan Kramberger**, **Ciril Zlobec**, **Edvard Kocbek**, **France Filipich**, **Srechko Kosovel**, **Irena Zherjal Puchnik**, **Alesh Kermauner** in **Tomazh Shalamun** v prevodih **O. F. Bablerja**, tedaj na Dunaju zhiveche in zdaj zhe pokojne prevajalke **Ine Jun Broda** ter **Petra Kerscheja**. Ista revija je pozneje she vechkrat prisluhnila tekstom slovenskih avtorjev, she posebej **Edvarda Kocbeka**. V *Literatur und Kritik* pa je zhe leta 1973 izshla tudi lirika **Milene Merlak** in moje pesmi v prevodu **Petra Kerscheja**. Nekateri od teh revijalnih prevodov so bili uposhtevani tudi v prvih

nemških antologijah slovenskega pesništva, na primer v knjigi *Neue slowenische Lyrik* (Nova slovenska lirika), ki je izšla leta 1972 pri založbi Otto Müller v Salzburgu. V istem času je pri mariborskih Obzorjih izšla *Nova avstrijska lirika*, v kateri so objavljeni tudi nekateri novejši pesniki, med drugimi **Friederike Mayröcker** in **H. C. Artmann**.

V uredništvo dunajske revije *Wespennest* vstopi v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja tudi urednik revije *AHA* **E. A. Richter**, ki se med prvimi nemško pishochimi avtorji v Avstriji poleg na Dunaju zhivečega **Michaela Guttenbrunnerja** in **Klause Sandnerja** v St. Pöltnu zanima za slovensko knjizhevnost. In res se uredniški odbor *Wespennesta* rad odpira predstavivam predvsem levo usmerjenih avtoric in avtorjev tujih literatur, med drugim tudi slovenske. V tej zvezi naj omenim slovensko shtevilko te revije iz leta demokratizacije Slovenije 1990, ko izide v *Wespennestu* vrsta mlajših slovenskih avtoric in avtorjev od **Maje Vidmar**, **Alesha Debeljaka**, **Igorja Bratozha** do **Janija Virka**, **Milana Klecha**, **Andreja Morovicha**, **Franja Franchicha** ali **Branka Gradishnika**. Med vsemi v tej shtevilki *Wespennesta* zastopanimi literati je edino **Tomazh Shalamun** starejši letnik; **Peter Kersche** je z občutkom za posebnosti izraza prevedel v nemshchino njegovo dolgo pesnitev *Vzgoja*. Ta natis slovenske literature v dunajski reviji je odsev sodelovanja z ljubljansko revijo *Literatura*, kjer so leta 1989 v dveh shtevilkah objavili v slovenskih prevodih izbor iz sodobne avstrijske proze, poezije in esejistike.

Zhe leta 1975 sem v petnajstem zvezku dunajske literarne revije *Podium*, ki jo she danes izdaja istoimenska nizhjeavstrijska literarna skupina na gradu Neulengbach, objavil esej o knjigah avstrijskih avtorjev v Sloveniji, **Feliks Bister** pa sočasno prispevek o koroshki reviji *Mladje*. V isti shtevilki je predstavljena lirika **Daneta Zajca** v nemshkem prevodu **Petra Kerscheja**. Revija *Podium* je vechkrat odstopila svoje strani predstavivam slovenskih avtoric in avtorjev.

Recipročno, kot znamenje literarne solidarnosti in interkulturnega sodelovanja med nemško pisano literaturo in slovensko ustvarjalnostjo, prevede **Milena Merlak** tekste literatov okrog *Podiuma* in leta 1977 objavi pesmi **Jeannie Ebner**, **Alfreda Gessweina**, **Wilhelma Szabe**, **Doris Mühringer**, **Ernsta Davida**, **Aloisa Vogla**, **Ilse Tielsch Felzmann**, **Josefa Mayerja Limberga**, **Kurta Klingerja**, **Alberta Janatschka** ter tedanjega predsednika avstrijskega PEN-a **Ernesta Schönwieseja** v trzhashki reviji *Mladika*, pozneje pa dodatno prevede in prav tako v *Mladiki* objavi she izbor iz shirshega **Schönwiesejevega** pesniskkega opusa. Sam v trzhashki reviji *Most* leta 1979 predstavim v slovenskih prevodih tako imenovano avantgardno oziroma moderno usmerjeno avstrijsko knjizhevnost, in sicer **Boda Hella**, **Vintilo Ivanceanuja**, **Martina Neumanna**, **Jutto** (danes Juliana) **Schutting(a)**, **Josefa Schweikhardta** in **Liesl Ujvary**. Skoraj hkrati prevedem v slovenshchino radijske igre **Klause Sandnerja**, **Helmuta Peschine**, **Liesl Ujvari** in **Boda Hella** ter jih pripravim za radijske oddaje v trzhashkem slovenskem radiu Trst A - RAI. Pozneje z **Mileno Merlak** v razlicnih slovenskih revijah in chasopisih objaviva she vech prevodov avstrijskih avtorjev, med drugim izidejo v reviji *SRP* satiricne pesmi **Ernsta Jandla**.

Komunikativno razvejanost teh recipročnih literarnih zvez in navez potrjujejo in stopnjujejo she drugi prek Dunaja vzpostavljene literarni stiki s kulturnimi tochkami izven Dunaja, kjer so se v zadnjih desetletjih 20. stoletja kontinuirano

trudili za vzajemno sodelovanje v evropskem prostoru. Sem sodi na primer povezovalni kulturni magazin *Pannonia* (v njem izidejo med drugim moji nemški prevodi *Panonskih pesmi Stanka Majcna*), ki ga je z Dunaja urejal leta 1990 umrli pisatelj madzharskega rodu **György Sebestyén**. Ali pa *Lesezirkel* kot posebna občasna kulturna priloga dunajskega dnevnika *Wiener Zeitung*, ki jo je vodil pokojni **Thomas Pluch**. In seveda celovška kulturna revija *Die Brücke* v urednistvu pokojnega **Ernsta Gayerja**. To so organi, v katerih so se vedno znova oglashale slovenske avtorice in avtorji s slovenskimi in internacionalnimi temami in z vzorci zanimivih avtonomnih poetik. S **Petrom Kerschejem** in **Mileno Merlak** prevedem liriko, prozo in esejistiko **Edvarda Kocbeka** in prevode s spremnima esejema in komentarji objavim v dveh knjigah, v dvojezičnem slovensko-nemškem *Kocbekovem berilu / Kocbeks Lesebuch* (Mohorjeva založba, Celovec 1997) in v nemški publikaciji *Literatur und Engagement* (založba Kitab, Celovec 2004).

S pomočjo osebnih stikov in najrazličnejših aktivnosti, tudi branj slovenskih avtorjev v različnih dunajskih literarnih inštitucijah, v Literarnem kvartirju Alte Schmiede, v Avstrijski družbi za literaturo, v Literarni hiši (Literaturhaus), ter v knjigarnah in galerijah se je sodelovanje med slovenskimi in avstrijskimi avtorji na Dunaju do danes bistveno okrepilo in se izrazito razlikuje od stanja v letu 1963. K temu so pripomogli tudi številni literarni nastopi v slovenskem kulturnem centru Korotan in v Slovenskem znanstvenem inštitutu. Na Dunaju zhivechi ameriško-avstrijski pisatelj židovskega rodu **Herbert Kuhner** se je v takem dunajskem okolju prek nemških prevodov tekstov slovenskih avtorjev seznanil s slovensko literaturo in jo zachel širiti v svojih angleških prevodih v revijalnem tisku, antologijah in knjižnih izdajah širom po svetu – od Velike Britanije in Združenih držav Amerike vse do Avstralije ali Indije.

Na dogajanje v slovenski literaturi in kulturi so v zadnjem času na uchinovit način opozorile tudi izdaje novejših slovenskih avtorjev pri različnih avstrijskih založbah, tudi pri dunajskih Atelier, Zsolnay, Folio, Korrespondenzen. Zhe leta 1991, ob vojni za neodvisnost Slovenije, pa so na Dunaju zhivechi pisatelji in umetniki obeh jezikov, nemškega in slovenskega, vechkrat pokazali zheljo po vzajemni afirmaciji »svobodnih narodov v svobodi kulture«. Na solidarnostni prireditvi za Slovenijo v dunajskem gledališču Ensembletheater am Petersplatz so 30. julija 1991 med drugim družno sodelovali avtorji **Peter Paul Wiplinger**, **Wolfgang Mayer König**, **Franz Krahberger**, **Milena Merlak**, **Lev Detela** in drugi.

Posebne pomena za uveljavljanje vzajemnega odnosa med literaturami in literati iz najrazličnejših jezikovnih skupnosti in kulturnih krogov je revija za mednarodno literaturo *LOG*, ki sem jo skupaj z **Wolfgangom Mayer Königom** in **Petrom Kerschejem** ustanovil leta 1978 na Dunaju in v Celovcu. 120 številčk revije *LOG* v tridesetih letih z dodatno ponudbo spremljevalnih tridesetih knjižnih publikacij sodelavcev *LOGa* iz različnih držav nudi pester vpogled v literarne delavnice z avtonomnimi poetikami okrog tisoč avtorjev iz šestdesetih držav oziroma narodnosti in kulturnih območij. Poudarek je na demokratični enakopravni izmenjavi med literaturami, malimi in velikimi, in na objektivni informaciji tudi o pojavih in knjigah, ki ne pridejo na lestvice tako imenovanih uspešnic, a so vsekakor za razvoj kulturnega zživljenja in literature pomembne ali zanimive. Isto velja tudi za iz različnih ozirov neuposhtevane, zamolchane ali celo

preganjane avtorje, predvsem za take, ki niso ignorirani zaradi nedonoshenosti svojega literarnega pisanja, temveč vzrok za netoleranco izvira iz političnih, nacionalistično-shovinističnih ali privatno intrigantskih spletk in zapletov. V reviji *LOG* so se v prevodih vedno znova oglašali tudi slovenski avtorji, med njimi **Edvard Kocbek**, **Boris Pahor**, **Milena Merlak**, **Franci Zagorichnik**, **Tomazh Shalamun**, **Valentin Polanshek**, **Janko Ferk**, **Peter Semolich** in drugi. Dotok novih sodelavcev slovenskega rodu je opazen še tudi po tridesetih letih revijinega izhajanja. V zadnjih letnikih *LOGa* so med drugim objavili svoje tekste različni starejši avtorji **Bogomil Fatur**, **France Forstnerich** ali **Jozhe Shmit** pa tudi mlajši, na primer na Dunaju zhivecha avstrijska drzjavna turistichna vodnica **Moja Gätz** z vech pesmimi z dunajsko tematiko. Posebna knjizhna publikacija revije *LOG Wege der Selbstbehauptung* (Poti samoodlochanja) s prispevki raznih slovenskih avtorjev, med drugim **Rudija Sheliga**, **Draga Jancharja**, **Maje Haderlap**, **Vladimirja Vremca**, pa je bila posveчена – na podlagi istoimenskega nastopa slovenskih avtorjev leta 1989 na dunajski prireditvi *Literatura v marcu* – slovenski samostojnosti. V samostojnih knjigah edicije *LOG – BUCH* so izshla literarna dela **Milene Merlak**, **Ivana Cimermana** in **Leva Detele**.

Za konec še kratek pogled na dogajanje v drugi polovici prejšnjega stoletja. Leta 1964 v Ljubljani iz političnih razlogov administrativno ukinejo revijo *Perspektive*, kar je povod za moj na Dunaju napisani nemshki chlanek *Protestni molk slovenskih pisateljev*, ki izide 10. julija 1964 v znanem zürishkem tedniku *Die Weltwoche*. V istem chasopisu se z Dunaja še vechkrat oglasim, med drugim leta 1965 s porochilom o 33. kongresu PEN kluba na Bledu, katerega se ni smel udeležiti vodilni slovenski pesnik **Edvard Kocbek**.

Deset let pozneje, leta 1975, ob aferi zaradi **Kocbekovega** intervjuja z omembo poboja domobrancev v trzhashki reviji *Zaliv*, se zadeva tudi na Dunaju neprijetno zaostri na 40. mednarodnem kongresu PEN kluba. Kot chlan te priznane mednarodne organizacije spregovorim 21. novembra 1975 v dunajskem hotelu Hilton v navzochnosti mednarodno uveljavljenih avtorjev **Friedricha Dürrenmatta**, **Manésa Sperberja** in **Friedricha Heera** o političnih shikanah jugoslovanskih oblasti proti **Kocbeku** in pristavim: »Toda kaj je Edvard Kocbek sploh zakrivil? Ali je priznanje drugachnosti in klic po svobodi zhe sakrileg? Literaturi in chloveshtvu se slabo pishe, che bomo uzakonili neresnico in krivico in vse nevshechnosti skrili pod na videz chisto preprogo, chesh nobenih tezhav ni. Vse je v najboljšem redu.« V kontekstu tega boja za »resnico in svobodo lepe besede« objavim tedaj v družhbi z mednarodnimi publicisti vrsto chlankov v različnih revijah in chasopisih, med drugim v *Die Presse*, *Arbeiter Zeitung*, *Die Furche* na Dunaju ter v chasnikih *Der Bund*, *Die Tat*, *Basler Zeitung* v Shvici in *Stuttgarter Zeitung* ali *Rhein – Neckar Zeitung* v Zvezni republici Nemchiji. S temi sestavki si ne pridobim prijateljev pri politikih tedanje komunistichne Jugoslavije, vendar pa naletim na razumevanje v shtevilnih literarnih in publicistichnih krogih po svetu.

Prichujochi tekst je avtor prebral 23. junija 2009 na simpoziju SLOVENSKI ODNOSI Z DUNAJEM SKOZI CHAS v Slovenskem znanstvenem inshtitutu na Dunaju. Simpozij s priznanimi strokovnjaki je dunajski inshtitut pripravil ob visokem zbiljenskem jubileju – devetdesetletnici – patra Ivana Tomazhicha, ustanovitelja dunajskega slovenskega shtudentskega in kulturnega doma Korotan.

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI (XIII)

Kratek pochitnishki preludij, ki se bo bolj kot s poezijo ukvarjal s prozo, da me ne boste obdolzili obsedenosti z liriko in me razglasili za njenega fanatika.

Sodim med tiste bralke *Dela*, ki si iz sobotnih shtevilk, brzih ko začnejo izhajati, pobožno izrezujem poletne zgodbe, imenovane *Poletje v zgodbi*, sveto preprichana, da jih bom potem tudi prebrala. Vsako zase zlozhim v lichno broshurico, si radovedno ogledam fotografijo avtorja in s she vechjim zanimanjem preberem notico o njem, shele nato jo dam na vidno mesto, kamor iz tedna v teden odlagam tudi druge snopiche, po istem ali podobnem ritualu, in kjer obichajno tudi obtichijo, ne da bi dochakali famozni bralni dan. Pa naj se she tako zaklinjam, da bo napochil, mi obichajno prav ne rata. Mora nastopiti kakshen mus ali poseben pripetljaj, ki je she silnejshi od morati malodane obvezno ... Navadno mi ga skoraj zapovejo pisatelji ali -ice z dolgim stazhem prijateljavanja z mano, ker bi srchno radi vedeli, kakshna se mi zdi zgodba. Je po mojem okusu? Nekaj super? Najlepshe, kar sem doslej poletnega in zimskega prebrala? Ali je stvarca morda razocharala moja tiha prichakovanja? Kar na dan z besedo! Tedaj seveda gre za diktat, kateremu se prav ne morem izogniti. Cheprav bi se mu she najraje, ker proshnjiki navadno prichakujejo le pohvalo, najrajshi podkrepljeno s samimi superlativi. Gorje, che najdesh kakshno letnico narobe in prijazno opozorish avtorico, naj popravi, saj bo kdaj kasneje she kje drugje, verjetno knjizhno, dala besedilo v tisk. Dobronamernost gor, dobronamernost dol, vsako sklicevanje nanjo je zaman, saj je sploshno znano, Jolka, da imash hudobno oko. Pa she pikolovka si zraven, zgubljax se z malenkostmi. Doslej sem mislila, da gre za chisto navadno kleveto, zdaj pa na svoji kozhi obchutevam vso bridko resnico. In kaj naj reche v svojo bran pikolovska dobronamernica na to kruto konstatacijo? Nich. Le pikolovski nasvet: Vseeno popravi, Breda, preden dash ponovno v tisk. Zlonamernemu ochesu navkljub in drobnjakarstvu na ljubo.

Letoshnje *Delove* zgodbe so obdane z zelo privlachim okvirnim ornamentom iz pretezhno toplih, bolj ali manj intenzivnih barv, ki po kariranem vzorcu spominjajo na nekdanje in tudi sedanje – so vechno v modi – vesele kuhinjske brisache in prte, in so potemtakem nabito polne dobro znanega, da ne rechem domachnostnega potenciala, ki na bralce deluje – psiholoshko vzeto – nadvse vablljivo ali vsaj obetavno, skoraj tako pomirjevalno, kot nekdanje vashko petje na vécher ali zvonjenje po starem, ne ono mehanichno in obupno kovinskega zvena, ki ga je na zhalost medtem zamenjalo strojno zvonjenje ne zaradi pomanjkanja zvonarjev, saj zvonarje bi se nashlo, a nobena fara, z izjemo najbogatejshih, si ne bi mogla privoshchiti tako visokih stroshkov za njihovo vzdrzhevanje le zato, da bi odpravila rezko metalnost in brezdushno enolichnost zvokov v prid blagozvochnega donenja kot v preteklosti. Prigovarjajo mi (poletne zgodbe): vzemi si urico pochitka, udobno se kje namesti (to je sicer pri meni najvechji in vchasih celo nepremostljiv

problem), izberi si katerokoli po kakshni skrivni afiniteti in se srečno preglodaj skozi do konca. Ne ustavi se pri drugem stavku in si ne poishchi izgovorov.

Res sem si jih ogledala bolj od blizu in prebrala celo nekaj naslovov: *Otok na jezeru*, *Gospod za eno noč*, *Song to Mr. G*, *Patologija neke ljubezni*, *Darovalec*, *Zblahta za zbaro* pa *Androidel*. Ilustrator Urh Sobochan mora biti mahnen le na morske počitnice, ker je opremil vse doslejshnje snopiche z ribicami, bodisi samimi samcatimi ali v razgibanem tropu. O kakshni gori, tamarju, soteski, rododendronu, encijanu in planinskih uzhitkih niti znaka. Vesni Lemaich, zali in rosno mladi avtorici *Androidela*, jih je nadrobil – ribic, da smo si na jasnem – she najvech, za nekaj nabito polnih kroznikov v kakshni ribji restavraciji na obali, recheno kulinarichno. Sodech po naslovu, sem pri njej takoj zasumila, da gre za znanstvenofantastichno zgodbo, in iz kratke notice zvedela celo, da ji je ta zvrst napisana na kozho, in zhe sem jo nameravala odlozhiti, ker je ZF za mojo kozho redkokdaj kompatibilna, ko mi je pogled padel na uvodne takte zgodbe: »S storitvenim obrazom je pospremil zadnjo stranko.«

Ta tako nenavadni obraz je na vsem lepem pritegnil moje zanimanje, saj si storitvenega obraza ne znam niti predstavljati, in menim celo, da si je prvich utrl pot v literaturo, vdrl ali zashel je vanjo pomotoma in ponevedoma, upajmo, da ne bo nashel prevech sorodnih dush, ki si ga bodo prisvojile in ga potem razpechavale levo in desno po ducatih. Najbrzh gre za kalk iz kakshnega tujega jezika, se zachnem radovedno sprashevati, ali za kdove kaj. Romanski jeziki mu ne botrujejo. Morda angleshchina in njeni derivati? Ali pa mlade generacije govorijo zhe tak izumetnicheno birokratski jezik, ki zveni starejsim rodovom zhe hudo bizarno? Ker sta mi predlanskim ali morda she prej, to je zhe pred leti, Alenka J. in Gashper M., dva razmeroma mlada ali vsaj mlajsha slovenska prevajalca in literata, zdi se, da nesebichno, predlagala kot njuni soprevajalki, prek zalozhnika Primozha Ch., da bi mi ... pomagala posodobiti moj jezik, ki je bil po njunem cen(j)enem mnenju zhe malce *passé* oz. delno prekrit s patino chasa, pa jima nisem dovolila nobenih ... osvezhitvenih posegov, menech, da je dovolj zhiv in mlad in da zlahka parira njuni (vechkrat ne dovolj strogo sortirani in kontrolirani) govorici, no, zdaj ob tem storitvenem obrazu sem se na vsem lepem zbala, da ... sta Gashper in Alenka morda imela vsaj deloma prav, ker nekaj zares ni z mano v redu ... oziroma moj jezik sploh ni uravnan s tekochimi jezikovnimi trendi v sploshni, pardon, v storitveni rabi. Kolikor ga mlada poletna zgodbarka seveda ne lomi na svojo roko, lektor pa ni posegel vmes, chesh naj ga lomi, saj poletni bralci niso kdove kako natanchni, she opazili ne bodo, jaz pa bom hitreje opravil svoj posel in kasiral od vedno bolj shkrtih zalozhb tisto peshchico drobizha ali miloshchino, ki ji je uradno she vedno ime honorar.

No, jaz, ne bodi lena, sem stopila h knjizhni polici in potegnila z nje Cesara Paveseja in ponovno prebrala vse, kar sta prevedla in napisala glavna prevajalca zbirke pesmi *Delati utruja*, pa she svoje zraven, in she marsikaj nashega po slovenskih revijah, zlasti v lanski *Literaturi*, od shtevilke 203 do 210, a ne samo v njih, da bi videla, ali iz konteksta shtrli nasha pisarija kot kakshen minaret ali vashki zvonik in s svojo neskladnostjo kazi panoramo. Kar odleglo mi je, nich storitvenega na nepravem mestu niti pri njiju in tudi pri meni nich posebno

hreshchehega in shrlechehega, vse je dokaj obichajno slovensko in si upam celo trditi, da je she dalech od *passé* ali od sorodstva z dinozavri, cheprav ni nich pretresljivo enkratnega pri nobenem. Vsi trije dosehamo lepo povprechje, dalo bi se kajpak marsikaj she izboljšhati, a da bi to dosegli, se bomo morali vsak zase vzeti v roke, che si bomo pach vzeli chas, da izstisnemo iz sebe kar najveh možnega. Jaz osebno, ko bom she k(d)aj komunicirala s precej snobovskim Gashperjem (glej *Literaturo* shtev. 210), se bom preventivno oborozhila, da ga sladko impresioniram s svojo uchenostjo in podkovanostjo v prevajalski teoriji in ga spravim tako rekoch z nekaj zvijachnimi zamahi »nok avt«, bolj z visoko donechimi navedki iz teorij(e) kot s svitlimi primeri iz prakse, tudi z duhovitostjo ne bom preveh razsipala, ker ni zazhelen zhanr za k chemernosti nagnjene domishljavce, ki se jemljejo kot katekizem smrtno resno, opletala bom rajshi s tujkami, ki jim mi na nashem koncu pravimo evropeizmi in so v Sloveniji jako jako cenjene/i in zalezhejo trikrat veh kot domachi izrazi. Reci komu pri nas, da je, recimo, bedak, in nisi rekel skoraj nich; jezikovno frustrirani ali brez pravega posluha za izrazno moch materinshchine, bodo to razumeli skoraj kot ljubkovalnico; reci mu, da je imbecil, in ti bo – osebno na smrt prizadet – za vse vehne chase zameril. Je pa v bistvu isto. Niti za mrvico veh ali za drobtinico manj.

A povrnimo se k neprikladnemu pridevniku obraza. Najbrzh je z oznako storitven mlada pisateljica mislila nekaj veh kot samo ... s poslovnim obrazom ali uslužnim ali kaj podobnega, ki sodijo zhe med banalne obrazne opise. Bi morala rechi vsaj *z uslužnostnim*, da bi se dalo razbrati to nekaj veh? Rekla sem morda. Jaz pach ugibam. Kaj je mislila, pa nam lahko le ona pove. Bi sploh priznala, da je ustrelila kozla, che bi jo vprashali za pomen? Dvomim. Na Slovenskem ima redkokdo toliko shportnega duha, da bi javno priznal, da ga je kdaj pokronal. Pretezhno iz pomanjkanja samozavesti. Najbrzh bi vseznalo razlagala to in ono in mi solila pamet, pa jo she popoprala za navrh in jo zalila z aromatičnim kisom iz uvoza, da bo bolj preprichljiva. Ko bi se shla njeno prevajalko, bi zhe chisto na zacetku naletela na ... tezhavo. Najbrzh je uporabila staro finto: zakaj preprosto, che lahko komplicirano? Zakaj razumljivo, che lahko ovito v gost oblak megle ali dima? Zakaj pravilno, che lahko narobe?

Pa tudi jaz, kaj neki fantaziram, kaj bi, che bi, che bom in ne bom ... Saj prevajanje ni eksaktna veda. Ni je bolj svobodne umetnosti ali obrti, kot je ta. Praktichno, che si dovolj odprte glave, dovolj razgledan, dovolj nachitan in dovolj prebrisan, *tutto fa brodo*. Vsak chas se lahko sklicujesh na katero koli metodo, saj jih imamo toliko, da z njimi lahko zhongliramo. In prisegash na tisto, ki ti trenutno najbolj ustreza, ne povesh na glas, da si se zatekel, denimo, h kreativnemu prevajanju le, da prishtedish pri chasu in da se vsaj priblizhno drzhish teksta; kjer pa se pokazhe kaj tezhje prevedljivega brez velikega predznanja ali prezamudnega iskanja, to kar po svoje prevedesh in kakshen strokovni izraz v besedilu umetelno zamenjash s kakshnim, ki si ga *all'occorrenza* izmislish, *et voilà, c'est fait*, ne da bi krvavi pot potil ali prepotil sedem srajc. V splošno veselje. Drugi so she bolj zadovoljni kot ti, ki pach she najbolje vesh, kako se v sili in potrebi svinjo smodi. Pregovorno seveda, ker resnichno bolj malo vesh o smojenju na splošno in o smojenju svinj posebej. Pa naj she tako sprashujesh naokoli, zlepa ne najdesh

strokovnjaka, ki bi ti znal kaj povedati, da o kakšnem prepotrebem prirochniku niti ne govorimo. Usojena nam je nevednost zaradi premajhne zavzetosti strokovnih kadrov. A tudi z nevednostjo lahko pridesh dalech, glavno je, da jo znash preprichljivo prezentirati kot – vednost ali vsaj umetnost. V tem je ves kunsht. Pa saj ti v bistvu nich ne morejo. In to je to.

No, zaradi tistega spotakljivega zacetnega pridevnika sem potem – najbrzh ishchoch she kaj storitvenega – prebrala do konca precej romantichno in tematsko zhe rahlo oguljeno zgodbo, sicer tu pa tam diagonalno, a do konca. Zhe spet – kot zhe tolikokrat – chustvena navezanost robotke do tvorca-lastnika robotske farme ali pornohotela ali seksimotela ali navadne krajevne beznice za spolne usluge vsega sitim – tudi razvrata – lokalnim petichnezhem. Ko ponevedoma ali programirano she kar bistra Bambi odkrije, da jo njen ljubi lastnik, nesposoben chustvovanja, le zlorablja, se mu pach upre in ga – verjetno s pomocjo vseh drugih zhe napol iztroshenih in neuporabnih (za na odpad?) robotskih sotrpink – spravi popolnoma na kant. Ta scenarij – umno prikrojen za domache potrebe – bi avtorica lahko prodala, priporochila ali podtaknila Murinim delavkam in she kakshnemu drugemu podobnemu podjetju. Tudi tam so razmerja med izkorishchanimi in izkorishchevalci na podobno nizki in brezizhodni ravni. Tudi tam bi se nashlo kakshno mlado shiviljo Bambi, rajshi Barbko ali Betko, ki hrepeni po ljubezni vsaj vodje oddelka, che je direktorjeva nedosezhna. In zanj stori vse, dokler se ji dokonchno – ob vrnitvi delavske knjizhice pa zbogom in zdrava ostani brez vsega – ne posveti, da je trud zaman! In ga vsa razjarjena, v raptusu uzhaljenosti in brezupja, treshchi s kosom shivalnega stroja po modno obriti butici, da njegova kri shpricne dalech naokrog in zapacka zhe skrojene obleke in shivalne naprave pa vse zidove nepregledno velike tovarnishke hale. Sindikalist Semolich ali njegov predstavnik in namestnik pa nemochno vzdihne in nato bolj zarjuje kot vzklikne, da ga vsi chujejo, zlasti teverepoterji in chasnikarji: O sveta Kungota, zaradi tega bo izklicna cena tovarne she nizhja, she tezhje vas bodo potem izplachali, vsaj delno in minimalno. Presneta ljubezen, tam gnezdish in kotish mlade, kjer te je she najmanj treba. Betka, Betka, kaj zganjash hudicha in kraval, kjer se ne shika? Domov pojdi na trajni dopust. Saj si z refleksi zhe chisto na psu, skrajno potrebna pochitka. Na, she moj nesebichni sindikalni blagoslov, da ti bo malce lazhje krizhem rok doma, in si na kakshni stari zofi poshteno oddahni. Ne jej prevech, da se v brezdeltu pretirano ne zredish in slednjich ne postanesh prava bajsa brez vsakega sharma. In tako dalje ... A kaj, ko socialna tematika v literaturi enaindvajsetega stoletja ni dosti cenjena, kaj shele zazhelena, po njej menda na nashem koncu – ne mislim s tem le na slovenski konec in knjizhevnost, moj pogled je vpichen tudi v tako imenovano evropsko ustvarjalnost, v najzhlahtnejshem, recimo kar vidmarjanskem pomenu te besede, ko je iz Evrope (mishljena je izkljuchno zahodna, saj vzhodna si imena Evropa niti ne zasluhzi, Vzhodnjaki bomo v Evropo samo hodili kot v Kelmorajn, samo hrepeneli po njej kot po Indiji Koromandji, a je nikoli ne bomo dosegli, kvehjemu v sanjah, in she takrat kratkotrajno, do prebujenja pach v bridki neevropski stvarnosti!) v nashi podezhelski neizkusheni domishljiji prihajalo samo najboljshie in non plusultra – ni she kakega posebnega povprashevanja. Prej zavrachanje. Zdaj nekako palijo in

vzhigajo – a doklej? – le chefurske in romske teme, ki so hochesh nochesh vedno socialno obarvane z akrilnimi, precej krichechimi smolami in zasoljene s pikanterijami in eksotiko, ki jih je prijetno gledati, saj imajo magično moč, da tragichnost zdramatizirajo in jo naredijo, delikatno zacinjeno z ironijo, tako rekoch lahko prebavno in na moč uzhitno. Saj poznate staro vizho: Romom et co. je treba vsestransko pomagati in jim chimprej najti dostojen dom, a ne v Zaplani niti v Murglah pred mojo vilo, ampak na kakshnem drugem, bolj proletarskem borjachu, to ja, da se svoji s svojci in podobnimi medsebojno ubadajo in spentljajo. Ugajajo tudi tiste vizhe, usklajene s sladostrastnimi zvoki violine, she slovita Svetlana Makarovich, umetnishko do razvjenosti zahtevna, je tej pretresljivi cvilbi vrtoglavo vibrirajochih strun podlegla na celi chrti in se pustila omrezhiti od »neodoljivega« sharma ne sicer vsakrshnih juzhnjakov, marvech le onih izjemnih z dodatnimi vrednostmi, ki so se povzpeli iz zanikrne anonimnosti in zlezli na sam vrh artistichne prepoznavnosti. Socialo she nekako prenesemo tudi v znanstvenofantastichni produkciji, da damo prilozhnost bodisi marsovcem, lunatikom, saturnichanom itd. in kakopak robotom, da nadmudrijo njihove ustvarjalce in pochenjajo same nepozabne fore, ko se na primer kakshen vrazhji klon izkazhe bolje od nespametnega klonatorja po iznajdljivosti in podjetnosti, skratka po storilnosti oz. storitvenosti. In smo spet tam, na zacetku. She najboljše je, da menjamo ploshecho in preskochimo – spet pochitnishko razpolozheni in avgustovsko razgreti na ...

... na Slavoja Zhizhka, ki je ime Slovenije z veliko zacetnico in magari iz samih kubitalnih majuskul ponesel v shirni svet, z nami vred v istem izvoznem paketu. In s tem je vse recheno. Dodajmo she anekdoto. Konec julija je bila v tedenski prilogi *Magazine* milanskega *Corriere della Sera* Zhizhkova knjiga *Leggere Lacan* (Brati Lacana), ki je izshla pri zalozhbi Bollati Boringhieri, na kratko predstavljena kot dobitnica tedenske nagrade. Pod naslovom pa lahko beremo naslednje sicer skopo, a dovolj zgovorno besedilo (v mojem instant prevodu):

Angleški spot. Dekle naleti na zhabca in ga poljubi. Zhabec postane lep mladenich. Lepi mladenich poljubi dekle, ki se spremeni v steklenico piva. On je presrechen. Zakaj? Zato, ker je za moshkega bistveno, da »zreducira zhensko v delni predmet uzhitka«.

Kaj pravite? Ni napachna, nasprotno, prav duhovita anekdota. Mene je vsaj nasmejala. Ne povejte je pa Gashperju Maleju, obetajochemu pesnishkemu debitantu; on bi samo zvishka zagodrnjal, zanichljivo zavihal nos in povesili bi se mu kotichki ustnic v Pierrotov neutolazhljivo zhalostni pogled na svet. Dejal bi omalovazhujoche: Kaj je v anekdoti sploh tako smeshnega, da bi se veljalo nashobiti v nasmeh? In nato, da bi se distanciral od plehke duhovitosti, bi rajshi izstrelil nekaj citatov, da se ohrani v formi in se ne prikrajsha za to zgledno lepo razvado, ki so se je zadnje chase oprijeli skoraj vsi mlajshi pesniki po vsem svetu, ne samo pri nas, svoje hvalezhno bralstvo pa gratificira z dognanostjo miselnih dosezhkov omikanega chloveshtva. V tej visoko in shiroko razvejani citatomaniji se bom tokrat poskusila she jaz, da se mu prikupim in mu obenem nekako dokazhem, da navajanje ni noben tak kunsht, da bi zadelj njega chloveku poshla sapa:

Bonus animus nunquam erranti obsequium accommodat.

Seneka

Non c'è uomo che non erri, né cavallo che non sferri.

Italijanski pregovor

Ya nada tengo, nada quiero.

Ya nada busco, nada espero.

Nada.

Nicolás Guillén

They are always with us, the thin people

Meagre of dimension as the grey people

On a movie-screen.

Sylvia Plath

Assez vu. La vision s'est... itd

Assez eu. Rumeurs des... itd

Assez connu. Les arrêts... itd

Départ dans... itd

Prevech znan francoski pesnik, da bi ga sploh imenovali. A rajshi neham, da mojega istrskega znanca ne spravim v she hujsho zadrego. Zhe tako je chisto paf ob goli konstataciji, koliko truda si brez obzhalovanja drznem vložiti v to, da napisem navedke v tujem jeziku brez pravopisnih napak, kar je na Slovenskem – v pesniskih zbirkah vsaj in spremnih besedah – prava redkost. Saj jih celo svetovljan svetovljanov, akademik in pesniski lavreat Tomazh Shalamun she vedno pridno kuje in shtanca. Nash literarni razsodniski vrh pa nagrajuje. Pa kaj nismo rekli, da bomo menjali ploshcho? Rekli.

Renzo Cigoj, italijanski pesnik in pisatelj iz Trsta, s katerim zhe dolgo prijateljujem, me obishche skoraj vsako drugo ali tretjo nedeljo. Okrog desetih zjutraj se oglasi ... na kofe in na eno- ali dveurni, pretezhno literarni klepet. Odvisno od najinih komentarjev, ki so vchasih kratki in jedrnati, drugih pa se razvlechejo kot slabo leto, ker morash zacetih pri Adamu in Evi, che hochesh, da ... z nasho kulturo slabshe ali nich podkovani sosedi sploh kaj razumejo. Prinasha mi redno tudi italijanske knjizhevne liste in tednike – tudi Slavoja sem brala v neki njegovih prilogi. Iz *Piccola* pa mi izrezhe vse chlanke, kjer teche beseda o slovenskih pesnikih in pisateljih. V zacetku junija mi je pod nos pomolel tudi tistega iz chrne kronike, ki se je na kratko ukvarjal z Marijanom Zlobcem in Makarovichevo, oziroma z njunimi zhalitvami in pretepom na ljubljanski cesti pred sodnijo. Vsega skupaj niti dvajset vrstic, a v teh vrsticah vsaj deset grobih netochnosti. She srecha, da ne zhivimo na severnem techaju, marvech le dobro uro vozhnje od Trsta, kjer je sedezh *Piccola*, da lokalpatriotichno zamolchim pomozhno redakcijo v Kopru, kjer bi morala biti informiranost o nashih zadevshchinah obvezna. Vsaj slovenski novinarji, ki delajo tam, che ne vejo, bi se lahko pozanimali, kaj se je zares zgodilo in kdo je kdo. Ne moresh ene same samcate klofute, ki je povsem neprichakovano prifrlela na Marijanovo lice, spremeniti v prerokanje in pretep niti oklofutanege

chasnikarja in eksperta za glasbo brez potrebe prekvalificirati v kulturnega urednika. Na koncu mi je le uspelo sprashevalcu dopovedati, kaj se je zgodilo, sklicujoč se po analogiji na Daudetovo zgodbo iz *Lettres de mon moulin* o papezhevi muli, ki je menda enako dolgo hranila brco in zamero kot nasha vrla Svetlana klofuto. Ker pa je v porochilcu pisalo o Makarovichevi kot o nashi najbolj sloviti in odlični, cheprav ekscentrichni pesnici, je z velikim zanimanjem sprasheval po njej nasploh in njenih delih; bil je namrech preprichan, da je vsaj kakshna njena pesnishka zbirka prevedena tudi v Italiji in me je prosil za naslov, ker bi knjigo rad kupil in bral. Zhe zaradi temperamentnosti mu je bila strashno vshech. Malce obotavljivo (beri: ne dovolj na tekochem) sem mu odvrnila, da kolikor je meni znano, nima v Italiji nobene zbirke in niti kje drugje na Zahodu ne (svetovala sem mu, naj pogleda v google in preveri verodostojnost mojih bolj ugibanj kot trditev). Ko sem dodala, brskajoch po spominu, da je v Italiji in morebiti she kje le nekaj ilustriranih knjizhic njenih pravljic, ker je tudi in zlasti mladinska pisateljica, je kar ostrmel: Ljudje bozhji, kaj pa delate, da je ne predstavite svetu, che je tako dobra? Da ga malo potolazhim, sem mu povedala, da so ji lani tako Pen klub kot Drushtvo slovenskih pisateljev in Drushtvo slovenskih knjizhnih prevajalcev ob njeni 70-letnici posvetili celo revijo *Littera slovenica* in na skoraj 200 straneh, pod naslovom *Samost* (Aloneness – Alleinsein), objavili 45 njenih izbranih pesmi, baladno naglashednih, vechinoma prevedenih tudi v nemshchino in angleshchino, a ne vedno, verjetno je peterica navedenih prevajalcev katero kar izpustila zaradi prevajalskih tezhav. Nikjer ni niti z besedico omenjeno ali kako drugache utemeljeno to nekoliko nenavadno preskakovanje. Zvezek so opremili z daljsjo, zelo izchrpno trijezichno shtudijo Borisa A. Novaka o pesnici in njeni pesnishki produkciji, da bi tujci njeno umetnishko kompleksnost lazhe razumeli in da bi si z pomocjo tega izbora lazhe utrla pot v svet. Namenjen pa je ta izbor – hudo omejevalno – predvsem tujim literatom, ki se zhlajtajo z nami in nas, ko jih povabimo, obiskujejo, saj ga ni mogoche kupiti niti v nashih knjigarnah, kaj shele v nemshkih in angleshkih. Izshel je v borih 700 izvodih, kar je za tako ekscellentno ime prava mizerija. Le priznaj. Saj so she tebi, ki sploh ne sodish med pesnishke primadone, le med navadne pesnike, kot rad poudarjash, natisnili dve zbirki v nekoliko vishji nakladi. Torej? Bolj malo mozhnosti, da bi jo spoznal shirni svet, se pa lahko zgodi, da knjiga pride po ne vem kakshnem chudezhnem nakljuchju v prave roke (mishljene so zalozhnishke, ki razpolagajo z distribucijo po vsej drzhavi, ne le v ozhji regiji, in imajo tudi prost dostop na TV), in vse te konjunkcije lahko pricharajo tudi bestsellerske mirakle. Nisem mu nashtevala vse tako eksaktno, z vsemi podatki, le priblizhno, vendar sukses je bil enak. Nakar me je vprashal: Zakaj je v italijanshchino ne prevedesh ti, ki she kar na debelo prevajash slovenske pesnike? Jaz pa sem mu odgovorila: Zaradi preshtevilnih razlogov, ki ti jih ne nameravam nashtevati prav zato, ker so preshtevilni, saj bi nastalo predolgo in prezamudno razlaganje. Podobno vprashanje mi je zhe davno postavil javno, v reviji *Srp*, prijatelj in recenzent Ivo Antich, in mu she danes dolgujem odgovor. On me je vprashal tudi – navajam po spominu – zakaj ne prevedem tudi kakshne italijanske rimane pesmi oziroma nekaj italijanskih sonetov, ker tako rada in kar nonstop prevajam italijansko poezijo, ko

pa so pri nas soneti tako priljubljeni, in mar Italijani niso tako kot mi naravnost zaljubljeni vanje. Vprashal me je tudi, ne vem, ali navadno, ker ne ve in bi pач rad vedel, ali provokativno, zakaj je, recimo, dvojezichno antologijsko zbirko Edvarda Kocbeka tiskala v Trstu slovenska založba, ne pa kakšna italijanska. O mojih prevodih v italijanshchino pa je dejal – ponovim, navajam prosto, po smislu, che ni bil ta smisel, naj me, prosim, popravi – da ne more presoditi, ali so dobri ali slabi, ni toliko veshch italijanshchine, lahko pa reche oziroma konstatira, da so natanchni.

No, zachnimo s poezijo vobche. A she prej, ker sem zgoraj ravno omenila google, in od te internetske ustanove nekako prichakovala zanesljive informacije, she ta kurioziteteta. Vchera mi je prav Renzo sporočil, da na *Google Web Alert* per (za): jolka milic – v sosednji sobi (la stanza accanto) vedrijo ti moji verzi, ki jih bom nadomestila z izvirnimi slovenskimi: Kadar pridesh k meni. Kadar pridesh k meni, se chas ustavi. Roke in noge se prepletajo in usta pomagajo premostiti ... Renzo me nato sprashuje, ali so res moji. Odgovor njemu in vsem: Niso moji. Sodijo med verze, ki sem jih prevedla za slovensko pesnico Vanjo Strle in so letos izshli v Italiji med drugimi pesmimi v dvojezichni pesnishki zbirki na 160 straneh, ki sem jo jaz uredila in vse pesmi tudi prevedla, tiskala pa jo je italijanska založba Mobydick v Faenzi. Che so vsi podatki pri googlu tako priblizhni oziroma iz trte izviti in povrshni, kot je ta, potem je she najboljshche, da z njim ne izgubljamо chasa, marvech raje po starem konzultiramo leksikone, ki tudi niso nezmotljivi, a takih cenениh bedastoch vseeno ne klatijo naokrog. Bom nashuntala pesnico Vanjo, naj jih tozhi, ker so jo prikrajshali za shtiri verze in ji povzrochili neznanske dushevne muke (imenovati jih bolechine je odlochno prevech mil izraz). Kdove, chasi pri nas so tako ugodni za odshkodninske tozhbe – glej Evgena Bavcharja! Slep gor, slep dol, soglasen ali proti, brez vsake podpisane pogodbe, ampak dal je baje besedo (komu? in kdaj?), plachaj in nemash, da mrdash! Smo ali nismo pravna drzhava? Saj ni izkljucheno, da ne bi kaj iztrzhila. Kaj pravite, slovenski sodno podkovani mojstri in veliki prav(d)nishki majstri: gospa Brezigarjeva, gospa Cerarjeva, gospod Zalar, gospod Kozinc, gospodje Cheferin et co.? Ima tudi liricharka shanse, da kaj pokasira? Ali pa imajo to mozhnost imajo samo tisti, ki ... ovce strizhejo in bi radi z njihovo volno veliko zasluzhili, plachali pa nich ali bolj malo? Saj ovce nichesar ne potrebujejo. Malo trave in pastirja, da jih strizhe in oskubi. A vrnimo se k poeziji. Aj, nekdo trka na vrata. Obisk. Vzela si bom pач pol ure odmora, saj me je vrochina – termometer kazhe 32 stopinj – zhe poshteno zdelala. Bolj kot tipkanje na rachunalnik in bolj kot obisk bi se mi prilegel kavch v hcherini sobi, ki je poleti najbolj hladna, da si zleknjena poravnam razbolene koshchice in si malce oddahnem, s kakshno (zaprtο?) knjigo ali revijo na trebuhu, da ne bom videti prevech lenobno.

Ni bil obisk, le soseda z majhno proshnjo. V treh minutah je bila uslishana. Potem sem se resnichno zatekla na kavch, vendar sem le sedla nanj z odprto knjigo v rokah. Vzela sem s sabo prvi zvezek italijanske pesnishke antologije *il Novecento* (Garzanti, 1992), da bi videla, koliko sonetov bom nashla na vech kot 500 straneh. Medtem ko bom jaz list za listom iskala sonete, vam dam v degustacijo po vrstnem redu drugega pesnika Maria Novara (1868-1944), ker je prvi, Gian Piero Lucini

(1867-1914), čeprav sonetist, za moj okus preveč »kriptičen« (skrivnosten, nerazumljiv) in jezikovno tudi zhe nekoliko starinski.

Pomladansko ozrachje

Mlada svetloba,
pomladansko ozrachje!
mehkobeli oblaki
zastirajo chisto nebo:
oglasha se
ubrano spremenljivi
glas morja.

Pa she eno, s skoraj krashkim motivom:

Kolikokrat she

Ti borovci
te ciprese
in krvavo rdeche vrtnice
kolikokrat she
ko mene ne bo vech
bo zachudeno strmel mesec
in zvezde se bodo nemo migetaje
zazirale v grich ki je z mano
ostal osamljen
v nochni tihoti
in razmishljaj!

Mario Novaro, se zdi, ni zagreshil nobenega soneta, vsaj antologijskega ne. Morda zato, ker ni napisal veliko pesmi. Izdal je le eno zbirko, ki jo je z dodatki ponatisnil šestkrat. V prvem zvezku te Garzantijeve antologije je razmeroma vech sonetov kot v drugem, verjetno ker je v njem vech starejsih pesnikov kot v drugem, ki se prav tako raztegne na 500 strani, vsega skupaj torej 1050 strani. Prvi zvezek simbolichno koncha s pesmijo *Starost, ustavi se!* avtorja Libera de Libera (1905-1984). Ker je nekako v stilu z mojimi in najbrzh kar nashimi zheljami, jo bom na hitro prevedla, za sprotno enodneвно rabo, brez umnih kozmetichnih posegov in lepotnih magic tocov:

Starost, ustavi se!

Ti, vsa otekla od ozebkov, hodi počasneje,
le kam se ti mudi, to srcu shkoduje,
pusti, da uzhivam ob cvetu, ki se razpira
in ob vseh sodih mojega vina.

Sram naj te bo, da me tako gola zalezujesh,
z razpadlimi dimljami in s prsmi v cunjah,
nate bom seshil lepo mladost in za
radozhivega mozha ti bom dal svojo senco.

Ustavi se, starost, spochij se no tukaj,
zadovolji se s tem, da raztrzhesh moje slike,
jaz pa bom pochakal, da se vsa reka zhivljenja
pred mano izteche, preden stopim na tvoj breg.

No, kot recheno, se v prvem zvezku kar pridno ukvarja s soneti, ki pa niso vedno rimani, 7 pesnikov od skupno 36, v drugem pa le 2 od skupno 40. Zhe te shtevilke so zgovorne. Da pa mi ne bodo zamerili pesniki v drugem zvezku, naj prevedem she shtirivrstichnico *Morje je povsem sinje* Sandra Penne (1906-1977), ki je prvi izmed mnogih v tej knjigi:

Morje je povsem sinje.
Morje je povsem spokojno.
V srcu je skoraj krik
radosti. In vse je spokojno.

Za konec pa she 51. pesem iz zbirke *La fortezza d'Avernia* (Avernijska trdnjava) znamenitega italijanskega rusista in boemista Angela Marie Ripellina (1923-1978), ki pa je bil tudi zelo nadarjen pesnik in nadvse cenjen kritik:

51.

And death shall have no dominion
Dylan Thomas

Zhivljenje, ne zapusti me. Kakrshno koli zhe si, kaktus, nozh,
bodalo, zanka, ogenj in mech, tema, bolehavost,
si she vedno zhivljenje, in frfrasto in prelestno in spogledljivo:
tudi che in vsemu navkljub, te she vedno ljubim.
Kakrshno koli zhe si, umazano in grbavo in coprn(ishk)o in zlo,
si she vedno zhivljenje, in dragocenost v mojem lapidariju.
Zelena obala, ne zapusti me:
tudi che si svezhenj grozovite melanholije,
te nochem izgubiti, stari dedec z odvratnim zadahom,
shkilavi svetohlinec, vreshchavi in jechechi grobar,
ti nadloga in muka, ti ljubezen, moje zhivljenje,
ti svetlo zhivljenje, ti zoprno zhivljenje, vendar zhivljenje.

(se bo nadaljevalo)

Dokumenti

Dokument: 1

NADZORSTVENA PRITOZHBA (druga)

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/,
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100–0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Ljubljana, 15. januarja 2009

**Opr. sht. U
693/2003-14**

VRHOVNO SODISHCHE RS
Tavcharjeva 9, 1000 Ljubljana
Sploštvani gospod predsednik Franc Testen, vrhovni sodnik

Zadeva: **Nadzorstvena pritozhba** /druga/*

Vrhovnemu sodishchu RS – predsedniku sodishcha, vrhovnemu sodniku Francu Testenu – vlagam nadzorstveno pritozhbo, po 72. členu Zakona o sodishchih (Ur. list RS, sht. 19/94, 45/95, 38/99, 28/00, ter sht. 23/2005). Apeliram **za pospesheno reshitev pritozhbe** (vlozene: 9. januarja 2006) zoper SODBO UPRAVNEGA SODISHCHA RS (z dne: 28. 12. 2005, vrochene: 3. 1. 2006). Razlogi za vlozHITEV druge nadzorstvene pritozhbe so isti (in njena utemeljitev je kot pri prvi nadz. pritozhbi, je torej nespremenjena), le da zdaj Vrhovno sodishche RS neutemeljeno dolgo reshuje pritozhbo ali pa je posredi kak drug, meni neznan razlog. Naj torej ponovim utemeljitev nadz. pritozhbe.

Podrobnejsha utemeljitev:

»**Zavod Revija SRP**, Prazhakova 13, Ljubljana, ki ga zastopa Rajko Shushtarshich, odg. ur. *Revije SRP* in v. d. direktorja zavoda, je **zoper Ministrstvo za kulturo RS**, Maistrova 10, Ljubljana, vlozil tozhbo z dne 12. 4. 2003, **sprejeta na Upravnem sodishchu RS 14. 4. 2003.**

Po pripadnosti zadev na Upravno sodishche RS je vlozhena tozhba v nerazumnem zaostanku med reshevanimi oz. nereshevanimi primeri vlozhenih tozhb na Upravno sodishche RS. Po pomenu zadeve za svobodo medijev pa ukinjanje neodvisne revije ali vsaj njenega rednega programa ni nepomembna zadeva.

Prichakovali smo odziv oz. sklep Upravnega sodishcha RS v razumnem roku. Vsekakor prej kot v dveh letih. Prichakovali smo celo vech, namrech hiter odziv

sodishča na tozhbo zavoda, ker je bil po našem mnenju evidentno kršen postopek javnega razpisa MzK RS za založništvo v letu 2003. Ne nazadnje tudi zato, ker ukinjanje neke neodvisne revije, ki je redno izhajala (po programu, do takrat zhe deset let), ni ravno zanemarljiva zadeva.

V publiciranih shtevilkah revije v letu 2003 (tako v natisnjenih kot v elektronskih – na internetu v *Reviji* SRP, sht. 53/54, feb. 2003, *Reviji* SRP, sht. 55/56, jun. 2003, *Reviji* SRP, sht. 57/58, okt. 2003) je na vidnem mestu navedeno, tako kot zahteva MzK RS (v pogodbah o izvedbi kulturnega programa v chl. 4 pogodbe iz leta 2002 oz. v prejšnjih letih v 8. chl. pogodb), da revijo sofinancira Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije! Tako tudi v vseh predhodnih letih, ko je MzK RS sofinanciralo revijo oz. program Zavoda Revija SRP.

Revija SRP, sht. 53/54, je izšla natanko 1. februarja 2003. To je pred Sklepom MzK RS o zavrženju revije na programskem razpisu. *Reviji* SRP, sht. 55/56, jun. 2003 in *Reviji* SRP, sht. 57/58, okt. 2003 pa sta bili delno zhe pripravljene. Taka je namreč narava programskega dela pri revijah, ki izhajajo natančno v predvidenih rokih, kar je bilo za Revijo SRP neprekršeno pravilo oz. zaveza (da vsako leto izide 1. februarja, 1. junija in 1. oktobra; inachica na internetu pa mesec dni prej).

“Izdajanje revij in knjig zavoda Revija SRP v dveh medijih (v tiskanem in v elektronskem) skoraj v celoti omogočajo sodelavci v reviji! Ministrstvo nas je sofinanciralo zgolj simbolichno, približno do desetine ali celo samo dvajsetine celotnih stroškov, po grobo ocenjenih dejanskih stroških za izdajanje revij in knjig izdajatelja. Resnichno pa bi naposled radi izvedeli, na koliko ocenjujejo celotne stroške letne izdajateljske dejavnosti nashega zavoda. Ali pa koliko bi stali ministrstvo, che bi nas financiralo kot javni zavod, po merilih in kriterijih slovenskega kulturnega ministrstva (se pravi strokovne sluzhbe MK in strokovne skupine 2)? Zato pa si je kulturno ministrstvo dovolilo (s podpisom – Andreje Rihter) zhaljivo ovrednotenje celotnega nashega ustvarjalnega prizadevanja oz. vse nashe izdajateljske dejavnosti in s tem vseh avtorjev – sodelavcev Revije SRP !”

2 Utemeljitev MzK je bila taka: “Kar pomeni, da je prehod na programski/projektni način sofinanciranja zahteval določeno diferenciacijo in koncentracijo sofinancirane založniške dejavnosti, saj bi ohranjanje razpršenega stanja glede na dani prorachunski okvir shlo na škodo v prvi vrsti najproduktivnejših in najkakovostnejših programov slovenskih založnikov. Tako pa so ti letos podprti močneje kot doslej.” (Glej: Odprto zaprto pismo VII MzK RS, ministrici za kulturo RS Andreji Rihter, Merila in kriteriji MK RS, Diferenciacija slovenskih revij, z dne 28. maja 2002, in Odgovor na odprto pismo ministrice Andreje Rihter, 10.06.2002.)

Navedbe o sofinanciranju MzK v *Reviji* SRP v razpisnem letu 2003 so bile prevara ali potegavshchina MzK RS. Drugache povedano, ministrstvo nas je vsaj glede navedbe o sofinanciranju februarske shtevilke *Revije* SRP 53/54 izigralo. Zavrženje oz. “diferenciranje” *Revije* SRP (v zhargonu ministrstva) pa je za sodelavce revije zhaljivo! *Revija* SRP je edina slovenska revija, ki je zhe vrsto let v celoti dostopna Slovencem po svetu in tistim, ki razumejo slovenshchino, tj. globalno dostopna, z vsemi avtorji oz. njihovimi prispevki, ki so izšli v reviji, in s knjigami, ki so izšle v ediciji Pogum

(glej: Revija SRP – Knjižnica, na internetu <http://www.revijasrp.si/kenrevsrp/kenjzib.htm>), ki ima tudi sodelavce po svetu, a je bila izločena kot neproduktivna in nekakovostna. Domnevno manjkajoči in dvomljivi obrazec v razpisni dokumentaciji *Finančni načrt – rekapitulacija* je bil slab izgovor MzK.

MzK RS je torej povzročilo zavodu Revija SRP, kot navajam MzK v drugi zavrjnjeni oz. ignorirani ponudbi za poravnavo spora, materialno in še vechjo moralno škodo:

“Najprej, vložitev tozhbe je bil neizogiben naslednji korak zavoda, ko in ker se na Sklep MzK o zavrzhbi vloge zavoda ni bilo mogoče pritožiti na MzK RS. Ker je bil po našem mnenju, in ne samo po našem, sklep evidentno neutemeljen in nezakonit in je MzK s programskim razpisom za leto 2003 zamujalo, Revija SRP pa je izhajala redno, tj. po programu za leto 2003. Kratko rečeno, MzK RS je s svojim programskim razpisom zavodu Revija SRP povzročilo materialno in še vechjo moralno škodo. Odškodninska tozhba oz. odškodninski zahtevek zavoda bo ali pa ne bo mogoch po pravnomochni sodbi iz tozhbe, vložene na Upravno sodishche RS. (Prav lahko, da bo o zadevi odlochalo še ustavno sodishche RS in evropsko sodishche.) Druga možnost za reshitev spora pa je zunajsodna poravnava po umiku tozhbe. Ne recite torej, da vsaj z nashe strani ni bila dana pobuda za poravnavo spora med zavodom Revija SRP in MzK.” (Glej: Odprto pismo MK RS, X-1 – /Kaj se dogaja? – tretje nadaljevanje.)

MzK vztraja pri svoji nezmotljivosti, tudi po zamenjavi vlade in ministra za kulturo (naj spomnim, da se je nekdanja opozicija zelo zavzemala za neodvisne medije); pod sedanjim ministrom Vaskom Simonitijem so zavrgli dve pobudi zavoda Revija SRP za poravnavo spora. Torej nam preostane le še apel za pospeshitev sodnega razpleta zadeve, ki bo omogochil odškodninski zahtevek zavoda zoper MzK.

Odškodninski zahtevek zavoda Revija SRP (celotno ime zavoda je: Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/, zavod za založništvo na področju kulture in umetnosti, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana) pa zdaj ni vech le simbolichen znesek v vishini spornega sofinanciranja, ampak je zdaj, po dveh zavrjnih pobudah za poravnavo, tolikshen “kolikor bi zavod Revija SRP dobil, če bi ga Ministrstvo za kulturo RS v letu 2003 financiralo kot javni zavod”, po merilih in kriterijih slovenskega kulturnega ministrstva in povečan za zamudne obresti od polovice leta 2003. Konkreten znesek pa naj določi sodni izvedenec za področje založništva.«

K utemeljitvi (druge) nadzorstvene pritožbe lahko dodam samo še to:

Ministrstvo za pravosodje RS, takratni minister za pravosodje RS, Lovro Shturm, je z **Zaprosilom za porochilo** Upravnemu sodishchu Republike Slovenije v Ljubljani (sht. 712-482/05 z dne 29. 8. 2005) utemeljitev nadzorstvene pritožbe priznal kot zadostno. Po zaprosilu Ministrstva za pravosodje RS je bila prvostopenjska sodba reshena tako rekoch takoj. Razlogi za vložitev druge nadzorstvene pritožbe so isti – njena utemeljitev je enaka kot pri prvi nadz. pritožbi – le da zdaj Vrhovno sodishche RS neutemeljeno dolgo reshuje pritožbo, ali pa je posredi kak drug, meni neznan razlog. Zadeva se je torej ponovila – oz. je še bolj očitna – pri reshevanju pritožbe na Vrhovnem sodishchu RS, ker je v nerazumnem zaostanku med reshevanimi oz.

nereshenimi primeri vloženi pritožbi na Vrhovno sodišče RS, pri čemer gre za relativno enostaven primer iz sodne prakse, namreč za evidentno kršitev razpisne zakonodaje s strani MzK RS (gl.: Sklepno ugotovitev v Pritožbi na Sodbo upravnega sodišča RS, 9. januarja 2006).

Dodatno je tudi dejstvo, da izhajajo revije in knjige zavoda Revija SRP v dveh medijih (v tiskanem in v elektronskem) zdaj zhe sedemnajsto leto redno, in jih zadnja leta, tj. od leta 2003, v celoti omogočajo sodelavci v reviji! Država neodvisni reviji oz. zavodu ne da nichesar, niti tega, kar ji pogojno dolguje. Tudi obljubljenega sklada za neodvisne medije ni ustanovila (gl. *Rajko Shushtarshich*, Zadeva: Neodvisni mediji, Odprto pismo *Janežu Janshi* – ministrskemu predsedniku RS, Revija SRP, letnik 15, shtevilka 81/82, oktober 2007; in *Rajko Shushtarshich*, Opomnja sistemu: She o neodvisnih medijih /Kabinetu predsednika vlade RS, Ministrstvu za kulturo – Kabinetu ministra/, Revija SRP, shtevilka 85/86, Letnik 16, junij 2008). Na kratko, tako shikanozno ravnanje z Revijo SRP – edino slovensko resnično neodvisno revijo – in njenimi sodelavci ne kazhe ravno na enakopravno obravnavanje svobodnih oz. neodvisnih ustvarjalcev v primeri z državno protežhiranimi. Po našem mnenju pa gre tudi za kratenje ustavne pravice do svobode misli in pisanja. Kako pa naj bi si sicer razlagali dejstvo, da sedemnajst let izhajanja revije spremlja tudi sedemnajst let njenega ukinjanja, tako ali drugache?

* Prvo nadzorstveno pritožbo smo vložili na Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, v Ljubljani, 18. junija 2005 (Opr. sht. U 693/2003-8), ministru za pravosodje RS, g. Lovru Shturmu.

DOKUMENTI (tožbe, pritožbe, sodbe):

- 1 Dokument: TOZHBA na Upravno sodišče RS, Enota Ljubljana, 12. aprila 2003
- 2 Vloga Uradu Varuha človekovih pravic RS, 26. novembra 2003; dopolnitev vloge, 12. maja 2004
- 3 Odgovor Varuha človekovih pravic RS, sht.: 5.8 - 82 / 2003 - 7 - UR, 23. junija 2004
- 4 Nadzorstvena pritožba Ministrstvo za pravosodje RS - ministru Lovru Shturmu, 18. junija 2005
- 5 Zaposilo za poročilo Ministrstva za pravosodje RS, sht.: 712-482/05, 29. avgusta 2005
- 6 Poročilo Upravnega sodišča RS, Opr. sht.: Su 020400/2005-20, 6. septembra 2005
- 7 SODBA Upravnega sodišča RS, U 693/2003-14, 28. decembra 2005
- 8 PRITTOZHBA** na Upravno sodišče RS, Opr. sht.: U 693/2003-14, 9. januarja 2006
- 10 Obvestilo VS RS o varstvu pravice do sojenja - predsednik Franc Testen, 4. marca 2009

** Pritožba bi sicer morala biti naslovljena na Vrhovno sodišče Republike Slovenije, ne pa na Upravno sodišče Republike Slovenije v Ljubljani, temu bi bila pritožba lahko samo vročena. Vendar smo sledili pravnemu pouku v sodbi U 693/2003-14 z dne: 28. 12. 2005. (Op. ur.)

Rajko Shushtarshich
za zavod *Revija SRP*
poobl. oseba za zastopanje
odg. ur. in v.d. direktorja

Nadaljevanje:

Obvestilo VS RS o varstvu pravice do sojenja - predsednik Franc Testen, 4.marca 2009

Dokument 2

Obvestilo

Urad predsednika

Shtev.: Su Np 3/2009

Datum: 4. 3. 2009

g. Rajko Shushtarshich
Prazhakova 13
1000 LJUBLJANA

Zadeva: Obvestilo po četrtem odstavku 6. člena Zakona o varstvu pravice do sojenja brez nepotrebnega odlashanja (Uradni list RS, sht.: 49/2006 – ZVPSBNO in 117/2006 – ZDoh-2)

Zveza: Nadzorstvena pritožba z dne 15. 1. 2009 v upravni zadevi, opr. sht. X Ips 178/2006

Sposhtovani,

na podlagi prvega odstavka 5. člena in četrtega odstavka 6. člena ZVPSBNO ter po danem poročilu vodje upravnega oddelka Vrhovnega sodišča RS vas obveshchamo, da bo upravna zadeva, ki se na Vrhovnem sodišču RS vodi pod opr. sht. X Ips 178/2006 in v kateri zastopate tozhecho stranko Revijo SRP, Prazhakova 13, Ljubljana, zaradi izbora javnih kulturnih programov, v roku, ki ni daljši od 4 (štirih) mesecev, predložena na sejo senata.

Lep pozdrav,

Predsednik Vrhovnega sodišča RS
vrhovni sodnik
Franc Testen

Postopek vodila:
vishja pravosodna sodelavka

Jasmina Leskovec

V vednost:

- 2x upravni oddelek - 1 x spis X Ips 178/2006 in 1 x upravna pisarna.

Vrhovno sodišče Republike Slovenije, p.p. 639, 1001 Ljubljana
Tel.: +386 (0) 1 366 42 00, Fax: +386 (0) 1 366 43 01
urad.vrsr@sodisce.si
www.sodisce.si

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.